JUGOSLAVIJA
IZMEĐU ISTOKA I ZAPADA

OBIČNI LJUDI
U NEOBIČNOJ ZEMLJI

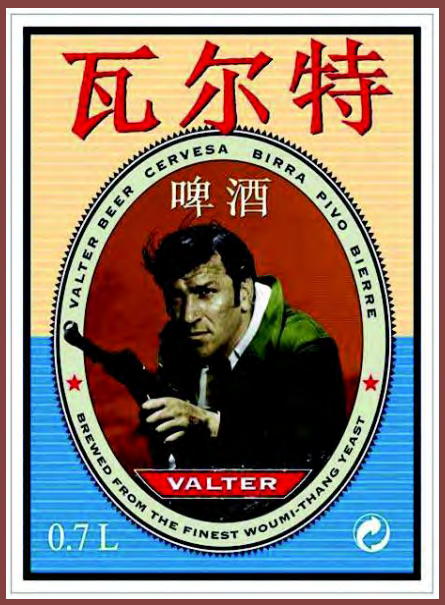

SVAKODNEVNI ŽIVOT
U BOSNI I HERCEGOVINI, HRVATSKOJ I SRBIJI
1945-1990

Historija na djelu – pripremanje za budućnost Bosne i Hercegovine, Hrvatske i Srbije

Saradnja između historičara iz Bosne i Hercegovine, Hrvatske i Srbije zasnovana je na zajedničkom projektu „Unapređenje nastave historije i građanskog društva u regiji“ 2004. godine i nastavljena do 2007. kroz projekat „Historija na djelu – pripremanje za budućnost“. Ideja za zajedničku akciju potekla je od Evropskog udruženja nastavnika historije – EUROCLIO, koje je iniciralo osnivanje udruženja nastavnika historije u Hrvatskoj i BiH i njihovo povezivanje sa udruženjem u Srbiji. Krajnji cilj projekta je podrška razvoju nastave historije i građanskog društva u pomenutim državama, kao i promocija saradnje, razvoja kritičke svijesti i međusobnog razumijevanja, promovisanje mira, stabilnosti i demokratije u regiji.

Prema uspješno završenim aktivnostima u projektu, dat je veliki doprinos kvalitetu nastave historije u BiH, Hrvatskoj i Srbiji, unaprijeđen je proces pomirenja, podržan je razvoj građanskog društva, a uspostavljena je nacionalna i međunarodna saradnja među profesionalnim i održivim udruženjima historičara.

Brojne projektne aktivnosti doprinijele su procesima reforme sistema obrazovanja u sve tri zemlje, zahvaljujući modernim tendencijama unapređivanja nastave historije u Evropi.

Nastava historije u posljednjim decenijama 20. stoljeća u BiH, Hrvatskoj i Srbiji, u smislu metoda korištenih u nastavi, bila je u progresivnim promjenama u odnosu na socijalistički period, a teme su bile više fokusirane na političku historiju. Nove metode i sadržaji koji aktiviraju i animiraju učenike su završni proizvod ovog projekta.

Ideja je bila objaviti dodatne i inovativne materijale za nastavu historije, koji bi predstavljali pozitivan primjer (u smislu sadržaja i metoda), pogodne za zahtjeve nastave historije na početku 21. stoljeća, kroz perspektive jačanja regionalne saradnje. Razmijenjujući iskustva sa stručnjacima iz Danske, Nizozemske, Slovenije, Makedonije, Švajcarske, Rusije, Velike Britanije i drugih evropskih zemalja, grupa nastavnika historije i historičara iz BiH, Hrvatske i Srbije unaprijedila je vlastita znanja i vještine za provedbu kreativnog i modernog pristupa u nastavi historije, u skladu sa demokratskim principima. Učesnici projekta podijelili su svoja iskustva sa kolegama kroz radionice i brojne seminare koje su organizovali i na kojima su prisustvovali u regionu i u Evropi.

U četiri godine trajanja projekta, više od 500 učesnika bilo je aktivno u raznim aktivnostima kao što su seminari, radionice, studijska putovanja, predavanja, međunarodne konferencije i obuke. Zahvaljujući tome oni su razvili nove vještine i ideje, ali u isto vrijeme su dali i veliki doprinos kvalitetu projekta.

Zahvaljujući velikom razumijevanju i nesebičnoj finansijskoj podršci vlada Danske i Nizozemske, koje su prepoznale potrebu povezivanja i jačanja saradnje u regiji, omogućeno je da ovaj dio svijeta da svoj doprinos procesima unapređenja kvaliteta nastave historije u Evropi.

Iako je proces promjene navika i načina predavanja spor i traži vremena, mi vjerujemo da je svaki

This project is financially supported by the Social transformation Programme Central and Eastern Europe (Matra) of the Netherlands Ministry of Foreign Affairs

IDEOLOGY IDEOLOGY IDEOLOGY IDEOLOGY IDEOLOGY IDEOLOGY IDEOLOGY

Introduction

The resource book is a result of long term project in which history teachers from three neighbouring countries - Croatia, Bosnia and Herzegovina and Serbia – collaborated for the first time. In the book examples of different workshops connected to three topics – ideology, standards of living and mass culture - could be found.
Each workshop begins with short content introduction followed by the aims of the workshop and the organization of the lesson. Different sources are included and several teaching methods and approached are proposed. At the end of each section of the workshop the reader could find the questions for analyzing the sources and their critical evaluation. Overall questions for repeating, assessment or further discussion could be find at the end of the workshop.

1
Goran Miloradović

THE HOT SPOT IN COLD WAR – YUGOSLAVIA
What Was the Position of Yugoslavia in the Beginning of the Cold War?
The workshop is dealing with the position of Yugoslavia in international relationships and its changing relations with the USA and the Soviet Union at the beginning of the Cold War. The relatively independent position of Yugoslavia in the later world politics is stressed. Official sources from domestic and foreign diplomatic offices are presented, also several memoirs and a map. The workshop is prepared for a group work.

2
Goran Miloradović

BEGINNING OR THE END OF DEMOCRACY?
What Was the Meaning of Democracy in Yugoslavia after II WW?
The workshop presents the creation and characteristics of socialist regime in Yugoslavia after The Second World War and explains the meaning of the term "national democracy" in the contest of the regime and other different perspectives. Sources used in the workshop reflect three different perspectives: the opinion of Yugoslav communist leaders, the opinion of Yugoslav opposition leaders (abroad) and the opinion of foreign politicians. The workshop is prepared for a group work.

3
Denis Detling

KZ-CAMPS IN YUGOSLAVIA EVEN AFTER THE END OF THE WORLD WAR
Are the Crimes of the Individuals Supposed to Become the Crimes of the Whole Nation?
The issue presented in this workshop is persecution and expulsion of the Volks-Germans in Yugoslavia after the end of The Second World War. The author connects this event to the question of collective guilt. The sources included in this workshop are written, such as several official documents by Yugoslav authorities, pictorial, such as maps and photos, and oral, such as testimonies of survivals. The workshop is prepared for a group work.

4
Denis Detling

THE (NON)FREEDOM OF RELIGION
How was Religion a Part of Everyday Life in SFRJ?
The aim of the workshop is to present the position of religion in everyday life in Yugoslavia. The constitution officially recognized the freedom of religion but in general religion and different religion groups were denied by the authorities. The property of the religious groups was mostly confiscated. In everyday life religion played an important role as several sources used in the workshop (written, pictorial and oral) can demonstrate. The workshop is prepared for an individual work but could be also realized through pair or group work.

5
Bahrudin Beširević

"WE BELONG TO TITO, TITO BELONGS TO US"
"Josip Broz Tito was a fair ruler and a people's leader respected in the country and abroad."
From this workshop the pupils will learn about Tito, his role during The Second World War and his leadership after the war. Different sources (written and pictorial) will provide pupils with evidence which will enable them to find out how the cult of Tito was built after The Second World War. The workshop is prepared for an individual work but could be also realized through pair or group work.

6
Bahrudin Beširević

WE OR ME?
Are the General Interests and Needs Contrary to the Individual Ones?
The workshop presents the creation and elements of brotherhood and unity in Yugoslavia through three mass organizations: youth working actions, the pioneers' organization and the Yugoslav army. Written sources from official documents, magazines and memoirs are presented, together with several photos. The workshop is prepared for a group work.

7
Milija Marjanović

SOCIALISM WITHOUT A HUMAN IMAGE
How Did the State React to Critics?
The aim of the workshop is to present the reactions of the authorities in the cases of three mass uprisings: students' demonstrations in 1968, the Croats' spring in 1971, and the crisis in Kosovo in 1981. Different written and pictorial sources are included. The workshop is prepared for a group work, each group analysing one case.

8 **Kiti Jurica Korda**

"DADDY, BUY ME A CAR …"
Which are the Similarities and Differences Between Life in Socialist Yugoslavia and Your Own Life?
The workshop is dealing with the development of consumer society in socialist Yugoslavia. The pupils will learn about different stages of this development and the elements of earlier consumer society. With the sources presented in the workshop the teacher could also initiate discussion about the similarities and differences between consumer society in early 50s and then in 80s or today. The workshop is prepared for a group work.

9 **Kiti Jurica Korda**

THE POSITION OF WOMEN
Was the Position of Women in SFRJ Affirmative or Discriminative?
The aim of the workshop is to analyse and discuss the position of women in everyday life situations. Through the written and pictorial sources pupils will discover the changing position of women in socialist Yugoslavia, their emancipation and the improvement of their position. Sources will enable pupils to identify the elements of affirmation and discrimination of women. The workshop is prepared for a group work.

10 **Darko Benčić**

ONCE UPON A TIME IN YUGOSLAVIA
How Did Technology Change Everyday Life?
By a group work the pupils will learn about the technological development in socialist Yugoslavia. Each group will analyse the sources representing one of the elements of this development: the building of houses, development of traffic, problems of the increased traffic, industrial production. Sources will also show the economic crisis in the 80's. The workshop is prepared for a group work.

11 **Vesna Dimitrijević**

WHAT COULD THE APARTMENTS TELL US ABOUT THE PEOPLE LIVING THERE
How did the Living Conditions Influence Everyday Life in Yugoslavia?
In this workshop pupils will learn about the living conditions in the period between 1945 and 1990. They will learn about the hygiene, apartments' improvement and modernisation, and the furniture inside. Pictorial sources will show how many places had changed into a more urban environment. Several sources used in the workshop (written, pictorial and oral) can be used in a group work, but also for individual use.

12 **Marija Naletilić**

FROM CLASSES AGAINST ILLITERACY TO COMPUTERS
What Kinds of Difficulties and Changes Did the System of Education Face?
The workshop is dealing with the development of education in Yugoslavia. Divided into 2 groups pupils will analyse different sources and the characteristics of certain periods of this development. They will discuss what was the attitude of the authorities towards education and what was the position of the citizens in certain educational periods.

13 **Elma Hašimbegović**

IN HEALTHY BODY A HEALTHY MIND
How Much Did the Citizens Take Care About Their Health, and How Much Did the State Take Care About the Health of its Citizens?
The aim of the workshop is to present the health system in socialist Yugoslavia by analysing different sources. Sources include official documents, articles from newspapers and magazines, as well as propaganda material. Pupils will recognise two different perspectives, the perspective of the authorities and the perspective of the citizens. The workshop is prepared for an individual work but could be also realized through pair or group work.

14 **Zvezdana Petrović**

WHO HAS THE DOLLARS SWIMS IN THE SEA, AND WHO HASN'T –IN THE BATH TUB?
How Did Standards of Life Influence Tourism in Yugoslavia?
The workshop is looking for the connection between tourism and improvement of living standards. In one part the pupils will learn how much tourism influenced the improvement of living standards by growing income; in another part they will learn how much the higher living standards enabled citizens to travel around and spend their vacation at the seaside. Pupils will also learn about different forms of tourism and why in certain periods trade union tourism was very popular. The workshop is prepared for a group work.

GOODBYE EAST, HELLO WEST

15
Radina Vučetić

How Yugoslavia Turned From East to West on the Example of Mass Culture?

In this workshop pupils will analyse sources and research the influence of the political situation on the mass culture in Yugoslavia and how the change in international relations in late 40's – from east to west – reflected in mass culture. Pupils will work divided into three groups, each of them will be focused on one aspect of mass culture: film, popular music and fashion.

16
Radina Vučetić

FROM SUPPORT TOWARD REVOLT

How Much Was Ideology Present in Mass Culture and Did Any Freedom of Cultural Creation Exist?

The aim of the workshop is to demonstrate how much ideology was present in mass culture in socialist Yugoslavia. Working with written and pictorial sources the pupils will also analyse how the system became more liberal at the end and how a certain degree of freedom in cultural creation existed in the 80's

17
Ivan Dukić

YOU ARE "BEKRIJA" THE WHOLE VILLAGE IS YELLING

Life in Village and Town in SFRJ 1945-1980

Where had life more quality: in village or in town?

The issue presented in this workshop is a comparison of quality of living between life in town and life in the countryside. The collected sources will enable an analysis of life in countryside and town, the changes that happened in those environment and the influence that each of them had on the other. Pupils will work divided into six groups, each of them focused on one aspect of living: family life, hygienic conditions, marriage, emigrations, mentality and freedom, and entertainment. After the presentation of all groups a debate by the title "Life in a town was of better quality than in the countryside" is planned to follow.

18
Ivan Dukić

"THE YOUNG GENERATION PLAY VERY SUSPICIOUSLY"

Young and Old: Generation Gap or Ideological Conflict?

The aim of the workshop is to analyse the relations between different generations – old and young ones-, especially the changes in the attitude of the young generation in late 60's. Pupils will work in 5 groups and will analyse different (written, pictorial) sources. At the end of the lesson they will fill out the chart with a summary of the content for each group: fashion 1 (short skirts), fashion 2 (long hair), village versus town, entertainment, and music.

19
Darko Karačić

THE POLITICAL SYSTEM AND SPORTS

How Could Different Perspectives of SFRJ Be Built?

In this workshop pupils, divided into groups, will learn about the connection between politics and sports in Yugoslavia. They will work with sources which will tell them about the names of the sports clubs and laurels. They will learn about the big sporting events and their importance for politics as well.

20
Darko Karačić

THE IMAGE OF YUGOSLAVIA

How Could Different Images of Yugoslavia Be Created?

The workshop will present different perspectives of the memory of Yugoslavia. One group of pupils will analyse interviews with people from different European countries explaining their view on Yugoslavia. The other two groups will prepare two reports which should represent their image of Yugoslavia. The first report should show positive images of Yugoslavia, the second one negative images. At the end they will compare their views on Yugoslavia.

OBJAŠNJENJE GRAFIČKOG REŠENJA

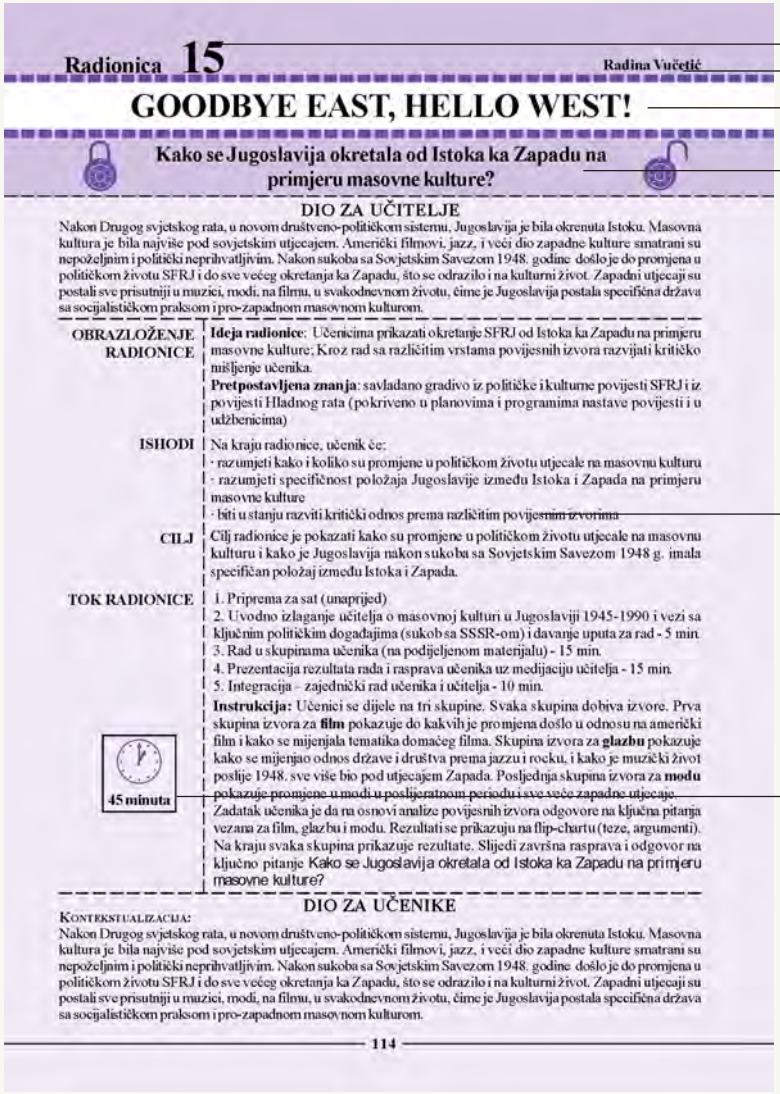

Radionica 15

Radina Vučetić

GOODBYE EAST, HELLO WEST!

Kako se Jugoslavija okretala od Istoka ka Zapadu na primjeru masovne kulture?

DIO ZA UČITELJE

Nakon Drugog svjetskog rata, u novom društveno-političkom sistemu, Jugoslavija je bila okrenuta Istoku. Masovna kultura je bila najviše pod sovjetskim utjecajem. Američki filmovi, jazz, i veći dio zapadne kulture smatrani su nepoželjnim i politički neprihvatljivim. Nakon sukoba sa Sovjetskim Savezom 1948. godine došlo je do promjena u političkom životu SFRJ i do sve većeg okretanja ka Zapadu, što se odrazilo i na kulturni život. Zapadni utjecaji su postali sve prisutniji u muzici, modi, na filmu, u svakodnevnom životu, čime je Jugoslavija postala specifična država sa socijalističkom praksom i pro-zapadnom masovnom kulturom.

OBRAZLOŽENJE RADIONICE

Ideja radionice: Učenicima prikazati okretanje SFRJ od Istoka ka Zapadu na primjeru masovne kulture; Kroz rad sa različitim vrstama povijesnih izvora razvijati kritičko mišljenje učenika.

Pretpostavljena znanja: savladano gradivo iz političke i kulturne povijesti SFRJ i iz povijesti Hladnog rata (pokriveno u planovima i programima nastave povijesti i u udžbenicima)

ISHODI

Na kraju radionice, učenik će:
- razumjeti kako i koliko su promjene u političkom životu utjecale na masovnu kulturu
- razumjeti specifičnost položaja Jugoslavije između Istoka i Zapada na primjeru masovne kulture
- biti u stanju razviti kritički odnos prema različitim povijesnim izvorima

CILJ

Cilj radionice je pokazati kako su promjene u političkom životu utjecale na masovnu kulturu i kako je Jugoslavija nakon sukoba sa Sovjetskim Savezom 1948 g. imala specifičan položaj između Istoka i Zapada.

TOK RADIONICE

1. Priprema za sat (unaprijed)
2. Uvodno izlaganje učitelja o masovnoj kulturi u Jugoslaviji 1945-1990 i vezi sa ključnim političkim događajima (sukob sa SSSR-om) i davanje uputa za rad - 5 min.
3. Rad u skupinama učenika (na podijeljenom materijalu) - 15 min.
4. Prezentacija rezultata rada i rasprava učenika uz medijaciju učitelja - 15 min.
5. Integracija - zajednički rad učenika i učitelja - 10 min.

Instrukcija: Učenici se dijele na tri skupine. Svaka skupina dobiva izvore. Prva skupina izvora za **film** pokazuje do kakvih je promjena došlo u odnosu na američki film i kako se mijenjala tematika domaćeg filma. Skupina izvora za **glazbu** pokazuje kako se mijenjao odnos države i društva prema jazzu i rocku, i kako je muzički život poslije 1948. sve više bio pod utjecajem Zapada. Posljednja skupina izvora za **modu** pokazuje promjene u modi u poslijeratnom periodu i sve veće zapadne utjecaje.

45 minuta

Zadatak učenika je da na osnovi analize povijesnih izvora odgovore na ključna pitanja vezana za film, glazbu i modu. Rezultati se prikazuju na flip-chartu (teze, argumenti). Na kraju svaka skupina prikazuje rezultate. Slijedi završna rasprava i odgovor na ključno pitanje Kako se Jugoslavija okretala od Istoka ka Zapadu na primjeru masovne kulture?

DIO ZA UČENIKE

KONTEKSTUALIZACIJA:

Nakon Drugog svjetskog rata, u novom društveno-političkom sistemu, Jugoslavija je bila okrenuta Istoku. Masovna kultura je bila najviše pod sovjetskim utjecajem. Američki filmovi, jazz, i veći dio zapadne kulture smatrani su nepoželjnim i politički neprihvatljivim. Nakon sukoba sa Sovjetskim Savezom 1948. godine došlo je do promjena u političkom životu SFRJ i do sve većeg okretanja ka Zapadu, što se odrazilo i na kulturni život. Zapadni utjecaji su postali sve prisutniji u muzici, modi, na filmu, u svakodnevnom životu, čime je Jugoslavija postala specifična država sa socijalističkom praksom i pro-zapadnom masovnom kulturom.

114

redni broj radionice

autor radionice

naslov radionice

ključno pitanje

uputa za korištenje radionice

predviđeno vrijeme za obradu radionice

OBJAŠNJENJE APLIKACIJA

Ključno pitanje	Pitanja	Zadatak	Analiza	Trajanje sata	Tablica (Statistika)	Usmeni izvor	Službeni dokumenti	Novinski članak
Pismo	Stručna literatura	Zemljovid	Karikatura	Poster Plakat	Fotografija	Pjesma	Film	Internet

OBJAŠNJENJE BOJA

tema

POLITIČKI ŽIVOT

tema

SOCIJALNI ŽIVOT

tema

MASOVNA KULTURA

OBJAŠNJENJE GRAFIČKOG REŠENJA

SKUPINA 1 | **MODA 1. (primjer mini-suknji)**

Godine 1967. na ulicama gradova SFRJ (pa i u školama) pojavile su se mini-suknje. Pročitajte kakve su bile reakcije.

ANKETA O MINI SUKNJAMA

B. Žukina (Zagreb, 19. g.): »Smatram da se takva moda neće održati jer je nepraktična i napadna.«

J. Ševelj (Zagreb, 16. g.): »Prihvatila sam mini suknje s velikim oduševljenjem, jer su praktične i mladenačke. (…) Takvu bih suknju nosila kad bi se tome protivio i moj momak. (…) Ipak, mini je samo "ludi val" koji će oluja modnih valova izbrisati.«

B. Crnković (Rijeka, 17. g.): »Ne svidaju mi se i vrlo su nepraktične. Ne bih je obukla ako se to ne bi svidalo mom prijatelju. Ta će moda proći kao i svaka druga.«

M. Spoja (Petrinja, 17. g): »Kada sam na televiziji a poslije već i u našem gradu vidjela djevojke kako nose mini suknje, nisam bila oduševljena i to mi se baš nije svidalo. Ipak, mislim da će se ta moda dugo održati. Zašto bi to bilo gore od bikinija koji se tako dugo nose?«

Plavi vjesnik, br. 634, 17. XI. 1966., str. 16

Mini suknje u Beogradu, 1967

MINI U KLUPI

«Mini-suknje su se pojavile u ljeto 1967. godine. Kad su učenice na jesen došle u njima u školu, morale su ići kući na presvlačenje. Došlo je do sukoba mišljenja: profesori se nisu mogli složiti s kratkim suknjama, a učenice su tvrdile da su im suknje sasvim normalne. Prof. Tomislav Zupčić, ravnatelj VII. gimnazije u Zagrebu je izjavio: «Smatramo da je to novi val koji će kao i mnogi drugi proći. Našim učenicima ne zabranjujemo da nose mini suknje. (…) Preostaje nam jedino nada da neće biti superkratkih minija.» (…) Prof. Marijan Cukor kaže: »Odlučili smo da što manje o njemu govorimo, jer smatramo da ćemo ga tako prije otkloniti nego zabranama. (…) Mini će proći kao što su prošli mnogi modni krikovi. Važno je da su đaci na mjestu i da odgovaraju svojim obvezama.» Drukčije misle u II. gimnaziji. Ondje je profesorica zamolila učenicu da ode kući i promijeni haljinu. «Bilo je to zaista pretjerano», rekla je ravnateljica, »Suknja je bila toliko kratka da se učenica nije smjela ni sagnuti. Sada učenice moraju nositi kute.» Učenice VII. gimnazije kažu: Volimo mini i smatramo da nam se ne bi smjelo braniti da ga nosimo. Jer nije važno koliko je suknja dugačka, već koliko pratimo nastavu, koliko učimo i znamo.»

Plavi vjesnik, br. 679, 28. IX. 1967., str. 11.

1. **Analizirajte izvore.**
2. **Kakve su bile reakcije na mini-suknje (mladih, starih, prosvjetnih djelatnika)?**
3. **Promotrite sliku.**
4. **Možete li pretpostaviti kako bake komentiraju novu modu?**
5. **Raspravite unutar skupine o ključnom pitanju.**

144

tip dokumenta

vizualni dokument

objašnjenje fotografije

naslov dokumenta

tekstualni dokument

porijeklo dokumenta

pitanja

Izdavač:
EUROCLIO, www.euroclio.eu
Hrvatska udruga nastavnika povijesti
Klaićeva 1, 10000 Zagreb, www.hunp.com

Glavni urednik:
Mire Mladenovski

Urednici:
Darko Benčić, Hrvoje Klasić,
Ljiljana Lazarević, Goran Miloradović,
Edin Velađić, Edin Radušić, Bojana Dujković - Blagojević

Lektura:
Milena Benini

Kompjuterska obrada:
Mire Mladenovski

Tisak:
Tukan Print, Beograd

SADRŽAJ

UVOD.....2

Radionica 1 *Goran Miloradović*
VRUĆA TAČKA HLADNOG RATA: JUGOSLAVIJA..... 10

Radionica 2 *Goran Miloradović*
POČETAK ILI KRAJ DEMOKRATIJE? 16

Radionica 3 *Denis Detling*

RADNI LOGORI I NAKON RATA!.....22

Radionica 4 *Denis Detling*
VJERSKE (NE)SLOBODE.....30

Radionica 5 *Bahrudin Beširević*
“MI SMO TITOVI TITO JE NAŠ”.....37

Radionica 6 *Bahrudin Beširević*
MI ILI JA?.....45

Radionica 7 *Milija Marjanović*
SOCIJALIZAM BEZ LJUDSKOG LIKA.....52

Radionica 8 *Kiti Jurica Korda*
„TATA, KUPI MI AUTO…”(Pojava potrošačkog društva).....58

Radionica 9 *Kiti Jurica Korda*
POLOŽAJ ŽENA.....70

Radionica 10 *Darko Benčić*
BILO JEDNOM U JUGOSLAVIJI.....74

Radionica 11 *Vesna Dimitrijević*
STANAR ili šta bi stanovi ispričali o ljudima?.....84

Radionica 12 *Marija Naletilić*
OD ANALFABETSKIH TEČAJEVA DO KOMPJUTERA.....89

Radionica 13 *Elma Hašimbegović*
U ZDRAVOM TIJELU ZDRAV DUH!?.....95

Radionica 14 *Zvezdana Petrović*
“KO IMA DOLARE KUPA SE U MORU, A KO NEMA DOMA U LAVORU”.....102

Radionica 15 *Radina Vučetić*
GOODBYE EAST, HELLO WEST!.....114

Radionica 16 *Radina Vučetić*
IZMEĐU PODRŠKE I POBUNE.....123

Radionica 17 *Ivan Dukić*
‘BEKRIJA SI!’, CIJELO SELO VIČE...“ život na selu i u gradu u SFRJ 1945.-1980.....133

Radionica 18 *Ivan Dukić*
„SUMNJIVO IGRA NOVA GENERACIJA” odnos mladih i starih u SFR Jugoslaviji.....142

Radionica 19 *Darko Karačić*
POLITIKA I SPORT.....149

Radionica 20 *Darko Karačić*
IMIDŽ JUGOSLAVIJE 154

UČESNICI PROJEKTA 157

POLITIČKI ŽIVOT

Goran Miloradović

VRUĆA TOČKA HLADNOG RATA: JUGOSLAVIJA

Kakav je bio položaj Jugoslavije na početku Hladnog

DIO ZA NASTAVNIKE

OBRAZLOŽENJE RADIONICE

Tema radionice je odnos Jugoslavije i velikih sila, od čijih je interesa i uticaja ona zavisila, a koje su određivale okvir njenog djelovanja na historijskoj sceni. Jugoslavenski su političari nastojali naći podršku moćnih država da bi zaštitili svoje interese, a to su u različitim situacijama bile različite zemlje. *Promjene savezništava* su se ponekad događale u vrlo kratkom roku, na šta treba posebno ukazati učenicima. U radionici postoje tri grupe dokumenata koji kroz suprotnosti svog sadržaja prikazuju *kretanje Jugoslavije na međunarodnoj sceni*. Radionica pokazuje da su čak i evopske države srednje snage i veličine, kao što je bila Jugoslavija, zavisile od konstelacije moći i situacije na međunarodnoj sceni i da su mogle voditi samo *relativno nezavisnu* politiku. Druga važna činjenica na koju se ukazuje radionicom je da ideološke sličnosti i razlike ne moraju pratiti politička savezništva među državama. Ukoliko je potrebno i moguće, nastavnik treba pomoći učenicima da uoče međusobnu povezanost i uslovljenost tema radionica br. 1 (o međunarodnom položaju Jugoslavije) i radionice br. 2 (o

90 minuta

VEZA SA NASTAVNIM PROGRAMOM

Radionica je namijenjena obnavljanju i utvrđivanju gradiva o poslijeratnom periodu, a posebno je pogodna za povezivanje međunarodnog konteksta sa unutrašnjim političkim razvojem Jugoslavije. Rad sa izvorima ima potencijal da bude motivirajući i inspirativan za učenike.

ISHOD

Na kraju časa učenici su razumjeli i na primjeru pokazali kako se mijenjao položaj Jugoslavije u zavisnosti od promjena na međunarodnoj sceni.

CILJ

Obrazovni cilj radionice: Da učenici razumiju da su se međunarodni položaj i politika Jugoslavije mijenjali zavisno od uticaja velikih sila.
Vaspitni cilj radionice: Da se učenici vaspitaju kao aktivni sudionici građanskog društva.

SPOSOBNOSTI I VJEŠTINE

Analiza historijskih izvora, odabir relevantnih podataka, izvođenje zaključaka, razvijanje kritičkog mišljenja, razvoj multiperspektivog pristupa

NAČIN RADA

Nastavnik daje uputstva o načinu rada na času. Dijeli učenike na tri grupe. Svaka grupa dobije po dva dokumenta i političku mapu Evrope:
1) stav Jugoslavije (dokumenti 1, 2 i 7),
2) stav Zapadnog bloka (dokumenti 3, 4 i 7) i
3) Stav Sovjetskog Saveza (dokumenti 5, 6 i 7).
Učenici trebaju *pročitati* i *analizirati* tekstualne historijske izvore i uz pomoć pitanja koja su im data ispuniti zadatak. Svoje *zaključke ispisuju* u vidu teza, pomoću kojih će predstavnik grupe ostalim učenicima izložiti viđenje svoje grupe. Najprije prva grupa izlaže jugoslavensko viđenje promjene odnosa Jugoslavije i SSSR-a. Potom druga grupa izlaže zapadno viđenje situacije u Istočnoj Evropi, posebno odnose Jugoslavija – SSSR. Na kraju treća grupa izlaže sovjetski pogled na odnose Jugoslavije i SSSR-a. Potom svi *analiziraju* kartu i *diskutiraju* o promjenama u položaju Jugoslavije tokom poslijeratnog perioda.

TOK ČASA

1. korak – davanje uputstava za rad. Nastavnik saopćava: Svaka grupa treba na osnovu analize dobijenih dokumenata i datih pitanja stvoriti određenu sliku o političkom položaju Jugoslavije poslije Drugog svjetskog rata. Tu će sliku ostalima u razredu u vidu teza izložiti jedan predstavnik grupe.
Potom nastavnik izlaže historijski kontekst iz Dijela za učenike – *10 minuta.*
2. korak: Podjela na tri grupe (stav Jugoslavije, stav Zapadnog bloka, stav Sovjetskog Saveza)
3. korak: Analiza tekstova u skladu sa pitanjima koja ih prate. – *30 minuta.*
Svi đaci rade individualno sa dobijenim tekstovima 20 minuta, a posljednjih 10 minuta je namijenjeno usklađivanju slike i formuliranju teza.
4. korak: Izlaganje zaključaka jednog predstavnika svake grupe na osnovu teza koje su zajednički napisali. – *25 minuta.*
5. korak: Završna diskusija, namijenjena sučeljavanju stavova, argumentaciji i integraciji, koja treba da sadrži sve tri perspektive: jugoslavensku, zapadnjačku i sovjetsku – *20 minuta*.

POTREBNI MATERIJAL

1. grupa: Izvori za stavove Jugoslavije
2. grupa: Izvori za stavove Zapadnog bloka
3. grupa: Izvori za stavove Sovjetskog Saveza
4. sve grupe dobijaju političku kartu Evrope u Hladnom ratu

PRETPOSTAV-LJENO ZNANJE

Poznavanje historije Jugoslavije i opće historije 20. vijeka. (II i IV razred srednje

TEZE ZA ZAVRŠNU DISKUSIJU

- Šta se dogodilo sa Jugoslavijom poslije Drugog svjetskog rata?
- Kako su na politički položaj Jugoslavije uticali vanjski faktori?
- Koliko je Jugoslavija mogla uticati na među-narodnu politiku?
- Da li znaš za sličan primjer u tom periodu u Evropi?
- Šta se dešavalo u Evropi nakon blokovske podjele svijeta?

DIO ZA UČENIKE

Historijski kontekst: Nakon Drugog svjetskog rata u Evropi su se postepeno počele formirati dvije velike političke grupacije, što je dovelo i do podjele svijeta u dva velika ideološka, politička, vojna i ekonomska bloka u drugoj polovini 20. vijeka. To su bili *Nato pakt* i *Varšavski sporazum*, a linija podjele je nazivana *"gvozdena zavjesa"*. To stanje je trajalo do kraja osamdesetih godina kada je došlo do sloma Varšavskog sporazuma. Jugoslavija je kraj Drugog svjetskog rata dočekala kao saveznik Sovjetskog Saveza i Zapadnih demokratija, ali su jugoslavenski komunisti bili bliži svom uzoru – Sovjetima. Zatim je 1948. godine došlo do sukoba Jugoslavije sa SSSR-om i njenog okretanja ka zapadu. Takvu je poziciju, uz stalno balansiranje između istoka i zapada, ona održavala sve do svog raspada.

I grupa

Kako se mijenjala politika Jugoslavije prema Sovjetskom Savezu poslije Drugog svjetskog rata?

1.

TITOVO PISMO JOSIPU STALJINU 1944. GODINE

"Dragi Josipe Visarionoviću,

[…] Znam da Vam je jasno u kakvoj se mi teškoj situaciji nalazimo, jer se sa raznih strana pokušava mešati u naše unutrašnje stvari, a ipak moramo biti obazrivi da ne zaoštrimo odnose sa Saveznicima, čuvajući u isto vreme svoju političku i vojničku samostalnost. U tim pitanjima nam je svaka, pa i najmanja pomoć od strane SSSR vrlo dragocena. I ja Vas molim za tu pomoć.

Saveznici do sada još nisu pred nas postavili pitanje njihovog iskrcavanja na teritoriji Jugoslavije. Moram da kažem da takvo iskrcavanje nama ne bi bilo drago, jer sam uveren da će nam praviti neprilike u zemlji, zbog čega bi moglo dolaziti do raznih sukoba. […]

Ima mnogo krupnih stvari o kojima bi ja vrlo rado lično govorio sa Vama. Ako Vi smatrate za oportuno i potrebno, ja sam spreman da početkom avgusta dođem tamo. No ne bih želio da to smatrate mojom neskromnošću, već jedino dubokom težnjom da se pre mirovnih pregovora objasne neka pitanja i zauzme po njim stav, jer smatram da je to u interesu balkanskih zemalja i Sovjetskog Saveza.

Primite izraz mog dubokog poštovanja.

5. VII 1944. Vaš, J. B. Tito"

Muzej istorije Jugoslavije, *Putovanja i posete J. B. Tita*, I-3-b/566-3,4

2.

GOVOR EDVARDA KARDELJA NA SJEDNICI UN-A U NEW YORKU, 1949.

"[…] Konkretni postupci SSSR-a prema Jugoslaviji govore o tome da Vlada SSSR nije uvek tumač savremenih težnji pristalica mira i demokratije. Mi uvažavamo pozitivne i napredne stavove Vlade SSSR u korist mira i miroljubive saradnje među narodima, kojima smo davali i kojima ćemo davati svoju podršku, ali mi ne možemo a da istovremeno kod nje u nizu pitanja ne konstatujemo duboko razmimoilaženje između reči i dela, što je naročito došlo do izražaja u odnosima SSSR prema FNRJ. Ne može se govoriti o nemešanju u unutrašnje stvari drugih država, a istovremeno zauzimati takav stav kakav danas zauzima Vlada SSSR prema jednoj vladi nezavisne zemlje, kao što je Jugoslavija. Ne može se govoriti o miroljubivosti a istovremeno obasipati Jugoslaviju takvim pretnjama, kako to čini Vlada SSSR. […]"

Branko Petranović i Momčilo Zečević, *Jugoslavija 1918-1988.*

Na osnovu analize izvora i karte izvući argumente za odgovor na ključno

II grupa

Kako Zapadne velike sile vide poziciju Jugoslavije poslije Drugog svjetskog rata?

3.

CHURCHILLOV GOVOR U FULTONU, MISSOURI, SAD, 5. MART. 1946. GODINE.

"[…] Od Šćećina na Baltiku do Trsta na Jadranu, gvozdena zavesa je pala preko kontinenta. Iza te linije leže prestonice svih starih država Centralne i Istočne Evrope. Varšava, Berlin, Prag, Beč, Budimpešta, Beograd, Bukurešt i Sofija, svi ti čuveni gradovi i stanovništvo tih teritorija, moram reći, leže u sovjetskoj sferi i svi su oni podložni, na ovaj ili onaj način, ne samo sovjetskom uticaju, već i vrlo snažnoj kontroli iz Moskve, koja se u mnogim slučajevima sve više pojačava. […]Poljska vlada, koju kontrolišu Rusi, ohrabrena je da napravi ogromne i sasvim pogrešne zahvate na račun Nemačke i sada se odvija masovno proterivanje miliona Nemaca u nezamislivim razmerama. Komunističke partije, koje su u svim tim istočnoevropskim državama bile vrlo male, narastaju do uticaja i moći koji daleko prevazilaze njihovu brojnost i pokušavaju da svuda sprovedu totalitarnu kontrolu. […]"

The speeches of Winston Churchill, London 1990, p. 303–304.

4.

IZVJEŠTAJ AMERIČKOG OTPRAVNIKA POSLOVA DRŽAVNOM SEKRETARU

AMERIČKA AMBASADA
BEOGRAD, JUGOSLAVIJA
7. jula 1947.
POVJERLJIVO
Poštovanom Državnom sekretaru
Washington

"[…] Ukoliko ja pravilno razumijem ruski komunizam, jugoslovenski komunizam već sada pokazuje znakove odstupanja od ruskog, uprkos svome položaju ljubimca i osnovne sličnosti rase i političke tradicije. […] Premda su partizani u velikoj mjeri inspirisani i vođeni od strane komunista, pretstavljaju ipak jednu vrlo heterogenu grupu. Postoje jasne razlike mišljenja među njima, mada su veoma diskretne. Vjerovatnije je da će efikasna opozicija protiv sovjetske dominacije doći iz partizanskih redova, nego iz redova opozicije. Neizbježni su sukobi interesa sa Rusijom, i snažni nacionalizam ove zemlje mogao bi da odigra odlučujuću ulogu kad bi se pojavila neka akutna situacija. […]

John M. Cabot
otpravnik poslova "

Muzej istorije Jugoslavije, *Putovanja i posete J. B. Tita*, I-3-b/759-5

Na osnovu analize izvora i karte izvući argumente za odgovor na ključno

III grupa

Kako se mijenjala politika Sovjetskog Saveza prema Jugoslaviji poslije Drugog svjetskog rata?

5.

SAOPĆENJE INFORMACIONOG BIROA KOMUNISTIČKIH PARTIJA O STANJU U JUGOSLAVIJI 1949. GODINE

"[…] Ako je savetovanje Informacionog biroa Kompartija u junu 1948. godine konstatovalo prelazak klike Tito - Ranković od demokratije i socijalizma na buržoaski nacionalizam, to se za vreme proteklo posle tog savetovanja Informbiroa završio prelaz te klike od buržoaskog nacionalizma na fašizam i otvoreno izdajstvo nacionalnih interesa Jugoslavije. Događaji su u poslednje vreme pokazali da se jugoslovenska Vlada nalazi u potpunoj zavisnosti od inostranih imperijalističkih krugova i da se pretvorila u oruđe njihove agresivne politike, što je dovelo do likvidacije samostalnosti i nezavisnosti jugoslovenske republike. CK Kompartije i Vlada Jugoslavije potpuno su se udružili s imperijalističkim krugovima protiv celog tabora socijalizma i demokratije, protiv komunističkih partija celog sveta, protiv zemalja narodne demokratije i SSSR. […]"

Branko Petranović i Momčilo Zečević, *Jugoslavija 1918-1988.*

6.

OBRAĆANJE NIKITE HRUŠČOVA JUGOSLAVENSKOM RUKOVODSTVU U BEOGRADU 1955. GODINE

„Dragi druže Tito,
Dragi drugovi, članovi vlade i rukovoditelji Saveza komunista Jugoslavije. Dragi drugovi i građani,
[...] Narodi naših zemalja vezani su sponama starog bratskog prijateljstva i zajedničke borbe protiv zajedničkog neprijatelja. […] Međutim, kasnije su ovi dobri odnosi bili narušeni. Mi iskreno žalimo ono što se dogodilo i odlučno odbijamo sve ono što se nagomilalo u tom razdoblju [tj. 1948–1955]. Mi sa svoje strane, bez ikakve sumnje u ovo ubrajamo provokatorsku ulogu koju su u odnosima između Jugoslavije i SSSR odigrali sada otkriveni neprijatelji naroda Berija, Abakumov i drugi. Mi smo temeljito proučili materijale na kojima su se zasnivale teške optužbe i uvrede koje su u ono vrijeme bile uperene protiv rukovoditelja Jugoslavije. Činjenice govore da su ove materijale fabricirali neprijatelji naroda, prezreni agenti imperijalizma, koji su se na prijevaru uvukli u redove naše Partije. Mi smo duboko uvjereni da je razdoblje pogoršanja naših odnosa ostalo daleko za nama. S naše strane, mi smo spremni učiniti što je potrebno kako bismo odstranili sve prepreke koje smetaju potpunoj normalizaciji odnosa između naših država […]"

Luburić, Radojica, *Pomirenje Jugoslavije i SSSR-a 1953–1955.*

Na osnovu analize izvora i karte izvući argumente za odgovor na ključno pitanje.

7.

KARTA EVROPE TOKOM HLADNOG RATA

The Penguin Atlas of World History, vol. two, From the French Revolution to the Present, London, first published in 1978, 10th ed., p. 230.

1. Šta možeš zaključiti na osnovu ove karte o položaju Jugoslavije u odnosu na "gvozdenu zavjesu"?

2. Kako tumačiš različitu boju petokrake zvijezde na karti Jugoslavije i drugih socijalističkih zemalja?

Goran Miloradović

POČETAK ILI KRAJ DEMOKRATIJE?

Kakvo je bilo shvatanje demokratije u Jugoslaviji poslje II svjetskog rata?

DIO ZA NASTAVNIKE

OBRAZLOŽENJE RADIONICE

Tema radionice je formiranje političkog poretka socijalističke Jugoslavije, kada su se ispoljila različita viđenja i tumačenja pojma "demokratija". Radionicom se želi pokazati da izraz "demokratija" (kao i mnogi drugi termini) nema isto značenje u raznim okolnostima i za različite historijske aktere. Jedna grupa korištenih izvora pokazuje stavove jugoslovenskih komunista, druga jugoslavenskih građanskih političara, a treća poglede međunarodnog faktora na stanje u Jugoslaviji. **Komunisti** su koristili izraz **"narodna demokratija"** i smatrali da istinsku demokratiju predstavlja jedino vlast koju vrši njihova partija kao pobjednica građanskog rata i jedini politički predstavnik svih "radnika, seljaka i poštene inteligencije". **Građanski političari** su koristili izraz **"parlamentarna demokratija"** i vjerovali da jedino višestranački izborni sistem ravnopravnih političkih konkurenata može pružiti istinski legitimnu vlast koja će predstavljati sve društvene slojeve i sve građane sa pravom glasa. **Strani državnici**, koji su podržavali različite političke aktere u Jugoslaviji, komentirali su i procjenjivali situaciju i usklađivali svoju politiku sa stanjem u Jugoslaviji i njihovi stavovi dodatno osvjetljavaju situaciju u zemlji. Ukoliko je potrebno i moguće, nastavnik treba pomoći učenicima da uoče međusobnu povezanost i uslovljenost tema radionica br. 1 (o međunarodnom položaju Jugoslavije) i radionice br. 2 (o

90 minuta

VEZA SA NASTAVNIM PROGRAMOM

Radionica je namijenjena obnavljanju i utvrđivanju gradiva o poslijeratnom periodu, a posebno je pogodna za povezivanje međunarodnog konteksta sa unutrašnjim političkim razvojem Jugoslavije. Rad sa izvorima ima potencijal da bude motivirajući i inspirativan za učenike.

ISHOD

Na kraju časa učenici su razumjeli i na primjeru pokazali da su postojala različita shvatanja demokratije političkih aktera koji su živjeli u Jugoslaviji.

CILJ

Saznajni cilj radionice: Da učenici razumiju da su postojala različita shvatanja demokratije političkih aktera koji su živjeli u Jugoslaviji.
Vaspitni cilj radionice: Da se učenici kroz diskusiju o tome šta demokratija treba biti vaspitaju kao politički zainteresirani građani.

SPOSOBNOSTI I VJEŠTINE

Analiza historijskih izvora, odabir relevantnih podataka, izvođenje zaključaka, razvijanje kritičkog mišljenja, razvoj multiperspektivog pristupa.

NAČIN RADA

Učenike podijeliti na tri grupe. Svakoj grupi dati po dva dokumenta i rezultate izbora:
1) stavovi komunista (dokumenti 1, 2 i 7);
2) stavovi građanskih političara (dokumenti 3, 4 i 7); i
3) viđenje inostranih državnika (dokumenti 5, 6 i 7).
Učenici trebaju **pročitati** i **analizirati** tekstualne historijske izvore i uz pomoć pitanja koja su im data ispuniti zadatak. Svoje **zaključke ispisuju** u vidu teza, pomoću kojih će predstavnik grupe ostalim učenicima izložiti viđenje svoje grupe. Najprije izlaže prva grupa, potom druga grupa. Njihovi stavovi će biti u mnogo čemu oprečni, a pošto su oni politički protivnici, neće se moći pokloniti puno povjerejne nijednoj strani. Izlaganje treće grupe dat će dodatne informacije

pomoću kojih treba sklopiti cjelovitiju sliku. Potom svi **analiziraju** tabelu sa rezultatima izbora i **diskutiraju** o političkoj situaciji u Jugoslaviji poslije Drugog

TOK ČASA

1. korak – davanje uputstava za rad. Nastavnik saopćava: Svaka grupa treba da na osnovu analize dobijenih dokumenata i datih pitanja stvori određenu sliku o političkoj situaciji u Jugoslaviji poslije Drugog svjetskog rata. Tu će sliku ostalima u razredu u vidu teza izložiti jedan predstavnik grupe.
Potom nastavnik izlaže historijski kontekst iz Dijela za učenike – **10 minuta**.
2. korak: Podjela na grupe: 1) komunisti, 2) građanski političari, 3) strani državnici. – **5 minuta**.
3. korak: Analiza tekstova u skladu sa pitanjima koja ih prate. – **30 minuta**.
Svi đaci rade individualno sa dobijenim tekstovima 20 minuta, a posljednjih 10 minuta je namijenjeno usklađivanju slike i formuliranju teza.
4. korak: Izlaganje zaključaka jednog predstavnika svake grupe na osnovu teza koje su zajednički napisali. – **25 minuta**.
5. korak: Završna diskusija, namijenjena sučeljavanju stavova, argumentaciji i integraciji, koja treba da sadrži sve tri perspektive: komunističku, građansku i

POTREBNI MATERIJAL

1. Izvori za stavove komunista
2. Izvori za stavove građanskih demokrata
3. Izvori za stavove inostranog faktora
4. Rezultati izbora 1945. godine

PRETPOSTAVLJENO ZNANJE

Poznavanje historije Jugoslavije i opće historije 20. vijeka. (II i IV razred srednje

TEZE ZA ZAVRŠNU DISKUSIJU

- Kakve su bile sličnosti i razlike u shvatanju demokratije komunista, građanskih demokrata i zapadnih političara?
- Da li je političko uređenje Jugoslavije bilo povezano sa međunarodnim okolnostima? Na koji način?
- Da li je, po tvom mišljenju, Jugoslavija mogla postojati kao parlamentarna demokratija? Obrazloži.

DIO ZA UČENIKE

Historijski kontekst: Poslije Drugog svjetskog rata Jugoslavija je obnovljena kao "demokratska federativna republika". Postojale su dvije osnovne političke grupacije koje su pretendirale da njom vladaju:
1) **komunisti,** koje je predstavljao maršal Josip Broz Tito i koji su raspolagali vojnom silom, jedinstvenom i masovnom Komunističkom partijom, ugledom oslobodilaca od okupatora i podrškom saveznika, a posebno SSSR-a;
2) **građanski političari,** koje je predstavljao politički emigrant, mladi kralj Petar II Karađorđević, a koji su bili nejedinstveni, nisu raspolagali efektivnom silom i imali su reputaciju međusobno zavađenih bjegunaca iz okupirane zemlje, koje su podržavali saveznici, a posebno Velika Britanija i SAD. Sile pobjednice su nastojale urediti svijet u skladu sa svojim potrebama, a da to bude održivo na duži rok. Težile su da obnove Jugoslaviju i da ona bude stabilna i jedinstvena zemlja koja će moći ispunjavati međunarodne obaveze, a da to postignu na najbrži i najjeftiniji način. Posebno su željele ukloniti svaku mogućnost obnove sukoba unutar zemlje.

Tabela je formirana na osnovu zvaničnih rezultata prvih poslijeratnih izbora (*Službeni list, br. 92/1945*). Tokom pregovora oko načina glasanja komunisti su se izborili da nastupaju u sklopu jedne šire liste koja se zvala "lista Narodnog fronta", na kojoj su, osim njih, bili zastupljeni i predstavnici lijevih građanskih partija. Opoziciju njima je predstavljala "kutija bez liste", gdje su glasali oni koji su bili protiv "listĺ Narodnog fronta", a to je praktično značilo da su oni bili za emigrantske političke partije i kralja Petra II Karađorđevića. Glasalo se spuštanjem gumene kuglice u jednu ili drugu kutiju. Izbori su bili praćeni zastrašivanjem građana, pritiskom na birače i nepoštenim sabiranjem glasova koje je vršila nova,

7.

PREGLED IZBORNIH REZULTATA PO FEDERALNIM JEDINICAMA I AUTONOMNIM OBLASTIMA JUGOSLAVIJE 1945. GODINE

federalna jedinica (autonomna oblast)	glasalo zakomuniste	glasalo za građanske političare
	%	%
SRBIJA	**88,59**	**11,41**
VOJVODINA	**85,90**	**14,60**
KOSOVO I METOHIJA	**96,78**	**3,22**
HRVATSKA	**91,52**	**8,48**
SLOVENIJA	**83,25**	**16,75**
BOSNA I HERCEGOVINA	**95,21**	**4,79**
MAKEDONIJA	**95,85**	**4,15**
CRNA GORA	**97,93**	**2,07**

Tablica je složena na osnovu rezultata izbora u: *Službeni list, br. 92/1945.*

Uporedi rezultate prvih izbora 1945. godine sa izvorima i procjenama podrške komunistima u narodu koje su dali sami komunisti, građanske demokrate i zapadni posmatrači. Jesu li predviđanja bila realna?

I grupa

Kako su demokratiju shvatali jugoslovenski komunisti?

1.

KOMUNISTI O SVOM SHVATANJU DEMOKRATIJE 1945 I 1947.

"Ja mislim da mi nemamo prava pred našim narodima, koji su dali toliko žrtava i života u ovome ratu za slobodu i ravnopravnost, da mi danas njima kažemo: Braćo, vi ste se borili, vi ste krvarili, ali sad te vaše žrtve više ne dolaze u obzir, one nemaju nikakve cene, sada će tek kuglica* odlučiti o tome da li ćete biti ravnopravni ili nećete biti ravnopravni. Onaj koji tako postavlja stvar, taj po mom mišljenju želi smutnju u Jugoslaviji, taj ne želi poredak i mir. Da li takav zahtev naših naroda da ulaze u Konstituantu kao ravnopravni narodi i da o svemu kao ravnopravni narodi odlučuju, da li to znači kršenje suvereniteta Ustavotvorne skupštine? Ja mislim da ne znači."

Govor Edvarda Kardelja iz 1945. godine u: Branko Petranović i Momčilo Zečević, Jugoslavija 1918-1988. Tematska zbirka dokumenata, Beograd 1988, str. 765.

"Novo društveno uređenje u našoj zemlji zahtijeva i novi oblik političkog života. Mnogobrojne i heterogene po svojim shvaćanjima, političke partije predstavljale bi u našoj zemlji najveću smetnju za brz i trajan razvitak naše zemlje. Ne samo politička nego i ekonomska struktura naše zemlje isključuje mogućnost postojanja mnogih političkih partija, sa starim programima i starim shvaćanjima. Jedinstven ekonomski program zahtijeva i političko jedinstvo. Zamislimo sebi ovakvu sliku: svršili smo rat, treba *prijeći na izgradnju zemlje, ... a imamo razne partije* na čelu. Jedan kaže: ne treba najprije graditi ovaj most, već onaj drugi. Drugi će kazati: zašto se daje više pomoći, recimo Bosni, Lici, Crnoj Gori nego nekoj drugoj republici?... kazali bi: što će nama industrijalizacija, elektrifikacija..., neka svaki seljak radi kako zna i može ... To bi naše snage paraliziralo..."

Titov govor na II. kongresu Narodnog fronta Jugoslavije 27. IX 1947.

2.

SARADNJA KOMUNISTA I NEKIH GRAĐANSKIH POLITIČARA NA USPOSTAVLJANJU NOVOG POLITIČKOG STANJA U JUGOSLAVIJI 1945.

"(…) Vojnički i policijski mi smo bili dovoljno snažni i samopouzdani, ali naša baza u narodu, naročito u srednjim slojevima, bila je preuska i neobdelana. (…) Najveći deo rada na tome pao je na Kardelja. Ali i ja sam bio zadužen da s pristalicama Narodnog fronta, republikancima i agrarcima, izradim zajedničku platformu. (…) u celini su se diskusije i iznalaženja formulacija odvijali s uvažavanjem, pa i s prijateljstvom. Jedini "incident" je izbio s predstavnikom jedne, ne baš značajne, grupe intelektualaca. Izazvan nečim, on je nervozno uzviknuo: Mi nismo ravnopravni! Mi tražimo ravnopravnost! – To je pak izazvalo mene, pa sam dobacio: Pa i niste ravnopravni! Ne možete ni biti. Iza nas komunista stoji pedeset divizija i jedan strašni rat, a vi ste samo jedna grupa. Vi pogrešno shvatate ravnopravnost! Ne radi se o isterivanju ravnopravnosti nego o sporazumevanju. – Svi su na to ćutali, čak i čika Jaša*, jedino se Dragoljub Jovanović smeškao sa samosvesnom ironijom. (…)"

** građanski političar Jaša Prodanović*

Đilas, Milovan, Vlast, London, 1983, str. 11–12.

1. Na osnovu analize izvora i podataka iz tabele izvući argumente za odgovor na ključno pitanje.
2. Pripremite odgovor na pitanje ispod tabele.

II grupa

Kako su shvatali demokratiju jugoslovenski građanski političari?

3.

MEMORANDUM GRAĐANSKIH POLITIČARA JUGOSLAVIJE U LONDONU UPUĆEN MINISTRIMA SPOLJNIH POSLOVA PET VELIKIH SILA (V. Britanije, SAD, SSSR, Francuske i Kine)

(…) Mi duboko žalimo što smo prinuđeni da izjavimo da je jedna Vlada, dovedena na vlast moralnom, materijalnom i vojnom pomoći naših Velikih Saveznika, zavela u našoj zemlji režim koji nema ničeg zajedničkog sa demokratijom i slobodom ni u svojoj političkoj ni u svojoj državnoj organizaciji. Taj režim potpuno je podvlašćen jednoj stranci, komunističkoj, tj. jednoj neznatnoj manjini i njenoj oružanoj sili: njenoj političkoj policiji i njenoj političkoj vojsci nazvanoj danas "Jugoslovenska armija". Ta mala stranka, naslonjena na svoju oružanu političku silu, pokušava sada da primeni svoj sopstveni program,u jednom pogledu odmah, u drugom pak po brzim etapama. Politički deo njenog programa, i najvažniji u isti mah, jer čini potpuni uslov svemu, potpuno je ostvaren: diktatura kao vladavinsko sredstvo u potpunosti je zavedena (…) Sve njene ekonomske mere, razarujući i uništavajući namerno ceo privredni život zemlje, imaju isti cilj, i njihov prvi rezultat biće pad životnog standarda naroda, čineći svakog zavisnim od Vlade za svoju zaradu, a od tajne policije OZNA za svoju ličnu slobodu, i s jednim Izbornim zakonom koji daje Komunističkoj stranci i njenoj Vladi vlast da odabira ne samo kandidate nego i birače, nema nikakve sumnje kakav će biti rezultat izbora, ako se dopusti da se oni održe pod ovakvim prilikama. Rezultat će biti 100% za stranku na vlasti. (…)

Dr Vlatko Maček, pretsednik Hrvatske seljačke stranke, sada u Parizu; **Dr Živko Topalović**, pretsednik Socijalističke stranke, sada u Rimu; **Adam Pribićević**, počasni pretsednik Samostalne demokratske stranke, sada u Rimu; **Dr Miha Krek**, predsednik Slovenske ljudske stranke, sada u Rimu; (…) **Slobodan Jovanović**, predašnji pretsednik koncentracione Vlade u Londonu; **Jovan Banjanin**, potpredsednik Jugoslovenske nacionalne stranke; **Većeslav Vilder**, pretsednik izvršnog odbora Samostalne demokratske stranke; **Dr Milan Gavrilović**, pretsednik Srpske zemljoradničke stranke; **Radoje L. Knežević**, član izvršnog odbora Demokratske stranke; **K. Lj. Miletić**, član izvršnog

4.

SARADNJA KOMUNISTA I NEKIH GRAĐANSKIH POLITIČARA NA USPOSTAVLJANJU NOVOG POLITIČKOG STANJA U JUGOSLAVIJI 1945.

"(…) Vojnički i policijski mi smo bili dovoljno snažni i samopouzdani, ali naša baza u narodu, naročito u srednjim slojevima, bila je preuska i neobdelana. (…) Najveći deo rada na tome pao je na Kardelja. Ali i ja sam bio zadužen da s pristalicama Narodnog fronta, republikancima i agrarcima, izradim zajedničku platformu. (…) u celini su se diskusije i iznalaženja formulacija odvijali s uvažavanjem, pa i s prijateljstvom. Jedini "incident" je izbio s predstavnikom jedne, ne baš značajne, grupe intelektualaca. Izazvan nečim, on je nervozno uzviknuo: Mi nismo ravnopravni! Mi tražimo ravnopravnost! – To je pak izazvalo mene, pa sam dobacio: Pa i niste ravnopravni! Ne možete ni biti. Iza nas komunista stoji pedeset divizija i jedan strašni rat, a vi ste samo jedna grupa. Vi pogrešno shvatate ravnopravnost! Ne radi se o isterivanju ravnopravnosti nego o sporazumevanju. – Svi su na to ćutali, čak i čika Jaša, jedino se Dragoljub Jovanović smeškao sa samosvesnom ironijom. (…)"

1. Na osnovu analize izvora i podataka iz tabele izvući argumente za odgovor na ključno pitanje.
2. Pripremite odgovor na pitanje ispod tabele.

III grupa

Kako su demokratiju u Jugoslaviji vidjeli predstavnici zapadnih zemalja?

5.

ZAPISNIK SA KONFERENCIJE SILA POBJEDNICA U DRUGOM SVJETSKOM RATU, Potsdam 1945.

"(…) Idn: Sledeće pitanje – o Jugoslaviji. (…) Treba obratiti pažnju na to da smo mi postigli saglasnost u odnosu na Jugoslaviju na Krimskoj konferenciji bez prisustva jugoslovenskih predstavnika.
Staljin: Sada je to saveznička država, u kojoj je uspostavljena legitimna vlast. Ne treba sada rešavati ta pitanja bez učešća predstavnika Jugoslavije. (…)
Truman: Mislite li ozbiljno da ih pozovemo ovde? Mislim da bi to bilo nezgodno.
Čerčil: Mi smo stavili svoje potpise pod dogovor na Krimskoj konferenciji, a sada vidimo da se ta deklaracija u Jugoslaviji ne ispunjava: nema izbornog zakona, skupština nije proširena, pravna procedura nije uspostavljena, Titova administracija vrši kontrolu uz pomoć svoje političke policije, štampa je takođe kontrolisana, kao i u nekim fašističkim zemljama. (…)
Staljin: (…) Vidite, podaci koje je sada izneo g. Čerčil, u vezi sa narušavanjem nekih rešenja Krimske konferencije, ti podaci su, na osnovu naših izvora, nepoznati.
Truman: Ako budemo razmatrali političke žalbe na koga god, samo ćemo zalud traćiti vreme. Ako ovde budemo zvali Tita, Franka, ili druge državnike, to neće dovesti ni do čega dobrog. (…)
Staljin: Tu ste u pravu. (…)"

Teheran, Jalta, Potsdam (Ybornik dokumenata), Moskva 1971.

6.

AMERIČKO VIĐENJE POLITIČKE SITUACIJE U JUGOSLAVIJI 1947.

AMERIČKA AMBASADA, BEOGRAD, JUGOSLAVIJA
7. jula 1947., POVJERLJIVO
Poštovanom Državnom sekretaru, Washington
"(…) Komunizam ima velikih slabosti: osnivajući svoju doktrinu na materijalizmu, držeći da cilj opravdava sredstva, ma kako mučna ona bila, gazi spontanu težnju čovječanstva za slobodom (dodajmo uz to igru sa drugom velikom težnjom – sigurnošću). (…) Vrlo je opasno uopštavati odviše, do koje mjere uživa sadašnja vlada podršku naroda, ili je ne uživa. Proračuni koji kruže, da je 85–95 % naroda protiv vlade, očigledno su samo nagađanja. (…) Moje je lično mišljenje da široke mase, premda su skeptičke i nezadovoljne, ipak nisu ogorčene protiv vlade. Zašto bi bile? Izuzevši takve postupke kao što je državna kontrola ili otkup žita ništa im nije teže, nego što im je bilo pod ranijim režimima. (…) Ne smiju se zajedljivi napadi bivših političkih vođa i kosmopolitičke klike, koja je najviše bila pogođena preokretom, uzimati kao glas naroda. Čak i ako pretpostavimo da je velika većina Jugoslavena protiv komunizma ne znači da bi bio veći broj onih Jugoslavena koji bi riskirali život zato da ga obore, nego li onih koji bi ga branili. (…)

1. Na osnovu analize izvora i podataka iz tabele izvući argumente za odgovor na ključno pitanje.
2. Pripremite odgovor na pitanje ispod tabele.

Denis Detling

RADNI LOGORI I NAKON RATA!

Može li grupa biti kriva zbog zločina pojedinaca?

DIO ZA NASTAVNIKE

OBRAZLOŽENJE RADIONICE

Temeljna ideja radionice bilo je pitanje kolektivizacije krivnje, koje se moglo odraditi na pitanju progona Folksdojčera. U Jugoslaviji nakon rata sličnu sudbinu su doživjeli i Talijani i Mađari, ali na primjeru jedne nacionalne manjine može se istovremeno obraditi pitanje kolektivne krivnje i prikazati dosad manje poznat početak "Druge" Jugoslavije. Stoga ova radionica može biti dobra nadopuna predviđenom gradivu, ali više od toga je odgojna funkcija same radionice.

Predviđeno vrijeme trajanja radionice je 45 minuta, kako bi se ta radionica mogla održati u sklopu jednog nastavnog sata. Radionica je planirana za skupinu do 30-ak sudionika. Sudionici bi morali imati znanja o Drugom svjetskom ratu u Jugoslaviji.

Svi su materijali potrebni za radionicu priloženi na kraju i njih bi voditelj radionice trebao samo umnožiti i pripremiti za rad. Najveći dio materijala je preuzet iz knjige Vladimira Geigera "Nestanak Folksdojčera" (Zagreb, 1997), te knjige

ISHOD

Usvajanje novih znanja o prvim godinama postojanja nove Jugoslavije, usvajanje novih znanja o stradanjima Nijemaca u Jugoslaviji nakon rata, razvijanje kritičkog razmišljanja, rad na izvorima, upoznavanje novih vještina povijesnog istraživanja (intervju), vježbanje timskog rada, razvijanje empatije sa stradanjima ljudi te negativnog stava prema kolektivizaciji krivnje.

CILJ

Sudionike upoznati s počecima nove Jugoslavije u kojima se obećavalo svim građanima, narodima i narodnostima nacionalno i socijalno oslobođenje i istovremeno ih upoznati sa stradanjem Nijemaca u Jugoslaviji neposredno nakon rata; pokrenuti pitanja kolektivizacije krivnje.

ARTIKULACIJA SATA

- U uvodnom bi dijelu sata trebalo sve sudionike upoznati s ciljem radionice i objasniti im ko su Folksdojčeri. (5 min)
- Sve sudionike treba podijeliti u tri grupe i svakoj grupi dati materijale i zadatke (15 do 20 min).

  Prva grupa bi dobila tekst Deklaracije ZAVNOH-a o osnovnim pravima naroda i građana demokratske Hrvatske, tekst o brojčanim pokazateljima stradanja Folksdojčera u Jugoslaviji, kartu područja u Jugoslaviji gdje su živjeli Folksdojčeri i logora stradavanja Folksdojčera, službene dokumente AVNOJ-a i Ministarstva unutrašnjih poslova Federalne Države Hrvatske o konfiskaciji imovine i repatrijaciji Folsdojčera (prilog 1, 2, 3, 4 i 6). Zadatak za prvu grupu je odgovoriti na pitanja i pripremiti kratko izlaganje učinjenog. Zadaci su:

  1.) *Pokušajte na osnovu materijala koje ste dobili objasniti šta je trebalo značiti socijalno i nacionalno oslobođenje naroda u Jugoslaviji!*

  2.) *Jesu li se zajamčena prava odnosila na sve? Objasnite!*

  3.) *Raspravljajte unutar grupe o pitanju kolektivizacije krivnje!*

  Druga grupa bi dobila kartu područja u Jugoslaviji gdje su živjeli Folksdiojčeri i raspored logora, njihovog stradavanja, tekst o brojčanim pokazateljima stradanja Folksdojčera u Jugoslaviji, sliku protjerivanja i

službene dokumente AVNOJ-a i Ministarstva unutrašnjih poslova Federalne Države Hrvatske o konfiskaciji imovine i repatrijaciji Folsdojčera (prilog 2, 3, 4, 5 i 6). Zadatak grupe je pripremiti se, na osnovu izvora, za intervju s Folksdojčerima koji su preživjeli logore, deportacije iz Jugoslavije. Kao mladi istraživači i povjesničari, sudionici grupe bi u razgovoru s Folksdojčerima (koje će odglumiti članovi treće grupe) trebali saznati što više o njihovoj sudbini u Jugoslaviji nakon rata! Sudionicima druge grupe bi trebalo dati sugestije o tome šta bi mogli pitati preživjele Foksdojčere ili šta bi od njih mogli najbolje saznati o njihovoj sudbini.

Treća grupa bi dobila nekoliko pismenih svjedočanstava preživjelih Folksdojčera (prilozi 7, 8, 9, 10, 11 i 12). Sudionici te grupe bi se trebali pripremiti da odglume Folksdojčere koji su prošli tragediju u životu i da odrade intervju s mladim povjesničarima

- Nakon što se grupe pripreme prvo bi izlagala 1. grupa, a potom bi uslijedio intervju između sudionika 2. i 3. grupe. (15-20 min)

DIO ZA UČENIKE

Kontekstualizacija

Cilj radionice je upoznati se sa progonima oko 170.000 i stradanjem oko 60.000 Folksdojčera (pripadnika njemačke manjine) u Jugoslaviji neposredno nakon rata. Jugoslavija nije bila iznimka. Nijemci su sličnu sudbinu doživjeli u cijeloj istočnoj Europi. Sličnu sudbinu su doživjeli i Talijani u Jugoslaviji.

Velika većina Folksdojčera je naseljavana planskom kolonizacijom u 18. stoljeću, koju su poticali habsburški vladari u skladu s idejama kameralizma i fiziokratizma. Njihovim doseljavanjem trebala su se napučiti nenastanjena područja, te potaknuti razvoj poljoprivrede i obrta. Slomom Habsburške monarhije nakon Prvog svjetskog rata Nijemci su postali u novonastaloj državi Jugoslaviji nacionalna manjina. U vrijeme Drugog svjetskog rata pripadnici njemačke nacionalne manjine su se podijelili kao i mnogi drugi na prostoru Jugoslavije – jedni su se stavili u službu nacizma, drugi su pristupili antifašističkom pokretu, a treći su pokušali samo preživljavati u nemirnim vremenima.

Zadaci za 1. grupu

Narodnooslobodilačka borba se vodila pod parolama nacionalnog i socijalnog oslobođenja naroda u Jugoslaviji.

1. Pokušajte na osnovu materijala koje ste dobili objasniti šta je trebalo značiti to socijalno i nacionalno oslobođenje!
2. Jesu li se zajamčena prava odnosila na sve? Objasnite!
3. Raspravljajte unutar grupe o pitanju kolektivizacije krivnje!
4. Pripremite se za kratko izlaganje svega što je učinjeno unutar grupe!

Zadaci za 2. grupu

Na osnovu izvora pripremite se za intervju s trećom grupom koja će odglumiti Folksdojčere koji su preživjeli logore, deportacije iz Jugoslavije. Pokušajte, kao mladi istraživači i povjesničari, u razgovoru s Folksdojčerima saznati što više o njihovim sudbinama u Jugoslaviji nakon rata!

Zadaci za 3. grupu

Pročitajte svjedočanstava Folksdojčera koji su preživjeli deportacije, logore, itd. u Jugoslaviji i pokušajte se pripremiti za intervju. Odglumite Folksdojčere koje će intervjuirati druga grupa. Mladi će povjesničari i istraživači htjeti što detaljnije saznati o vašim stradanjima.

Imajte na umu: vi sada imate oko 80 godina, pa i više!

Prijedlog: razdijelite svjedočanstva međusobno unutar grupe i pokušajte se kao

PRILOG 1

DEKLARACIJA O OSNOVNIM PRAVIMA NARODA I GRAĐANA DEMOKRATSKE HRVATSKE, donesena na Trećem zasjedanju ZAVNOH-a u Topuskom 9. svibnja 1944.

1. Hrvatski i srpski narod u Hrvatskoj potpuno su ravnopravni. Nacionalnim manjinama u Hrvatskoj osigurat će se sva prava na nacionalni život.
2. Svi građani federalne države Hrvatske jednaki su i ravnopravni pred zakonom bez obzira na narodnost, rasu i vjeroispovijest.
3. Žene uživaju sva prava jednako kao i muškarci.
4. Svakom građaninu zajamčena je sigurnost ličnosti i imovine. Zajamčeno je pravo vlasništva i privatna inicijativa u gospodarskom životu.
5. Svim građanima zajamčena je sloboda vjeroispovijesti i sloboda savjesti.

PRILOG 2

ODLUKA AVNOJ-a (21.studenog 1944) O PRIJELAZU U DRŽAVNO VLASNIŠTVO NEPRIJATELJSKE IMOVINE, O DRŽAVNOJ UPRAVI NAD IMOVINOM NEPRISUTNIH OSOBA

Član 1.

Danom stupanja na snagu ove Odluke prelazi u državno vlasništvo:

- sva imovina Njemačkog Rajha i njegovih državljana koja se nalazi na teritoriju Jugoslavije
- sva imovina osoba njemačke narodnosti, osim Nijemaca koji su se borili u redovima Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije ili su podanici neutralnih država, a nisu se držali neprijateljski za vrijeme okupacije;
- sva imovina ratnih zločinaca i njihovih pomagača, bez obzira na njihovo državljanstvo, imovina svake osobe koja je presudom građanskih ili vojnih sudova osuđena na gubitak imovine u korist države.

Imovina jugoslavenskih državljana pada u tom slučaju pod udar ove Odluke, bez obzira da li se nalazi u zemlji, ili inozemstvu.

Član 5.

Cilj postavljanja sve podržavljene ili sekvestirane imovine pod udar i nadzor Državne uprave narodnih dobara jeste maksimalno iskorištavanje te imovine za plansku proizvodnju radi što bržeg i što uspješnijeg dobivanja pobjede u oslobodilačkom ratu i za stvaranje uvjeta za uspješnu ekonomsku obnovu i izgradnju Jugoslavije kao cjeline i svih njenih federalnih jedinica (...)

(Službeni list Demokratske Federativne Jugoslavije, god. 1, br 2, Beograd, 6. veljače 1945., str. 13-14.; Izvor preuzet iz knjige: Vladimir Geiger, Folksdojčeri pod teretom kolektivne krivnje, Osijek, 2002., 56.)

PRILOG 3

STRADANJE NJEMAČKOG CIVILNOG STANOVNIŠTVA U JUGOSLAVIJI OD STRANE TITOVA REŽIMA U RAZDOBLJU OD 1941. DO 1948.

Od oko **540.000** Nijemaca koliko ih je živjelo u Jugoslaviji do 1941. godine, oko **95.000** njih se našlo u sklopu njemačkih, mađarskih i hrvatskih vojnih jedinica, a oko **245.000** Nijemaca je evakuirano u Njemačku prije nego je Jugoslavija obnovljena pod Titovim režimom. U razdoblju od listopada 1944. do travnja 1945. preostalih oko **200.000** Nijemaca potpalo je pod kontrolu Titova režima. S iznimkom od oko 8.000 ljudi, preostalih oko **170.000** etničkih njemačkih civila (od djece do starijih osoba) u razdoblju od 1945. do 1948. godine, bilo je otjerano u logore, a od njih je oko **51.000** žena, djece i staraca podleglo bolestima, gladi i drugim nedaćama. Od ukupno oko 64.000 žrtava u razdoblju od 1941. do 1948. oko 40.000 je dokumentirano imenom i prezimenom.

Verbrechen an den Deutschen in Jugoslawien 1944-1948., Die Station eines Volkermordes, Donauschwäbische Kulturstiftung, München, 1998.; podatke preveo Denis Detling

PRILOG 4

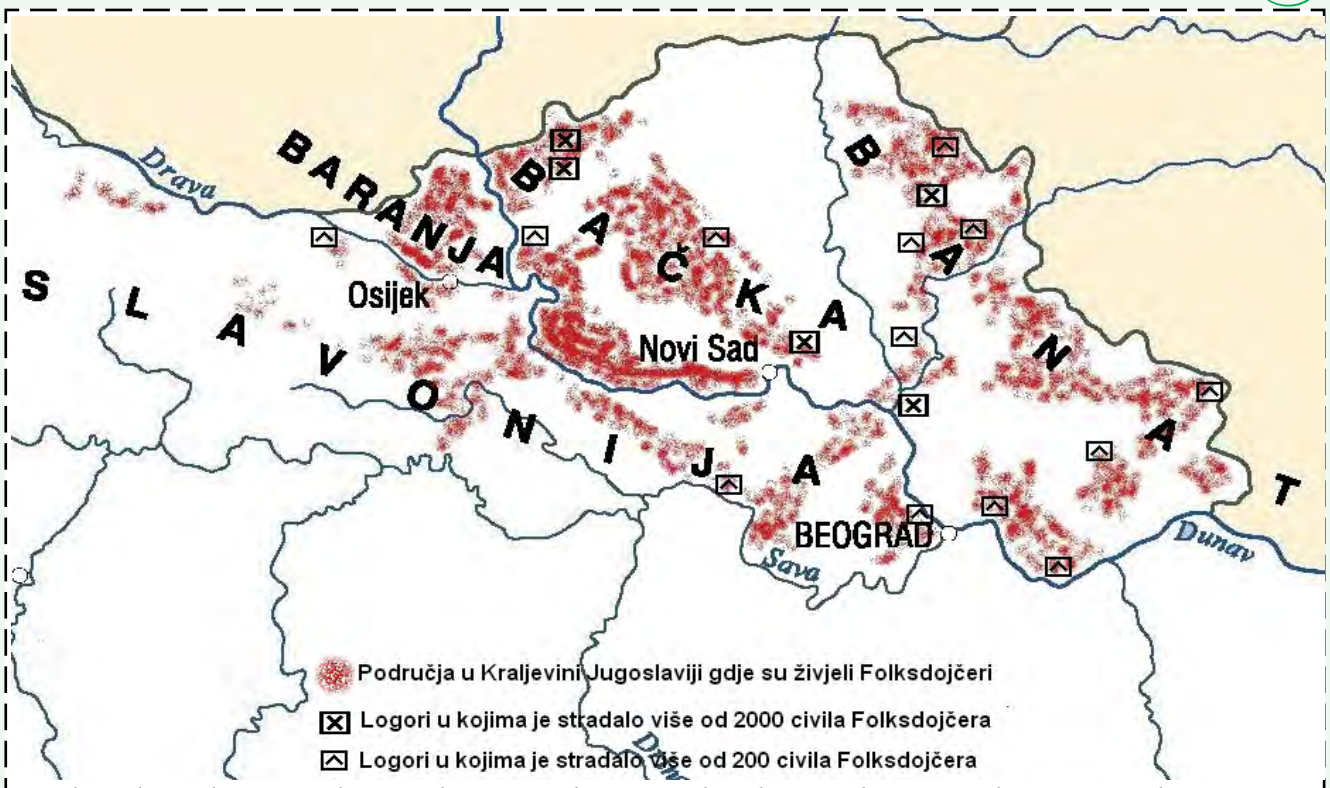

Zemljovid izradio D. Detling, uz korištenje knjige Verbrechen an den Deutschen in Jugoslawien 1944-1948., Die Station eines Volkermordes, Donauschwäbische Kulturstiftung, München, 1998.

PRILOG 5

TRANSPORT FOLKSDOJČERA PROTERANIH IZ JUGOSLAVIJE U AUSTRIJU, LJETO 1945.

Slika preuzeta iz knjige Vladimir Geiger, Nestanak Folksdojčera, Nova stvarnost, Zagreb, 1997.

PRILOG 6

ZEMALJSKA KOMISIJA ZA REPATRIJACIJU NIJEMACA PRI MINISTARSTVU UNUTRAŠNJIH POSLOVA FEDERALNE DRŽAVE HRVATSKE U ZAGREBU IZVJEŠĆUJE (7. srpnja 1945.) Upravne odjele Oblasnih, Okružnih i Gradskih Narodnih odbora o postupku repatrijacije (iseljavanja / protjerivanja) Folksdojčera

/.../ "Vlada Jugoslavije stoji na stanovištu da sve Njemce koji se nalaze u okviru granice Jugoslavije raseli i uputi u Njemačku, čim se zato otvore povoljni tehnički uslovi.-
Mi na ovo imamo pravo iz slijedećih razloga:
1) Što su Njemci, koji se danas nalaze u Jugoslaviji kolonizirani od strane Njemačkih osvajača na zemljište koje je pripadalo Jugoslavenima.
2) Što su Njemci njemačke manjine od dana naseljavanja u našu zemlju, a sve do danas radili protiv interesa naroda Jugoslavije, stavljajući se u službu Njemačkih imperijalista. To se naročito ispoljilo u toku ovoga rata, kada su oni sa svim sredstvima aktivno angažovali se u borbi protiv naše vojske i Narodno-oslobodilačkog pokreta uopće.
3) Što su njemačke manjine u Jugoslaviji u toku ovoga rata počinile toliko zla narodima Jugoslavije, da bi njihovo daljnje zadržavanje u okvirima granice Jugoslavije smetalo sređivanju i izgradnji naše državne zajednice.
Na osnovu iznošenog u obzir za iseljavanje dolaze svi Njemci i Njemice po slijedećem kriteriju:
1) Kome je materinski jezik njemački (potječe iz braka Njemca ili Njemice)
2) Tko potiče iz braka u kome je otac Njemac
Od ovoga se izuzimaju:

1. Tko je aktivno pomagao narodno-oslobodilačku borbu (ostaje zajedno sa svojom užom porodicom – djeca, otac i majka)
2. Njemice udane za Jugoslavene sa djecom
3. Djeca do uključivo 16 godina iz braka Jugoslavenke sa Njemcem, u koliko se takova Jugoslavenka odluči da ostane u zemlji i napusti muža Njemca. Ženi Jugoslavenki udatoj za Njemca ostaje slobodno da bira da li će poći sa mužem ili će ostati u zemlji sa djecom do 16 godina. U koliko se radi o ženskom bračnom partneru nejugoslavenske narodnosti takva je žena dužna da slijedi muža Njemca.
4. Ona lica koja nedvojbeno dokažu da su austrijski državljani ili austrijske narodnosti nemaju se seliti. Pri tome treba budno paziti da se kao takovi ne iskažu lica njemačkog državljanstva ili narodnosti. Ovo se odnosi na ona lica koja su se ogriješila kao i pripadnici Njemačke odnosno Njemci, jer u tom slučaju za njih važi isti kriterij repatriacije. Ako su Austrijanci bili u Kulturbundu dužni su se iseliti.

U svrhu repatriacije Njemaca sa strane nadležnih Ministarstava obrazovana je Zemaljska komisija pri Ministarstvu unutrašnjih poslova, koja je dužna da organizira i rukovodi, nadzire i dr. rad oko repatriacije Njemaca /.../
Odmah po prijemu ovih direktiva najhitnije (bilo kurirom ili depešom) dostaviti ovoj komisiji ukupan broj lica za iselenje te gdje su sada smješteni u logore. Ovo nam je žurno potrebno kako bi imali pregled i poduzeli dalnje potrebne mjere. Oblasnim odnosno Okružnim komisijama prepušta se upotreba radne snage iseljenika dok se nalaze u logorima. Sve ove poslove savjesno i odmah izvršiti, jer će odmah iza

PRILOG 7

SVJEDOČANSTVA PREŽIVJELIH LOGORAŠA O HAPŠENJE I ODVOĐENJU U SABIRNI LOGOR U JOSIPOVCU, DEPORTACIJI U RADNI LOGOR VALPOVO...

/.../ Elizabeta Konig (1921.) zajedno sa majkom Anom Reitz (1892.) i ocem Andrijom Reitz (1885), te kćerkom Ernom Konig (1943.): Odvedeni smo od kuće, u Divaltovoj ulici 153 u Osijeku, 10. 05. 1945. god., prvo u Gradski vrt, gdje se skupilo još puno naših susjeda i poznanika. Navečer smo vlakom odveženi u Josipovac, gdje smo proveli oko 3 mjeseca, u Omladinskim barakama, na goloj zemlji. Sa sobom nismo smjeli ništa ponijeti, osim odjeće na nama. /.../

(Elizabeta Konig rođ. Reitz, 1921.)

/.../ Zatim je krenula nepregledna kolona nevinih ljudi, civila, na svoj "križni put" iz Josipovca prema Valpovu u drugi logor. Pješačili smo cijeli dan po prašnjavome seoskom putu, bez hrane, vode i odmora. Bila je velika vrućina, sunce je peklo. Kolonu su tjerali naoružani partizani na konjima vitlajući bičevima. Slabije osobe, uglavnom starci, od iznemoglosti su padali, a niko im nije smio pomoći. Moralo se ići dalje, a iza nas se čula pucnjava. I moja majka je pala, na šta sam se i ja zaustavila i kleknula kraj nje. Partizan na konju, visok, crn, u dobro skrojenoj odjeći (činove ne znam!), grubo mi je zapovijedio, igrajući se s pištoljem, da krenem dalje. Konjem nam se približio toliko kao da će nas zgaziti. Nakon što sam mu odgovorila da mi je to majka, te neka i mene ubije, odjahao je dalje i nekoga iz kolone udario bičem. /.../

PRILOG 8

SVJEDOČANSTVA PREŽIVJELIH LOGORAŠA O REPATRIJACIJI...

/.../ U to su vrijeme bili organizirani transporti za Njemačku, no mi nismo htjeli ići, jer smo ovdje rođeni i nadali smo se povratku kući, jer ništa nismo skrivili. Nakon par dana odvedeni smo u logor u Valpovo. Nakon nekog vremena, ponovno je išao transport za Njemačku. Ovog puta morali smo se ukrcati u vlak. Vozili su nas u stočnim vagonima, krcatim ljudima, već iscrpljenima i bolesnima, do austrijske granice. Tu nas nisu htjeli propustiti, nego su nas vratili natrag preko Velike Pisanice, logora Šipovac do Krndije. Tu je bilo sve porušeno, pa smo proveli oko 3 tjedna pod vedrim nebom. Od Krndije smo pješice tjerani, pod stražom, do logora Valpovo. /.../

(Elizabeta Konig rođ. Reitz, 1921.)

PRILOG 9

SVJEDOČANSTVA PREŽIVJELIH LOGORAŠA O LOGORU VALPOVU I O UVJETIMA ŽIVOTA U LOGORU...

/.../ Logor Valpovo bio je veći i jače osiguran gustom bodljikavom žicom. U središtu logorskoga kruga nalazio se drveni izvidnički toranj s reflektorom. Na jednoj strani kruga poredane su barake u nekoliko redova, a na drugoj je strani bila zgrada za partizane. U toj zgradi se nalazila i tzv. ambulanta. Baraka u kojoj smo spavale bila je duga oko 20 metara s jednim ležajem od dasaka po cijeloj dužini, tako isto i na katu. Za jednu osobu je bilo prostora oko 50 cm. Ovdje u Valpovu je bilo više stražara, nego u Josipovcu, a imali su i pse. Stražari su bili vrlo grubi i surovi. /.../ Barake su bile pune stjenica i ušiju. Higijenski uvjeti našeg života bili su nikakvi. Prali smo se svi na jednoj slavini u logorskome krugu, a s te se slavine uzimala i voda za piće. /.../ Posjete su bile ponekad dopuštene, ovisno o raspoloženju uprave i stražara. Posjetitelji nisu ulazili u logor, nego se razgovaralo kroz bodljikavu žicu, u stražarevoj nazočnosti. Nekad bi stražar dopustio samo viđenje, a ponekad smo smjeli primiti donesenu hranu, higijenski pribor ili kakav odjevni predmet. Često su posjetitelji doneseno morali odnijeti natrag, a kako smo mi bili jako gladni, plakalo se s obje strane bodljikave žice. /.../ Odmah po dolasku u logor, razdvojili su muške od ženskih članova obitelji. S mojim ocem je u baraci spavao logoraš, po zanimanju liječnik, dr. Schmidt, kojega su zaposlili u logorskoj ambulanti. /.../ Dr. Schmidt je povjerio mom ocu da će tražiti pomoćnicu u ambulanti, te savjetovao da se javim, kako bi me makar po danu mogao zaštititi od silovanja i drugih tortura, za koje je znao da se događaju. Logoraše su zatvarali u podrume i tamo ih tukli. Javna kazna je bila privezivanje za "stup srama". Na nekoliko postavljenih stupova u logorskom krugu vezivali su "neposlušne logoraše" i ostavljali ih vezane bez hrane i vode na suncu cijeli dan. Po danu se nisam odvajala od tog plemenitog liječnika. Noć je bila opasna jer su stražari noću obilazili barake, baterijom osvjetljavali lica i na taj način izabirali žrtvu za "noćno preslušavanje". /.../ U logoru je svakodnevno umiralo pet do sedam ljudi od tifusa i dizenterije. Mrtvace su iznosili logoraši pod nadzorom stražara. Jedno je vrijeme i moj otac bio među onima koji su iznosili mrtvace. Nikad mi nije htio pripovijedati gdje su pokopani, ali iz toga što bi se vraćali za sat - dva, zaključujem da su pokopani relativno blizu Valpova. Razumije se, da Crveni križ ili kakva druga humanitara organizacija nije nikad posjetila logor. /.../

(Paula Kotnik , rođena 1927.)

/.../ Barake su bile toliko prepune logoraša da za nas i nije bilo mjesta. Spavali smo na poljani, tj. na travi. Imali smo jastuke i deke, što su nam prijatelji, još pri odlasku donijeli, pa nam je dobro koristilo. Osim toga, zbog vrlo loših higijenskih uslova, u barakama je bilo puno ušiju. Tako smo se barem od toga spasili. /.../

(Franciska Bušljeta rođ. Poker iz Brčkog)

/.../ Život u logoru bio je jako težak, bili smo svakodnevno izloženi šikaniranju i batinjanju od strane stražara, koji su bili naoružani puškama ili pištoljima, a imali su i drvene batine s kojima su nas premlaćivali. /.../ Tog dana su nas natjerali na logorsku žicu i morali smo gledati egzekuciju strijeljanjem nad nesretnim Ciglerom. Kada su obavili svoj prljavi posao Prekodravac nam je kratko rekao da će tako svaki od nas proći ako pokušamo bijeg iz logora. Noću su nas odvodili u baraku gdje je bio Prekodravac. Tu su nas ispitivali i optuživali uglavnom za petokolonaštvo sa fašizmom, te su nas premlaćivali. U

Svjedočanstva preuzeta iz knjige Radni logor Valpovo 1945.-1946., Osijek, 1999.

PRILOG 10

SVJEDOČANSTVA PREŽIVJELIH LOGORAŠA O RADU U LOGORU I IZVAN

/.../ Morali smo ići na rad /.../ I to je bilo bolje nego ostati u logoru, gdje su vladale bolesti, tifus, dizenterija, uši i stjenke. Ponekad bi nam mještani davali hranu./.../

(Elizabeta Konig rođ. Reitz, 1921.)

/.../Prekodravac nas je još i iznajmljivao kao radnu snagu, građanima Valpova i okolice i za to uzimao novčanu naknadu. Bili smo u tretmanu robova jer nas je mogao unajmiti ko je god poželio i za bilo kakav posao, samo je za to morao platiti određeni novčani iznos Prekodravcu. Ja sam imao sreće u par navrata, pa su me unajmili i zato također platili očevi prijatelji, koji su poznavali mog pokojnog oca. Bili su to gospoda Bračevac i Ugraj, oni su bili korektni prema meni tako da sam se tih par dana mogao opustiti od svakodnevne logorske torture.

PRILOG 11

SVJEDOČANSTVA PREŽIVJELIH LOGORAŠA O HRANI U LOGORU...

/.../Hrana je bila oskudna, dva obroka dnevno, po kakvoći posve neprimjerena ljudskoj prehrani. Na hranu se čekalo u redu s aluminijskom posudicom i kašikom pred "kazanom". Po kiši smo jeli stojeći ili na travi u logorskom krugu./.../

(Paula Kotnik, rođena 1927.)

/.../Ovdje je bilo jako loše, za jelo smo dobijali čorbu od graška, krompira ili graha, a jako malo toga je bilo u čorbi. Dobijali smo i malo kukuruznog i ječmenog kruha. Kuhalo se sve bez masti i soli. Ujutro smo dobijali čaj od hrastove kore bez šećera, zbog proljeva. Vode smo samo malo dobijali po osobi, i to samo ujutro jedan sat i navečer jedan sat. /.../ Svakim je danom umiralo preko dvadesetero male djece. /.../Upravitelj logora Valpova je nakon toliko umrle djece najedanput dozvolio ženama da idu prositi u okolini mlijeko za djecu. /.../

(Stefan Schwob, rođ. 1930. u Mrzoviću kraj Đakova)

PRILOG 12

SVJEDOČANSTVA PREŽIVJELIH LOGORAŠA O IZLASKU IZ LOGORA...

/.../ Prvog svibnja 1946. puštene smo iz logora. Tada su svi zatečeni logoraši pušteni van na milost i nemilost.

(Rozina Petrović iz Osijeka rođ. Holstein, 1927.)

/.../ Kada smo ponovo došli u logor Valpovo doznali smo da je za nas stigla i otpusnica iz logora, ali ne i za našeg tatu. Odlazimo 15. kolovoza 1945. god. tj. na dan Velike Gospe. Tata nas je ispratio tužnim pogledom koji nikada neću zaboraviti. /.../ Tata je s ostalim logorašima premješten u logor Krndija gdje je i umro 4. veljače 1946. god. /.../

(Franciska Bušljeta rođ. Poker iz Brčkog)

/.../ Nakon nekog vremena počela sam raditi u domu za djecu koja su u ratu ostala bez roditelja, a bio je smješten u Valpovačkom dvorcu. Iz logora sam otpuštena 29. 04. 1946., a u domu sam ostala raditi do 1948. god. Tu je i kćerka bila sa mnom. Hrana je bila dobra, a dobili smo i odjeću koju je slala tzv. UNRA. Moji roditelji su otpušteni 06. 05. 1946., vratili su se u Osijek, uz pomoć dobrih ljudi i ponovno se uključili u život./.../

Denis Detling

VJERSKE (NE)SLOBODE

U kojoj je mjeri religija bila dio svakodnevnog života u Jugoslaviji?

DIO ZA NASTAVNIKE

OBRAZLOŽENJE RADIONICE

Komunistička ideologija je negirala postojanje Boga i promatrala religiju kao instrument vladajućih slojeva kojima su podanike držali u pokornosti. Dugoročni je cilj komunističkih vlasti bio potiskivanje vjerskih organizacija u Jugoslaviji. Vjerskim zajednicama je oduzimana imovina, zabranjivao se rad institucija pod nadzorom crkava, mnogi svećenici su progonjeni, zatvarani i likvidirani. Koliko god su deklarativno vjerske zajednice bile tolerirani čimbenik svakodnevnog života u Jugoslaviji, one su u praksi od strane vlasti i od nje kontroliranih medija bile nepoželjne. Isto tako, koliko god se pokušavalo spriječiti slobodno izražavanje vjerskih osjećaja, mnogi su ipak zadovoljavali svoje vjerske potrebe. U konačnici, i potvrđivanje i negiranje religije činilo ju je sastavnim dijelom svakodnevnog života u Jugoslaviji.

45 minuta

ZADACI

Usvajanje novih znanja o odnosu vlasti i medija u Jugoslaviji prema vjerskim zajednicama i pitanjima religije, te slobodi prakticiranja vjerskih obreda u Jugoslaviji od 1945. do 1990. godine, razvijanje kritičkog razmišljanja, rad na slikovnim i pisanim izvorima, vježbanje timskog .:rada, itd.

CILJ

Sudionicima radionice pokazati kako je religija bila svakodnevni dio života u Jugoslaviji i pored deklarativnog priznavanja vjerskih sloboda i praktičnog potiskivanja vjerskih zajednica i religioznih osjećaja iz svakodnevnog života.

ARTIKULACIJA RADIONICE

- U uvodnom bi dijelu radionice sudionike trebalo upoznati s ciljem radionice i na ploču napisati ključno pitanje. Bilo bi dobro zamoliti učenike da pokušaju unaprijed odgovoriti na pitanje i na taj način propitati njihove predrasude ili predznanje.
  (5 min)
- Učenike bi trebalo podijeliti u 4 grupe.

Prva grupa: prilozi 1, 2 i 11
Druga grupa: prilozi 4, 9 i 10
Treća grupa: prilozi 3, 8 i 5
Četvrta grupa: prilozi 6 i 7
Svaka bi grupa uz izvore trebala dobiti i tablicu za popunjavanje.
Neki od priloga sadrže samo jedan izvor, a poneki i dva izvora.
Sve bi grupe trebale proučiti dobivene priloge i uz pomoć dodatnih pitanja ispod izvora popuniti tablicu. Trebalo bi upozoriti učenike da mnogi prilozi odgovaraju uz više teza ponuđenih u tablici (20 min)

- Uz pomoć tablice grupe bi trebale javno prezentirati dobivene materijale i riješenja zadatka
  (15 min)
- Nakon izlaganja svih grupa trebalo bi potaknuti kratku diskusiju na ključno pitanje napisano na ploči.
  (5 min)

DIO ZA UČENIKE

Kontekstualizacija

Komunistička ideologija je negirala postojanje Boga i promatrala religiju kao instrument vladajućih slojeva kojima su podanike držali u pokornosti. Dugoročni cilj komunističkih vlasti je bio potiskivanje vjerskih organizacija u Jugoslaviji. Vjerskim zajednicama je oduzimana imovina, zabranjivao se rad institucija pod nadzorom crkava, mnogi svećenici su progonjeni, zatvarani i likvidirani. U zavisnosti od promjenjive političke situacije država je tolerirala ispoljavanje vjerskih osjećaja i dozvoljavala djelatnost vjerskih institucija.

Zadaci za učenike

Izvor (kratak sadržaj izvora)	**Koje tvrdnje odgovaraju izvoru? Obrazloži!**			
	Vjerske zajednice su bile poželjan čimbenik svakodnevnog života u Jugoslaviji	**Vjerske zajednice nisu bile poželjan čimbenik svakodnevnog života u Jugoslaviji**	**Građani u Jugoslaviji su slobodno zadovoljavali svoje vjerske potrebe**	**Građani u Jugoslaviji nisu slobodno zadovoljavali svoje vjerske potrebe**

PRILOG 1

VLAST I PREDSTAVNICI VJERSKIH ZAJEDNICA

Prijem predstavnika vjerskih zajednica u Prezidijumu Skupštine Jugoslavije, 25. V 1952.

1. Predstavnike kojih vjerskih zajednica uočavaš na slici?
2. Koga i šta još uočavaš na slici?

Muzej istorije Jugoslavije, fotozbirka, 1952, K-14/126.

PRILOG 2

USTAV FNRJ

Glava V, Prava i dužnosti građana.

Član 25.

Građanima je zajamčena sloboda savjesti i sloboda vjeroispovjesti. Crkva je odvojena od države. Vjerske zajednice, čije se učenje ne protivi Ustavu, slobodne su u svojim vjerskim poslovima i u vršenju vjerskih obreda. Vjerske škole za spremanje svećenika slobodne su a stoje pod općim nadzorom države. Zabranjena je zloupotreba crkve i vjere u političke svrhe i postojanje političkih organizacija na vjerskom temelju. Država može materijalno pomagati vjerske zajednice.

1. Šta država jamči vjerskim zajednicama i vjernicima?
2. Kako je uređen odnos države prema crkvi i obrnuto?

PRILOG 3

IZLAGANJE EDVARDA KARDELJA NA SASTANKU INFORMBIROA U POLJSKOJ VII 1947.

(…) S jedne strane strane smo uvećali pritisak protiv najreakcionarnijeg dela crkvene hijerarhije, a s druge strane, mi dajemo koncesije, pa i materijalnu pomoć onom delu hijerarhije i popova, koji su skloni da sarađuju sa državom i koji su nezadovoljni s vatikanskom politikom, koja ih tera u sve oštriji sukob s nama. U rezultatu toga, mi smo postigli prilične uspehe. (…) Tako smo imali u ovoj godini, u vezi sa raznim crkvenim svečanostima niz sukoba između samih učesnika tih svečanosti, pa čak i masovnih tuča. (…)

Mnogo su jače naše pozicije u pravoslavnoj crkvi. Tu je diferencijacija mnogo dublja. Na niže svećenstvo mi imamo vrlo jak uticaj, koji datira još iz vremena rata. U nekim republikama, kao što je na primer u Crnoj Gori i Makedoniji, sveštenstvo stoji skoro kompaktno uz narodnu vlast, a u Srbiji, Bosni i Hrvatskoj u vrlo velikom delu reakcionarni vrhovi crkvene hijerarhije nemaju ni ovde aktivno za sebe većinu sveštenstva. (…)

Što se tiče muslimanske crkve, koja ima, naravno, mnogo manji značaj, mi smo u poslednje vreme postigli vrlo ozbiljan uspeh tom istom taktikom diferencijacije. Na poslednjem saboru te crkve bio je izabran novi poglavar muslimanske crkve Reis-Ul-Ulema, koji je tesno povezan za Narodni front. Niže sveštenstvo je, međutim, velikim delom neprijateljski raspoloženo prema nama, ali će posle promene u vrhu, svakako biti mnogo lakše da se lomi njihov otpor odozdo. Mi ne sumnjamo da će naše mere protiv reakcionarne hijerarhije svih crkava morati još više da se pooštre, ali smo istovremeno uvereni, da ćemo i u pogledu dalje unutarnje diferencijacije postići nove uspehe. (…)

Muzej istorije Jugoslavije, Putovanja i posete J. B. Tita, I-3-b/759-2

ČLANAK IZ INOZEMNOG TISKA

"Uvjereni smo: nadbiskup zagrebački, osuđen na 16 godina robije, jest nevin… Sve je jasno, ako se podsjeti da je 8. rujna 1946. zagrebački nadbiskup, prvi među hrvatskim biskupima, odbio da prekine

1. O čemu govore izvori?
2. Kakav je bio odnos vlasti prema crkvenim zajednicama?

PRILOG 4

1000-GODIŠNJA PROSLAVA SV. VLAHE U DUBROVNIKU (1972.)

Fotografija prikazuje svečanu proslavu sv. Vlaha 1972. godine. Sv. Vlaho se slavi 3.veljače ali 1972. godine (kada se obilježavalo 1000 godina proslave sv. Vlaha) svečana procesija se organizirala u prvu nedjelju nakon dana sv. Vlaha, dakle 5. veljače jer 3.veljače nije mogao biti neradni. Sljedeći članak je jedini članak iz lokalnog tjednika "Dubrovački vjesnik" od 11. 02 1972. (izlazio subotom), na str 2., koji na bilo koji način spominje proslavu Sv. Vlaha:

VATIKANSKI FUNKCIONARI BORAVILI U DUBROVNIKU

U Dubrovniku su u subotu, 5. veljače, avionom iz Rima doputovala dva visoka funkcionara Vatikana – kardinal Franjo Šeper, prefekt Kongregacije za nauku vjere, i kardinal John Joseph Wright, prefekt Kongregacije za klerike. Na aerodromu u Čilipima kardinale su dočekali i pozdravili predsjednik komisije za vjerska pitanja Izvršnog vijeća Sabora SR Hrvatske Zlatko Frid, predsjednik Skupštine općine Dubrovnik Ante Vetma i predsjednik Općinske komisije za vjerska pitanja Veljko Betica.

Kardinali Šeper i Wright u nedjelju su prisustvovali crkvenim svečanostima upriličenim povodom proslave 1000-godišnjice kulta sv. Vlahe. Istog dana navečer u čast dvojice kardinala Ante Vetma je u hotelu "Excelsior" priredio večeru, kojoj su prisustvovali Zlatko Frid i više crkvenih dostojanstvenika.

Visoki funkcionari Vatikana Franjo Šeper i John Joseph Wright otputovali su iz Dubrovnika u

1. Što uočavate na slici?
2. O čemu govori novinski članak?
3. Jesu li novine po tvom mišljenju adekvatno popratile događaj koji možeš vidjeti na

PRILOG 5

NASLOVNICE DNEVNOG LISTA GLAS SLAVONIJE OD 25.12.1945. I 25.12.1971.

1. Usporedite naslovnice Glasa Slavonije iz 1945. i 1971.! Koje naslove možete uočiti?
2. Ističu li naslovi, po vašem mišljenju, ono što je većina čitatelja smatrala najbitnijim događajem tog dana?
3. Biste li danas, da ste urednici novina na Bajram ili Uskrs, spomenuli te vjerske blagdane na naslovnici novina? Zašto?

PRILOG 6

PROSLAVE VJERSKIH BLAGDANA

Procesija u Peteranecu - selo u Podravini

privatni album, fotografija snimljena tijekom 60-ih god.

Proslava vjerskog praznika Vrbice u Beogradu 1945.

Radmila Radić, Država i verske zajednice 1945-1970., Beograd 2002., str. 433.

Što sve uočavaš na fotografijama?

PRILOG 7

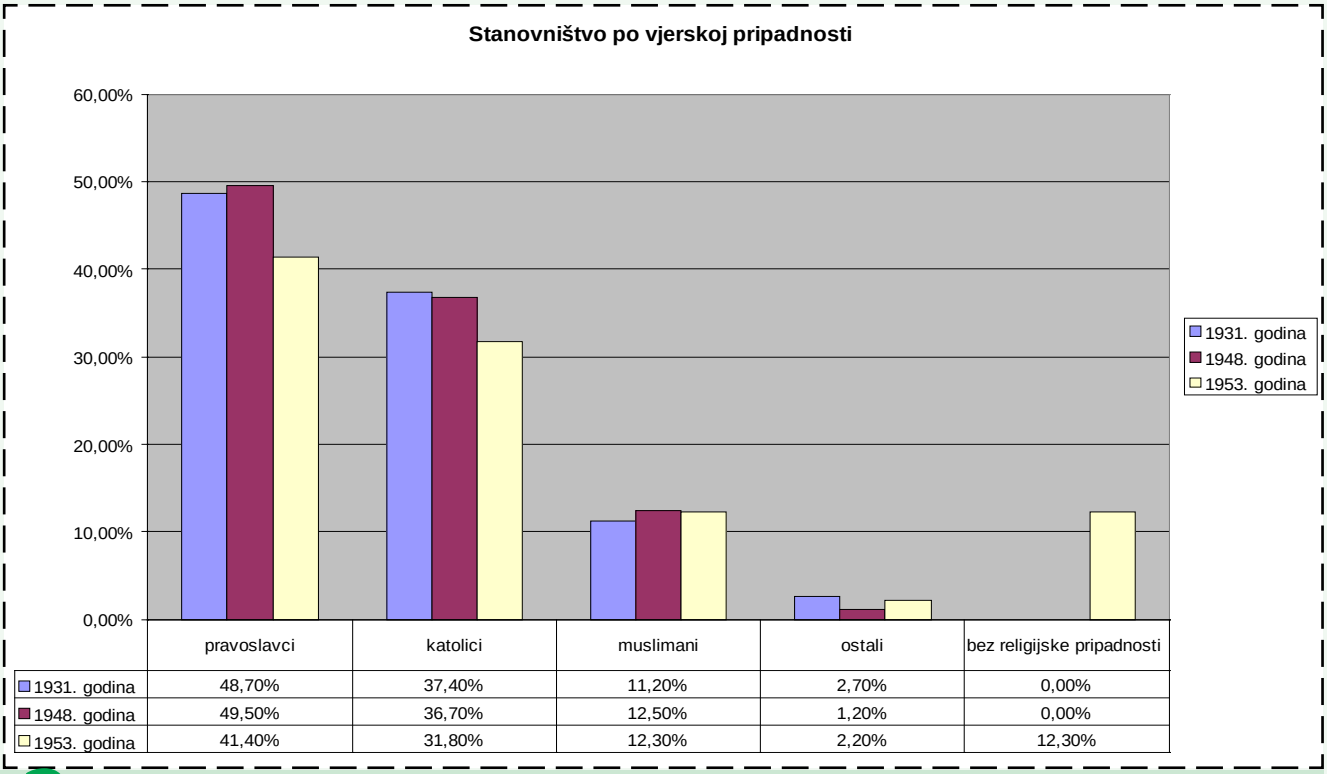

	pravoslavci	katolici	muslimani	ostali	bez religijske pripadnosti
1931. godina	48,70%	37,40%	11,20%	2,70%	0,00%
1948. godina	49,50%	36,70%	12,50%	1,20%	0,00%
1953. godina	41,40%	31,80%	12,30%	2,20%	12,30%

Obrati pažnju na promjene postotka pravoslavnog, katoličkog i muslimanskog stanovništva i stanovništva bez religijske pripadnosti u Jugoslaviji!
Kako to objašnjavaš?
Nakon 1953. god. popis stanovništva se nije vršio po vjerskoj pripadnosti. Kako objašnjavaš tu činjenicu?
Šta misliš: je li se broj stanovnika bez religijske pripadnosti povećavao ili smanjivao?

PRILOG 8

IZJAVA

"Nastavnik sam predškolskog odgoja. Na studiju (studirala sam od 1972. do 1974.) upućivalo nas se na to da kao budući odgojitelji ne bi trebali ići u crkvu, s obzirom da ćemo odgajati djecu. Od nastavnika se očekivalo da ne ide u crkvu. Na studiju su nas čak kolegice prijavile tadašnjem ravnatelju Centra za predškolski odgoj da kao budući nastavnici predškolskog odgoja ne možemo raditi s djecom jer idemo u crkvu. Dvije kolegice su bile na kratkom razgovoru kod ravnatelja, no mislim da oko toga nije bilo kasnije ništa. Kada sam počela raditi, Božić i drugi vjerski blagdani se s djecom u vrtiću nisu obilježavali. Vrtić smo npr. smjeli s djecom uređivati ukrasnim kuglicama, slikama Djeda Mraza, po strogoj direktivi "od gore" tek poslije 28. 12., za Novu godinu, prije ne, a dekoracije Djeda Mraza bi se uklanjale odmah nakon Nove godine kako se ne bi to moglo povezati ni s jednim vjerskim blagdanom, a prostor se tada popunjavao aplikacijama zimskog ugođaja. Od 1980. do 1985. godine živjela sam s mužem i sinom u domarskom stanu u dječijem vrtiću Jaglenac u Donjem gradu u Osijeku. Tamo također nismo njegovali neke vjerske običaje niti imali u stanu neka vjerska obilježja. Nismo se usudili jer se stan nalazio u sklopu vrtića, i jer nam je u taj stan mogao svatko ući i vidjeti npr. okićenu božićnu jelku ili možda raspelo. Jednostavno sam se bojala neugodnosti, možda nečeg goreg. Čak i kod krštenja sina (1977.) ja nisam bila prisutna u crkvi. Bojala sam se da me netko ne vidi u crkvi. Vjerski običaji njegovali su se kod mojih ili muževljevih roditelja."

Vlasta Detling, nastavnica predškolskog odgoja u dječijem

Kakvo je bilo iskustvo običnog čovjeka po pitanju ispovijedanja vjere?

PRILOG 9

IZJAVA

"Osobno smatram da se u bivšoj Jugoslaviji slobodno moglo ići u Crkvu, osim ako ste htjeli napredovati. Ja sam slobodno išla u crkvu, pjevala sam k tome u crkvenom zboru i nikada me u poduzeću nije nitko zbog toga prozivao. Istina, svi moji šefovi bili su Hrvati i nije me nitko kontrolirao. Tamo gdje su u našoj tvornici šefovi bili Srbi kontroliralo se je li se išlo u crkvu. Radila sam u jednoj velikoj osiječkoj tvornici /p.p.a./, velikoj i u jugoslavenskim razmjerima i bila sam šef smjene. Bila sam dobar radnik i mogla sam napredovati. Trebala sam postati šef pakiranja, što je vuklo za sobom i duplo veću plaću. Da bih napredovala morala sam postati član Saveza komunista, što sam odbila. Da sam pristupila Savezu komunista i prihvatila napredovanje, kontrolirao bi se i moj odlazak u crkvu. Prilikom krštenja moje kćerke 1981., muž krsne kume, koji je kao inžinjer radio u istom poduzeću kao i ja, nije se usudio biti u crkvi prilikom krštenja. Sekretar osnovne organizacije Saveza komunista u našem poduzeću me ubrzo nakon krštenja zvao na razgovor. Tražio je da dam izjavu o tome je li tada mladi inžinjer bio na misi prilikom krštenja. Pred kumom je bila budućnost i čak da je i bio na misi ne bih to priznala. Ali on nije bio na misi. Drugih nekih loših iskustava s odlaskom u crkvu u bišoj Jugoslaviji nisam imala. Imao je moj sin (rođen 1975.). U osnovnoj školi u Tenji (prigradsko naselje Osijeka, op.a) učiteljica je prozivala svu djecu koja su išla na vjeronauk pred ploču i dijelila im packe. Znao je čak i pobjeći kući ostavivši torbu u školi."

Kakvo je bilo iskustvo običnog čovjeka po pitanju ispovijedanja vjere?

PRILOG 10

"Dok je s jedne strane Ustavom i Zakonom o djelovanju vjerskih zajednica zagarantirano pravo na slobodu vjeroispovijesti, s druge strane se neki vjernici, navodno, osjećaju kao građani drugog reda. (…) U praksi raspačavanje poziva stanovnicima nekog nebodera da prisustvuju crkvenom obredu ili drugim aktivnostima župe, završava pljenidbom od strane predsjednika kućnog savjeta i porukom (pre) agilnom svećeniku da materijal može podići u prostorijama mjesne zajednice."

Polet, br. 141, 12. XI 1980., str. 5

Kakva su bila iskustva nekih svećenika i župnika?

PRILOG 11

DOLAZAK TITA U MOSTAR SA PRATNJOM 4. X. 1954. GODINE.

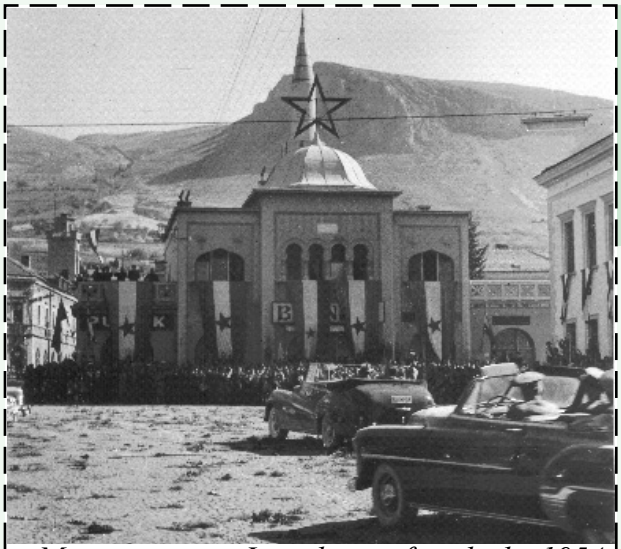

Muzej povijesti Jugoslavije, fotozbirka,1954, K-33/151.)

1. **Što uočavaš na fotografiji?**
2. **Obrati pažnju na državne simbole - petokraka, zastave!**
3. **Gdje su raspoređeni državni simboli?**
4. **Što misliš o tome?**

Bahrudin Beširević

"MI SMO TITOVI TITO JE NAŠ"

Josip Broz Tito je bio pravedan vladar i narodni vođa poštovan u zemlji i inozemstvu?!

DIO ZA NASTAVNIKE I SUDIJE

OBRAZLOŽENJE RADIONICE

Tema ove radionice je doživotni predsjednik socijalističke Jugoslavije Josip Broz Tito, karakter njegove vladavine i njegov ugled u zemlji i inostranstvu. Od kraja Drugog svjetskog rata pa do njegove smrti 1980. godine, Tito je bio na čelu svih najznačajnijih institucija u Jugoslaviji. Ovakvo objedinjavanje funkcija u rukama jednog čovjeka vodilo je stvaranju kulta ličnosti Tita i poistovjećivanju jugoslavenske države s njim. Gradovi, ulice, škole dobijale su Titovo ime, a njegove slike nalazile su se u svim javnim ustanovama i u većini domova običnih ljudi. Tito nije ostavio samo dubok trag na prostoru Jugoslavije, već je uživao ugled istaknutog državnika i u međunarodnim okvirima.

90 minuta

Stvaranje kulta ličnosti među stanovništvom Jugoslavije gradilo je imidž Tita kao pravednog vladara koji se brine za sve građane. Da li je to sve bilo tako i da li su svi ljudi u Jugoslaviji uživali "Titovu pravdu"? Nakon propasti socijalističke Jugoslavije nastaje niz kontroverzi vezanih za Tita. U ovoj radionici - debati koriste se različite vrste izvora (arhivski dokumenti, novinski tekstovi, fotografije, karta) koji načinu Titove vladavine i njegovom ugledu u zemlji i inostranstvu pristupaju iz različitih uglova. Radionicom se ukazuje da popularne predstave jednog vremena o određenoj ličnosti i njenoj aktivnosti ne moraju biti potpuno tačne i da postoji druga strana medalje.

Radionica se sastoji iz dva dijela. U prvom je akcenat na analizi izvora vezanih za temu, a u drugom na razvijanju vještina timskog rada, argumentiranog izlaganja, razvijanja demokratičnosti i uvažavanja stavova drugih, koji će biti ispoljeni u

ISHODI

Učenici su se osposobili za samostalni rad na izvorima, vrednovanje izvornog materijala i interpretiranje izvora, za argumentirano izlaganje i stekli su nova znanja o Josipu Brozu Titu i Socijalističkoj Jugoslaviji kao i kontraverzama

CILJ

Razvijanje sposobnosti analize izvora, kritički pristup izvorima, vrednovanje izvornog materijala, podsticanje timskog rada, branjenje stavova i uvažavanje argumenata drugih, sticanje novih znanja o karakteru vladanja J. B. Tita.

NAČIN RADA

- Voditelj iz reda najboljih učenika bira troje sudija i daje im sve izvore i tabele 1, 2 i 3 (*Sudijsku tabelu, Redoslijed govora i dužnosti govornika, Redoslijed debatanata i vremenska ograničenja za debatante*) kako bi se što bolje pripremili za donošenje presude.
- Ostale učenike dijeli na dvije grupe (afirmacijsku - anđele i negacijsku – đavole), pri čemu svaka grupa formira okrugli sto za sebe. Zatim svaku grupu dijeli na po tri podgrupe i podgrupama dijeli izvore koji su im namijenjeni, a koji su isti i za grupu "anđela" i za grupu "đavola". Učenici dobijaju uputu da izvori unutar grupe mogu kružiti zbog konsultacija, usaglašavanja mišljenja i argumenata. Učenici uz izvore ne dobijaju pitanja već voditelj radionice svakoj podgrupi daje tekst kontekstualizacije i papir na kojem je ispisano ključno pitanje/debatna teza i zadatak da se u ponuđenim izvorima traže elementi koji afirmiraju i negiraju postavljenu debatnu tezu.
- Učenici analiziraju dobijene izvore.
- Nakon analize izvora svaka podgrupa bira svog predstavnika koji postaje član

afirmacijskoj i negacijskoj ekipi daje tabele 2 i 3 (*Redoslijed govora i dužnosti govornika, Redoslijed debatanata i vremenska ograničenja za debatante)* da bi potom ekipe pristupile pripremi za debatu. Dok ostatak razreda analizira izvore i preprema se za debatu, sudije proučavaju dobijeni materijal.
- Nakon izvršene pripreme voditelj radionice (nastavnik) organizira debatu (koristi kao vodič tabele 2 i 3) u kojoj su aktivni učesnici debatanti i sudije. Ostali učenici predstavljaju publiku koja prati debatu. Po završetku debate sudije proglašavaju pobjedničku ekipu i najboljeg debatanta, uz obavezno obrazloženje presude.

AKTIVNOSTI

1. korak: Uvod nastavnika - voditelja radionice (učenicima pojašnjava šta je debata, koji je njen cilj i kako je radionica zamišljena) *(5 minuta)*
2. korak: Voditelj bira sudije i daje im potreban materijal (sve izvore i tabele 1, 2 i 3). Ostale učenike dijeli na grupe i podgrupe. Svakoj podgrupi dijeli izvore koji su njoj namijenjeni, tekst kontekstualizacije i papir na kojem je ispisano ključno pitanje/ debatna teza i zadatak da se u ponuđenim izvorima traže elementi koji afirmiraju i negiraju postavljenu debatnu tezu. *(10 minuta)*
3. korak: Učenici analiziraju izvore i traže afirmacijske i negacijske elemente u njima. Nastavnik upozorava učenike da im pri analizi izvora orijentir bude ključno pitanje/debatna teza i dobijeni zadatak. Sudije uz pomoć nastavnika proučavaju dobijeni materijal. *(20 minuta)*
4. korak: Podgrupe biraju predstavnika; formiraju se afirmacijski i negacijski tim (anđeli i đavoli); voditelj radionice timovima daje tabele 2 i 3 i daje im upute da se u pripremi za debatu pridržavaju uputa dobijenih u tabeli. Timovi se pripremaju za debatu. Sudije i dalje proučavaju dobijeni materijal. *(10 minuta)*
5. korak: Priprema prostora za debatu (stolovi za debatante su postavljeni tako da su debatski timovi okrenuti jedni prema drugima) *(5 minuta)*
6. korak: debata (nastavnik vodi debatu striktno se pridržavajući predviđenog redoslijeda i vremenskih ograničenja iz tabele 2; sudije prate debatu i popunjavaju tabelu 1). Nastavnik nije dio sudskog vijeća. *(35 minuta)*
7. korak: Sudije usaglašavaju presudu, proglašavaju pobjedničku ekipu i najboljeg debatanta uz obavezno obrazloženje zašto su se odlučili za takvu odluku. *(5*

POTREBAN MATERIJAL

- Izvori (svaki pojedinačni izvor kopiran u 3 primjerka)
- Tabele 1, 2 i 3 (1. *Sudijska tabela,* kopirana u tri primjerka; 2. *Redoslijed govora i dužnosti govornika,* kopirano u 8 primjeraka; 3. *Redoslijed debatanata i vremenska ograničenja za debatante,* kopirano u 8 primjeraka)
- Papir za pravljenje bilješki u toku grupnog rada (može ga obezbijediti voditelj, a mogu i sami učenici)
- Papir s ključnim pitanjem i zadatkom (kopiran u 8 primjeraka; 6 za podgrupe, 1 za sudije i 1 za voditelja radionice)
- Štoperica
- Tekst kontekstualizacije (kopiran u 8 primjeraka; 6 za podgrupe, 1 za sudije i 1 za voditelja radionice)

Tabela 1: SUDIJSKA TABELA (svaki pojedinačni element se ocjenjuje ocjenama od 1 do 5)

DEBATANT		ARGUMENTACIJSKA LINIJA	ODBRANA ARGUMENATA	RETORIKA	
A1					
A2					
A3					
N1/Đ1					
N2/Đ2					
N3/Đ3					
TIM ANĐELA					
TIM ĐAVOLA					

Tabela 2: REDOSLIJED DEBATANATA I VREMENSKA OGRANIČENJA ZA DEBATANTE

A1 (izlaganje)	**5 min**	**A2 (izlaganje)**	**4 min**
N1/Đ1 (izlaganje)	**5 min**	**N2/Đ2(izlaganje)**	**4 min**
Debata između timova			
		7 min	
A3 (zaključno izlaganje)	**5 min**	**N3/Đ3 (zaključno izlaganje)**	**5 min**

Tabela 3: REDOSLIJED DEBATANATA I DUŽNOSTI DEBATANATA

A1	- Slaganje s tezom - uspostavlja argumentacijsku liniju - navodi argumente i podargumente - zaključuje s jasnom vizijom argumentacije A pozicije
N1	- Ne slaganje s tezom i ponuda alternativne teze - uvodi negacijsku argumentacijsku liniju - navodi argumente i podargumente - zaključuje s jasnom negacijskom argumentacijskom linijom
A2	- ponovo uspostavlja poziciju. Detaljno razrađuje argumente svoje grupe - pobija negacijsku alternativu - daje obavezno nove dokaze i primjere, proširuje najinteresantnije argumente
N2	- raščišćava glavne razlike - proširuje prvobitne negacijske argumente - dodaje nove dokaze za pobijanje - koristi primjere
A3	- fokusira debatu na najvažnija pitanja za sudije - još jednom objašnjava zašto je teza održiva - naglašava najpresudnije argumente za sudije i podvlači snagu argumenata - konačan zaključak
N3	- fokusira debatu na najvažnija pitanja za sudije - još jednom objašnjava zašto teza nije održiva - naglašava najpresudnije argumente negacijskog tima za sudije i podvlači snagu argumenata - konačan zaključak

Debatanti koji učestvuju u debati timova imaju zadatak da pobijaju stavove i argumente suparnickog

DIO ZA UČENIKE

Od kraja Drugog svjetskog rata pa sve do svoje smrti, Josip Broz Tito je bio predsjednik Jugoslavije, vrhovni komandant oružanih snaga, predsjednik Saveza komunista Jugoslavije... Ovakvo objedinjavanje funkcija u rukama jednog čovjeka vodilo je stvaranju kulta ličnosti Tita i poistovjećivanju jugoslovenske države s njim. Gradovi, ulice, škole dobijaju Titovo ime, a njegove slike nalazile su se u svim javnim ustanovama, kao i u većini domova običnih ljudi. Za vrijeme njegove vladavine postignuta je politička stabilnost i ekonomski prosperitet. Uspjesi iz raznih društvenih sfera u domovini i inostranstvu pripisivani su Titu. Nastala je kovanica da je Tito ”Najveći sin naših naroda i narodnosti”. Tito nije ostavio samo dubok trag na prostoru Jugoslavije, već je uživao ugled istaknutog državnika u međunarodnim okvirima. Među građanima kružile su priče kako ne postoji niko na svijetu ko ne zna za Tita, a gradio se i imidž Tita kao pravednog vladara koji se brine za sve građane.
Nakon propasti socijalističke Jugoslavije nastaje niz kontroverzi vezanih za Tita i način njegove vladavine.

PODGRUPA 1 (ANĐELI I VRAGOVI):

USTAV IZ 1963. O TITU

Član 220.

Predsednik Republike bira se na vreme od četiri godine i može biti uzastopno ponovo izabran još za jedan izborni period. Za izbor na položaj predsednika Republike nema ograničenja za Josipa Broza

TITOVI GRADOVI

TELEGRAM KOŠARKAŠA TITU

GRENOBLE. "-Nakon osvajanja naslova najbolje ekipe u Europi, košarkaši sarajevske Bosne uputili su telegram predsjedniku Republike Josipu Brozu Titu u kome se kaže:« Dragi druže Tito! Iz Grenoblea, gdje je jugoslavenski sport osvojio još jedno veliko priznanje i doprinio većem porastu ugleda naše zemlje u svijetu, šaljemo Vam najsrdačnije pozdrave i želje za dobro zdravlje i dug život»."

Najljepši praznik

"To nije bio samo praznik Sarajeva nego i cijele zemlje, i još jedna pobjeda svega onoga što nam obećava naš samoupravni sistem. U Grenobleu poslije meča, dugo je odjekivalo: Mi smo Titovi, Tito je naš... Bravo momci, očuvali ste ugled zemlje i za to vam danas svi kažu: Veliko vam hvala."

Oslobođenje,7.travnja 1979,str.15

ZLATNI GRB GRADA ZENICE DODIJELJEN TITU 1979.

Najviše priznanje Zenice - "Zlatni grb grada", koje je uvedeno ove godine, biće dodijeljeno predsjedniku Republike Josipu Brozu Titu i počasnom građaninu Zenice. To je jednodušna želja svih radnih ljudi i građana ovoga grada, a odluku o tome donijet će delegati svih vijeća Skupštine općine na svečanoj sjednici 12. travnja, povodom proslave Dana Oslobođenja.

Oslobođenje, 7.travnja 1979., str.16.

PODGRUPA 2 (ANĐELI I ĐAVOLI):

TITO ODGOVARA NA PASTIRSKO PISMO KATOLIČKIH BISKUPA, *20. rujna 1945*

Dvije su stvari na koje se gospoda biskupi najviše pozivaju u svojoj poslanici: progon svećenika i agrarna reforma, iako oni to ne nazivaju agrarnom reformom, već oduzimanjem imovine crkvi. U svojoj poslanici gospoda biskupi idu tako daleko da kažnjavanje krvoločnih ustaških koljača, koji su bili svećenici, identifikuju s progonom crkve. Gospoda biskupi se junače i govore kako su oni spremni za borbu, ma platili to svojim životima. Protiv koga su spremni na borbu? Razumije se, protiv narodne vlasti, protiv tekovina Narodnooslobodilačke borbe, protiv nove, demokratske Jugoslavije - drugim riječima - protiv ogromne većine naroda Jugoslavije.

Zašto gospoda biskupi nisu, recimo, izdali takvu poslanicu i čitali je u svim crkvama za vrijeme Pavelića i Nijemaca protiv strašnih klanja Srba u Hrvatskoj, gdje je izginulo stotine i stotine hiljada žena, djece i ljudi? Zašto se nisu onda bunili protiv strašnih ustaških zločina koji su ušli na vječita vremena kao najveća mrlja u historiju hrvatskog naroda? Zašto gospoda biskupi nisu izdali takvu poslanicu i dali je čitati u svim crkvama protiv klanja i strijeljanja koja su vršili ustaše i Nijemci nad desetinama hiljada Hrvata, najboljih sinova hrvatskog naroda? Zašto se nisu bunili protiv najstrašnije ljudske klaonice – logora u Jasenovcu, gdje su ustaše podjednako uništavali i Srbe i Hrvate na desetine i stotine hiljada? Zašto onda nisu bili spremni dati svoje živote kao duhovni pastiri za stotine hiljada hrišćana – a sada izjavljuju da su spremni na svaku žrtvu zbog agrarne reforme i svojih ličnih interesa? Nije li to malo čudno i suviše prozirno? Znadu li ko su bili oni svećenici za koje se sada oni zauzimaju? To su bili okorjeli ustaše – koljači i duhovni inspiratori ustaških pokolja. Jesu li ikad ijednoga takvog zločinca osudili ili izopćili iz crkve? Nisu, već obratno. Oni

CAZINSKA BUNA

Do otvorene oružane seljačke bune došlo je u cazinskom kraju, a bunom je istovremeno bio zahvaćen i susjedni slunjski kotar na Kordunu u Hrvatskoj. Bila je to zajednička bošnjačko-srpska seljačka buna protiv, kako su njeni učesnici kasnije u istrazi izjavljivali, otkupa, otimačine, prisilnog rada, brutalnog ponašanja pojedinih predstavnika vlasti i "drugih nepravdi protiv kojih smo se borili i u vrijeme rata". Ljudi koji su podigli i vodili bunu poznavali su se dobro još iz vremena rata. Skoro su svi bili učesnici NOR-a, a neki i nosioci "Partizanske spomenice 1941.". Ideja o buni nastala je vjerovatno nakon 1949. godine. Situacija je u to vrijeme bila užasna, neizdrživa, kako se toga sjećao jedan od učesnika bune. "Otkup i postupci ljudi iz vlasti bili su više nego ponižavajući."

Buna je počela tačno na Đurđevdan (Jurjevo), 06. 05. 1950. godine, a u krvi i nemilosrdno je ugušena intervencijom trupa JNA u danima od 19. maja do 4. juna 1950. godine. Na zapadu se brzo saznalo za bunu, putem diplomatske i špijunske mreže zapadnih sila u zemlji. Vlasti nisu dopustile da u domaću, širu jugoslavensku javnost prodre bilo kakva vijest o buni. Dijelovi Cazinske krajine zahvaćeni bunom i slunjski kotar hermetički su zatvoreni i izolirani od spoljnog svijeta kordonima vojske i odredima milicije. Vlasti su se surovo obračunale sa učesnicima bune. Na osam sudskih procesa u Cazinu i jednom u Slunju osuđeno je ukupno 291 lice zbog pokušaja rušenja državnog poretka. Trojica glavnih organizatora i vođa bune: Milan Božić, Ale Čović i Mile Devrnja osuđeni su na smrt i strijeljanje u septembru, odnosno novembru 1950. godine.

DRAGI DRUŽE STARI,

Sa predizbornog zbora naroda Cazinske Krajine, šaljemo Ti iskrene pozdrave i obećanja da ćemo i ubuduće uložiti sve svoje snage u borbi za izvršenje svih zadataka koje pred nas postavi društvena zajednica, naše potrebe i naš društveni razvitak./.../ Uspjesi i rezultati postignuti do danas, razvitak novog komunalnog sistema i njegova iskustva, razvitak i rad narodnih odbora , te zadaci koji stoje pred nama u daljnjoj i izgradnji naših komuna, imperativno nam nameće da na predstojećim izborima biramo i najbolje ljude u narodne odbore, što ćemo druže Stari i učiniti. Sa jasnom perspektivom našeg daljeg razvitka, sa jasnim i određenim budućim zadacima idemo druže Stari na izbore za izbor odbornika za narodne odbore.

Živio CK SK BiH na čelu s Tobom druže Stari!

Cazin, 13. 10. 1957. *KRAJINA, 16. 10. 1957.*

PODGRUPA 3 (ANĐELI I ĐAVOLI):

POČEO VELIKI DOGOVOR POBORNIKA MIRA

Beograd,01.septembar

Danas u 10 sati u velikoj sali Savezne narodne skupštine predsjednik Federativne Narodne Republike Jugoslavije Josip Broz Tito otvorio je Konferenciju šefova država i vlada vanblokovskih zemalja. U radu konferencije učestuju delegacije 24 zemlje.

…okolina Skupštine, al naročito Ulica Miloša Velikog, Bulevar Revolucije i Pionirski park bili su ispunjeni hiljadama Beograđana koji su nestrpljivo očekivali dolazak delegacija.

U 8,50 časova došao je veliki trenutak kada se iz ulice Miloša Velikog pojavio automobil Predsjednika Republike, praćen počasnim eskortom motociklista u kojem se dovezao domaćin konferencije predsjednik, Tito sa svojom suprugom Jovankom Broz. Razdragani Beograđani duž cijelog puta, a naročito pred skupštinskom zgradom, oduševljeno su pozdravljali Tita, a on im je otpozdravljao sve do ulaza u Skupštinu.

BANKET U INDIJI

Veličanstveni banket u Indiji priređen je u Titovu čast prilikom jednog od njegovih putovanja po Južnoj Aziji krajem pedesetih

VELIČANSTVEN DOČEK PREDSJEDNIKA TITA U PRIJESTOLNICI MEKSIKA

Meksiko,04.oktobra

Predsjednik SFRJ Josip Broz Tito sa suprugom i članovima pratnje stigao je danas u svečano ukrašeni grad Meksiko, čije mu je građanstvo priredilo oduševljen doček. Gotovo cio grad bio je na nogama. Duž velikih avenija poredalo se više stotina hiljada građana. Početak dvanestodnevne zvanične posjete Tita ovoj latinsko-američkoj zemlji nosi pečat velike masovne manifestacije jugoslovensko-meksičkog prijateljstva.

… Predsjednika Tita na aerodromu su dočekale najviše meksičke ličnosti, članovi Vrhovnog suda, vlade, nacionalnog Kongresa, predstavnici političkog, društvenog i javnog života ove zemlje. Raspoložen i nasmijan predsjednik Tito sa suprugom Jovankom izišao je iz aviona tačno u 13 časova. Bio je u tamnom odijelu, dok je Jovanka Broz imala svijetli mantil i tamni šešir…

Life, 21. travnja 1952.

Tito i predsjednik SAD-a Richard Nixon 1968. prilikom jedne od posjeta Tita Washingtonu

Tito i Willy Brand

Tito i predsjednik SSSR-a Leonid Brežnjev u Helsinkiju 1975.

Tito i Fidel Castro

Tito je naš, Zagreb, 1975.

VIJEST O SMRTI J.B. TITA

Vijest o smrti J. B. Tita stigla je tokom nogometne utakmice Hajduk - Crvena Zvezda. Utakmica je odmah prekinuta, stadionom je zavladala opća nevjerica i plač, a publika je spontano počela pjevati "Druže Tito, mi ti se kunemo."

TRIBINA NA TITOVOM SPROVODU 08.05.1980.

Na tribini se nalazi ogroman broj stranih državnika, uključujući Brežnjeva, Margaret Tacher, Helmuta Schmidta i dr., 35 šefova država, 4 suverena, 11 podpredsednika republika, 24 premijera, 72 minista, 6 članova kraljevskih porodica, veliki broj ličnih izaslanika predsednika i drugih ugednih političara,

Ilustrovana politika, br. 1123, 13. svibanj 1980., str. 14.

Bahrudin Beširević

MI ili JA ?

Jesu li u masovnim organizacijama općedruštveni interesi i potrebe suprotstavljeni individualnim?

DIO ZA NASTAVNIKE

Pionirska organizacija, Omladinske radne akcije (ORA) i Jugoslavenska narodna armija (JNA) primjeri su kolektivne svijesti i masovnog organiziranja o kojima je država brižno vodila računa u skladu sa zvaničnom komunističkom ideologijom. Masovnost, uniformnost, disciplina, veličanje "tekovina revolucije", te bratstva i jedinstva su glavne karakteristike tog kolektivizma. Današnjim je generacijama to nepoznato i strano.

Masovne organizacije, (masovne) institucije vlasti, okupljanja bili su obilježja Jugoslavije u periodu poslije II svjetskog rata. Prava i položaj pojedinca bili su podvrgnuti kolektivu.

Učenici ovom radionicom i samostalnom analizom različitih izvora mogu doći do interesantnih zaključaka. Nastavnim planovima i programima nisu dovoljno obuhvaćeni sadržaji vezani za kolektivizaciju (kolektivnu svijest i kolektivni karakter države), tj. razne masovne organizacije, okupljanja, masovne institucije sistema. Učenici bi trebali imati osnovna znanja vezana za Omladinske radne akcije, Pionirsku organizaciju i Jugoslavensku narodnu armiju. Predviđeni vremenski okvir za izvođenje radionice je 45 minuta.

OBRAZLOŽENJE RADIONICE

Predviđeni vremenski okvir za izvođenje radionice je 45 minuta. Osnovna ideja radionice je da kroz rad na izvorima (pisanim i slikovnim) učenici steknu nova znanja o kolektivnoj svijesti koja je prevladavala u Jugoslaviji u periodu poslije II svjetskog rata. Nastavnim planovima i programima nisu dovoljno obuhvaćeni sadržaji vezani za kolektivizaciju (kolektivnu svjest i kolektivni karaker države), tj. razne masovne organizacije, okupljanja, masovne institucije sistema kao što je JNA itd. Učenici bi trebali imati osnovna znanja vezana za ORA, pionirsku

ISHODI

Rad na izvorima-analiza i prezentacija,razvijanje kritičkog mišljenja ,vježbanje timskog rada i uvažavanje različitog mišljenja.

CILJEVI

Osnovni cilj radionice je da kroz rad na izvorima(pisanim i slikovnim),učenici steknu nova znanja o kolektivnoj svijesti koja je prevladavala u Jugoslaviji (1945.-1990.),te stjecanje novih znanja vezanih za Omladinske radne akcije, Pionirsku organizaciju i Jugoslovensku narodnu armiju.Potom bi učenici trebali odgovoriti na ključno pitanje radionice: Da li su kolektivizmom,općedruštveni interesi i potrebe nasuprot individualnim?

TOK RADIONICE

1. korak - U uvodnom dijelu objasniti tok radionice (rad u grupama, analiza izvora i odgovori na pitanja, zaključak). Učesnike radionice podijeliti u 3 grupe. **(5 min)**

2. korak - Svaka grupa dobiva svoje izvore sa pitanjima za analizu. **(15min)**

GRUPA A: ORA GRUPA B: JNA GRUPA C: PIONIRI, SLETOVI, ZBOROVI

3. korak - Po jedan član svake grupe izložit će rad u grupama, odnosno prezentirati analizu izvora i ponudit će odgovore na pitanja. **(3x 5 min)**

4. korak -U zadnjem dijelu radionice, umjesto zaključka, slijedeći pitanja (pitanja za diskusiju!) svi učenici bi trebali učestovati u diskusiji koja bi vodila davanju odgovora na ključno pitanje: Da li su zbog kolektivizma općedruštveni interesi i potrebe nasuprot individualnim? **(10 min)**

Pitanja za diskusiju:

1. Koje su sličnosti i razlike Omladinskih radnih akcija, Pionirske organizacije i Jugoslavenske narodne armije?
2. Kakvo je bilo mjesto pojedinca u masovnim organizacijama?
3. Da li danas postoje masovne organizacije? Ako postoje, navedi koje su i kako

GRUPA A: ORA

Uvod: Omladinskim radnim akcijama se vršila obnova zemlje, izgradnje velikih objekata (pruga, mostova, puteva i sl.).Učešće na akcijama je bilo masovno i dobrovoljno. Omladinci za svoje učešće na akcijama nisu bili plaćeni.Vremenom je interesovanje mladih ljudi za Omladinske radne akcije bilo sve manje.

ŠAMAC-SARAJEVO (1947-48)

Pravljenje pruge na jednoj od najvećih radnih akcija – Šamac-Sarajevo (1947.-48.)

Enciklopedija Jugoslavije, SR Bosna i Hercegovina, separat..., str. 127

ORA ŠAMAC-SARAJEVO 1978.

Cjelokupni ekonomski rezultati ORA "Šamac - Sarajevo 78" govore koliko je neodrživo shvatanje o neprimjerenosti ovakvih metoda u izgradnji velikih objekata, a posebno koliko je neodrživo svođenje omladinskog dobrovoljnog rada na gole norme, sate i kubike. Protivnici omladinskih radnih akcija nastoje da umanje njihove pune efekte, posmatraju ih kroz kriterije ogoljelog najamnog odnosa ili kroz kriterije upotrebe dodatne fizičke radne snage, dakle kriterijume koji su već odavno prevaziđeni u našem sistemu privređivanja i dohodovnih odnosa

"Oslobođenje", 7.4.1979.

BILA SAM NA RADNOJ AKCIJI

10. juli
Mislila sam da ću brzo uspeti da se priviknem. Prevarila sam se. Napornije je nego što sam očekivala. Posle ovih nekoliko dana rada jedva se usuđujem da pogledam svoje dlanove. Sve sam plik do plika, žulj do žulja. Plikovi su popucali i stvorile su se ranice. Moje ruke su isuviše osetljive za tolike napore. Svaki put kad podignem lopatu ja vidim sve zvezde, iako je dan. Ali nikome se još nisam požalila, čak ni Milici sa kojom sam ovde najbliža. Ali pre bih presvisla nego što bih se požalila. Izdržaću, pa bilo šta bilo. Za ovih nekoliko dana postala sam inače pravi akcijaš. Sasvim mi je prirodno da spavam u šatoru, naučila sam da obavljam sve poslove u naselju. Dežuram kad je potrebno. Sa ostalima se dobro slažem. Neke devojke koje u školi nisam mogla da podnesem sada sam zavolela, ovde mi se čine sasvim drukčije nego u Beogradu. Mladići nisu više onako obesni kao prvog dana i ne prave se onako užasno važni kao u početku. Rade dobro, moram da priznam, ali nema više onog pomahnitalog trčanja, posle koga popadaju od umora. (…)

RADNE AKCIJE - KLASNI NEPRIJATELJI

"Auto-put Beograd - Zagreb, jedno od dičnih dostignuća iz tog razdoblja, nisu izgradile samo omladinske radne brigade, kako se trubilo na sve strane, nego je njima obilato pomagala i prisilna radna snaga, napose 'klasni neprijatelj' iz buržoaskih redova, što je možda i jedan od razloga što je autoput tako loše izgrađen."

RADNE AKCIJE

30 godina omladinskih akcija, Beograd 1976, str. 106

„DRUŽE TITO SAMO PIŠI....”

Kada sam prvi put otišla na radnu akciju imala sam 16 godina, upravo sam bila završila II razred gimnazije. Veoma sam željela da odem i pridružim se brigadirima. Roditelji nisu bili nimalo sretni zbog toga i jedva su me pustili da idem. Smatrali su da neću izdržati težak fizički rad koji me je tamo čekao. Te 1962. u izgadnji je bio autoput Beograd – Zagreb, u to vrijeme nazivan *put Bratstva i jedinstva.* Priznajem, bilo je veoma naporno, ali i lijepo. Spavali smo u barakama, u kojima je bilo preko 50 kreveta. Tuševi su bili napolju, i svi smo se zajedno tuširali. Moja brigada se nalazila veoma blizu Beograda. Skoro svaki vikend su nam u posjetu dolazili književnici, glumci, pjevači... Uživala sam u tome, jer nisam imala priliku da ih vidim i čujem u mjestu iz koga sam dolazila.

U brigadi nas je bilo stotinu; samo desetero nas bilo je iz grada, a ostali iz sela. Roditelji su bili zabrinuti kako ćemo se uklopiti s njima. Nije bilo nikakvih problema. Takmičili smo se s drugim brigadama u prebacivanju norme. Parola koja se te 1962. godine najčešće čula glasila je: “*Druže Tito, samo piši, radit ćemo i po kiši, ako piše i Jovanka, radit ćemo*

DVA POSLA, A NIJEDNA PLATA

Neposredno poslije oslobođenja zemlje, aprila 1946. u epidemiološku bolnicu u Beogradu gdje sam radila stigla je direktiva da su potrebni sanitetski radnici na radnoj akciji izgradnje pruge Brčko – Banovići. Iako sam imala samo 18 godina i nikada se nisam odvajala od roditelja i doma, molila sam upravnika bolnice da me pošalje da pomognem akcijašima. Pošto sam tamo upućena kao bolničar, primala sam platu, koja za to vrijeme nije bila mala.

Prvo su me poslali u Brčko. Moj je zadatak bio da pregledam sve koji su odlazili na akciju i da bolesne smjestim u stacionar. Kada sam završila sa tim, otišla sam na teren, sa zadatkom da držim ambulantu.

Svako jutro se ustajalo u 5; spavalo se na slamaricama; jeli smo konzerve i pasulj, a kuhalo se u kazanima napolju. Radilo se po 8 sati dnevno u dvije smjene. Dnevna norma je bila izvesti 250 tački zemlje. Nije bilo nikakve mehanizacije; jedini alat koji smo imali su bili krampovi, lopate i tačke. Poslije radnog dana politički komesari su svaki dan držali predavanja o političkoj situaciji, o tome kako da prepoznamo *sumnjive* i kako da ih prijavimo. Ja sam držala predavanja o prepoznavanju znakova raznih bolesti i higijeni.

Pošto sam ja primala platu, ostali akcijaši iz kampa su me izbjegavali i smatrali za neku vrsti petokolonaša. Zbog toga sam se odrekla plate i dva mjeseca sam radila prvu smjenu u ambulanti, a

1. Šta je motivisalo mlade ljude da učestvuju na radnim akcijama?

2. Da li je to bio dobrovoljan rad i rad bez naknade?

3. Koliko su doprinijele izgradnji zemlje i kad prestaje interesovanje za ORA?

4. Kako je država mogla širiti svoju ideologiju na tim akcijama?

Učenici trebaju napraviti intervju sa nekim ko je bio na Omladinskoj radnoj

GRUPA B: JNA

Jugoslovenska narodna armija je bila kljucna institucija jugoslovenske države. Svi vojno sposobni muškarci sa navršenih 18 godina su morali odslužiti vojni rok koji je trajao, zavisno od perioda i roda vojske, najmanje godinu dana.

TITO O JNA

Titov referat povodom 10-godišnjice JNA, 21. prosinac 1951.

"Naša Narodna Armija (…) nije samo revolucionarna oružana snaga naše socijalističke zemlje, već je i sama graditelj socijalizma (…) Ona je istinski Narodna Armija, ona je monolitni organizam i prema tome i nositelj jedinstva i bratstva naših naroda – a to je ona tekovina velike oslobodilačke i revolucionarne borbe za koju su njeni borci umirali u ratu (...)!"

Stanojević Tihomir, Tito – reč i delo, Beograd 1971, str. 81.

VOJNA PARADA 1975 GODINE

Parada vojske u Beogradu 1975. godine – jubilej 30 godina od pobjede nad fašizmom

Drug Tito, Ljubljana 1981., str. 28-29

ULOGA JNA

Državna vlast, vojska, državna sigurnost i milicija bile su potpuno u rukama KPJ-a. Gotovo na svim rukovodećim mjestima, u svim institucijama državne vlasti i uprave nalazili su se članovi KPJ-a. "Preko 94 posto komandnog kadra naše armije su komunisti ... 85.000 komunista, članova partije, nalazi se i radi danas u Armiji."

Dušan Bilandžić, 101., dio preuzet iz Josip Broz Tito, Politički izvještaj, V kongres KPJ, "Kultura",

RAZMJEŠTAJ VOJARNI U OSIJEKU

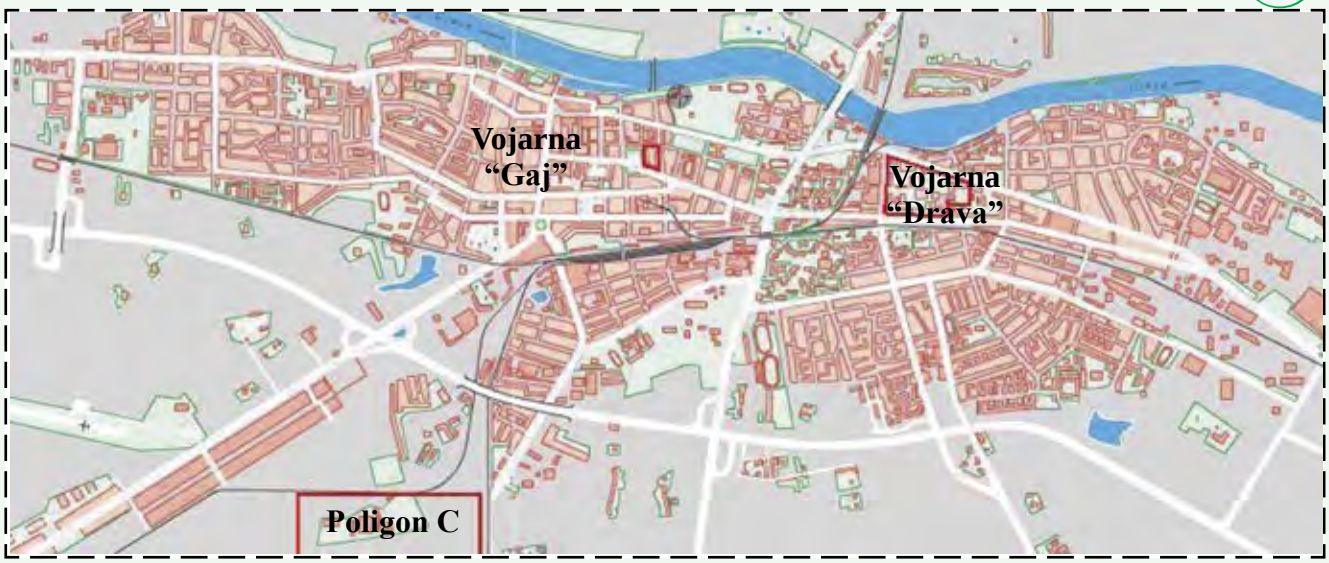

INTERVJU S EDINOM R.

Kada sam ja 1989. godine dobio poziv za odsluženje vojnog roka osjećao sam da odlazim kako bih uradio nešto važno, bio dio nečeg velikog, zajedničkog. Roditelji su bili i sretni i tužni. Sretni što im je sin dospio za vojsku, a tužni što će cijelu godinu dana biti razdvojeni od njega. U narodu se govorilo da onaj ko nije za vojske nije nizašta. Kojih desetak godina ranije, mladić koji ne bi služio vojsku teško bi se i oženio, smatrali su ga nesposobnim. Krajem osamdesetih situacija se unekoliko izmijenila, pojavili su se i oni koji su simulirali da su bolesni, a i počela su govorkanja da ta vojska nije naša (zajednička, jugoslavenska) već samo srpska. Ja, kao i većina mojih drugova, nisam vjerovao ili nisam želio da vjerujem u mogućnost da Jugoslavenska narodna armija (JNA) nije jugoslavenska, nije narodna.

Nakon što su roditelji organizirali ispraćaj na koji su došli svi moji prijatelji i rodbina, otišao sam da služim vojsku u Batajnicu, malom mjestu u blizini Beograda. Iako je u kasarni boravio mali broj vojnika (jedva nešto preko stotinu) oni su bili iz svih republika i pokrajina, i bili su pripadnici skoro svih naroda i narodnosti Jugoslavije. Nije bilo Albanaca, a govorkalo se da nisu pouzdani da služe u tako važnoj kasarni (tu je bio glavni centar veze u JNA). Politika armije je bila da vojnike šalje izvan svoje uže domovine, kako su često nazivane republike, čime bi se pripadnici različitih naroda u Jugoslaviji upoznavali, sticali prijateljstva i ostvarivala se propagirana parola širenja bratstva i jedinstva. Imam osjećaj da je vojska nastojala da interes pojedinca podredi interesu kolektiva, od najužeg - vojne jedinice, do najšire – jugoslavenske države. Trebalo se žrtvovati za grupu. U vojsci su kazne bile uglavnom kolektivne, kao i nagrade. Ako bi neko nešto skrivio cijela grupa bi zajednički “izdržavala kaznu”, a ponekad je neposlušne i sama kažnjavala. Pojedinac zbog kojeg je grupa kažnjavana nije prijavljivan oficirima već bi ga zajednički “ćebovali”.

Kada sada razmišljam o tom vremenu, to brisanje vlastitog identiteta mi zasmeta, ali, moram

1. Kakva je bila uloga Jugoslovenske narodne armije u državi?

2. Šta je znacila parola «bratstva i jedinstva» za Jugoslovensku narodnu armiju?

3. Razmisli zašto su kasarne bile u centru grada,sto se time željelo postići?

4. Kako se pojedinac mogao osjecati u vojsci?

Učenici trebaju napraviti intervju sa nekim ko je služio vojni rok u Jugoslovenskoj narodnoj armiji?

GRUPA C

Svi su učenici u nižim razredima osnovne škole primani u pionirsku organizaciju. To je bio svečan čin za učenike, nastavnike i roditelje. Obavezno su toj svečanosti prisustvovali funkcioneri iz društveno-političkog života. Na taj su način svi učenici ulazili u pionirsku organizaciju i postajali su pioniri. Kapa i marama su prepoznatljivi simboli pionira.

PARADA PIONIRA

PIONIRSKA ORGANIZACIJA

Svaki pionirski odred ima ime odreda, koje je najčešće ime narodnog heroja iz narodnooslobodilačkog rata ili druge zaslužne ličnosti, pionirsku odredsku zastavu sa imenom odreda, svoju odredsku pjesmu, doboš i trubu.

Pionirska uniforma sastoji se iz pionirske kape - titovke, plave boje sa petokrakom zvijezdom, crvene pionirske marame, bijele bluze ili košulje i plave suknje ili pantalona.

Svečani pionirski pozdrav je: stisnuta pesnica desne ruke podignuta prema čelu i rečima:

Za domovinu s Titom – Naprijed.

PIONIRI MALENI

Pioniri maleni, mi smo vojska prava,
svakog dana rastemo ko' zelena trava,
smrt fašizmu, a sloboda narodu,
i mene će moja mati pionirom zvati.

Daj mi, majko, iglicu i crvenog konca
da sašijem titovku za ranjenog borca,
smrt fašizmu, a sloboda narodu,
i mene će moja mati pionirom zvati.

popularna dječija pjesmica

TITO I PIONIRI

Mi smo Titovi, Tito je naš, Zagreb 1975. b.p.

PIONIRSKA KNJIŽICA

PIONIRSKA ZAKLETVA

Danas kada postajem pionir
dajem časnu pionirsku riječ:

Da ću marljivo učiti i raditi,
poštovati roditelje i nastavnike
i biti vijeran i iskren drug
koji drži datu riječ:

Da ću slijediti put najboljih pionira
cijeniti slavno djelo partizana
i napredne ljude svijeta
koji žele dobro i mir:

Da ću voljeti svoju domovinu
samoupravnu Socijalističku Jugoslaviju
njene bratske narode i narodnosti
i graditi novi život pun sreće i radosti.

Pionirska knjižica

POZDRAVITE MOGA TATU

Naš korak nije tako čvrst,
jer nismo mi vojnici pravi,
iako istu kapu i zvijezdu,
nosimo i mi na glavi.

Al' ipak mora da se zna,
u armiju poslali smo tate,
da jedno vrijeme ostanu tamo,
a poslije da nam se vrate.

Pozdravite moga tatu,
tamo iza sedam gora,
pozdravite moga tatu,
na talasima plavog mora.

popularna dječija pjesmica

1. Kako su bili organizovani pioniri i po cemu su oni bili prepoznatljivi?
2. Pažljivo pogledaj simbole pionirske organizacije i odgovori na sta te oni podsjećaju, analiziraj pionirske uniforme, zastave i pionirski pozdrav?
3. Objasni zbog čega danas ne postoje pionirske organizacije?

Učenici trebaju napraviti intervju sa nekim ko je bio pionir!

Milija Marjanović

SOCIJALIZAM BEZ LJUDSKOG LIKA

Kako je država reagirala na kritiku i izraze nezadovoljstva?

DIO ZA NASTAVNIKE

OBRAZLOŽENJE RADIONICE

Uprkos slici koju je zvanična državna propaganda stvarala predstavljajući Jugoslaviju kao idealan primjer jedinstva naroda i partijskog (državnog) rukovodstva, a koja se na Zapadu često prepoznavala kao "socijalizam sa ljudskim likom", ova država je tokom čitavog socijalističkog perioda bila suočena sa značajnim, jačim ili slabijim, nezadovoljstvom određenih slojeva stanovništva, nacionalnih i socijalnih grupa. Ovo se nezadovoljstvo jasno ogledalo u povremenom izbijanju kriza, ispoljavanih kroz kritiku i zahtjeve za izmjenama postojećeg stanja, kako u političkoj tako i u socijalnoj i nacionalnoj ravni.

45 ččióňř

Ova radionica za temu ima neke od ozbiljnijih kriza koje su potresale jugoslavensko društvo i državu, uz napomenu da je njihov odabir učinjen tako da se hronološki obuhvate različite dekade razvoja ove države, kao i da se ukaže na raznolike motive nezadovoljstva, dakle političke, socijalno-ekonomske i nacionalne. Ovu bi radionicu nastavnik trebao iskoristiti da učenicima predstavi naličje jugoslavenske političke stvarnosti i time otvori prostor za problematizaciju

ISHODI

Učenik će biti osposobljen da shvati prilike koje su vladale u SFRJ i ocijeni interese različitih socijalnih grupa i naroda u njoj. Prepoznat će metode koje je država koristila u rješavanju nastalih problema. Koristeći historijske izvore učenici će samostalno izvoditi zaključke i formirati svoje stavove, koje će moći argumentirano braniti. Kroz rad će morati da sučeljavaju svoja mišljenja, ali i da ih korigiraju i kao grupa formuliraju zajedničke stavove.

CILJ

Predstaviti učenicima historijske izvore iz kojih mogu razumjeti političke promjene u SFRJ i na osnovu kojih mogu vidjeti kakav je odnos država imala

TOK RADIONICE

Nastavnik će u uvodnom dijelu časa kroz razgovor sa učenicima naznačiti temu koja će se obrađivati. Nakon toga ih dijeli na grupe i daje im historijske izvore za rad i zadatke koji su precizirani kroz pitanja. Nakon toga slijedi rad u grupama pri čemu je veoma važna uloga nastavnika koji daje dopunska objašnjenja za grupe kojima je to potrebno. Kada učenici završe sa analizom i odgovore na pitanja slijedi dio u kome se prezentira rad po grupama. U završnom dijelu časa predstavnici grupe (ali i ostali učenici koji se uključuju u rad) će zajednički popuniti tabelu i odgovoriti na ključno pitanje.

	1968.	1971.	1981.
zahtjevi socijalne naravi			
zahtjevi političke naravi			
reakcija državnog aparata			

PRVA GRUPA

STUDENTSKE DEMONSTRACIJE 1968.godine

Studentskim demonstracijama 1968. godine u Jugoslaviji prethodili su studentski nemiri širom svijeta u proljeće 1968. godine, naročito u Francuskoj i Njemačkoj. Izbili su kao izraz nezadovoljstva društvenom situacijom u Jugoslaviji. Pod udarom kritike nalazile su se privilegije, bogaćenje, nezaposlenost, a među parolama najradikalnija je bila: "Dolje crvena buržoazija". Važno je naglasiti da protesti nisu bili usmjereni protiv poretka u državi već protiv kompromitacije osnovnih ideja socijalizma.

REZOLUCIJA STUDENATA BEOGRADSKOG UNIVERZITETA (3. jun 1968. godine)

Mi studenti beogradskog univerziteta Z A H T E V A M O

1. Ostvarivanje ustavom zagarantovanog prava za jednake uslove školovanja.
2. Ostvarivanje uslova u okviru kojih bi Univerzitet STVARNO BIO SLOBODNA, KRITIČKA I ISTINSKA SAMOUPRAVNA institucija.
3. Poboljšanje materijalnog položaja studenata i radnika.
4. Poboljšanje materijalnog položaja Univerziteta i stvaranje uslova za slobodnu i kritičku naučnu delatnost.
5. Jačanje uticaja nauke i Univerziteta na društvena kretanja.

DALJE ZAHTEVAMO

6. Ostvarivanje Ustavom zagarantovanog prava na rad i slobodu rada
7. Povećanje minimalnog ličnog dohotka.
8. Ukidanje svih socijalnih PRIVILEGIJA I onemogućavanje BOGAĆENJA POJEDINACA NA RAČUN RADNIČKE KLASE.
9. Korenitu promenu kadrovske politike u svim sferama društvenog života.
10. Slobodu i nepristrasnost sredstava informisanja.
11. Slobodu štrajkova i demonstracija.

STUDENTI BEOGRADSKOG UNIVERZITETA

1. Pokušajte da utvrdite na koje se društvene grupe odnose zahtjevi studenata.
2. Izdvojite zahtjeve koji imaju politički karakter.
3. Prepoznajte koje su negativne pojave u društvu i državi prepoznali studenti.

SAOPĆENJE IZVRŠNOG VIJEĆA

(4. jun 1968.godine)

"Večeras je Izvršno veće Srbije, pod predsedništvom Đurice Jojkića, razgovaralo sa predstavnicima Akcionog komiteta studentskih demonstracija i raspravljalo o njihovim zahtevima. (...) Izražavajući žaljenje zbog dosadašnjih sukoba studenata i Narodne milicije i Izvršno veće i Akcioni odbor su formirali zajedničku komisiju koja će ispitati okolnosti pod kojima je do toga došlo i utvrditi odgovornosti zbog eventualnog prekoračenja zakonskih ovlašćenja."

B. Petranović - M. Zečević, Jugoslavija 1918-

STUDENTSKE DEMONSTRACIJE 1968.

Živojin Pavlović, Ispljuvak pun krvi, Beograd

1. Opišite reakciju predstavnika Narodne milicije prema demonstrantima.
2. Dali je i kad upotreba sile opravdana?

DRUGA GRUPA

HRVATSKO PROLJEĆE 1971.godine

Pojam "Hrvatsko proljeće" odnosi se na politički, nacionalni i gospodarski pokret koji je krajem 60-ih i početkom 70-ih godina zahvatio SR Hrvatsku. Cilj pokreta bila je što veća politička i gospodarska samostalnost Hrvatske unutar Jugoslavije, posebice u oblasti turizma i deviznog režima. Svoju podršku Hrvatskom proljeću dali su i hrvatski studenti organiziranjem općeg štrajka. Upravo taj štrajk bio je povod Titu i jugoslavenskom političkom rukovodstvu da zaustave hrvatski pokret i smijene hrvatsko rukovodstvo. Uslijedile su brojne smjene, otkazi i zatvaranja sudionika Hrvatskog proljeća. Zbog masovne podrške hrvatskih građana, pokret se često nazivao i Masovni pokret, tj. "Maspok".

UVODNO IZLAGANJE J. BROZA TITA NA SJEDNICI PREDSEDNIŠTVA SKJ

(1. decembra 1971. godine, Karađorđevo)

"... u štampi, naročito Matice hrvatske, ali i u "Vjesniku" i drugim listovima – u nekim više u nekim manje – ti razni antisocijalistički antisamoupravljački elementi daju takve izjave koje su apsolutno protivustavne, koje su kažnjive i traže gonjenje. Oni slobodno istupaju, a nikome se ništa ne događa. I ja sam morao drugovima kazati da je to nepodnošljivo.

— Znamo da postoji takozvani revolucionarni komitet 50-torice – a ja ga nazivam kontrarevolucionarnim – koji rukovodi svim tim akcijama. To su četvorica – petorica koji su glavni, ali mi znamo da ih ima mnogo više. To je organizacija koja radi i legalno i ilegalno., a žarište toga je Matica hrvatska. Te stvari su tako daleko otišle da se može očekivati i dopustiti da u našoj socijalističkoj zemlji djeluju ne samo takvi pojedinci, nego i kontrarevolucionarne grupe."

B. Petranović - M. Zečević, Jugoslavija 1918-1984., Beograd, str. 986.

1. Koga prepoznajete, po riječima Tita, kao najveće krivce na nastalu situaciju u Hrvatskoj?

ZADRŽATI DEVIZE DO NOVIH RJEŠENJA

Rijeka, 22. studenoga - tražimo da se u interesu radničke klase do 1. siječnja 1972. riješe devizni, vanjsko-trgovinski, bankarski i carinski sustav. U protivnom, predlažemo našem gradskom rukovodstvu da devize zadrži u gradu, u republici, i da sami njima raspolažemo.

Taj zahtjev iznijet je na zboru riječkih sveučilištaraca, a rezultat je višesatne rasprave o ustavnim amandmanima. Riječki studenti predlažu da tako postupe i ostale općine u SR Hrvatskoj.

Oko pet tisuća riječkih sveučilištaraca zahtjevaju donošenje takvih sustavnih rješenja koja će omogućiti normalno poslovanje brodogradnje, brodarstva i turističke privrede.

Budući da je nacionalni suverenitet nedeljiv stav je koji je proizišao iz rasprava o prijedlogu amandmana na Ustav SR Hrvatske, riječki visokoškolci drže da je SR Hrvatska suverena nacionalna država hrvatskog naroda. SR Hrvatska je država Hrvata, Srba, Talijana, Čeha, Mađara, Slovaka - to jest država svih žitelja koji žive u njoj. Ona je utemeljena na vlasti i samoupravljanju radničke klase i radnih ljudi. Službeni jezik u SRH je hrvatski, a pismo latinica. Himna je "Lijepa naša domovino" u izvornom obliku, a glavni grad Zagreb...."

1. Prepoznaj koji su ekonomski, a koji politički zahtjevi.

2. Postoji li po tvom mišljenju opravdanost tih (nekih) zahtjeva i zašto?

TREĆA GRUPA

KRIZA NA KOSOVU 1981.godine

Ustavom SFRJ iz 1974. godine, Socijalistička autonomna pokrajina Kosovo i Metohija dobila je proširenu autonomiju u okviru SR Srbije. Zahtijevajući veći stepen samostalnosti stvaranjem vlastite republike, Albanci na Kosovu organiziraju masovne demostracije 1981. godine. Udarna parola bila je "Kosovo Republika".
Vlasti su žestoko nastupile protiv demonstranata i njihovih vođa, koji su završili u zatvoru.
Poslije Titove smrti Srbi na Kosovu počeli su podržavati prijedlog za promjenu ustava da bi autonomiju vratili na stanje prije 1974. godine. Time su odnosi između Srba i Albanaca bili poremećeni.
Novi val demonstracija započeo je 1989. godine, kad je srpska skupština sa promjenom ustava Srbije oduzela autonomiju pokrajini Kosovo. Najviše pažnje dobio je štrajk rudara u Trepči, koji su u znak protesta ostali u rudarskom rovu. Vlast je objavila izvanredno stanje.

ZVANIČNI IZVEŠTAJI O DEMONSTRACIJAMA 14. marta 1981.godine

"U studentskom centru u Prištini u srijedu uvečer došlo je do narušavanja javnog reda i mira od strane jedne grupe studenata. Do toga je došlo kada su pojedini neprijateljski elementi pokušali iskoristiti nezadovoljstvo jednog broja studenata s prehranom u studentskoj menzi.
Nakon angažiranja studenata, nastavnog osoblja sveučilišta i ostalih aktivista, spomenuta grupa se razišla i otišla svojim kućama.
Nastava i rad na sveučilištu u Prištini odvijaju se normalno"

Vijesnik, 14. marta 1981. godine, str. 4.

1. Koji su razlozi nezadovoljstva sudenata u Prištini po ovom izveštaju?
2. Kakav efekat je trebao da se postigne ovakvim izveštajem?

PREDSJEDNIK PREDSJEDNIŠTVA SFRJ L. MOJSOV NA 20. SJEDNICI CK SKJ O AKTIVNOSTI NEPRIJATELJSKIH I KONTRAREVOLUCIONARNIH SNAGA U SAP KOSOVU (7. maja 1981. godine)

"... Neprijateljska akcija je od samog početka imala kontrarevolucionarni karakter, zamišljena je da se postupno širi i da ugrozi osnove naše bratske zajednice – bratstvo i jedinstvo, ravnopravnost, ustavni poredak i samoupravljanje, sa pokušajem da se, upotrebom nasilja i oružja, zauzmu pojedine vitalne ustanove. Tu akciju su vodili nacionalistički i kontrarevolucionarni elementi sa pozicija velikoalbanskog nacionalizma i iredentizma. Njen cilj je bio da rušenjem ustavnog poretka i proglašavanjem nekakve "albanske republike" stvori krizno žarište ne samo u Jugoslaviji nego i u ovom, za opšte stanje međunarodnih odnosa, toliko osetljivom regionu i da time ugroze teritorijalni integritet SFRJ. Ovom akcijom neprijateljski elementi, i oni koji stoje iza njih, nastojali su da se našoj socijalističkoj samoupravnoj zajednici zada težak udarac, poremeti njena unutrašnja struktura i oslabi međunarodni položaj i ugled SFRJ u svetu"

1. Uočite koje su vrijednosti ugrožene po riječima L.Mojsova.
2. Uporedite situaciju na Kosovu 1981.godine sa sadašnjom.

AZEM VLASI 1995. O ZBIVANJIMA 1981. GODINE U KOJIMA JE UČESTVOVAO KAO FUNKCIONER SKJ

(...) Na Kosovu se 1981. godine ispreplelo niz negativnih okolnosti, koje su prethodile demonstracijama i tim događajima. Koliko god smo bili brzo krenuli u ekonomski i kulturni razvoj, u nacionalnu emancipaciju, ipak su Kosovo, kao najnerazvijenije područje Jugoslavije, pratili brojni socijalni problemi (...) Zatim, delovali su i strani faktori, propaganda iz Albanije, (...) druge obaveštajne službe. (...) Poznato je da su sa Istoka stalno s podozrenjem gledali na praksu jugoslovenskog socijalizma. Istočnoevropske zemlje, u prvom redu Rusije, bile su zainteresovane da se neutrališe objektivni uticaj našeg jugoslovenskog primera. (...)

(...) Pazite, savezni vrh se prepao, i pomalo panično reagovao, jer se tako nešto događalo prvi put posle Titove smrti. Kad je odred savezne policije stigao, niko iz Pokrajine nije imao ovlašćenja da njime komanduje, nego isključivo savezni vrh. Jednostavno, zaključili su da treba rasturati demonstracije po svaku cenu. Upotreba sile u toj meri bila je tragična greška. (...) Na Kosovu su se uzburkali duhovi, što je sasvim razumljivo, jer skoro da nije bilo porodice u Pokrajini koja nije imala nekog studenta ili đaka u Prištini. Čim su čuli šta se događa, protestima su se priključili i roditelji (...) Imali smo, znači, uspaničeno rukovodstvo iz Beograda, i rukovodstvo Pokrajine koje je gubilo kontrolu nad događajima, zbog čega je došlo do upotrebe sile, da bi sve kulminiralo 31. marta, i 1. i 2. aprila. (...)

Petrović, Momčilo, *Pitao sam Albance šta žele, a oni su rekli: republiku, ako može...* Beograd 1996,

1.Kakve uzroke krize navodi Azem Vlasi?

2.Uporedi viđenje istih događaja u tri izvora. U čemu i zašto se razlikuju?

STANDARD ŽIVOTA

Kiti Jurica Korda

„TATA, KUPI MI AUTO…”

(Pojava potrošačkog društva)

Koje su sličnosti, a koje razlike između potrošačkog društva u socijalističkoj Jugoslaviji i potrošačkog društva danas u tvojoj zemlji?

DIO ZA NASTAVNIKE

OBRAZLOŽENJE RADIONICE

Današnje generacije djece i mladih ljudi odrastaju i sazrijevaju u potrošačkom društvu koje je u većoj ili manjoj mjeri dio njihove svakodnevice. “Imati, dakle biti“ gotovo je postao moto suvremenog svijeta, a mladi ga nerijetko bezrezervno prihvaćaju.

Razotkriti učenicima kada i na koji način se potrošačko društvo u njihovim zemljama počelo razvijati, te koje su karakteristike te rane faze potrošačkog društva može biti intrigantno i zanimljivo, naročito uz metodu samostalne analize raznolikih izvora. Analizom ključnih pojmova koji karakteriziraju potrošačko društvo proučavanog razdoblja i suvremenog potrošačkog društva učenici bi mogli doći do zanimljivih i zabavnih zaključaka o sličnostima i razlikama nekad i sad.

Ova se radionica može održati u sklopu nastavne cjeline “Svijet nakon 2. svjetskog rata”, tj. nakon obrađene nastavne teme o socijalističkoj Jugoslaviji, kako bi učenici, uz prethodno znanje o političkom i gospodarskom uređenju, mogli shvatiti especifičnosti pojave i razvoja potrošačkog društva u njoj.

45/90 minuta

Radionica se može koristiti na više načina,– kroz 1 školski sat, blok sat ili dva odvojena školska sata. Nastavnik može izabrati samo neke grupe izvora

ZADACI

Učenici trebaju steći znanje o pojavi potrošačkog društva u trima republikama socijalističke Jugoslavije, o glavnim pokazateljima razvoja potrošačkog društva, o simbolima potrošačkog društva od 50-ih do 80-ih, o odnosu potrošnje u usporedbi prema nekim evropskim zemljama, o specifičnostima potrošačkog društva u socijalističkoj Jugoslaviji, o očekivanjima i nadama s jedne, a poteškoćama i razočarenjima s druge strane, o prodoru potrošačkog društva na selo i zapostavljenosti sela, o utjecaju potrošačkog mentaliteta na stavove o ženi.

Razvijati kod učenika sposobnost kritičkog pristupa i vrednovanja izvornog materijala (teksta, fotografije, karikature, tabela, grafikona), osposobljavati učenike za uočavanje “skrivenih“ poruka i podataka, za analiziranje statističkih podataka, za uspoređivanje izvora, za aktualizaciju problema i pojava u prošlosti, za izradu vlastitih grafova i tabela.

Razvijati interes za multiperspektivnost, razvijati sposobnost uživljavanja (empatije), razvijati sposobnost postavljanja vlastitih stavova i mišljenja, razvijati

CILJ

Upoznavanje pojave, razvoja i specifičnosti potrošačkog društva u socijalističkoj Jugoslaviji; poticanje rasprave o pokazateljima potrošačkog mentaliteta u razdoblju od 50-ih do 80-ih godina i uspoređivanje tih pokazatelja s današnjim obilježjima potrošačkog društva.

TOK RADIONICE

1. korak: Učenike treba uvesti u temu postavljanjem pitanja: *Šta za vas znači potrošačko društvo tj. koje asocijacije imate na pojam potrošačkog društva?* Učeničke odgovore (tzv. *brain storm*) nastavnik zapisuje na ploču u stupcu. Ti će nam pojmovi trebati na kraju sata, nakon obrađene teme radi odgovora na ključno pitanje. (2-3 min)

2. korak: Formiramo 10 grupa od 2-3 učenika/ce. Podijelimo im izvorne materijale po skupinama i dajemo i upute za rad. Tokom 15 minuta učenici obrađuju izvore i odgovaraju na pitanja koja ih vode do odgovora na ključno pitanje svoje skupine izvora tj. njihove podteme.

3.korak: Svaka grupa izlaže zaključke o svojim izvorima slijedeći postavljena pitanja, te daje odgovor na svoje ključno pitanje (do 60 min). Odgovore na ključno pitanje nastavnik zapisuje na ploču.

4. korak: Uspoređujemo pojmove tj. učeničke asocijacije koje smo zapisali na početku i pojmove koji su se najčešće spominjali tokom radionice i koji simboliziraju potrošačko društvo proučavanog vremena i prostora (5 min). Učenici uočavaju razlike između potrošačkog društva u socijalističkoj Jugoslaviji i suvremenog potrošačkog

DIO ZA UČENIKE

KONTEKSTUALIZACIJA

Potrošačko društvo u Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj i Srbiji nastaje i razvija se u specifičnim okolnostima socijalističke Jugoslavije i njezinog "privrednog čuda", ali i u okolnostima evropskog poslijeratnog "zlatnog doba" u društvenom i gospodarskom smislu.

Jugoslavija je svojim posebnim uređenjem samoupravnog socijalizma bila nešto liberalnija od ostalih socijalističkih zemalja istočne Europe, te je s pravom neki nazivaju zapadnom oazom u socijalističkom svijetu. Njezine su granice bile otvorene, te je stoga bila izložena zapadnoevropskim potrošačkim utjecajima koji su postali pokretač razvoja potrošačkog društva u njoj. Iako su nacionalna, ideološka i druga pitanja bila neriješena, a ni demokratske slobode nisu poštivane, potrebe stanovništva za trošenjem su rasle iz desetljeća u desetljeće, standard se povećavao. Premda potrošačko društvo nije doseglo svoj vrhunac za vrijeme trajanja Jugoslavije zbog sveopće društvene i ekonomske krize 70-ih godina, trošilo se sve više i više, čak i iznad mogućnosti. Kako socijalističko društvo ipak nije moglo biti društvo

1. grupa PROBLEMI NAKON DRUGOG SVJETSKOG RATA

S kojim su se problemima suočavali stanovnici, a s kojima vlasti, u poslijeratnoj Jugoslaviji?

1 SVJEDOČANSTVO O HUMANITARNOJ POMOĆI NAKON 2. SVJETSKOG RATA

Bilo je vrlo teško nakon rata. Glad i neimaština. Bila je neka organizacija UNRA – uopće ne znam šta je to tačno značilo. Nešto s Ujedinjenim narodima. Preko nje smo dobivali nekakvu humanitarnu pomoć. Simbol im je bio dvije ruke u stisku i taj je znak bio svuda na njihovim vrećama hrane koja nam je stizala. Najviše su nam slali pšenicu i onda bi je dijelili ljudima na vreće, a ljudi bi onda mijenjali pšenicu u trgovinama za gotovi kruh. Stizalo je i dosta konzervi. Za sportaše su znali doći i paketi u kojima je bilo čokolade, keksa, meda...

Kasnije su nam počeli stizati i paketi od rodbine iz Amerike. Oni su nam slali odjeću i obuću. Tako sam od neke rodice iz Amerike koju uopće nisam poznavao dobio krasnu košulju, havajsku, na palme. Nosio sam je kroz cijelu srednju školu. Baš sam je volio. Mi djeca najsretniji smo bili kad bi stigao paket iz Amerike od dunda Iva. Bilo bi tu lijepe robe, cipela, itd. Najgore bi bilo ako baš ništa ne odgovara tvojoj veličini. A nas je bilo sedmero djece, a dundo Ivo nije znao točno koliki smo.

2 ŠVERC "MODERNIM STVARČICAMA"

50.-tih godina 20. st. dok je trajalo racionalizirano snabdijevanje nekim robama, vladala je takva potrošačka psihoza da bi se kupovalo sve što je bilo racionalizirano bez obzira na stvarne potrebe. Stari trgovac Pavo, višegodišnji udovac, imao je duže vremena zalihu od nekoliko stotina kutija paste za zube. Jednog dana razglasi da svakoj osobi pripada po jedna kutija te paste i prodaja je odmah planula. Njegova stalna mušterija Ane, koja je koristeći neke pošiljke iz Amerike, znala i sama ponekad prodati po koju "modernu stvarčicu" zatražila je "svoj" kalodont.

"Što će ti kalodont kad nemaš zube?" upitao je Pavo, a ona će: "Kad si dolazio kupovat ženske čarape i gaćice ja te nijesam pitala što će ti kad nemaš ženu!"

A. Kobašić: Prilozi za kroniku razvoja poslјeratnog Dubrovnika, časopis Dubrovnik, 5-6/1984.

3 PROPAGANDNI PLAKAT

Tekst na plakatu: **"Borimo se protiv špekulacije i crne burze"**

Plakat iz ranih 50.tih god

1. Zašto je stizala humanitarna pomoć u godinama nakon 2. svjetskog rata?

2. Koji proizvodi stižu u najvećim količinama?

3. Koji se proizvodi u tekstu nazivaju "modernim stvarčicama"?

4. Potražite u tekstu dio koji govori da se i u okolnostima niskog standarda može nazrijeti potrošački mentalitet!

5. Koje sve mogućnosti stvaraju "paketi iz Amerike"?

6. Objasnite simboliku boja na

Slijedeći ova pitanja napravite prikaz zadanih izvora i odgovorite na ključno pitanje.

2. grupa POKAZATELJI RAZVOJA POTROŠAČKOG DRUŠTVA

U kojem periodu dolazi do pojave i razvoja potrošačkog društva u socijalističkoj Jugoslaviji i kako se to, slijedom ovih izvora, očituje?

1 UDIO NEKIH SEGMENATA POTROŠNJE U UKUPNOJ OSOBNOJ POTROŠNJI (U %)

	1952	1965	1972
Prehrana	53,9	43,2	39,5
Piće i duhan	13,6	9,4	11,3
Odjeća i obuća	18,8	15,4	13,7
Namještaj i oprema za domaćinstvo	4,8	8,1	10,2
Promet i veze	1,8	6,4	9,4
Higijena i zdravlje	2,6	3,5	4,1
Kultura i razonoda	0,7	3,3	3,8

Skupina autora: Trideset godina socijalističke Jugoslavije, Monos, Beograd, 1975.

2 PORAST POTROŠNJE

Potrošnja električne energije po stanovniku:
1952 *17,3 kWh*
1972 *369,4 kWh*

Broj električnih štednjaka na 1000 stanovnika:
1952 *1,0*
1972 *194,6*

Broj automobila na 1000 stanovnika:
1950 *0,4*
1973. *54,4*

Skupina autora: Trideset godina socijalističke Jugoslavije, Monos, Beograd, 1975.

3 POPULARNA PJESMA

Jedna od najpopularnijih pjesama 60-ih bila je «Moja mala djevojčica» koja je pobijedila na prvom opatijskom festivalu 1958.
Evo kako glasi refren:

«… Tata, kupi mi auto, bicikl i romobil,
kupi mi zeku i medu, kolica Jugovinil.
Tata, kupi kolača, bombona i naranče dv'je,
još jednu malenu bebu,
velim ti da je to sve…»

Pjesma završava stihom:

«Tata, kupi mi sve…!»

1. U kojem segmentu osobne potrošnje uočavamo porast, a u kojem pad između 1952. i 1972.? Zašto nam upravo ti podaci ukazuju na razvoj potrošačkog društva?
2. Na šta nam sve može ukazivati pad potrošnje na hranu, odjeću i obuću od 1965. do 1972. a porast potrošnje na sve ostale segmente?
3. Na koji zaključak upućuje tekst pjesme iz 3. izvora?

3. grupa SAMOPOSLUGE I ROBNE KUĆE

Je li pojava robnih kuća i samoposluga uzrok ili posljedica razvoja potrošačkog društva?

1 "TRGOVINA NAJAVLJUJE: OSTVARIT ĆE SE ŽELJE BLIŽE POTROŠAČU"

Gotovo je redovita pojava da potrošač u osječkim prodavaonicama gubi prilično vremena pri kupovini razne robe, čekajući da dođe na red. I zbog toga često napušta prodavaonicu nezadovoljan. Tome pridonosi i činjenica da većina trgovačkih lokala u gradu (ne spominjući njihov broj) posluje u skučenom prodajnom prostoru. I to što se u onim najvažnijim prodavaonicama, koje prodaju živežne namirnice, a građani ih najviše posjećuju, ne mogu nabavljati na jednom mjestu svi prehrambeni artikli. Takav način poslovanja što stvara teškoće i potrošačima i prodavačkom osoblju – traži izmjene, koje će omogućiti da se robni promet odvija brže, gotovo bez čekanja. Osječka maloprodajna trgovačka mreža koncentrirana je upravo u strogom gradskom centru ... Od ukupno 54 prodavaonica živežnih namirnica smješteno ih je 38 u Gornjem i Donjem gradu, dok se svega 16 takovih prodavaonica nalazi u ostalim gradskim četvrtima... Da se roba približi potrošaču i u ostalim dijelovima grada, otvorit će se, u razdoblju od 5 godina, veliki prodajni centri. Svaki takav centar snabdijevat će građane sa svim živežnim namirnicama i kućnim potrepštinama ... Sve brži tempo života zahtjeva veoma brzu poslugu. Danas čovjek nema ni vremena, ni strpljivosti da čeka dok ga prodavačko osoblje posluži. Zato je suvremena trgovina omogućila potrošaču da izabere robu uz vlastitu poslugu. U planu je da se u Osijeku, u slijedećih nekoliko godina otvori devet prodavaonica koje će poslovati na način samoposluge. ... I današnja jedina osječka robna kuća Narodni magazin također će se proširiti. To zahtjeva njen promet, koji se u nekoliko posljednjih godina podvostručio...

2 PORAST BROJA SAMOPOSLUGA I ROBNIH KUĆA

Prva hrvatska i jugoslavenska samoposluga otvorena je 1954. u Ivancu, šest godina nakon prve britanske samoposluge. U Hrvatskoj je 1950. god. bilo 7.030 trgovina uključujući 4 robne kuće (na oko 3,9 milijuna stanovnika), a 1970. ima već 15.771 trgovina, od čega je 607 samoposluga i 13 robnih kuća (na oko 4,4 milijuna stanovnika).

Igor Duda: *U potrazi za blagostanjem,* Zagreb, 2004

3 PORAST BROJA SAMOPOSLUGA I ROBNIH KUĆA

"obična" trgovina

Samoposluge

Robna kuća, Mostar

Robna kuća, Zagreb

1. **U tekstu izdvoji rečenice koje govore o promjenama u načinu života 60-ih godina!**
2. **Šta znači pojava robnih kuća i supermarketa za svakodnevni život ljudi?**
3. **Robne kuće na slikama, kao i ostale robne kuće toga vremena nalaze se u središtima gradova. Šta vam to govori o potrošačkom društvu?**

4. grupa USPOREDBA S NEKIM EVROPSKIM ZEMLJAMA

Iako je Jugoslavija 60-ih doživjela "potrošački bum", što se najčešće mjeri kroz kupovinu tehničke robe i automobila, šta možete iz ovih izvora zaključiti o razvijenosti potrošačkog društva u njoj u odnosu na ostale evropske zemlje?

1 UKUPAN BROJ TELEVIZORA PO REPUBLIKAMA

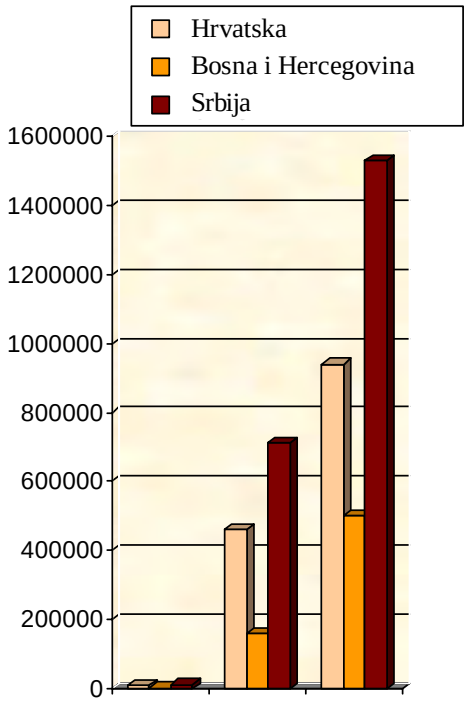

2 BROJ STANOVNIKA PO TELEVIZORU U EVROPSKIM ZEMLJAMA 1967.

Jugoslavija	20
Italija	7
Mađarska	9
Španjolska	12
Francuska	6
Čehoslovačka	6

U potrazi za blagostanjem, Zagreb, 2004.

3 BROJ STANOVNIKA PO AUTOMOBILU U EUROPSKIM ZEMLJAMA 1960 - 1970 GODINE

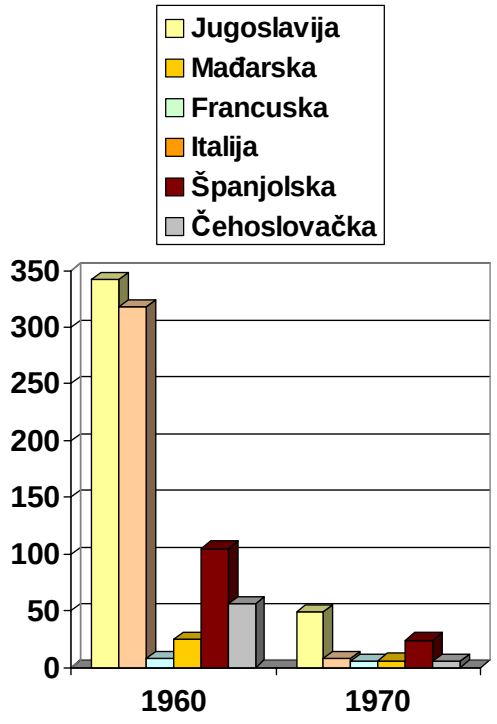

Igor Duda, U potrazi za blagostanjem, Zagreb, 2004.

Dodatak

Statistički podaci o broju stanovnika

Enciklopedija leksikografskog zavoda 1967. sv. 1.,3.4.,6. Veliki atlas svijeta 1972.

Broj stanovnika u godini	Hrvatska	Bosna i Hercegovina	Srbija	Jugoslavija
1945.				15841566
1953.	3936022	2847459	6979154	16999617
1961.	4159696	3277948	7642227	18549291
1971.	4426221	3746111	8446591	22354000
1981.	4601469	4124256	9313676	22424711

1. **Uz pomoć podataka o broju stanovnika u pojedinim zemljama zaključite u kojoj je od triju republika bilo najviše televizora (odnosno tv-pretplatnika)!**
2. **Grafički prikažite podatke iz drugog izvora i poredaj države po veličini dobivenih podataka! Što možeš zaključiti s obzirom na uvriježeno mišljenje o "razvijenom kapitalističkom Zapadu" i "nerazvijenom socijalističkom Istoku"?**

5. grupa REKLAME

Na koje su sve načine reklame utjecale na razvoj potrošačkog društva u socijalističkoj Jugoslaviji?

1 REKLAMA ZA MUŠKU KOZMETIKU

VUS, 1970.

2 REKLAMA ZA BOMBONE „505 SA CRTOM" 1960.tih

3 REKLAMA ZA ALKOHOLNO PIĆE

VUS, 3/1970.

4 REKLAMA ZA FOTO-FILM, 1960-tih

1. **Na koji se sve način reklamiraju proizvodi i propagira potrošnja u ovim izvorima?**
2. **Objasni vezu: reklama – potrošačko društvo!**
3. **Što mislite o reklamiranju alkoholnih pića?**
4. **Da li je, po vašem mišljenju, za prodaju važnije što se reklamira nekom reklamom ili tko reklamira?**

6. grupa ODLAZAK U SHOPPING U INOZEMSTVO

Obrazložite da li je shopping u susjedne države znak otvorenog, potrošačkog društva?

1 ŠTO SE SVE ODLAZILO KUPITI U AUSTRIJU

(...)" Većina muškaraca i žena zrele životne dobi dolazi ovamo po lijekove (s obzirom da na plimu i oseku u domaćim apotekama priča i nije bez osnova) (...) Što da radim - reče nam za ručkom Ratko, kojeg je auto natjerao na put autobusom - mjesec dana ne mogu proći tehnički pregled jer mi farovi isu u redu... a kod nas ih nema ni za lijek. (...) Ali što da kaže žena koja je prevalila put od 180 kilometara da bi kupila gumicu za slavinu? "U cijelom Zagrebu za taj tip slavine nema gumice" i da bi na tom potrošila točno jedan šiling. (...) prosječno jedanput mjesečno putujem ovamo da bih kupio limenku boje i malo razređivača jer u Zagrebu ih ni sa svijećom ne bih pronašao. (...) za klinca kupim sokove u limenkama zbog onog pfff(...) u samoposluživanjima se koturaju prepuna kolica... čajevi, bomboni, margarin, šamponi, krema za tijela, lica, ruke, sapuni, paste za zube, sirovi, suho":mesni proizvodi, ali nadasve deterdženti, kava i riža. (...) malo je tko posrnuo pred lijepo uređenim prodavaonicama s odjećom, pred uslužnim trgovcima i visokim cijenama. Tek poneka bluzica, košuljica ili pulover izgubili su austrijansko državljanstvo (...) Tko da odoli disco-rolama, fotoopremi i objektivima, opremi za sport i rekreaciju, kad u našim prodavaonicama, tako bar tvrde kupci, takvih proizvoda nema ili su znatno skuplji. (...) podatak da se na području Leibnitzy (sela sa 6.500 stanovnika, s dvije ulice gore i dvije ulice dolje) godišnje promjeni dinara u vrijednosti od 400 milijuna šilinga."

2 TALIJANI REKLAMIRAJU SHOPPING

Tjednik VUS, 70-ih

3 TALIJANSKE CIPELE

Zvanični podatak kaže da smo prošle godine uvezli oko 4.500.000 pari cipela iz Italije! Pardon! Uvezli su građani, dakle, radi se o privatnom uvozu i to onom koji je registrovan… A naši proizvođači obuće? Možda će se zamisliti da kvalitet obuće koju proizvode ne odgovara osnovnim kriterijumima i zahtevima potrošača, da je koža vlažna, puna soli, neprerađena kako treba, da nije kvalitetna, da je izrada ošljarska, da đonovi otpadaju, da su cipele neudobe, ružne i skupe, jednostavno da to, što oni danas proizvode više nikom ne treba? Možda će se zamisliti nad činjenicom da imamo toliko mladih i talentovanih dizajnera i modelara ali da je njima teže proći kroz kapiju fabrike obuće nego kamili kroz iglene uši.

Duga, nova serija, br. 95, 15. oktobar 1977.,

1. Izdvojite što se sve odlazilo kupovati u Austriju i zašto?

2. Odvojite robu široke potrošnje od, po tadašnjem mišljenju, luksuzne robe!

3. Kakav stav iznose autori novinskih članaka o ponudi i potražnji na tadašnjem tržištu?

4. Na koji zaključak vas upućuje izvor br.2 ?

7. grupa PUTOVANJA KAO IZRAZ POTROŠAČKOG

Na koji način razvoj potrošačkog društva utječe na potrebu za putovanjima i obratno?

1 PRIČA O LJETOVANJU DJEVOJČICE SA SELA

"Kao vrlo mala nisam imala priliku često ići na more s roditeljima. Išli smo nekoliko godina, ali to samo zato jer je sestra dobila bronhitis, pa su roditelji učinili sve da bi išli na more. Inače, koliko ja znam mislim da niko od mojih prijatelja iz Slobodnice nije išao sa svojim roditeljima u hotel, kamp ili neko mjesto gdje se još posebno plaća. Ako se i išlo, išlo se ljetovati u nečije vikendice. Moji roditelji nisu imali nikakvu potrebu za putovanjima, ljetovanjima - smatrali su to čak i nepotrebnim. Osim toga, ljeti je mojim roditeljima bilo i teško napustiti selo, zbog povećanog obima poslova na selu. Moji su vezani uz zemljoradnju, hranili svinje, perad ..., pa nekakva putovanja i ljetovanja nisu dolazila u obzir, jer ko bi se u tom slučaju brinuo za cijelo domaćinstvo?"

2 PUTOVANJA U MAŠTI

"Najljepši odmor za mene su putovanja. Vidjela sam najljepša mjesta, jezera i našu divnu obalu. Posjetila sam Italiju i Švicarsku. Bits: će to kasnije lijepe uspomene."

Ruža Helbert, Zagreb

"Od svojih rođaka pokupila sam sve turističke prospekte i u slobodno vrijeme 'putujem' po Evropi i po našoj zemlji. Nadam se da ću i ja jednog dana krenuti na prava putovanja."

Mea Pajc, Vukovar

Iz ankete o provođenju slobodnog vremena u časopisu Vikend, 1969. god.
(preuzeto iz: I. Duda, U potrazi za blagostanjem, Zagreb, 2004.)

3 OGLAŠAVANJE PUTOVANJA

Reklame za putovanja, 1970., Slobodna Dalmacija i 1971., Dubrovački vjesnik

Dodatak: Prosječni osobni dohodak u dinarima 1971. god. iznosio je:
Bosna i Hercegovina - 1368, Hrvatska - 1563, Srbija - 1347

1. Šta nam ovi izvori govore o socijalnim prilikama tadašnjeg društva?
2. Zašto ljudi sa sela ne mogu putovati i često nemaju ni interesa za to?
3. O čemu sve ovisi razvoj interesa za turističkim putovanjima?
4. Šta mislite o cijenama putnih aranžmana na plakatima u odnosu na prosječna

8. grupa OČEKIVANJA I RAZOČARENJA

Objasnite «očekivanja» i «razočarenja» u potrošačkom društvu socijalističke Jugoslavije

1 KO ČEKA-DAL' DOČEKA?

…sve je to Nova godina. Odelo,cipele, veštačke trepavice, veštački osmeh ….sumosumare: od 800-1000 dinara.

Svi će moći da proslave ovu noć, koju radnici ugostiteljstva pripremaju za svoje drugove iz drugih delatnosti.

Sa sigurnošću tvrdimo da će (po ovim cenama) i Milisav, radnik "Juhora" sa minimalni ličnim dohotkom od 1000 novih dinara i Mileva, radnica Jagodinske pivare sa platom od 107 hiljada starih, ali važećih, dinara moći da dočekaju 1. januar, a za 1. februar nismo

Mi letimo za London. A vi?

Novi put, Svetozarevo, 1. siječnja 1974.

2 ŠALA ILI TUŽNA STVARNOST

Svijet, Sarajevo,1966.

3 KREDIT ZA ZIMNICU I OGRJEV

Početak jeseni vrijeme je kada se sprema ogrjev za zimske dane, a domaćice užurbano pripremaju zimnicu. Oni s "dubljim" džepom kupuju za gotov novac, dok oni s manjim primanjima ogrjev i zimnicu nabavljaju putem potrošačkih kredita. Kakvi su uvjeti za dobivanje potrošačkih kredita za nabavku ogrjeva i zimnice? O tome nam govori J.Ž., direktor direkcije kreditnih poslova Komunalne banke Osijek:

«…Kredit za zimnicu odobravamo do 2000 dinara s rokom otplate od 10 mjeseci i 12 posto kamata. Za dobivanje ovog kredita nema nikakve zapreke, a može ga dobiti svaki građanin koji je kreditno sposoban....»

1. Kome i zašto likovi iz karikature 1. izvora objavljuju da putuju u London?
2. Koji stav autor članka zauzima u vezi s potrošnjom iznad mogućnosti za proslavu Nove godine? Šta, po vašem mišljenju, prvenstveno kritizira?
3. Po čemu zaključujete da obitelj iz karikature 2. izvora pokušava živjeti iznad svojih mogućnosti?
4. Može li se govoriti o razvoju potrošačkog društva ako obitelj treba uzeti kredit kako

9. grupa SELO U POTROŠAČKOM DRUŠTVU

Što sve doprinosi razvoju potrošačkog društva na selu?

1 NAPUŠTANJE SELA

Sve što je moglo otići u inostranstvo, otišlo je. Ukupno 420 lica. Najveći deo je u punoj snazi, od 20 do 40 godina starosti. To znači da je u selu skoro sve zamrlo i proizvodni i drustveni život. Na polju se radi tek toliko da bi se nešto radilo...”- rekao nam je direktor škole Jovan Janošević. Ovo je po mnogo čemu zanimljivo selo. Njegov život je izmenjen od kada je počelo sa odlaženjem u inostranstvo. Za one što su ostali, sada je najvažnije kako da odu, jer su uslovi pooštreni. Ipak snalaze se. I dalje odlaze. Prodaje se radna snaga na zapadu za gorke pare francuske, nemačke, švajcarske...i kupuje se cigla, cement, električni aparati...

Novi put, Svetozarevo, 22. 12. 1971.

2 UDIO POLJOPRIVREDNOG U UKUPNOM BROJU STANOVNIŠTVA

	1948.	1953	1961	1971
B i H	73,8	62,2	50,2	40,0
Hrvatska	63,2	56,4	43,9	32,3
Srbija	71,0	66,7	56,1	44,0

Statistički kalendar Jugoslavije1975.

3 BANKE NA SELU

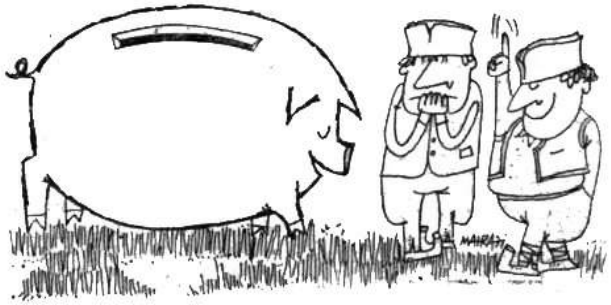

- KAKO SI USPIO?
- PUNIM JA, PUNI JUGOBANKA

Novi put, Svetozarevo,15.12. 1971.

4 AHIL STIGAO KORNJAČU

(Posavina i Turopolje promijenili su osamdesetih izgled ali i način života zahvaljujući tehnološkom napretku ali i...)

(…) još prije 10 ili 20 godina kloparali su drvenim kolima i kopali drvenim žlicama iz drvenih zdjela. (…) Kad je prije koje godine u selo stigao prvi televizor, svi smo išli gledati to čudo. Sad ga ima svaka kuća. (…) Ljudi prodaju konje da kupe traktor. Tko traktor, tko auto, netko traktor i auto, netko dva automobila. Parni i neparni. Jedan vozi žena drugi vozi muž. (…) Bijeli hladnjak za zamrzavanje nazivaju škrinjom. I tu bijelu škrinju ima svaka kuća. (…) Sva su sela puna bijelih kuća. Svaka druga zidana, svaka druga drvena, a gotovo svaka iznutra je bijela. (…) Još prije pola godine ta su sela bila stotine ljeta iza gradova. A nadomak Karlovca i Zagreba. Samo pola dana drndanja zaprežnim kolima sad su pola sata vožnje do Karlovca, ni toliko do Zagreba. Dok se Jugoslavija elektrificirala i asfaltirala, oni su škiljili uz petrolejku i gacali po blatu. Kad su se drugi televizirali oni su se elektrificirali i asfaltirali i potom pobijelili od kućanskih aparata. Sad se bijeli svijet kompjuterizira, a ni Pokuplje nije daleko od toga.

4 SREDIŠTE SELA

Trgovina, pošta i društveni dom u selu Drnje u Podravini 60-ih godina

1. Prema izvorima br. 1 i 2 šta možete zaključiti o odnosu socijalističke vlasti prema selu i stanovnicima sela?

2. Na koji se način banke reklamiraju na selu?

10. grupa ŽENA U POTROŠAČKOM DRUŠTVU

Koje je stavove o ženama naglasilo potrošačko društvo?

1 KUĆANSKI APARATI

"Na stotinu kućanstava u Hrvatskoj 1968. godine dolazilo je 75 radioprijemnika, 41 električni i plinski štednjak, 32 televizora, 31 hladnjak, 20 gramofona, 18 usisavača i 14 perilica rublja."

I. Duda, *U potrazi za blagostanjem,* Zagreb,

3 SAVJETNIK ZA ŽENE

"Treba smoći snage da se prođe kraj izloga ne zašavši u trgovinu. Priznajemo, iskušenje je veliko. Sjajni izlozi trgovina i glasna reklama predstavljaju danas veće iskušenje nego ikada."

Citat iz prijevoda njemačkog ženskog savjetnika koji je izašao u Zagreb 1966., a o kojem piše I. Duda u svojoj knjizi "U potrazi za blagostanjem", Zagreb, 2004.

2 REKLAME 60.TIH GODINA

1. Na koji je način upotreba kućanskih aparata promijenila život žene u potrošačkom društvu?

2. Proučite 1. izvor i usporedite koliko je bilo televizora na 100 kućanstava, a koliko usisavača i perilica rublja! Možete li zaključiti koji su bili prioriteti potrošačkog društva 60-ih u Hrvatskoj?

Nakon obrade izvora učenici iz svake grupe izlažu glavne zaključke slijedeći postavljena pitanja i daju odgovor na ključno pitanje koje nastavnik zapisuje na ploču.

Nakon izlaganja po grupama, zajednički izdvajamo pojmove koje smo najčešće spominjali tokom rada, za koje možemo reći da su simboli potrošačkog društva proučavanog vremena i prostora. Nastavnik ih zapisuje u stupcu do onih pojmova koje su učenici na početku sata izdvojili kao asocijacije na suvremeno potrošačko društvo.

ZAJEDNIČKI DOLAZIMO DO ODGOVORA NA KLJUČNO PITANJE:

Koje su sličnosti, a koje razlike između potrošačkog društva u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini odnosno Srbiji u razdoblju od 50-ih do 80-ih godina XX stoljeća i potrošačkog društva danas u

Kiti Jurica Korda

POLOŽAJ ŽENA

U kojoj je mjeri žena u socijalističkom društvu afirmirana, a u kojoj diskriminirana?

DIO ZA NASTAVNIKE

OBRAZLOŽENJE RADIONICE

Položaj žena u socijalističkoj Jugoslaviji vrlo je kompleksna i zahtjevna tema. Ukoliko bismo htjeli obraditi položaj i probleme žena u svim sferama života, u svim pojedinim periodima i sa svih aspekata, trebali bismo čitavu jednu zbirku izvora i radionica. U ovoj bi radionici trebalo kroz vrlo mali broj izvora (samo osam) potaknuti učenike na razmišljanje o specifičnostima ženske povijesti (prvenstveno kao dijela povijesti svakodnevice, ne kao povijesti heroina), o promjenama u životu žena u vrijeme socijalizma, odnosno u vrijeme 2. polovice 20. st. kada, bez obzira na političko uređenje pojedinih zemalja u Evropi, bilježimo određenu emancipaciju i poboljšanje položaja žene u društvu. Upravo stoga što se ovakve teme ne nalaze u propisanim planovima i programima, te ih nema ni u udžbenicima, nastavnik/ca bi se trebao/la dodatno pripremiti uz stručnu literaturu kako ne bi upao/la u zamku osobnih stavova, iskustava i emocija ukoliko je bio/la aktivni sudionik/ca dijela ovog razdoblja od 1945. do 1990. Najbolje bi bilo ovu radionicu obraditi nakon proučenog razdoblja socijalističke Jugoslavije kako bi ucenici, poznavajući društveno-politički okvir, uspješnije mogli u njega smjestiti položaj žene. Radionica je predviđena za jedan školski sat iako smatram da bi se završna diskusija afirmativne i negacijske grupe mogla produljiti na još jedan

45/90 minuta

ISHODI

- sticanje znanja o problemima položaja žena u socijalističkoj Jugoslaviji, s elementima
  diskriminacije žena, ali i elementima afirmacije i emancipacije.
- Razvijanje sposobnosti učenika za proučavanje i vrednovanje slikovnih i tekstualnih izvora, te za razlikovanje autorova stava od stava društva određenog vremena.
- Razvijanje sposobnosti učenika za argumentirano raspravljanje i iznošenje svojih stavova.

CILJ

Analizom izvora uočiti promjene i probleme položaja žena u socijalističkoj Jugoslaviji, te izdvojivši elemente diskriminacije i afirmacije žena potaknuti učeničku raspravu o određenim stavovima i vrijednostima kroz koju se razvija senzibilitet za položaj i probleme žena u društvu.

ARTIKULACIJA SATA

U uvodnom dijelu sata postaviti pitanje: Kada su žene u Jugoslaviji dobile pravo glasa? Koliko je to značilo za njihovu emancipaciju? Prodiskutirati i postaviti ključno pitanje kao najavu teme.

1. korak - Podijeliti učenike na 8 grupa i svakoj grupi dati po jedan primjerak tablice, te po jedan izvor. Četiri grupe trebaju dobiti tablice u kojima se u posljednjem stupcu traže samo pokazatelji afirmacije žena, a četiri grupe trebaju dobiti tablice u kojima se, uz ostale podatke o izvoru traže samo pokazatelji diskriminacije žena. Nastavnik treba upozoriti učenike na te razlike u zadacima i uputiti ih da se kroz analizu izvora trebaju pripremiti za debatu na ključno pitanje. Svaka grupa treba proučiti izvor i ispuniti tabelu, nakon toga proslijediti izvor drugoj grupi i tako dalje dok sve grupe ne analiziraju sve izvore i podatke upišu u tabele. (20 min)

Za to vrijeme nastavnik na ploči crta tabelu s dva stupca: afirmacija i diskriminacija.

2. korak - Organizirati debatu između afirmacijske i negacijske grupe na ključno pitanje. Debatu organizirati prema pravilima debatiranja pri čemu nastavnik treba paziti na vremensko ograničenje pojedinog izlaganja, na pravilnu upotrebu

DIO ZA UČENIKE

KONTEKSTUALIZACIJA

Žene su u socijalističkoj Jugoslaviji ostvarile zakonsku ravnopravnost, stekle su pravo na obrazovanje, zapošljavanje, izjednačenost plaće za isti rad s muškarcima i pravo na sudjelovanje u političkom i javnom životu. Žene koje su sudjelovale u NOP-u ostvarile su zakonsku ravnopravnost već 1942. (mogle su biti birane u NOO-e), dok su sve žene stekle političku ravnopravnost na prvim poslijeratnim izborima 1945. Ustav SFRJ je 1946. ozakonio ravnopravnost žena s muškarcima u svim dijelovima državnog, društveno-političkog i privrednog života.

Pravo na obrazovanje koristit će se sve više žena, te broj više i visoko obrazovanih žena stalno raste a naročito se povećava broj žena koje završavaju razne srednje stručne škole. Žena-radnica je u socijalizmu imala besplatnu zdravstvenu zaštitu, plaćeni porodiljski dopust i mirovinu.

Ipak, broj zaposlenih žena u razdoblju od 1945. do 1990. nikada ne prelazi 50%, a broj nezaposlenih žena uvijek je veći od broja nezaposlenih muškaraca.

U političkom životu žene sudjeluju u prilično malom broju (uglavnom 5-15%).

8. ožujka slavio se međunarodni Dan žena koji je ujedno od 60-ih postao i Majčin dan budući da se nije slavio kršćanski blagdan Majčin dan (2. nedjelja u svibnju). Obilježavao se svečanim akademijama, školskim priredbama, zakuskama, pa i pijankama, cvijećem i poklonima.

Br. izvora	Vrsta izvora	U koju svrhu izvor nastaje?	Iznosi li autor izvora svoj stav ili stav društva?	Izvor nam ne govori… (namjerno ili slučajno	Elementi afirmacijeodnosno diskriminacijeżene
1.					
2.					
3.					
4.					
5.					
6.					

1 ŽENA U REKLAMNE SVRHE

Reklama za Podravka juhu, 70.-tih god.

2 TRAKTORISTKINJE

"One su na terenu – rekao je upravitelj drug Ivo Medarić – vrlo dobre. Mogu reći, da smo neobično zadovoljni radom žena traktoristkinja. Ove žene bile su vrlo aktivne na poljskim radovima. One isto tako savjesno čuvaju motore i sastavne dijelove, gorivo i gume. Da su nam svi kao ove žene naš bi zadatak lako bio izvršen. ... – Mi neobično volimo strojeve. Nismo nikada vjerovali da će seljačke djevojke i žene upravljati traktorima. Danas smo sretne, što nam je želja ispunjena i svaka od nas želi da upozna ne samo rad traktora, nego i svih ostalih strojeva. Nastojimo da budemo potpuno ravnopravni svojim drugovima kako po obavezama, tako i izvršavanju. ... Sve žene Slavonije, koje smo susretali po tvorničkim pogonima, u radovima na poljoprivredi, prvenstveno žene traktoristkinje i radnice po kudjeljarama obećale su povodom II. Kongresa AFŽ-a da će podvostručiti svoj rad za opće blagostanje zemlje."

3 NJEZINO SLOBODNO VRIJEME

VUS, 1971.

4 ŽENSKI AUTO-RELI

"(...) II. ženski auto-reli okupio je 70 vozačica automobila i isto toliko suvozačica. (...) Na 200 km dugoj stazi natjecateljke su morale poštovati prometne propise, pokazati spretnost za volanom, a i brzinu pri startanju i kočenju. Iako je staza bila razmjerno laka, jedna je natjecateljka pred Bjelovarom doživjela težu nesreću. Sudarila se s autobusom. (...) Poznavaoci auto-sporta smatraju da žene po srčanosti ne zaostaju za muškarcima. Tvrde čak da je mnogo zanimljivije gledati žensko natjecanje, (...) Sudionice relija nisu se samo natjecale u vožnji nego i s frizurama, opremom, mini-suknjama..."

5 PROBLEMI ZAPOŠLJAVANJA ŽENA

"(...) Inžinjerka kemije Elizabeta Večerić otišla je u Kanadu pošto je tri godine čekala posao u Zagrebu. Njezina kolegica po struci, Marta Feifer, još se nije zaposlila.(...) Među nezaposlenim djevojkama i mladim ženama s visokom stručnom spremom ima najviše profesorica i nastavnica, medicinskog osoblja, pravnica i ekonomistica.

Doda li se tome podatak da je u 1971. godini na privremeni rad u inozemstvo preko Zavoda za zapošljavanje otišlo 6119 žena, a da je iz Hrvatske posao izvan domovine našlo 55000 žena (...)

U školskoj godini 1969./70. među 100 nastavnika na Sveučilištu u Zagrebu bilo je 14 žena. (...)

Jedna Zagrepčanka, dugogodišnja radnica ZET-a, htjela se kao kondukterka prekvalificirati u vozača tramvaja. Bila je uporna i svima je dokazivala kako će ona taj posao dobro obavljati. Sve je ispite položila i htjela sjesti za kormilo tramvaja, ali Zagrepčani, kako se to popularno kaže, još nisu vidjeli takav film.(...) u tvornici "Chromos-Katran-Kutrilin" može se i sada pročitati interni natječaj kojim se traži jedan inženjer kemije, ali u obzir dolazi samo muškarac."

VUS, br. 1028, 1972., str. 17-19.

6 PROSLAVA DANA ŽENA

U svim jajačkim radnim kolektivima, povodom Dana žena za žene su pripremljeni karanfili i skromni pokloni, priređeni su im banketi, a 20 Jajčanki o trošku svojih kolektiva praznovalo je u Beču.

"Oslobođenje", 1971.

7 GRAD BEZ DEVOJAKA

Dragi uredniče, čula sam da u Bosni postoji industrijski grad u kojem ima više muškaraca nego žena. Devojka sam, prilično u godinama, i želela bih da se udam i osnujem svoju porodicu. Ali u mestu u kome živim nema mladića za ženidbu. Mnogi su otišli da rade i žive u gradovima.

Zato bih želela da odem u taj bosanski grad i tamo se zaposlim. Izučila sam zanat i dobro zarađujem, ali mi je tesko da živim sama, a ako ostanem gde sam, nikada se neću udati. Da li možete da mi pomognete i odgovorite kako se zove taj grad u Bosni?

Mesto za koje ste čuli je, verovatno, Banovići kod Tuzle. U ovom industrijskom gradu u Bosni ima više muškaraca nego žena i kažu da je tamo teško naći devojku za udaju. Na mnogim radnim mestima u ovom gradu teško je zadržati žensku radnu snagu jer se devojke vrlo brzo udaju i napuštaju posao.

Ilustrovana Politika, broj 134 od 30. maja 1961. god.

8 ŽENE NA SELU

"Preko 80% obradivog zemljišta u našoj zemlji nalazi se u privatnom posedu, a tu su, kako statistike kažu, žene u gotovo istom procentu nosioci proizvodnje. Već ove brojke obavezuju da se ženi - poljoprivredniku - pokloni više pažnje.

-Ali, s obzirom da žene čine većinu proizvodjača na selu, razne nedoslednosti u sprovođenju utvrdjene politike u poljoprivredi, pogadjaju nju čak u većoj meri nego ostale proizvodjače - rekla je na sednici Vjera Kovačević, predsednik konferencije za sva pitanja društvenog položaja žena u Jugoslaviji.

Govoreći o ogromnom napretku koji je za poslednjih 35 godina postignut na selu Vjera Kovačević, je između ostalog, pomenula da je oko 60% domaćinstava podiglo nove, zdrave i udobne zgrade za stanovanje, u većini slučajeva opremljeni belom tehnikom, radio pa i televizijskim aparatima, da mnoga domaćinstva raspolažu savremenom mehanizacijom.

-Žena, kao poljoprivredni proizvodjač, međutim, sputana je u proizvodnji hrane mnogim neriješenim pitanjima koji utiču na njezinu produktivnost, a koja se godinama sporo rješavaju. Godinama se takođe, govori da žena ima neravnopravan tretman i prilikom udruživanja zemljoradnika, jer se ispred nje pojavljuje muž, otac ili rođak, iako je ona nosilac proizvodnje. Uz to je i briga za domaćinstvo, djecu i stare u prvom redu njezina..."

Darko Benčić

BILO JEDNOM U JUGOSLAVIJI

Kako je tehnološki razvoj mijenjao život?

DIO ZA NASTAVNIKE

OBRAZLOŽENJE RADIONICE

Nerijetko u nastavi, a i u razgovoru s kolegama i prijateljima dotičemo pitanje standarda i kvalitete življenja na prostoru Jugoslavije nakon Drugog svjetskog rata. Učenici dolaze s informacijama da je u Hrvatskoj nekada bilo bolje; da su se dobivali stanovi, da je standard bio veći, da su plaće bile bolje, da je radnik bio cijenjen… Drugi pak dolaze sa suprotnim informacijama; da je bilo teško, da je bilo neprestanih kriza, da nije bilo kahve, da se čekalo u redovima… Da bismo mogli stajati iza jedne ili druge tvrdnje potrebno je poznavati gospodarsku situaciju proučavanog perioda. Učenici kroz izvore s područja graditeljstva, industrije i prometa trebaju samostalno zaključiti kakvo je bilo stanje na području bivše Jugoslavije od 1960. do njezinog raspada. Proučavanjem tehnološkog razvoja zemlje uz znanja iz političke povijesti lakše će zaključiti kako je i zašto

90 minuta

ISHODI

- učenici su upoznati s gospodarskim razvojem i problemima koji su se pojavljivali u Jugoslaviji na području stanogradnje, industrije i prometa u periodu od 1960 – 1985. godine
- analiziranjem slikovnih i pisanih izvora i odgovaranjem na postavljena pitanja izvode zaključke
- samostalno određuju stupanj tehnološke razvijenosti na području Jugoslavije i kako se on odražavao na standard i na krizu 70-ih i početka 80-ih godina prošlog stoljeća
- pravilno izražavanje i argumentirano iznošenje zaključaka

CILJ

Analizom povijesnih izvora koji govore o tehnološkoj razvijenosti Hrvatske, Bosne i Hercegovine i Srbije u periodu od 1960. do 1989. pokazati kako se u društvu odražavala kriza u 70-im i 80-im godinama XX stoljeća.

ARTIKULACIJA SATA

Uvodni dio (20 min)

- Nastavnik će podsjetiti učenike na osnovnu podjelu gospodarske djelatnosti na sektore (primarni, sekundarni, tercijarni i kvartarni). Podijelit će po jednu sliku svakoj od četiriju grupa učenika sa zadatkom da odgovore na pitanja u tablici. Za to je predviđeno vrijeme od 5 minuta.
- Po jedan učenik iz svake grupe čita odgovore iz tablice. Predviđeno vrijeme je 3 minute za svaku grupu, nakon čega nastavnik objašnjava da će se današnja radionica baviti tehnološkim razvojem Jugoslavije od 1960. do 1985.
- Učenici će nastaviti rad u već formiranim skupinama i dobiti po jednu tematsku grupu izvora.
    - svaka grupa ima 30 minuta za proučavanje izvora i odgovaranje na pitanja ispod izvora te ključno pitanje za temu
    - grupa ujedno ima zadatak da ocijeni svaki izvor brojkama od 1-5. (ocjena 5 za pojedini izvor znači da su se učenici složili da izvor govori pozitivno, a 1 jako negativno o temi koju proučavaju)

PITANJA	ODGOVORI
Što prikazuje fotografija?	
Koji sektor gospodarske djelatnosti prikazuje?	
Pokušaj odrediti vrijeme nastanka fotografije.	
Pokušaj dati naziv fotografiji.	

Glavni dio sata (55 minuta)

- Podjela materijala i rada na izvorima (30 minuta)
- Dok učenici proučavaju izvore, nastavnik će na ploči nacrtati grafikon. Na skali osi Y označit će brojeve od 1-5. Na osi X upisati 1960., 1965., 1970., 1975., 1980., 1985. godinu.
- Prezentacije rada grupa (25 minuta). Nastavnik će prema potrebi proširiti znanje učenika nakon izlaganja pojedine grupe.
- Nakon što svaka grupa prouči izvore i odgovori na ključno pitanje, jedan od učenika iz grupe napravit će krivulju za svoju temu. Svaka grupa uzet će drugu boju kako bi grafikon bio pregledniji.
- Zajednički odgovaraju na ključno pitanje radionice i komentiraju naslov radionice.

Završni dio sata: (15 minuta)

- Nastavnik, zajedno s učenicima, komentira grafikon koji služi za isticanje elemenata krize u 70-im i 80-im.

DIO ZA UČENIKE

Kontekstualizacija

Nakon Drugog svjetskog rata u Jugoslaviji se krenulo sa snažnim industrijskim razvojem. Pozitivne posljedice industrijalizacije bile su: porast društvenog standarda, razvoj gradova, prometa, brodogradnje, veća proizvodnja ugljena, čelika, strojeva i prerada nafte. Uz pozitivne promjene koje su se najviše osjećale tijekom 60-ih godina pojavile su se i negativne: tokom 50-ih došlo je do velikih migracija seoskog stanovništva prema gradovima i napuštanje agrara, a u kasnim 70-im, i pored svih napora, uvoz je nadmašio izvoz što je dovelo do ukupne zaduženosti Jugoslavije prema inostranstvu od preko jedanaest milijardi američkih dolara. Gospodarsku krizu popratila je politička kriza 80-ih godina iako te dvije krize nisu bile u direktnoj vezi. Na kraju je došlo do stagnacije industrije i do raspada Jugoslavije.

I. grupa IZGRADNJA

Kako se i koliko gradilo?

NEKI PROBLEMI IZGRADNJE STANOVA

”Stambena gradnja u koprivničkom kotaru posljednje je godina bila zaista intenzivna, ali unatoč tome ima mnogo prigovora. Još se uvijek naime gradi sporo, a kvaliteta gradnje ne zadovoljava. Gotovo nijedna zgrada ne dovrši se do ugovorenog roka. Građevinska poduzeća rade bez potrebne mehanizacije. U razdoblju od 1955. godine do 1960. sagrađeno je na području općine Koprivnica 139 stanova u društvenom sektoru. Privatnici su u tom razdoblju sagradili 574 stana.”

Večernji list, 1. 12. 1960.

1. Koji se problemi pojavljuju kod gradnje stanova?
2. Govori li izvor pozitivno ili negativno o izgradnji stanova?

GRADNJA STANOVA I KUĆA

Novi stanovi
U Zavodu za komunalnu djelatnost kažu da postoje svi uvjeti da građevinari ove godine krenu hrabrije naprijed. Prema planu ovog Zavoda u Zagrebu će se tokom godine završiti i useliti oko 6400 novih stanova.

Novi Beograd, 1967.

Selo na Kosovu 60-te

1. Šta prikazuju slike?
2. Razmisli što je uzrokovalo izgradnju nebodera, a što seoskih kuća?
3. Šta potiče izgradnju?

HOTEL NA PONOS SVIMA

Dubrovnik (…) Mika Špiljak je čestitao svima koji su pridonjeli izgradnji "Belvederea" napominjući da se posebno raduje što je to lijepo zdanje djelo domaćih stručnjaka i što je hotel opremila domaća proizvodnja. (…) Na konferenciji za novinare predstavnici investitora istakli su uz ostalo da će u hotelu dvokrevetnu sobu bez doručka stranci plaćati 90 dolara, a domaći turisti 9600 dinara. (…)

Večernji list, 27. V 1985.

GRADI LI SE NAFTOVOD?

"Najveći investicioni pothvat u Jugoslaviji (…) nakon Đerdapa. Financijska konstrukcija u završnoj je fazi. Osnivači Jugoslavenskog naftovoda – INA iz Zagreba, Energoinvest iz Sarajeva i Naftagas iz Novog Sada sa svojim rafinerijama u Sisku, Lendavi Bosanskom Novom, Novom Sadu i Pančevu, koji će opskrbljivati ovaj naftovod – osigurali su potreban udio za početne radove. (…) Iznosit će 735 kilometara. (…) mnogo je važnije, smatra on (direktor naftovoda, op.a.) što se – nakon mnogih prijašnjih ideja i inicijativa s parcijalnim naftovodima – gradi zajednički jugoslavenski naftovod.. (…) kao uspješan primjer udruživanja interesa i sredstava udruženog rada iz više republika."

VUS, 4. VI 1975., str. 3.

1. Zašto dolazi do potrebe gradnje naftovoda?
2. Šta govori podatak da do 1975. godine ne postoji naftovod?
3. Koja korist se očekuje gradnjom hotela, a koja od naftovoda?

STANOVI NOVI, PROBLEMI STARI

"Današnjeg čovjeka najviše tišti problem kako steći krov nad glavom. (…) Stanovi se grade dugo i koštaju mnogo, pa prođu godine i godine dok se želja svakom njegov stan konačno ne ostvari. (…) Stanar dobije rješenje na stan taj i taj, u bloku tom i tom, i naravno svoj ključ. Kažemo dobije, ali zapravo kupi i to za velike novce koje je morao skupiti kako je znao i umio i uplatiti godinu, dvije ili više, prije no što je dobio taj famozni ključ. Nerijetko je uplatio stan na neviđeno, tj. nacrti stanova još nisu bili gotovi, kada je uplaćivao svoj stan. (…) Vratimo se tipičnoj porodici i njihovom dvosobnom stanu. Na prvi pogled taj stan je prilagođen mjerenim potrebama. Djeci jedna soba, roditeljima tzv. dnevna soba, prostor za blagovanje ostaje nedirnut. Baš kako je arhitekt zamislio. Ali što ako porodica nije tipična? Ako je roditeljima potrebna radna soba, ako su djeca raznog spola i u godinama kada ne mogu biti u istoj sobi? Ponovo naš stanar diže kredit i ruši, pregrađuje, dograđuje. Čovjek bi skočio do stropa kad useli u novi stan, ali strop je obično nizak. Njegova zgrada je dobila uporabnu dozvolu, ali, radijatori ne rade, voda se diže u cijevima i prelijeva iz slivnika, krasan nov tapison postavljen je po cijelom stanu, a naš stanar zna iz iskustva svojih prijatelja koji su prije njega postali stanovnici kakvog novog naselja da je tapison na golom betonu, da će se znojiti i truliti. Što će drugo, baca tapison i postavlja parkete. (…)"

1. O kojim problemima govori tekst?
2. Šta autor teksta podrazumijeva pod tipičnom obitelji?
3. Postoji li danas slična situacija u tvom gradu?

II. grupa RAZVOJ PROMETA

Koje promjene u prometu uočavaš u razdoblju od 1960. - 1980-ih?

PROIZVODNJA AUTOMOBILA

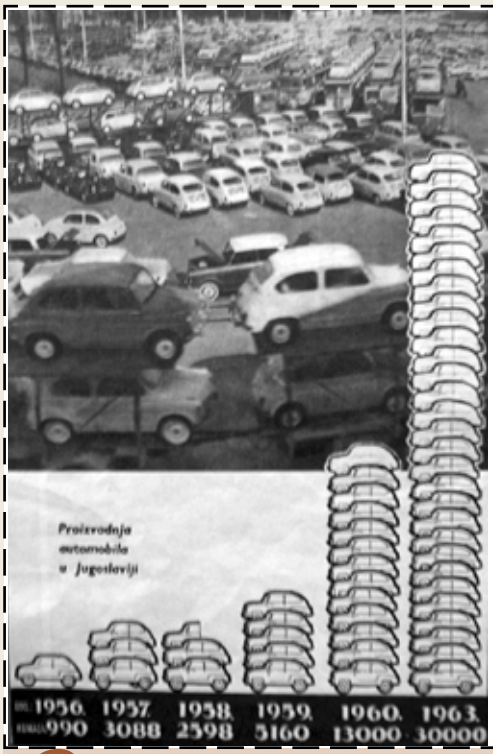

VUS, 1971.

1. Što pokazuje grafikon?
2. Koji su razlozi za proizvodnju tolikog

PROPISI – ZAKONI

”(…) Savjet za unutrašnje poslove u suglasnosti sa Savjetom za građevinarstvo i komunalne poslove Narodnog odbora grada Zagreba, donio je na sjednici održanoj 29. X 1960. Naredbu, koja glasi:
Brzina vožnje motornih vozila na pojedinim saobraćajnicama grada Zagreba ograničava se:
do 40 km na sat u Maksimirskoj cesti (…) do 30 km na sat u Ilici na dijelu od Trga Republike (današnji Trg bana Josipa Jelačića, op.a.) do Kačićeve (…) Vožnja zaprežnih vozila na javno-prometnim površinama, na kojima je dozvoljen saobraćaj zaprežnim vozilima, ne smije se vršiti

1. Zašto se ograničava brzina kretanja u gradu?
2. Što je čudno u izvoru i zašto?

RAZVOJ AVIO PROMETA

”Prva redovita međunarodna avionska linija s Dubrovnikom otvorena je 8. lipnja. Na novi dubrovački aerodrom kod Čilipa sletio je dvo-motorni “Konvejer“ holandske zračne kompanije KLM. Nova direktna međunarodna linija povezuje Amsterdam preko Duseldorfa s Dubrovnikom.... Prvim avionom doputovali su predstavnici kompanije KLM i turističkih agencija iz Engleske, Holandije i sjevernih područja Zapadne Njemačke, koji su zainteresirani za korištenje ove linije, jer omogućava brzi prijevoz turista iz tih zemalja u Dubrovnik.”

Dubrovački vjesnik, 19. lipnja 1962.

”Dubrovački aerodrom u Čilipima iz godine u godinu postiže sve bolje rezultate u prometu aviona i putnika, a s tim u vezi i u svom poslovanju koje se 1970. odrazilo u cifri ukupnog prihoda od 3 miljarde i 300 miljuna starih dinara. Zanimljivo je da je u punoj sezoni, za vrijeme ljeta, na aerodromu radio 301 stalni i sezonski službenik, a sada u zimskom razdoblju zaposleno ih je 185. (...) zabilježen je promet putnika od čak 584 007, što je za 28 posto više nego u 1969. godini. (...) Dubrovački aerodrom primao je avione tridesetak inozemnih kompanija među kojima najviše slijetanja imaju ”Concord“ iz Frankfurta, ”Setrling“ i ”Scanair“ iz Kopenhagena, zatim ”Interflug“ iz Istočnog Berlina, BEA iz Londona

1. S kojim se državama i gradovima povezuje Dubrovnik novim zračnim prometom?
2. Kakav trend u prometu zračne luke Čilipi uočavaš u razdoblju od 1962. do 1971.?
3. Razmisli o posljedicama koje je imala gradnja zračne luke za stanovništvo Konavala tj. seoske okolice Dubrovnika!

RAZVOJ PROMETA

1. Pokušaj hronološki poredati fotografie.
2. Odredi koje slike pripadaju seoskoj, a koje gradskoj sredini.
3. Odredi koja je fotografija snimljena spontano.

GRADNJA CESTA

"Potkraj šezdesetih godina, u našoj su zemlji donesene prve odluke o gradnji auto-cesta. U prosincu 1972. puštene su u promet i prve dionice: auto cesta Zagreb-Karlovac (38,4 km) i auto cesta Vrhnika-Postojna (32 km). Na obje auto-ceste naplaćuje se cestarina. U međuvremenu, donesen je plan gradnje cesta za petogodišnje razdoblje od 1975-80., u kojemu se intenzivno radi na pretvaranju ceste "Bratstvo i jedinstvo" u auto-cestu. (…) Za vozača kojega ne moraju zanimati širi društveno-ekonomski učinci auto-cesta, najvažnije su prednosti auto-ceste obzirom na sigurnosti i utrošak goriva. Inovacije u prometu nisu samo rješavanja prometnih problema nego i podizanje općeg standarda. Put do auto-cesta istodobno je jedan od najvećih privrednih pothvata koji zahtijevaju golema ulaganja. Ipak, ta se ulaganja višestruko vraćaju i jedan su od temelja općeg napretka zemlje."

Start, br. 301, 1980. god. 1

1. Koje su prednosti izgradnje autocesta?
2. Kako je promet utjecao na razvoj gradova?
3. Zašto su ulaganja u izgradnju cesta jedan od temelja općeg napretka zemlje?

III. grupa NEKI PROBLEMI

Koje probleme uočavaš u periodu od 60-ih do 80-ih godina?

SMANJENE GUŽVE I POTROŠNJA GORIVA

Jugoslavija i svet 1971.

1. Koje je godišnje doba na slici?
2. Pokušaj odgonetnuti šta čekaju ljudi u redu.

SMANJENE GUŽVE I POTROŠNJA GORIVA

Trećeg svibnja, kako je poznato, na snagu je stupio Zakon o ograničenju upotrebe i kretanja osobnih i drugih motornih vozila. U cilju štednje tekućih goriva u cestovnom prometu, ovim zakonom se privremeno zabranjuje upotreba osobnih automobila i motocikla u određene dane, otvaranje novih autobusnih linija na duljim relacijama i ograničava se duljina relacija na kojima se mogu upotrebljavati određena teretna motorna vozila i autobusi.

1. Šta misliš o ograničavanju prometa i zbog čega bi to danas moglo imati opravdanje?
2. Zamisli koje je sve probleme moglo izazvati ovakvo ograničavanje prometovanja!

JURIŠ GVOZDENE KONJICE

Ne znamo da li je veće čudo što u jednom bačkom selu ima 200 traktora i 100 automobila ili što nema benzinske pumpe ni mehaničarske radionice! Sad o dvesta deronjskih traktora desetak modela i nekoliko puta više tipova, vode brigu dva kovača i, naravno, sami vlasnici koliko je ko vešt i umešan.... Da sve bude još gore, gotovo polovina sadašnjih vlasnika nije položila vozački ispit. Jedni se tek spremaju da izađu pred strogu komisiju u Odžacima, a drugi koji su se bezuspešno tamo pojavljivali traže izlaz pred komisijama čak u Negotinskoj krajini. Priča se da ga i nalaze... Progres, a ovo je bez sumnje baš to, ne može se zaustaviti sve kad bi to neko i hteo.

1. Koji se problem ističe u tekstu?
2. Objasni značenje riječi progres.

PISMA ČITATELJA

"Stanujem u Vlaškoj ulici 53 (u Zagrebu, op.a.). U toj zgradi nekoliko stanara ima osobne automobile. No za nas automobili nisu od velike koristi ako je riječ o brzini – parkiranje nam je zabranjeno ispred zgrade, zatim u Draškovićevoj do Jurišićeve i u Vlaškoj s lijeve i desne strane uključujući i Šoštarićevu do ugla Ribnjaka. Ima li nade da će se naći neko rješenje oko parkirališta u blizini našeg stana?"

Večernji list, 19. XII 1960.

1. Koji su to problemi započeli 1960. za stanovnike pojedinih gradiva i

DETEKTORI NA RASKRIŽJIMA ZAGREBA

”Kad za nekoliko dana netko zastane i malo pažljivije promotri promet na Kvaternikovom trgu, brzo će mu pasti u oči da taj promet teče brže, jednostavnije i sigurnije. Nevidljivi detektori položeni u asfaltnom pokrivaču otkrivat će vozila s pomoću elektromagnetskih valova. Zatim će oni javljati uređajima za upravljanje prometom. Ova revolucija na raskršćima počela je u svijetu prije desetak godina. (…) Na raskršću između Šubićeve i Ulice socijalističke revolucije, gdje sada stoji najmoderniji uređaj, zapisano je da između šest i sedam sati izjutra prolazi 775 vozila. Između 12 i 13 sati brojka raste na 941 a onda pada na 856. Najveći je promet između 14 i 15 sati. U to vrijeme prolazi 1420 vozila. (…) Poduzeće Nikola Tesla može ih (detektore, prim. au.) proizvesti za svako raskršće gdje su oni potrebni. A traže ih i sve više će ih trebati i drugi naši gradovi.
Nakon Zagreba prvi je Karlovac.”

1. Čemu služe detektori?
2. Kad je promet najgušći i zašto?

PROMET

Večernji list, III 1970

1. Što prikazuje karikatura?
2. Što želi naglasiti autor karikature?

ELEMENTI KRIZE

(…) U Hrvatskoj koju su najteže pogodile strujne nedaće prošle zime primjenjuje se od 12. veljače tzv. “prvi stupanj” štednje koji ograničava javnu rasvjetu, svjetleće reklame, dodatno grijanje, a od 20. veljače smanjuje se i sva ostala potrošnja struje, ukupno za 10 posto. Situacija nije nimalo ugodna, ali ova ograničenja ipak su mnogo bezbednija od onih koja su uvedena 4. prosinca 1973. (…)

1. Kako se nedostatak električne ener-gije mogao odraziti na proizvodnju?
2. Jesu li svi krajevi Jugoslavije imali

KOMPJUTERIZACIJA

”Izgleda da će 1984. godina biti zapisana kao godina prodora računarske tehnike u Jugoslaviju: mnogi časopisi počevši od stručnih pa do revijalnih, radio i televizija, posvećuju sve više pažnje “inteligentnim igračkama za odrasle” kako popularno nazivaju kompjutere (ili što je sasvim isto, računare). Istupi onih koji propagiraju računare, na žalost, još uvek ne uspevaju da razbiju jednu čestu predrasudu: da je računar složena i skupa naprava kojom mogu da upravljaju samo visokoobrazovani inženjeri. (...) Pročitavši ove redove verovatno ste počeli da razmišljate kako da ubedite roditelje da vam za sledeći rođendan kupe računar. Pre nego što porazgovarate sa njima da vam saopštimo jednu lošu i jednu dobru vest. Da počnemo od loše: uvoz računara osim kad se radi o povratnicima sa privremenog rada iz inostranstva, nije dozvoljen čak ni uz plaćanje carine. Sledi dobra vest: postoji mogućnost da nabavite jedan domaći kompjuter prihvatljivih karakteristika koji će vas koštati nekih 16.000 dinara pod uslovom da skupite hrabrosti da ga sami sklopite...”

1. Koji su problemi vidljivi ranih osamdesetih godina prilikom početka kompjuterizacije?
2. Postoje li i danas slične prepreke?
3. Raspitaj se kod roditelja kada su se prvi put susreli s računalom i kako je to

IV. grupa INDUSTRIJA

U kakvom je odnosu industrijski razvoj Jugoslavije u usporedbi sa

ELEKTRIFIKACIJA

"Pored podizanja škola, Ličtičani su mnogo učinili i na planu elektrifikacije naselja. I u tome su sigurno među prvima u BiH. Uzmimo samo podatak da je prije 11 g. električno svjetlo imala samo Ličtica, a danas su elektrificirana sva sela. Za elektrifikaciju su Skupština općine iz budžeta i sami stanovnici putem samodoprinosa dali preko milijardu starih dinara. To je izmijenilo način života stanovnika na selu i danas nema kuće koja ne posjeduje neki električni aparat. Suvremeni namještaj, radio aparat i televizor postali su uobičajena oprema većine kuća."

1. Kojom je brzinom tekao proces elektrifikacije na selu i ko je u njemu sudjelovao?

AMERIKANCI HOĆE *YUGO*

"Za Jugoslaviju znate po ZOI u Sarajevu. Ako ste to znali ok! Međutim, sigurno ne znate da se tamo proizvode automobili. Ne vjerujete?! Pa on je upravo ovdje… Ovako se nasmijani američki voditelj vrtio na ekranima postavljenim u Zastavinoj hali Beogradskog salona automobila. Bio je to i posljednji dokaz da je *Yugo* stigao u Ameriku. (…) U prvih 12 mjeseci na američko će se tržište isporučiti 20 000 *Yuga*. (…) Za svaki automobil izvezen u SAD Crvena Zastava će dobiti oko 1800 američki dolara. Maloprodajna cijena jeftinijeg od dva modela jest 3990 dolara. (…) Skromnija varijanta predviđena za američko tržište izvorno je veoma slična domaćem *Yugu L* ali je unutrašnjost oprema mnogo kvalitetnija i po bojama skladnija. Najveća je razlika katalizator jer Amerikanci voze bezolovni benzin."

1. Na koji način voditelj predstavlja Jugo kupcima?

2. Zašto postoji razlika između američkog i jugoslavenskog modela

IZ PETOGODIŠNJEG PLANA

"U narednih pet godina obratit će se pažnja opremanju tvornica domaćom opremom. Naročito će se povećati proizvodnja strojeva za industriju, građevinarstvo i poljoprivredu, kao i raznih električnih aparata. Godišnja proizvodnja traktora koja sada iznosi oko 7500, dostići će godine 1965. oko 20.000 komada. Tvornice mašinogradnje povećat će produkciju strojeva i uređaja za građevinarstvo od 7000 tona na 15000 tona godišnje. Istodobno će se gotovo udvostručiti proizvodnja cementa i ravnog stakla. Proizvodnja strojeva i uređaja za rudarstvo i industriju povećat će se s 35100 tona na 66500 tona godišnje."

Večernji list, 7.12.1960.

1. Koje grane najviše interesiraju petogodišnji plan?

2. Gdje si se već susreo s petogodišnjim planiranjem i šta znaš o njegovim rezultatima?

PRVI PUT POZITIVNO:

Naš najveći proizvođač električnih proizvoda opreme i postrojenja SOUR "Rade Končar" iz Zagreba povećat će ove godine izvoz čak 75 posto u odnosu na prošlu godinu, uglavnom na konvertibilno tržište. (…) Na zapadnoeuropsko tržište od serijskih proizvoda bit će izvezeno 50.000 hladnjaka (isto toliko i na istočnoeuropsko) a izvjesne količine naći će se ove godine prvi put u Velikoj Britaniji. Na konvertibilno područje također će se izvesti 320.000 dijelova za kućanske aparate i drugih proizvoda. (…) Ako ne bude većih teškoća u nabavci sirovina, rezervnih dijelova i reprodukcijskog materijala (…) Končar bi na kraju godine od izvoza na konvertibilno područje trebao ostvariti tri milijuna dolara suficita.

1. Šta se navodi kao otežavajući čimbenik realizacije plana?

2. Šta se postiže izvozom?

TREĆI MAJ

"Praveći bilancu deset-godišnjeg rada kolektiva, otkad njime upravljaju radnici, trudbenici brodogradilišta "Treći maj" iz Rijeke iznijeli su u javnost mnogo zanimljivih podataka. Njihovo poduzeće postalo je u međuvremenu jedno od najvećih jugoslavenskih izvoznika i prvo je brodovima prodrlo izvan granica naše zemlje. (…) Uz brodogradilište "Treći maj" najviše je povezan napredak naše brodogradnje i modernizacija naše trgovačke mornarice. Prije dvanaest godina ovdje je počela gradnja prve serije prekooceanskih brodova tipa "Zagreb" (…) U posljednjih petnaest godina, kada i počinje renesansa ovog 54 godine starog brodogradilišta, Treći maj je sagradio impozantnu flotu od blizu 320.000 bruto-registarskih tona. Od toga pola otpada na domaća brodarska poduzeća, a pola na strane brodarske tvrtke."

Večernji list, 4 X 1965.

Jugoslavija i svet 1969.

1. U čemu je značaj brodogradilišta "3. maj"?
2. Šta misliš ko je naručilac broda sa slike?
3. Kakva je politička veza tih zemalja?

STATISTIKA

Tablica telefonskih aparata

Grad	telefonski aparati na 100 stanovnika
Zagreb	**2,7**
Rijeka	**4,2**
Beograd	**4,9**
Stockholm	**59,1**
Basel	**44**
Beč	**18,5**
Milano	**39,8**

Tablica kućanskih aparata

Prosjek na 100 kućanstava 1968. godine	Hrvatska ukupno	Hrvatska nepoljoprivredna radnička kućanstva	Engleska i Wales	Sjedinjene Američke Države
Hladnjak	**30,8**	**62,2**	**50,7**	**99,8**
Perilica rublja	**14,4**	**34,3**	**62,0**	**90,8**
Usisavač	**18,4**	**44,3**	**83,0**	**89,1**
Radio	**74,5**	**94,0**	**93,2.**	**99,7**
Televizor crno-bijeli	**31,5**	**65,7**	**92,4**	**98,5**
Televizor u boji	-	-	**0,6**	**38,2**

Igor Duda:" U potrazi za blagostanjem" Zagreb, 2005.

Tablica automobila

	Broj automobila na 1 km ceste 1970 g.
Velika Britanija	**40**
SR Njemačka	**32**
Nizozemska	**32**
Belgija	**23**
Austrija	**13**
Francuska	**17**
Švicarska	**22**
Jugoslavija	**9**

Večernji list III. 1970

1. Jesu li tabelarni prikazi pokazatelji standarda?
2. Usporedi podatke u tablici i zaključi kojih proizvoda nije bilo.
3. Koji je proizvod donekle pratio potro-šačko društvo Zapada?
4. Šta misliš zašto postoji razlika između prvog i drugog stupca u drugoj tablici?

Vesna Dimitrijevi}

STANAR ili šta bi stanovi ispričali o

Na koji način su uslovi stanovanja uticali na svakodnevni život u Jugoslaviji?

DIO ZA NASTAVNIKE

OBRAZLOŽENJE RADIONICE

Radionica je osmišljena tako da učenicima na jednostavan i atraktivan način približi život običnih ljudi u vremenu od 1945. do 1990. Učenicima su ponuđeni različiti historijski izvori koji govore o različitim aspektima stanovanja. Kroz ove izvore učenici mogu uočiti kakav je bio standard ljudi, njihove higijenske navike, moda (kako su opremani stanovi, koji su statusni simboli uočljivi na fotografijama, kako su ljudi na fotografijama obučeni), te mogu uporediti ponuđeno sa svojim iskustvom iz svakodnevnog života.

-Očekivano znanje - pretpostavlja se da učenici znaju koje su osnovne karakteristike jugoslavenskog društva u ovom periodu i da poznaju ideološke okvire u kojima se nalaze opisani događaji ili u kojima su nastale ponuđene fotografije.

ISHODI

Radionica treba osposobiti učenike da mogu prepoznati i analizirati različite historijske izvore koji se odnose na svakodnevni život, da mogu koristiti i objasniti pojmove: urbanizacija, standard, sanitarno-komunalne, ruralni. Radionica ih treba i naučiti da razlikuju i objasne različite aspekte jednog događaja, ona podstiče zajednički rad, razvija kreativnost i osjećaj za razumijevanje različitih društvenih

CILJ

učenici trebaju sagledati i razumjeti kako su i u kakvim uvjetima ljudi živjeli u Jugoslaviji u periodu između 1945. i 1990., kakav je bio njihov standard i mogućnosti, šta je zavisilo od pojedinca a šta od društva i državnih organa, da uoče različite faze razvitka standarda i izdvoje dobre i loše strane jugoslavenskog

IZVOĐENJE RADIONICE

1. Uvodni dio – 15 minuta. Uvodni komentar nastavnika o tome koliko su uvjeti u kojima čovjek živi važni za njegov svakodnevni život.

Pitanje za učenike:

- Šta je za tebe važno u svakodnevnom životu i koliko to ima veze sa uvjetima u kojima živiš?
- Koje su dobre a koje loše strane urbanizacije?
- Objasni na koji su način povezani uvjeti stanovanja i standard života.
- Navedi primjere kada ta povezanost ne postoji.

2. Rad u grupama - analiza izvora (30 minuta): Instrukcije za svaku grupu. Podjela izvora za svaku grupu.

Prva grupa se bavi uvjetima stanovanja, druga grupa se bavi načinom dobijanja stanova, treća grupa se bavi odnosom urbanog i ruralnog svijeta.

3. Izvještavanje predstavnika grupe i grupna diskusija (45 minuta)

DIO ZA UČENIKE

Svako od nas ima kutak koji za njega predstavlja dom. Nekom je to kuća, nekom soba ali ponekad je to i sitnica koju možemo staviti na dlan. To je naša intima, udobnost i sigurnost koju dozivamo kada smo umorni ili uznemireni. Ovo su priče ljudi o stanovima i priče stanova o ljudima. Kroz historijske izvore koji se nalaze na sljedećim stranicama pokušat ćemo vas odvesti u jedno drugo vrijeme kada su vama bliski ljudi koji su stariji od vas bili mladi. Možda se neki detalj koji ćete ovdje videti nalazi i u vašim kućama i čeka da vam ispriča svoju priču. Putem analize različitih historijskih izvora i diskusije sa ostalim učenicima, uz instrukcije koje ćete dobiti od vašeg nastavnika, moći ćete razviti određene vještine i znanja koje će vam pomoći da bolje razumijete vrijeme koje trenutno proučavate (period poslije Drugog

I. grupa USLOVI STANOVANJA

Što sve može uticati na uvjete stanovanja?

IZVJEŠTAJ O RADU DRŽAVNE AKCIJE NA SISTEMATSKOM SUZBIJANJU PEGAVCA I REKURENSA U NR BIH U VREMENU OD 23.9 – 7.12.1946.

"Organizacija rada na sistematskom zaprašivanju izvršena je prema uputstvima Komiteta za zaštitu narodnog zdravlja FNRJ... vašljivost se i dalje uporno održavala (nemasovna). To se može objasniti time što osobe sa takvom vašljivošću nemaju drugog rublja sem onog na sebi, a posteljine vrlo malo ili nikako, tako da se predviđena količina DDT-a nije mogla ni utrošiti. Samo rublje je pak impregnirano znojem i prljavštinom, tako da DDT ne može na njemu da se zadrži, a ukoliko se i zadrži, on se ubrzo istrese ili prevuče znojem i prljavštinom, tako da ostane bez dejstva... Dakle, vašljivost se nije snizila … Poznato je da je u nekim krajevima NR BIH vašljivost uvek smatrana kao potpuno prirodna pojava i da živ čovek ne može biti bez vašiju. Prvi put su ljudi sada uvideli da se može bez vašiju i da se čovek bez njih mnogo ugodnije oseća. Mnogi su izjavljivali, da su 7-10 dana posle zaprašivanja mirno spavali. Mnogi i sad još uvjek traže DDT, tako da bi DDT mogao da uđe u domaću upotrebu".

Arhiv Srbije, fond 31 (Komitet za zaštitu narodnog zdravlja FNRJ), fascikla 24, jedinica opisa 43.

IZVEŠTAJ O RADU ZDRAVSTVENE EKIPE U BRESTOVCU (VOJVODINA) U VREMENU OD 29.10 – 10.11.1951.

"30. 10. 1951. godine tri grupe su pošle u selo, svaka u određeni reon. Zadatak ekipe je u prvom redu bio da uđe u kuću one dece kod koje je prilikom pregleda nađena bela vaš radi utvrđivanja uzroka ove pojave. U istim kućama su nađena i odojčad i mala deca. To su uglavnom kuće kolonista iz okoline Vranja. Utvrđeno je da su sve kuće nečuveno prljave, bedne, deca prljava i polugola, posteljina bez navlaka, često bez slamarice. U krevetu se nalazi malo slame pokrivene jednim ćebetom. Kuće su neokrečene, crne od dima i čađi ispod kojih se vidi moleraj, verovatno od pre 10 godina. Pod, ako je od dasaka, je toliko prljav da se uopšte ne vidi da su daske, a ako je pak zemljan onda je kao izriven jer se nikada ne pomazuje... Žene iz okoline Vranja, Sandžaka, Zaječara kao i neke valjevačke se porađaju u staji ili šupi, obično bez babice u stojećem ili čučećem položaju na zemlji ili slami.

Arhiv Srbije i Crne Gore, fond 141 (Antifašistički front žena), fascikla 33, jedinica opisa 183.

DOMAĆINSTVA KOJA SU IMALA ELEKTRIČNU ENERGIJU, VODOVODNE INSTALACIJE I KUPAONICE (U POSTOCIMA):

	Instalacije električne struje	Vodovodna instalacija	Kupaonica
1951	86,6	26,4	14,1
1961	93,7	45,0	24,3
1971	98,5	62,8	49,5
1973	98,6	65,2	52,8

Grupa autora, 30 godina socijalističke Jugoslavije , Monos , Beograd 1975.god.

1. **Na osnovu gore navedenih tekstova opiši u kakvim su uvjetima živjeli ljudi četrdesetih i pedesetih godina u Jugoslaviji?**
2. **Koji su uzroci takvog života a kakve posljedice ?**
3. **Koji se dijelovi tekstova odnose na sredinu u kojoj su ljudi živjeli, a koji na uvjete u kućama i stanovima?**

II. grupa NAČINI DOBIVANJA STANOVA

Koji su se problemi vezani za dobijanje stanova pojavili u ovom razdoblju?

ZAJEDNIČKI STANOVI - Primjer Bojane Jovanović

”Pre Drugog svetskog rata moja svekrva Bojana Jovanović živela je u stanu u Pristinskoj ulici sa svojim mužem Borivojem i mojim budućim mužem Tihomirom. Posle oslobođenja Beograda, oktobra 1944., Borivoja su uhapsili i od tada mu se gubi svaki trag, nije bilo nikakve optužnice, presude ili objašnjenja šta se sa njim desilo. Bojana i Tihomir tada prelaze da žive u Katanićevu 4, to je bila prisilna selidba iz dotadašnjeg stana u Prištinskoj. Ne znam tačno ko je u tadašnjem Beogradu donosio odluke o raspoređivanju ljudi na određene adrese, pretpostavljam da su to radile određene komisije po gradskim rejonima (administrativna podela tada u BG). Sećam se samo da oni nisu imala izbora gde će da žive i tako su se uselili u prizemni stan jednospratnice iz 20-ih godina. Stan u Katanićevoj u prizemlju je bio podeljen na dve stambene jedinice prostim zaziđivanjem dvokrilnih vrata koja su povezivala dve sobe. Bojana i Tihomir su dobili dve male prostorije, ali u tom delu stana nije bilo ni kuhinje ni kupatila. Postojao je sanitarni čvor u podrumu i oni su dobili pravo da ga koriste.”

KAKO DOĆI DO VLASTITOG STANA

“Moj muž i ja nakon što smo se vjenčali, živjeli smo deset godina kao podstanari... Šanse da dobijemo stan nije bilo. Moj muž i ja nismo bili članovi partije, nismo imali nikakvih debelih veza, moje poduzeće nije bilo u mogućnosti kupovati stanove, a kod muža u poduzeću je bila rang lista za dobivanje stanova koja se sastavljala na osnovu određenih bodova (prema godinama staža, broju djece, članstva u partiji ...) pa smo se odlučili na kupovinu vlastitog stana kreditom. Najpovoljniji način dobivanja kredita je bio polaganjem depozita u devizama na osnovu kojega bi se za depozit triput toliko dobio kredit. No, i to je bilo teško jer nismo imali dovoljno za depozit za kredit koji bi nam bio dovoljan za kupovinu stana. No, unatoč svemu tome, trebalo je još imati i dobre veze za dobivanje takvog kredita. Krediti 80-ih godina su bili povoljni, ali ih se teško moglo dobiti. Tijekom cijele kupovine stana, rasle su i cijene stanova, tako da smo uvijek bili u nekakvom zaostatku. Dizali smo kredit na kredit. Rate kredita su bile velike i teško se živjelo. 1981. godine krenuli smo u lov na kredite i u kupovinu stana, a tek 1984. godine konačno smo dobili ključeve vlastitog stana, no, potkraj 80-ih zahvaljujući inflaciji stan smo isplatili u visini jedne mjesečne karte za gradski prijevoz.”

O DOBIJANJU STANOVA IZ STAMBENOG FONDA

“U Beogradu smo živeli kao podstanari od 1972. do 1979. godine. Stanovi su se dobijali preko radnih organizacija. Svi zaposleni su uplaćivali određenu svotu novca u stambeni fond (samodoprinos) koji je postojao pri opštini. Svaka radna organizacija imala je pravilnik prema kom su se zainteresovani zaposleni bodovali (staž, broj članova porodice, uslovi života itd.). Deca palih boraca ili preživelih boraca iz Drugog svetskog rata dobijala su dodatne bodove. Godine 1979. opština Novi Beograd dobila je oko 40 stanova za prosvetne radnike, tako smo mi, pošto smo imali preko 20 godina staža, dobili stan. Ako su oba bračna druga radila u prosveti, radni staž se sabirao (znači mi smo imali 40 godina staža). Ponekad su se ljudi razvodili da bi dobili dva stana, naročito ako su imali više dece i male šanse da dobiju stan odgovarajuće veličine (onaj ko je prvi na listi najčešće je prihvatao prvi stan koji organizacija dobije, a to je mogao biti stan mnogo manji od onog koji im je pripadao po broju članova domaćinstva)-. To je bilo nepošteno i svi su javno prezirali takve postupke, ali niko nije mogao da utvrdi ko se razvodi zbog problema u braku a ko zbog stana...”

?

1. **Koje probleme navode svjedoci koji su se pojavljivali pri dobijanju stanova?**
2. **Kako je bilo moguće doći do stana u ovom periodu, a kako danas?**
3. **Izdvoji dobre i loše strane stambene politike u ovom periodu.**

III. grupa URBANO-RURALNO

Koje su osnovne razlike između sela i grada u stanovanju?

ULICA MARŠALA TITA PO ZAVRŠETKU DRUGOG SVJETSKOG RATA I POČETKOM 60-IH

Priština nekad i sad, Jugoslavija danas 1941-1961, Beograd b.g., str.62

VELEGRADSKA POLJOPRIVREDA

(Obrađivanje zemlje u podnožju stambenih blokova služilo je kao razonoda za ljude koji su došli sa sela ali i za one kojima je to bio samo oblik relaksacije.)

"Velegradski poljoprivrednik spusti se s desetog ili dvadesetog kata i ravno u kukuruz. (...) podno staklenih i betonskih armiranih zgradurina Novog Zagreba između triju naselja, dvaju Sopota i ne baš travnatog Travnog. (...) još bar pet ili šest godina tu se ništa neće graditi. Planirano je nogometno igralište, ali nema love. Onda su se ljudi skupili i dogovorili da urede privremeno poljoprivredno dobro (...) Zvonko Čuček iz Travna tekstilni je tehničar u tekstilnom kombinatu Zagrebtekstil i još polazi višu školu i baš polaže ispite, no kraj svega toga nađe vremena za zemlju. Da po njoj čeprka, ne bi li se osvježio i razvedrio. On je iz Hrvatskog zagorja, a kćerka je rođena u Zagrebu (...) Mile Rosanović rodom Banijac a stanom iz Prvog Sopota koji ukočeno izgovaramo Sopot Jedan, reče da radije kopa nego čita. (...) Svaki čas iziđu da mogu popričati s ljudima ili zjakati u plavo nebo. Kao nekad."

Svijet, br. 13, 1981., str. 27.

STARO I NOVO,BEOGRAD 60-TIH

Darko Ćirić, Lidija Petrović Ćirić, Beograd 60-tih godina XX veka, Muzej grada Beograda, Beograd 2003 foto Branibor Debeljković

PORODIČNI RUČAK

selo Trepča 1979, porodični album

KAKO SE OŽENITI?

Na selu, očigledno, vladaju nova shvatanja i raskid sa nekadašnjim svetinjama kao što je međa nije više tako bolan ako se zauzvrat može da bolje živi. A živeti bolje ne znači samo posedovati više materijalnih dobara, stečenih radom. I poljoprtivrednici znaju da je slobodno vreme sastavni deo životnog standarda. Mlađarija se zato listom opredelila za život u gradu, za bilo kakav posao izvan poljoprivrede u kojoj rad nema početka ni kraja. Roditelji pokušavaju da sačuvaju naslednika imanja, kupuju sinovima automobile, zaklinju ih, nabavljaju razne uređaje za domaćinstvo ne bi li ih zadrali uz sebe ali sve to, nekad ne pomaže. I kćeri su počele da pogledaju prilike za udaju iz grada radije nego da kao snahe uđu u najbogatiju seosku kuću. Momci na selu se žale da sve teže mogu da nađu devojku za udaju i zasnuju porodicu.

ISTOČNA SRBIJA 70.TIH

Seoska kuća napravljena za bračni par sa dvoje male djece, sl. dolje; slika gore: kako je izgledala kuća na istom mjestu 1950. za bračni par sa osmero djece, okolina Negotina

DNEVNA SOBA 70-TIH, BEOGRAD 1971.

1. Uporedi izgled glavne ulice u Prištini 1945. i 1960. godine.

2. Pokušaj naći stare fotografije svoje ulice i uporedi ih sa njenim izgledom danas.

3. Objasni zašto se mijenjao izgled gradova.

4. Objasni međusobni uticaj sela i grada.

5. U čemu je najveća razlika između

OD ANALFABETSKIH TEČAJEVA DO KOMPJUTERA

Kakve je promjene i teškoće doživljavao sustav obrazovanja?

45 minuta

DIO ZA NASTAVNIKE

SISTEM OBRAZOVANJA (uvodni tekst)

U poslijeratnoj Jugoslaviji se posebna pozornost posvećivala opismenjavanju stanovništva i organiziranju obrazovnog sistema u kojem bi se odgajale generacije u duhu socijalističke ideologije. Otvorio se veliki broj osnovnih i srednjih škola, vodila se briga i o dodatnom obrazovanju odraslih, posebno za potrebe određenih zvanja, i to kroz razne tečajeve i tzv. večernje škole. 1958. godine donesen je savezni zakon o obaveznom osmogodišnjem školovanju. Do 1978. zadržan je klasični oblik obrazovnog sistema koji se sastojao od obavezne osnovne škole u trajanju od 8 godina, te srednjih škola različitih profila u trajanju od uglavnom 4 godine.

Jugoslavensko školstvo ulazi u novu fazu 1978. god. reformom Stipe Šuvara koji je ukinuo klasičnu podjelu srednjih škola. U takvoj školi, popularno nazvanoj "šuvarica", prve dvije godine zbog opsežnosti programa bile su preteške manje sposobnim učenicima, a za druge dvije godine, tzv. usmjerenog obrazovanja izmišljali su se kojekakvi stručni i manje stručni predmeti kako bi se popunio program. Obavezno je bilo proizvodno-tehničko obrazovanje i praktični rad kroz sve 4 godine. Takav je sistem zadržan sve do početka 90-ih godina.

(komentar prof.)

ISHODI

Osnovna ideja radionice je da kroz rad na izvorima učenici trebaju razumjeti kako se razvijao obrazovni sistem od 1945. god. do 1990. god. uz podsticanje interesa za multiperspektivnost i razvijanje sposobnosti za postavljanje osobnih

CILJ

Stjecanje novih znanja o poslijeratnom opismenjavanju, Šuvarovoj reformi, kompjuterizaciji, a potom dati odgovor na ključno pitanje: Kakve je teškoće i promjene doživljavao sistem obrazovanja?

TOK RADIONICE

1. Korak: Rad u grupama, podijeliti učenike u 2 grupe.
Iz svakog izvora navesti tri ključne riječi, te ih upisati u tabelu.

Vrsta izvora (tekst,fotografija,tablica)	Navedi vrijeme o kojem govori izvor	Ključne riječi (pojmovi)

Rad na tabeli: 15 minuta

2. Korak: Podijeliti učenike po vremenskom razdoblju u 2 grupe.
3. Korak: Unijeti ključne riječi iz izvora i unutar svoje grupe prema vremenskom razdoblju složiti sljedeće:

	Kakav je odnos države prema obrazovanju?	Položaj učenika u obrazovanju	Ocjeniti napredak obrazovanja ocjenom 1.-5 uz obrazloženje.
I grupa			

	Kakav je odnos države prema obrazovanju?	Položaj učenika u obrazovanju	Ocjeniti napredak obrazovanja ocjenom 1.-5 uz obrazloženje.
II grupa			

5 min. za zaključak

DIO ZA UČENIKE

Nakon II svjetskog rata na području Bosne i Hercegovine, Hrvatske i Srbije velika sredstva su ulagana na opismenjavanje stanovništva. Sistem osmogodišnjeg obaveznog obrazovanja preuzet je iz ruskog školstva. 1958. godine donesen je savezni zakon o obaveznom osmogodišnjem školovanju. Do 1978. zadržan je klasični oblik obrazovnog sistema, koji se sastojao od obavezne osnovne škole u trajanju od 8 godina, te srednjih škola različitih profila u trajanju od uglavnom 4 godine. 1978. jugoslavensko školstvo ulazi u novu fazu; reformirano je srednjoškolsko obrazovanje popularno nazvano ”šuvarica“, po svome tvorcu Stipi Šuvaru, koji je ukinuo klasičnu podjelu srednjih škola. Uvedene su tzv. stručne škole, u kojima je obavezan bio praktičan rad sve četiri godine školovanja. Društvena i ekonomska kriza 70-ih utjecala je na propast Šuvarove reforme, jer su nedostajala financijska sredstva. U socijalističkom društvu većina stanovnika stekla je osmogodišnje obrazovanje. Diploma srednjih škola omogućavala je pronalazak zaposlenja i pristojnu zaradu. Pojava kompjutera u nastavi 80-ih godina predstavljala je više čudo nego što je bila pomoć u nastavnom procesu. Međutim, većini škola su kompjuteri za potrebe

.

- IZVORI ZA I GRUPU-

RAZDOBLJE NAKON DRUGOG SVJETSKOG RATA

…U prve dvije poslijeratne godine podignuto je 769 novih školskih objekata, a velik je broj popravljen i obnovljen… Najmanje nepismenog stanovništva poslije rata (1953. god.) imale su Slovenija (2,7 %), Hrvatska (16,3 %) i Vojvodina (12,9 %); blizu prosjeku bile su uža Srbija (29,5 %) i Crna Gora (30,1 %), a najviše nepismenih bilo je u Makedoniji (35,7 %), Bosni i Hercegovini (40,2 %) i na Kosovu (54,8 %). Odmah poslije rata ukinute su građanske škole. Ustav iz 1946. jamčio je svim građanima FNRJ pravo na besplatno školovanje, a njime je i crkva odvojena od škole.
Enciklopedija Jugoslavije, Tom VI, Jugoslavenski leksikografski zavod - Miroslav Krleža, Zagreb, 1990.,

RAZDOBLJE1949-58

Druga etapa poslijeratnog razvitka školstva počinje Rezolucijom III plenuma CK KPJ iz 1949., koja znači odlučan zaokret prema suvremenijem obrazovanju; zahtijeva se obavezno opće osmogodišnje obrazovanje. Samoupravljanje se uvodi i u školstvo. Na temelju opće upute o školovanju u školama za opće obrazovanje, koju je donijela Vlada FNRJ 1952, sva su djeca u dobi od 7 do 15 godina obavezna na osmogodišnje školovanje. Međutim, to se nije moglo odmah ostvariti, pa su taj zadatak, osim osmogodišnjih škola, obavljale i niže gimnazije (a i dalje su postojale četverogodišnje, šestogodišnje i sedmogodišnje osnovne škole). Godine 1957-58. osnovnom školom već je bilo obuhvaćeno 82 % omladine od 7 do 15 godina. Nakon završenog gimnazijskog obrazovanja učenici su se mogli upisati na bilo koju višu ili visoku školu, a učenici srednjih stručnih škola samo na odgovarajuće visoke škole i fakultete.

SJEĆANJA SEOSKOG UČITELJA

“Moja prva godina službe bila je školska 1955-56. i to je za mene najljepša godina. Bio sam u istočnoj Bosni, opština Srebrenica, selo Luka. Tadašnja politika bila je da učitelji Srbi idu u Bosnu u muslimanske krajeve, a učitelji muslimani u srpske krajeve. Tamo sam mnogo naučio, učitelj je bio uvažavan i poštovan. Osnovno je bilo rad u odeljenju ali je učitelj brinuo i o crvenom krstu, ženskoj školskoj omladini, društveno-političkim organizacijama, savezu komunista, omladini, Narodnom Frontu... Niko nije bio pismen kao učitelj i on bi dolazio petkom ispred džamije gde je ljudima tumačio sve što ih je interesovalo. Put od Srebrenice do Luke trajao je osam sati hoda. Selo je bilo bez puteva i struje, imalo je samo školu i džamiju. Ta škola je bila za nekoliko sela u okolini, po dvadeset minuta hoda do nekog zaseoka. Škola je bila stara tri godine i odlično opremljena za to vreme. Te godine je bilo đaka za drugi i treći razred. U selu je bio i kolega sa Majevice iz Bijeljine. Đaci su bili dobri, planinska deca inteligentna a roditelji životno zainteresovani da deca završe školu. Posle četvrtog razreda deca su ostajala kod kuće da obrađuju zemlju. Nije bilo zanata niti nečeg drugog jer je najbliži grad bio na osam sati hoda od sela. Sve se prenosilo na konju i zato su svi ostajali u selu bez daljeg školovanja, da se bave poljoprivredom.
“To mi je bilo prvo radno mesto i sve mi je bilo novo, nepoznato i lepo. “
Učitelj je imao stan, ogrev i nužni smeštaj (krevet, slamarica, ćebe, šporet, šerpe).
Ljudi su bili izuzetno čisti i neobično pobožni. U samom selu je postojala verska škola “Mestef“ gde su stariji ljudi verski podučavali i usmeravali mladi naraštaj.
Učiteljska plata početnika u Bosni bila je dobra jer se dobijao republički dodatak i dodatak za otežane uslove rada. Imali su dva slobodna dana u toku meseca da bi išli u Srebrenicu po platu. Tamo bi trošili platu za namirnice i obaveznu najlon košulju. Nije bilo vremena za bioskop ali se vodio aktivan sportski život kao što je recimo bacanje kamena sa ramena i skok u dalj.”

RAZDOBLJE 1958.-74.

"Prva velika školska reforma započela je stupanjem na snagu Općeg zakona o školstvu 1. IX 1958. Prvi se put za cijeli jugoslavenski školski sistem formuliraju jedinstvene idejne osnove i ciljevi: odgoj i obrazovanje trebaju stalno pridonositi razvoju proizvodnih snaga i osigurati znanstveni pogled na svijet, upoznati mlade s prošlošću jugoslavenskih naroda i cijeloga čovječanstva, izgrađivati svestrano razvijene mlade ličnosti u duhu bratstva i jedinstva i međunarodne solidarnosti…Uvode se aktivne nastavne metode, mjenjaju odnosi učenika i nastavnika te škole i društvene zajednice."

Enciklopedija Jugoslavije, Tom VI, Jugoslavenski leksikografski zavod - Miroslav Krleža, Zagreb, 1990., 498.

PREGLED NIVOA OBRAZOVANJA U SFRJ 1953. I 1971.

Nivo obrazovanja	Struka u %	
	1953.	***1971.***
Bez škole	42,1	24,2
Nepotpuna škola	46,0	42,3
Osnovna škola	4,1	15,1
Srednja škola	6,6	15,2
Visa i visoka škola	0,6	2,8
Nepoznato	0,6	0,4
Ukupno	**100,0**	**100,0**

Grupa autora, 30 godina socijalisticke Jugoslavije, Monos, Beograd 1975.god.

Navedi koji nivo obrazovanja je bio u stalnom porastu i što misliš zašto?

ŠKOLSKE USPOMENE

Učenici osnovne škole Ivo Lola Ribar u Lištici (danas Široki Brijeg) 70-ih godina (privatni arhiv)

Učenici osnovne škole 50-ih godina (privatni arhiv) –okolina Beograda

Analiziraj fotografije, a zatim navedi do kakvih je promjena došlo u razdoblju od 20 g.?

- IZVORI ZA II GRUPU-

SJEĆANJE JEDNE UČENICE

”U prvi razred osnovne škole ”Ahmet Fetahagić“ krenula sam u jesen 1970. godine. Moja prva učiteljica zvala se Jelka Zoko, i sjećam se da smo svi bili ljubomorni što je uvijek mazila i u krilu držala drugaricu Aidu Hadžić a prema nama bila ravnodušna. Tokom cijele osnovne škole i dječaci i djevojčice su nosili tamnoplave kecelje koje su štitile odjeću od prljanja i koje su nas činile urednim. Djevojčice su preko kecelja nosile vunene i heklane kragnice. U mlađim razredima smo pisali pjesmice o Titu u sveske i crtali i pravili čestitke povodom praznika, a najviše smo voljeli 8. mart kada bismo pravili čestitke mamama. Jedne sedmice smo pisali ćirilicom a druge latinicom. Nakon završetka osnovne škole 1978. godine upisala sam Drugu gimnaziju u Sarajevu, koja je tada nosila naziv ”Ognjen Prica“. Pored opštih predmeta morali smo učiti i Marksizam i Osnove opštenarodne odbrane i Društvenu samozaštitu. Povodom obilježavanja datuma iz Drugog svjetskog rata išli smo na marš na Partizansko groblje na Vracama gdje je bio održavan čas historije, a često smo išli na izlete na Vrelo Bosne ali i u Jajce, Travnik, Mrkonjić Grad, Tjentište itd. Maturu smo proslavili u hotelu Bristol, i to je bilo dosta skromnije nego danas, mislim na pripreme i odijevanje. Nakon polaganja ispita mature, svi maturanti iz Sarajeva bi se okupljali u Domu JNA na dodjeli diploma. Ova manifestacija se zvala Crveni karanfil, jer su svi maturanti uz diplomu dobijali crveni karanfil.”

RAZDOBLJE 1974.-85.

Ustav iz 1974. kojim je uvedena temeljita reor-ganizacija privrede i političkog sistema zahtijevao je i odgovrajuće promjene u školstvu. U kritici postojoćeg školskog sistema osobito se ističu sljedeći njegovi nedostaci: obrazovanje je odvojeno od društvenog rada, školski programi su statični i zatvoreni za životne promjene, sistem je vertikalno i horizontalno nepovezan i zato nedovoljno efikasan, sistem je dualističan, što je ostatak klasnog odnosa u obrazovanju (elitne i radničke škole). Težište reforme je bilo na srednjem obrazovanju koje je dobilo naziv “usmjereno obrazovanje”. Ukinute su gimnazije jer ne osposobljavaju za zanimanje, i svi ostali tipovi srednjih škola… U suradnji sa stručnjacima iz udruženog rada razrađeni su programi za oko 200 zanimanja prvog i drugog stepena i oko 370 zanimanja trećeg i četvrtog stepena stručne spreme te oko 2.000 različitih nastavnih programa. Takva je organizacija srednjeg školstva potaknula njegovu ekspanziju tako da su srednjoškolski centri osnovani gotovo u svim općinama (krajem 80-ih godina postojali su u 90 % općina u SFRJ). … Reforma je najprije započela u Hrvatskoj i Vojvodini, a zatim su je proveli i drugi. Školstvo je u tom razdoblju potpuno prešlo u nadležnost republika i pokrajina.

Enciklopedija Jugoslavije, Tom VI,

RAZNA ZANIMANJA NAKON REFORME ŠKOLSTVA

Školska 1979/80. godina

I i II razred		*Zajedničke osnovne*
III i IV razred		***Struke***
I		Kultura i informacije
Zanimanja:		Stručni saradnik u službi javnog informiranja
	-	Oraganizator kulturnih djelatnosti
	-	Knjižničar
II		**Jezično-prevodilačka i arhivsko-muzejska**
Zanimanja:		Inokorespondent-suradnik
III	-	Provodilac-suradnik
Zanimanja:		**Prirodno tehnička**
IV	-	Laboratorijski tehničar za fiziku
Zanimanja:		**Ugostiteljsko-turistička**
	-	Kuhar
V	-	Konobar
Zanimanja:		**Prehrambena**
	-	Mesar-kobasičar

Godišnjak Gimnazije ‘’Svetozar Marković”u Jagodini 1969./1999.

KOMPJUTERI ZA GLEDANJE

"U septembru 1979. godine, krenula sam u prvi razred osnovne škole "Veselin Bečević" u Čapljini. Škola je nosila ime lokalnog narodnog heroja iz Drugog svjetskog rata. Već u prvom razredu primljeni smo u pionirsku organizaciju, a bili smo prva generacija koja je nosila plave kapice i crvene marame. Svi smo bili isti, mali u tamnoplavim keceljama, što nam je bila obaveza nositi u školi. U prvom razredu smo učili latinicu, a u drugom razredu ćirilicu. Kada smo naučili oba pisma, upotrebljavali smo ih naizmjenično tokom svih osam razreda osnovne škole. Jedne sedmice sve školske zadatke i zadaće pisali smo latinicom, a naredne sedmice ćirilicom, i tako naizmjenično. Škola je bila dosta velika, tako da su učenici bili raspoređeni u osam odjeljenja po svakom razredu, a nastava se odvijala u dvije smjene. Škola je imala brojne sekcije a ja sam učestvovala u recitatorskoj sekciji, ritmici, atletici, folklornoj sekciji, odbojci i brojnim drugim. Svake godine škola je organizirala takmičenje Titovim stazama revolucije, na kojem smo se takmičili u znanju o Drugom svjetskom ratu i revoluciji, piscima, pjesnicima i umjetnicima koji su stvarali u tom periodu i koji su opjevali te događaje.
Često smo išli na izlete u okolinu Čapljine, na farmu krava u Hutovu blatu ali i na ekskurzije u Sarajevo, Mostar, na Tjentište itd. Godine 1987. krenula sam u Srednju elektrotehničku školu u Čapljini. Naš razrednik Zdenko Turk Braco predavao nam je Matematiku i jako se zalagao za nas. Elektrotehnička škola imala je dva kompjutera. Oni su bili samo primjer u nastavi, a nama su bili pravo čudo. Ipak, nismo mogli da ih koristimo, bili su samo za gledanje. Godine 1990. išli smo na završnu ekskurziju u Španiju. Moja generacija je bila prva generacija iz Čapljine koja je na ekskurziju putovala u inostranstvo, i sjećam se da kome god bismo rekli da dolazimo iz Jugoslavije, svi su nas gledali sa strahopoštovanjem

PROBLEMI U ŠKOLSTVU 80-tih godina

Izvještaj o radu centara usmjerenog obrazovanja na području Zajednice općina Osijek u 1982/83. školskoj godini (Osijek, studeni 1983.)

"Materijalna osnova odgojno-obrazovnog rada je iz godine u godinu sve slabija ... ugrozio se slab materijalni standard centara i zaposlenih u njima. Takvo stanje ima odraza na ostvarivanje sadržaja odgojno-obrazovnog rada, njihovu kvantitetu i kvalitetu... stanje se reflektira kroz nezainteresiranost u radu, pogoršanje međuljudskih odnosa... nedostatak je prikladnih prostora za odgojno-obrazovni rad, nedostatak stručne zastupljenosti u nekim predmetima, nedostatak pedagoga, kao i ostalog kadra u pedagoškim službama – psihologa, defektologa ..."

(HR-DAOS- 1526. 4. 4.)-Hrvatski državni arhiv Osijek

KOMPJUTER U NASTAVI

Informatički kabinet dobojske gimnazije formiran za potrebe matematičko-fizičke računarske struke. Oko 30-ak radnih organizacija iz Doboja finansiralo je opremanje kabineta i nabavku računara Commodore 64, tokom 1987.

''60 godina dobojske gimnazije" priredile: Olivera Mitrović i Velinka Perić, Doboj, 2006.

Elma Hašimbegović

U ZDRAVOM TIJELU ZDRAV DUH!?

Koliko su se građani brinuli o svom zdravlju, a koliko država o zdravlju svojih građana?

DIO ZA NASTAVNIKE

CILJ RADIONICE I OČEKIVANI REZULTATI

Radionica ima za cilj da ponudom raznovrsnih izvora pristupi pitanju zdravlja iz više uglova, iz perspektive pojedinca i iz perspektive države **(multiperspektivnost)**. Učenicima je ponuđeno devet različitih izvora, službenih arhivskih dokumenata, novinskih članaka, etnografskih bilješki te propagandnog materijala, iz perioda od 1945-1990. godine. U jednakoj su mjeri ponuđeni pisani i vizuelni izvori, a zastupljena je i njihova hronološka raznolikost. Uz izvore učenicima su ponuđena i pitanja, koja se mogu podijeliti na deskriptivna, komparativna i analitička. Ona se odnose na izvore i imaju za cilj, pored sticanja znanja iz oblasti zdravlja (**usvajanje znanja**), naučiti učenike služenju izvorima, da ih znaju pravilno čitati, analizirati i u njima tražiti one informacije koje se od njih traže. Zbog toga se od učenika traži da potkrijepe odgovor referiranjem na izvor. Usporedna analiza dvaju i više izvora ima za cilj da kod učenika razvije vještinu poređenja i snalaženja u analizi i interpretaciji izvora (**razvoj vještina kritičke analize**

90 minuta

POTREBNI MATERIJAL

- Izvori i pitanja (pojedinačno kopirani)
- Tabela 1 (kopirana u 5 primjeraka)
- Papir za pravljenje bilješki u toku grupnog rada (može ga obezbijediti voditelj, a mogu i sami učenici)
- Veliki papir za tabelu 2 (u nedostatku papira može poslužiti i tabla)

NAPOMENA

U ovakvom obliku izvora i pitanja u vezi s njima, tema je pogodna i za obradu u pismenom obliku, te se može koristiti i za pismeni rad sa svrhom ocjenjivanja. Također, ovako koncipirani izvori i pitanja mogu biti obrađeni kroz grupni rad, ali u pismenoj formi. Učenici, podijeljeni u grupe, rade na materijalu i zajedno unutar grupe pišu odgovore. Na kraju će grupa biti ocijenjena istom ocjenom, s pretpostavkom da će se svaki pojedinac zalagati za dobrobit sebe, ali i grupe kao cjeline. Svaki pojedinac snosi odgovornost i za dobre i loše rezultate. To bi ga trebalo motivirati da se i sam aktivno uključi u rad.

AKTIVNOSTI

1. uvod voditelja radionice (tražiti mišljenje razreda o važnosti brige o zdravlju i važnosti zdravstvene zaštite, opisati cilj i zadatke radionice) (**5 minuta**)
2. podjela učenika na 5 grupa: svaka grupa dobije po 2 izvora, tabelu i pitanje koje se nalazi uz određeni izvor. Izuzetak je prva grupa koja dobija samo izvor broj 1, uz njega odgovarajuće pitanje i tabelu. (**5 minuta**)
3. Rad na izvorima: tabela 1 se ne mora striktno popunjavati, već treba poslužiti za usmjeravanje učenika na to što je važno pri analizi izvora. Skrenuti pažnju učenicima i da pri radu na izvorima vode računa o uz njih postavljenom pitanju. (**10 minuta**)
4. predstavnik grupe prezentira analizirane izvore i popunjava tabelu 2 imajući u vidu ključno pitanje. Posebna pažnja se posvećuje i odgovoru na pitanje koje je grupa dobila. Voditelj radionice traži od cijelog razreda da se uključi u diskusiju pri traženju odgovora na njega. (**5 x 12 minuta**), od toga po 5 minuta predstavniku grupe za prezentaciju izvora i popunjavanje tabele, a 7 minuta za uključivanje cijelog razreda u diskusiju oko odgovora na pitanje. Zadatak voditelja radionice je da usmjerava ovaj dio diskusije u željenom pravcu, da se na postavljena pitanja

| daju zadovoljavajući i puni odgovori.
| 5. Diskusija i zaključak: diskusija se bazira na analizi rezultata tabele 2, tj. odgovora
| na ključno pitanje. Zadovoljavajućim odgovorom na ključno pitanje tema se smatra

Tabela 1 (za rad u grupama)

Vrsta izvora	Datiranje	O čemu izvor govori	Ključne riječi*	Ostalo**
(npr.novinski članak, službeni dokument, itd)		(npr.prosvjećivanje, higijenske navike, itd)		

* dovoljno ih je podvući u samom izvoru
** ostali podaci koji se mogu činiti važnim ili zanimljivim

Tabela 2 (za cijeli razred, popunjavaju je predstavnici grupa, treba biti na dovoljno velikom papiru)

Ključno pitanje	GRAĐANIN (POJEDINAC)	DRŽAVA
1940.	(npr. needuciranost, itd)	(npr.otvaranje medicinskog fakulteta, propaganda, itd)
1950.	prosvjećivanje	
1960.		
1970.		
1980.		

DIO ZA UČENIKE

Briga o zdravlju je lična stvar svakog pojedinca a ovisi o njegovim navikama, ekonomskom stanju, nivou svijesti, životnoj okolini i mnogim drugim faktorima. S druge strane, briga o zdravstvenoj zaštiti je stvar za koju je zadužena država. Građani Jugoslavije u periodu od 1945-1990. su uživali besplatnu zdravstvenu zaštitu, a država je poduzimala i mnoge druge mjere u cilju unapređenja njihovog zdravlja.

1 IZVEŠTAJ HIGIJENSKO-ZDRAVSTVENE EKIPE za Bačko Novo selo (Vojvodina)

"U selu ima 2.580 stanovnika, oko 320 domaćinstava, od kojih je veći broj muslimana. Od ovog broja 60 % domaćinstava su dosta uredna i čista, sobe su okrečene, zgrade se održavaju u redu. Ostalih 40 % domaćinstava žive tako da o nekoj higijeni ne može biti ni govora, ne obavljaju ni one najnužnije poslove u vezi čistoće – ne umivaju se, ne češljaju, noge su tako prljave da se ne mogu oceniti kada su zadnji put bile oprane. Kuće su uglavnom dobre, sa dovoljnim brojem prostorija za smeštaj porodica koje u njima žive, mali je broj takvih kuća koje su nepodesne za stanovanje. Skoro u svakoj kući ima u sobama patos, ako ne u svim, a ono u jednoj. Kod većeg broja domaćinstava obično se spava u jednoj sobi, bez obzira koliki je broj članova porodice. U svakoj kući su sobi u kojoj se stanuje nalazi se i šporet koji služi za kuvanje i zagrevanje sobe i koji se loži toliko da je od toplote skoro nemoguće ostati u sobi, ako se uzme u obzir da se sobe nikada ne provetravaju. U krevetima spava obično po dvoje, troje, pa i četvoro dece i odraslih, a ostali spavaju dole na podu na asurama. U svakoj kući ima po jedna nameštena soba u koju se uvode gosti. Zadržaću se malo više na onih 40 % domaćinstava koja su najprljavija. U ovim kućama sobe se nikada ne provetravaju, već se provetravaju samo toliko koliko se otvaraju vrata prilikom ulaska i izlaska. Sobe ne samo što nekoliko godina nisu krečene, već se ne skida ni prašina ni paučina sa zidova, a prozori se uopšte ne brišu. Posuđa ima samo onoliko koliko je najnužnije, ali je obično sve prljavo i domaćica ga pere samo kada treba da se njime posluži ili kuva u neopranom sudu. Posteljina i tamo gde postoji ne presvlači se uopšte. Vašiju ima i u kosi i u vešu u svim ovim kućama, a negde i stenica. Ne zna se u kući kada je dan za pranje veša; obično se odnese veš na bunar i pomalo isplahne u hladnoj vodi... Svi su prljavi, a žene i deca još više, ne umivaju se, a o nekom kupanju nema ni govora. Hrana se sprema prljavim i neopranim rukama na stolovima koji izgledaju kao da nikada nisu oprani. U svakoj kući smo našli češalj, negde i dva – tri, međutim svi su

1. **Analizirajte izvor 1!**
2. **Kakve su bile zdravstvene i higijenske navike stanovništva iz navedenog izvora?**
3. **Pokušajte zamisliti život u sličnim uslovima, prokomentirajte!**

2 "VUKOJEDINA"

Uzmemo samo čovjeka koji veli da je bolestan od vukojedine. Tim imenom nazivaju seoske babe sve rane koje teško zacjeljuju, ili tačnije koje se odupiru njihovu načinu liječenja. Ime je dobila ta bolest na osnovu spoljašnjeg izgleda, jer se obično stvori više dubokih ranica jedna do druge, tako da to babe podsjeća na ujed vuka. Babe objasne bolesniku postanak tih rana ovako:"Jela ti je majka, dok te je nosila u utrobi, meso nekog živinčeta koje je vuk zaklao ili načeo". Međutim, pod vukojedinom se obično krije ili škrofulozna ili sifilitična rana, ili kožni rak.

Vidio sam ovakav slučaj vukojedine. Jednog dana dođe mlad, snažan seljak od 27 godina, koji je na desnoj cjevanici odmah niže koljena imao nekolliko rana okrugla ili jajasta oblika, glatkih i ravnih ivica. Rane su bile duboke najviše do pola santimetra, a dno pokriveno žućkasto-zelenkastim gnojem. Odvatan smrad se širio..

-Od kad to imaš?

-Pa ima više od godinu dana.

-Čudim se, da ti to nisi liječio!

-Kako da nisam. Svašta sam već probao. Rekoše mi da je vukojedina i da odem do jedne babe u Prnjavor.

"I TO JE LIJEK"

U našu sresku bolnicu dođe sav iznemogao stari čiča s prosijedom bradom. Disanje mu površno i kratko, usne i nokti modri. Lice, trbuh i noge otečeni. Kašlje. Pregledom utvrdim da ima hroničnu srčanu manu. Pošto ga bolničar okupa, presvuče i smjesti u postelju, naredim, da mu odnesu čašu da se pomokri kad bude mogao, da pregledam i mokraću.

Poslije dva sata, kad sam završio rad u ambulanti, zavoje, injekcije i ostale poslove, pođem u bolesničke sobe od jednog do drugog, da vidim kako su i šta dalje da se radi. U zasebnoj sobi nađem i novog bolesnika- čiču s bradom. Na njegovom noćnom stolu još stoji ona čaša-prazna.

-Pa zar još nisi mokrio? Upitam.

-Jesam.

-Pa što nisi u čašu?

-Jesam?

-Ja ne vidim u čaši ništa. Treba puna čaša. Da nisi prolio?

-Puna je bila.

-Pa gdje je sad?

-Ma, popio sam.

-Ma šta si popio?

-Mokraću, gospodine.

-Kako si mogao, jadan?

-Što? Nije mi prvina. Pio sam ja i prije.

-Pa nismo ti dali da popiješ, nego da nam daš da pregledamo.

-E bome ja vidoh čašu-smije se čiča-pa zar da onakvu čistu uprljam mokraćom. Velim kad mokrim u čašu, valjda treba da popijem. Pa to je lijek, doktore. Ja sam mislio da ti to znaš.

-Ma zar mokraća lijek? Mi bome njom ne liječimo nikoga

-U nas u selu vele, dobro je to. Osobito je dobra dječija mokraća, znaš, nije tako žestoka.

Tako ja od čiče doznadoh, da je mokraća u selu vrlo cijenjen lijek. Ispiraju njome rane ili razne osipe na koži, tzv. ekcem ili kako ga narod naziva „majasil". Često mokraćom peru oči ako su očni kapci upaljeni. A eto, dobra je i da se popije. Kasnije sam još u nekoliko mahova čuo od bolesnika da je pio mokraću rakijskim čašicom. Ponekad su to činili tuberkolozni bolesnici, koji nisu znali šta još da pokušaju da bi ozdravili.

Da li je mokraća lijek?

Dr. Teodor Ilić, Neznanje se sveti. Pouke iz nauke o zdravlju, Sarajevo, bez naznačenog izdavača i

3

Čisto rublje — to je blagodat!

Rublje se brzo uprlja. Treba ga što češće prati.

Rublje je oprano i čisto samo ako je poslije pranja iskuvano u cijedi (lukšiji).

Bez iskuvavanja nema čistog rublja!

Pokiseli rublje u hladnoj vodi i onda operi. Zatim ga iskuvaj u cijedi makar nekoliko minuta računajući od časa kad je cijed počela da ključa.

Domaćice, upamti dobro:

Nije dovoljno preliti rublje vrelom cijedi — valja ga u cijedi iskuvati!

ČISTO RUBLJE — TO JE BLAGODAT!

Iz Ministarstva narodnog zdravlja i socijalnog staranja — Sarajevo

Arhiv Historijskog muzeja Bosne i Hercegovine Sarajevo, Građa RP

4

Je li ti dijete cijepljeno protiv difterije?

Dijete se lako razboli difterijom ako dode u blizinu djeteta koje boluje od te bolesti.

Taj bolesnik kašlje, kiše i tako iz nosa, grla i ždrijela izbacuje sitne kapljice pune bacila difterije. Ti bacili dodu na zdravo dijete i zaraze ga.

I dirajući stvari: igračke, knjige kojima se igrao i služio bolesnik može se zdravo dijete zaraziti.

Ima djece koja poslije bolesti dugo vremena nose klice difterije u svom grlu, ždrijelu i na krajnicima.

Ta djeca miješaju se sa ostalom i šire zarazu.

Ima i odraslih koji šire difterične bacile i izbacuju ih kašljanjem, kihanjem i govorom.

Djeca su mnogo izložena zarazi od difterije i vrlo su prijemčiva za ovu zarazu.

Stoga odvedi svoje dijete ljekaru da ga cijepi protiv difterije.

Cijepljenjem će dijete postati mnogo otpornije prema zarazi od difterije. Pa i ako se zarazi bolest će biti lakša i lakše će je preboljeti.

UPAMTI!

Cijepljenje će imati uspjeha ako dijete primi dvije, odnosno tri injekcije u odredenim razmacima vremena.

Cijepljenje je potpuno bezopasno.

Slobodno cijepi zdravu djecu! Iznurenu i bolesnu vodi na cijepljenje kad ozdrave i oporave se.

IZ MINISTARSTVA
NARODNOG ZDRAVLJA I SOCIJALNOG STARANJA
INSTITUT ZA PUERIKULTURU
Sarajevo

Arhiv Historijskog muzeja Bosne i Hercegovine Sarajevo, Građa RP

1. Na osnovu analize izvora 1, 2, i 3 odgovorite s kakvim se sve problemima susrela vlast Jugoslavije. (Koristite informacije iz izvora da potkrijepite odgovor.)

5 **PRIČA O DEVET SESTARA**

"....Ovo je priča o devet medicinskih sestara, devet pionira u jednom novom poslu. Stvaranje higijenskih uslova života više je stvar znanja i umenja nego novčanih ulaganja. Ljudima, znači, najpre treba pomoći u tome da saznaju kako da organizuju svoj život, kako da posluju i da stanuju, kako da se hrane i odevaju. Medicinski centar, Skupština opštine i Institut za zdravstveno prosvećivanje SR Srbije iz Beograda povukli su takav potez. Otvorili su devet zdravstvenih stanica koje pokrivaju sva sela u Levcu. U njima radi devet stalnih medicinskih sestara koje najveći deo vremena provode u obilasku kuća. One su, naravno, postavljene zato da bi pružale medicinsku pomoć obolelima, ali i da bi pomagale zdravima da sačuvaju svoje zdravlje... One su početak zdravs-tvenog prosvećivanja u Levcu.

1. **Analizirajte izvore 3, 4 i 5 te objasnite na koji je sve način vlast pokušavala riješiti probleme zdravlja i zdravstva. (Koristite informacije iz izvora da potkrijepite odgovor.)**

6 REKLAME

Svijet, 1966

1. **Kako objašnjavate izvor 6 (a i b) u vezi sa higijenskim navikama i standardom života stanovništva?**
2. **Usporedite ga sa prethodnim izvorima i prokomentirajte.**

7 U SELO BOLEST DOLAZI BRZO, A LJEKAR SPORO

Nije nimalo teško zaključiti da danas, kao i uvijek najviše obolijevaju ljudi sa sela i da se istovremeno najmanje pažnje poklanja zaštiti stanovništva na selu. Epidemije, dakako, po nepisanom i poznatom pravilu, pogađaju one koji im se ne mogu niti znaju suprotstaviti, a društvo, iz sve manje razumljivih razloga, ne pruža onu pomoć koju bi bilo dužno da pruži.

Paradoksalno i poražavajuće djeluju neki podaci iz kojih se, na primjer, može vidjeti da je prošle godine na pola miliona osiguranih radnika potrošeno oko 55 milijardi dinara, dok je za zdravstvenu zaštitu 1,5 miliona seljaka dato ni manje ni više-oko pet milijardi ovih naših od nedavno starih dinara..

Jednostavnije: za zdravlje tri puta više stanovnika našeg još uvijek veoma nerazvijenog sela utrošeno je pedeset milijardi dinara-manje. Upravo stoga ćemo veoma lako shvatiti riječi ljekara Mustafe Šehovića iz Tuzle, koji je nedavno rekao: Poljoprivredni proizvođači nisu u stanju da snose troškove bolničkog liječenja, što se naročito odnosi na oboljele od malignog tumora. Ja sam ovih dana vršio fluorografsko snimanje na terenu opštine Lo-pare.Ustanovio sam da 1-2 posto pregledanih boluju od tuberkoloze pluća...

Iako tamo već devet godina postoji dispanzer-kaže ovaj poznati zdravstveni radnik-upravo je strašno kakve sam forme tuberkoloze pronašao. Zato je potrebno da shvatite zašto mi, ljekari na terenu, ponekad pribjegavamo i nedozvoljenom: za teško oboljelog, koji najčešće ne može da plati lijekove, napišemo recept na svoje ime..

1. **Pronađite izvore koji se odnose na gradsko i one koji se odnose na seosko stanovništvo.**
2. **Usporedite ih i koristeći informacije iz izvora prokomentirajte razlike.**

8 KOME TREBAJU ZUBNI LJEKARI

"Istina, zubne lekare niko ne traži, ali su preko potrebni. Samo u Srbiji ima 65 mesta sa više od 3.000 stanovnika koji nemaju nijednog zubnog lekara. Doduše, ta mesta nemaju ni zubne ambulante. Zato na papiru to znači: zubari nam ne trebaju. U Podujevu je planiran jedan stomatolog na 40.000 stanovnika. Tako je uređena i ambulanta. Prema tome i Podujevo se vodi kao mesto kome zubni lekari nisu potrebni. Vođeni ovakvom računicom u Birou za zapoš-ljavanje Savski venac rekli su da u celoj Jugoslaviji nema nijednog slobodnog mesta za zubne lekare. Bilo je jedno mesto u Šavniku, ali je ono nedavno popunjeno. Kada se sve sabere: selo bez zubnog lekara, grad sa više stomatologa dobija se jugoslovenski prosek: 5.290 stanovnika na jednog zubara. I baš taj, na izgled ne tako strašan prosek spušta nas na samo dno evropske lestvice."

Dečji zubar, Beograd, 1970.

9 PROBLEM PUŠENJA

Mladi invalidi o narkomaniji i alkoholu u školama

(...)"alkoholizam, pušenje i ovisnost o drogama pripadaju među najteže bolesti suvremenog svijeta. (...) Kako droga sve više guta živote i zdravlje vrlo mladih ljudi, krajnje je vrijeme da se preventivna razvije već u osnovnim školama. Trebao bi je provoditi svaki nastavnik. (...) Na liječnike apeliraju da ne puše pred pacijentima , a na prosvjetne i javne radnike apeliraju da ne puše pred đacima i pred publikom. I pred televizijskim gledaocima. Dvadeseti prosinac bit će Dan nepušenja. Za početak samo taj, poslije će se preći na nepušački tjedan. Tog će se dana, kao što je već bilo 20. prosinca 1980. godine, pušaći zamoliti da ne puše u zatvorenim prostorijama, pogotovu tamo gdje ima nepušača. Uskoro će se u Zagrebu, a poslije i drugdje, osnovati savjetovališta za pušaće, vjerojatno u bolnicama ili (...) U školama i i čekaonicama izvjesit će ili oblijepiti plakate protiv pušenja propagirat će se i to da se poštuje 45. čl. zakona o zaštiti na radu koji zabranjuje pušenje u zatvorenim prostorijama.(...) Svjetska zdravstvena organizacija kani do 2000. godine osigurati zaštitu zdravlja svakoj pojedinoj ličnosti naše planete i posve ukinuti pušenje."

1. **O kojim problemima govori izvor 9? Koliko su oni i danas aktuelni?**
2. **Da govorite o današnjem vremenu, koje biste još probleme modernog društva**

Zvezdana Petrović

“KO IMA DOLARE KUPA SE U MORU, A KO NEMA, DOMA U LAVORU!”

Kako je životni standard uticao na turizam u

DIO ZA NASTAVNIKE

OBRAZLOŽENJE RADIONICE

Kroz ovu radionicu učenici trebaju uočiti međusobnu vezu između turizma i standarda ljudi u Jugoslaviji od 1945. do 1990. godine i saznati kako je standard uticao na turizam i koliko je prihod od turizma uticao na privredni razvoj zamlje. Analizirajući ponuđene izvore učenici mogu sagledati tadašnje turističke navike, uočiti za koju vrstu turizma su se građani Jugoslavije opredjeljivali, šta je država činila za razvoj turizma i kako je turizam bio zastupljen u onovremenoj

CILJ

Fokus radionice je shavatanje veze između turizma i standarada života. Učenici kroz analizu, povezivanje, dogovaranje, iznose svoje argumente, slušaju, poštuju tuđe mišljenje i na taj način sagledavaju promjene u razvoju države i društva.

ISHOD

Učenici razumiju direktan i indirektan uticaj standarda i ideologije na turizam. Radeći ovu radionicu učenici uče sarađivati, i razumiju izvore i činjenice koji su u suprotnosti. Oni usavršavaju vještinu slušanja i argumentacije te spremnosti da društvene događaje sagledavaju u širem društvenom kontekstu.

TOK ČASA:

1. korak (5 min) – uvodni dio: Objašnjavanje cilja – ukratko objasniti učenicima da je standard upravo nešto što se tiče ”običnih ljudi“, a turizam nešto lijepo i potrebno, ali ne obavezno; putuje onaj ko hoće i ko može.
2. korak (5 min) – podjela u grupe i podjela zadataka: svaka grupa ima svoj simbol po kome se učenici prepoznaju i razmještaju, svaka grupa dobija zadatak i odštampani materijal za analizu.
3. korak (30 min) – rad po grupama
4. korak (40 min) – izvještavanje grupa
5. korak (10 min) – integracija rada

90 minuta

POTPITANJA za diskusiju

1. Kakve su uspomene iz djetinjstva ljudi rođenih polovinom prošlog vijeka, ko je i koliko putovao?
2. Zbog čega su formirane turističke agencije i kako su one propagirale turizam?
3. Ko je imao prednost u socijalističkoj državi, domaći ili strani gosti?
4. Da li se, i kako, u turizmu ogledala uspješnost stvaranja blagostanja?

DIO ZA UČENIKE

Odmor i putovanja su korisna i lijepa životna iskustva, brojne fotografije nas podsjećaju na to. Neki ljudi osim fotografija čuvaju i turističke prospekte kao i ulaznice iz raznih muzeja i mjesta koja su obišli. U ovoj radionici ima mnogo fotografija, ličnih iskustava, novinskih članaka i drugih izvora koji vam pomažu da shvatite šta je sve podrazumijevao turizam u državi vaših roditelja i nastavnika u periodu poslije Drugog svjetskog rata. Obavljajući konkretne zadatke koje ćete dobiti u radionici steći ćete znanja i vještine koje će vam pomoći da prošlost povežete sa sadašnjošću i da je bolje razumijete.

USMENA HISTORIJA

Zamisli da si novinar i na osnovu ponuđenog materijala (uspomena iz djetinjstva rođenih polovinom prošlog vijeka) opiši onovremeni turizam u Jugoslaviji i dovedi ga u vezu sa standardom.

GDJE SAM PROVODILA ZIMOVANJA I LJETOVANJA

"Rođena sam u Valjevu 1863. god. Majka je poreklom iz Zemuna, posle udaje radila je kao daktilograf u Skupštini opštine Valjevo, a potom u Okružnom tužilaštvu. Otac je iz Valjeva, diplomirani ekonomista, radio je u Privrednoj komori Valjeva a potom je bio direktor jednog uspešnog privrednog preduzeća.

Na zimovanje, ako se misli na skijanje, nismo išli jer moj otac nije voleo taj sport. Uglavnom smo išli kod rođaka u selo blizu Valjeva gde smo brat i ja uživali u "snežnim radostima". Privremeno smo išli na jednodnevne izlete na planinu Maljen ili na izletište Divčibare.

Na letovanje smo išli svake godine. Dok nisam pošla u školu, roditelji su svake godine išli na neko drugo mesto na Jadranskom moru. Jedne godine su se obreli u grad Hvar. Tada su sa sobom poveli i maminu mlađu sestru koja se na tom letovanju zaljubila u jednog mestanina a potom i udala za njega. Od tada smo svake godine išli u grad Hvar na letovanje - što zbog letovanja, što zbog održavanja rođačkih veza. Tetka je pak za zimske raspuste dolazila kod nas u Valjevo sa svojom decom.

To su bili nezaboravni dani moje mladosti. Hvar mi je bio "prozor u svet", jer je kao elitno letovalište bilo jako posećeno, što domaćim ali još više stranim turistima. Upoznala sam dosta mladih ljudi iz Nemačke, Holandije, Engleske, Švedske i Norveške sa kojima sam se potom godinama dopisivala. Jedni drugima smo pričali o načinu života koji smo vodili: obrazovanju, slobodnim aktivnostima, vrstama zabave mladih, načinu ishrane, stanovanja, odevanja, načinu vaspitanja i običaja kod svojih naroda...

Koliko se meni dopadalo druženje sa njima, toliko se i njima dopadalo sa mnom, u mojoj zemlji gde su se osećali slobodno i zaštićeno šetajući se pored mora do kasno u noć. Nisu verovali da živim u socijalističkoj državi, jer na zajedničkim večerama koje je priređivala moja tetka nisu mogli da vide ništa loše i neukusno... Naprotiv!

Tu sam doživela svoju prvu veliku ljubav sa vršnjakom iz Holandije sa kojim sam deset godina putem pisama održavala platonsku, romantičnu ljubav sa povremenim susretima na ovom bajkovitom ostrvu u Jadranu."

„SOBE, ZIMMER, ROOMS…"

"Ja sam imala dvije lijepe velike sobe, ali samo jednu kupaonicu i to sam iznajmljivala ljeti strancima. Nije to bila neka velika zarada, ali ja sam imala samo mirovinu od pokojnog muža i dobro mi je došo svaki dinar, pogotovo dok mi je sin još bio mladić, dok se nije zaposlio. Nego, nisam ja mogla cijelo ljeto iznajmljivati za novac jer bi mi se uvalila familja, što moja, što od muža, sve neki daljnji rođaci iz unutrašnjosti. Ljeti su nam svi bili rođaci, a zimi … ko te pozna. A ljeti bi se samo redali, sve mukte. Još bih im morala i kuhati, jer poslala bi mi rodica svoju djecu, pa muževa polusestra svoju, pa bi došao stari rođak od mog muža… On bi svake godine došao kao na ladanje. I morala bi mu kuhati. Ali nisam im nikad htjela dati onu najbolju sobu. Nju sam čuvala za moje redovite goste, najviše je bilo Nijemaca i Austrijanaca. Eto, tako ti je to bilo s našim "velikim afitavanjem" (iznajmljivanjem). Danas je to sve drugačije."

Dubrovnik, 1987. god.

PRVI ODLAZAK U INOSTRANSTVO- EPIVATE 1979. GODINE

Prvi odlazak u inozemstvo Epivate 1979. god.

"Po završetku prve godine usmerenog obrazovanja 1979. god. po prvi put sam bila na Egejskom moru! Zajedno sa prijateljima i kumovima, ukupno četiri radničke porodice, uputili smo se ka Solunu.

Po dolasku u Epivate iznajmili smo čitavu dvospratnu vilu na dve nedelje. To je najlepše letovanje iz mog detinjstva. U vili nas je bilo ukupno petnaestoro a od toga devetoro dece sličnih godina. Ni sama ne znam da li mi je zabavnije bilo u kući, na plaži ili u večernjim izlascima.

Letovanje u Grčkoj je za porodične ljude bilo jeftinije nego na Jadranskoj obali pa smo upoznali i mnogo Jugoslovena. Najviše smo se družili sa Ivanom iz Maribora, Amrom iz Sarajeva i Senadom iz Goražda. Moja drugarica je u tom mestu već imala svoje poznanike: Spiru i Arisa iz Soluna, Mihaela i Mariju iz Epivata i Tanju iz Kraljeva koja je tamo letovala već pet godina.

Osim kupanja i sunčanja tu je, naravno, bila i neizostavna kupovina zavesa i auto delova u Solunu. Izmolili smo od roditelja i nešto garderobe. Tako smo se posle petnaest dana vratili odmorni i zadovoljni što smo spojili lepo i korisno, preplanuli ali i sa modernim čizmama i jaknama za školu."

KO JE OD ROĐAKA VIDO MORE?

"Rođen sam 1947. godine u seoskoj porodici u kojoj su pored roditelja i starijeg brata bili još baba i deda. U tom delu sela u kome mi živimo nalazi se šest kuća u nizu i u svima su naši bliski rođaci. U prvoj rođačkoj kući bilo je dvoje dece. Sestra koja je i najstarija među nama udala se u istom selu i živi u porodici u kojoj je leto period za poljoprivredne radove a ne za odmor. Njem brat, krojač, je 70-ih otišao u Pariz sa ženom domaćicom i sinom jedincem. Posle nekoliko godina napravio je novu kuću ali, koliko ja znam, na moru nikada nije bio za vreme odmora. Oni su se vratili, a sin je sa porodicom ostao u Francuskoj.

Zatim kuća u kojoj je bilo samo jedno dete. Čuveni trgovački putnik koji je sa ženom, službenicom, obišao celu jadransku obalu za vreme svojih godišnjih odmora ali je uvek govorio da najviše voli Sarajevo. Njegov sin je novinar koji i sada stalno putuje. Iz sledeće kuće je rođak koga smo najređe viđali, otišao je u penziju kao pukovnik JNA. Oženjen je ženom iz istog sela koja je radila u Beogradu u banci. Njegov brat je bio autoprevoznik u selu a žena domaćica. Oni su napravili kuću u Igalu i tamo i sada odlaze preko leta sa svojim porodicama. Poslednja u nizu je kuća sa dva brata. Stariji odlazi u grad gde se zaposlio ali nije dobio stan. Žena mu je domaćica i godinama su štedeli da bi mogli da otkupe kuću u kojoj su stanovali. Leta su provodili na selu a na more je odlazila samo kćerka, preko škole. Mlađi brat je ostao u porodičnoj kući i radio u seoskoj prodavnici. On i njegova žena domaćica nikada leto nisu koristili za odmor. I oni su svoju kćerku slali na more preko škole."

LIJEPO DJETINJSTVO

"Tata mi je rođen 1935. god., u blizini Visokog. Kao dijete je ostao bez roditelja, pa je živio sa starijim bratom i sestrama. Ljetovanja nije bilo, već borba za opstanak.

Ja sam imala izuzetno ispunjeno djetinstvo, kao i moj stariji brat i sestra, ni u čemu nismo oskudijevali. Već sa četiri godine sam naučila skijati na Jahorini, te su svake godine zimski raspusti bili u znaku provoda na Jahorini. Isti je slučaj, naravno, sa mojom sestrom i bratom. Ljetovanja su bila više neizvjesna, jer smo skoro svake godine išli na nova mjesta. Obišli smo gotovo svu Makarsku rivijeru. U Grčkoj smo bili dva ljeta, prvi puta u Solunu, a drugi puta na otoku Tasosu. Kad sam krenula u gimnaziju, ljetovanja su također nastavljena, ali sa mojim društvom. "

AGENCIJE

Napravite propagandni materijal za svoju agenciju (prospekt – plakat - OGLAS) i vodite računa da imate ponudu za NAJDUBLJI I NAJPLIĆI DŽEP!

TURISTIČKE AGENCIJE

U znatnom zakašnjenju za zapadnoevropskom ponudom ***ATLAS*** će tek 1970. god. prvi ponuditi paket-aranžmane namijenjene masovnom domaćem tržištu. Turistički savez Hrvatske osnovan je u februaru 1953. a Turistički savez Jugoslavije u aprilu iste godine.

PUTNIK je obnovljen poslije rata kao "operativni organ Komiteta za turizam i ugostiteljstvo Vlade FNRJ" a zadatak mu je, uz ostalo, bio "da razvija interes među najširim narodnim masama za upoznavanje domovine, da se brine za što ugodnija putovanja u zemlji, da pruža i organizira radnim ljudima što bolje uvjete za odmor u turističkim mjestima, također da direktno i preko sličnih stručnih ustanova u inostranstvu pobuđuje i unapređuje interes za putovanje u FNR Jugoslaviju i da bude u svemu pri ruci domaćim i stranim posjetiocima", a pored toga trebao je brinuti "za smještaj radnika i zaposlenih na godišnjem odmoru".

Jerko Čulić, Dalmacija, Pregled turističkih i kupališnih mesta, Povjereništvo za turizam i ugostiteljstvo Narodnog odbora oblasti

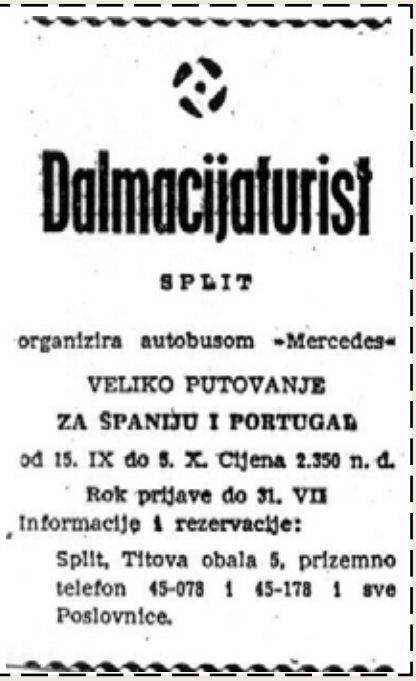
Dalmacijaturist

SPLIT

organizira autobusom »Mercedes«

VELIKO PUTOVANJE

ZA ŠPANIJU I PORTUGAL

od 15. IX do 8. X. Cijena 2.350 n. d.

Rok prijave do 31. VII

Informacije i rezervacije:

Split, Titova obala 5, prizemno telefon 45-078 i 45-178 i sve Poslovnice.

PUTUJEM JA PUTUJEŠ TI

"Verovatno niste znali da je već 1923. god. postojalo u Jugoslaviji Društvo za promet stranaca. Negde 1955. god. zajedno sa opštim otvaranjem Jugoslavije ka svetu, Jugosloveni sve češće kreću na put. Već 15 godina njihov saputnik u obilasku sveta je i "Generalturist".

Ova turistička organizacija je trenutno jedna od najvećih "proizvođača" turističkih putovanja u nas... Repertoar usluga ove turističke agencije je različit: od hotelskih i ugostiteljskih do aranžmanskih i polupansionskih letovanja, zimovanja i izleta. Oko 45 ekspozitura, u raznim gradovima naše zemlje, i 4 u inostranstvu brine se o svakom namerniku-putniku, koji želi da putuje bez brige. "Generalturist" je najveći organizator zimovanja u našoj zemljii, naročito u inostranstvu. Ujedno je, u velikoj meri pravi gigant u dovođenju stranaca u naše krajeve. Ne zaboravite korisnu devizu *'Letujte u domovini - upoznajte svet'."*

ŠTA ĆE NAM DONIJETI OVOGODIŠNJI TURIZAM

U " PUTNIKU" smo saznali da su početkom jula sa 70 % ispunili plan, što je za četiri odsto manje nego u istom periodu prošlog leta. Razlog za to je objektivan pad standarda naših ljudi. Zbog toga su, kao i još neke agencije, skratili broj dana u svojim aranžmanima. Većina programa pravljena je na bazi 10 dana. Cena je, doduše, manja nego za 14 dana, u stvari, na nivou prošlogodišnje za 14 dana. Na ovaj način "PUTNIK" je povećao broj smena, samim tim i broj onih koji će letovati, a većim prometom i - zaradu!

I dok se turističke agencije žale da je gostiju manje nego što su očekivali, i stranih i domaćih, dotle u *Interesnoj zajednici za organižaciju odmora radnika Beograd*, u kojoj je učlanjeno 136 radnih organizacija iz cele Jugoslavije, ne znaju šta će, jer je zainteresovanih mnogo više nego što imaju mesta. A kako i ne bi, kad su im cene duplo, pa i trostruko niže nego one preko turističkih agencija.

POPUST ZA IZLET

Ovog leta beogradska agencija ”Jugoturs” organizuje lepe i prijatne izlete do Đerdapa, hidrogliserom. Ovaj brzi i udoban brod polazi iz Beograda u 7 h, ide do Donjeg Milanovca, a zatim gosti odlaze na razgledanje arheološkog lokaliteta Lepenski vir. Posle toga organizovan je ručak u hotelu ”Lepenski vir”, po želji odmor ili šetnja do 16 h, pa se gliserom kreće dalje, do Đerdapske klisure, kroz Veliki i Mali kazan i pored čuvene Trajanove table.

Bazar, broj 638, od 23. juna 1989. god.

POKLON POLAZNICIMA ŠKOLE JEZIKA

Agencija “Jugoturs” iz Beograda organizuje u toku leta škole engleskog i francuskog jezika, na Kopaoniku, za koje vlada veliko interesovanje. Predavači su iz poznatih engleskih i francuskih škola jezika, a cene znatno niže nego da ste istu školu završili u inostranstvu. Po završetku se dobija diploma.

Bazar, broj 638, od 23. juna 1989. god.

JADRANOM DO RIMA

Aranžman povodom 1. svibnja
- osmodnevni izlet u inostranstvo
Uključuje plovidbu od Zadra do Ancone, posjet Pescari, Napulju, Pompejama, Rimu, Firenci i povratak preko Trsta, Ljubljane u Zagreb

Vikend, 13, 1968. god.

Sve do oko 1966. god. agencije su se većinom bavile prihvatom inozemnih turista, a tek su se tada, zbog niskih zarada i naglašenije komer-cijalizacije domaćeg turizma, posvetili domaćima i njihovim putovanjima u zemlji i inostranstvu.

Grupa turista “Rekreatursa” u Solunu 1986 g.

STRANI I DOMAĆI TURISTI

***Odigrajte ulogu recepcionera (roll play)* na recepciji turističkog objekta pri prijemu domaćeg i pri prijemu stranog gosta! (Podijelite uloge unutar grupe: recepcioner, domaći gost, strani gost i dogovorite se o načinu ophođenja prema gostima.)**

DOMAĆI GOST - ZLATNA REZERVA

Šta se događa? Turističke agencije smanjuju cene svojih aranžmana na Jadranu za 10-15 odsto od prvobitne. Razlog je, očigledno, manji broj srtanih gostiju od očekivanog, pa su delimično hoteli i privatne sobe na Jadranu i u špicu sezone - poluprazni. Popustima se, u poslednjem trenutku, domaći turisti stimulišu da popune kapacitete, ali ne i deviznu kasu.

Krivicu, možda, treba tražiti u tome što su hotelijeri i agencije na početku godine, kad se prave planovi za letnju sezonu, podcenili domaće, a precenili strane goste. Inostrani gosti otkazuju ili, jednostavno, ne dolaze u rezervisana letovališta u Jugoslaviji, pa hotelijeri i agencije snižavaju cene i pozivaju domaće goste, pokušavajući da se bar na taj način, koliko-toliko, izvuku iz neugodnih iznenađenja i - gubitaka.

Dnevni listovi su puni oglasa u kojima turističke agencije gotovo mole domaće goste da dođu na Jadran i tamo provedu godišnji odmor uz nižu cenu od one koja je upisana u programu. "ATLAS" je, na primer, umesto klasičnog sniženja ponudio svojim klijentima u apartmanima besplatno po 50 litara benzina. Znajući koliko je ovaj artikal kod nas tražen, a oglas se pojavio baš u trenutku kad su ljudi čekali po celu noć na benzinskoj pumpi i opet ostajali bez benzina, a onda možete zamisliti koliku je pažnju privukao ovaj oglas... Agencija "KOMPAS" je snizila cene za 15 % u avgustu za one koji žele da letuju u apartmanima na Hvaru, Jelsi, Povlji, Brelima, Makarskoj, Tucepima, a za 10 % za boravak u privatnim sobama u Novom Vinodolskom, Igranima, Dubrovniku, Šipanu i Herceg Novom... Cene je za 15 % snizila i naša najstarija turisticka agencija "PUTNIK". Doduše samo za početak jula.

JET-SET NA JUGOSLAVENSKI NAČIN

(Lukavi menadžerski pothvat koji je donio zaradu i van sezone)

"U umaškom hotelu Adriatic krajem 60-ih pojavljuje se jet-set (većinom gostim iz Italije op.a.) i to u predsezoni, a razlog su nadmašeni europski standardi hotelske ponude. (...) U godinu dana u hotelu je nastupilo dvadeset pet najboljih talijanskih pjevača, za honorare od 750.000 do milijun i pol lira. (...) "Zvijezde" novogodišnje noći Miranda Martino, Ivica Šerfezi i Vice Vukov stajali su hotel 11 milijuna starih dinara. (...) Za potrebe borbe za naslov svjetskog boksačkog prvaka u poluteškoj kategoriji između Benvenutija i Bairda izgradila se montažna pozornica s deset tisuća mjesta, a bit će to i prva priredba u našoj zemlji koju će televizija svijeta primati preko satelita. (...) izbor za miss stjuardese, a za čiju titulu se trebalo natjecati tridesetak najljepših stjuardesa najpoznatijih svjetskih avio kompanija, dogovoren je nastup famoznog Toma Jonesa."

"Mnoga naša hotelska preduzeća na Crikveničkoj, Opatijskoj rivijeri i drugde na domaće turiste više i ne računaju. Za njih su važni samo stranci, jer ovi donose devize."

Još o campingu, Turistički pregled, 7-9, 1955. god.

"Tako smo se, eto, uvjerili kako je domaći turist već na prvom koraku suočen sa diskriminacijom u usporedbi prema svom stranom kolegi."

Rezervisano samo za strane turiste, Vijesnik, 8. lipnja 1963. god.

"Mislim da takav odnos prema gostu koji dolazi da svoj dom zameni hotelskom sobom svog službenog, privatnog, svejedno kakvog posla, ne bi smio da bude svojstven radniku koji prezentira ugostiteljstvo jednog socijalističkog grada (Zagreba) poznatog po gostoprimstvu i ljubaznosti"...."Drugačije su ih gledali na recepcijama, a najbolji prospekti 60-tih su znali biti tiskani samo na stranim jezicima"

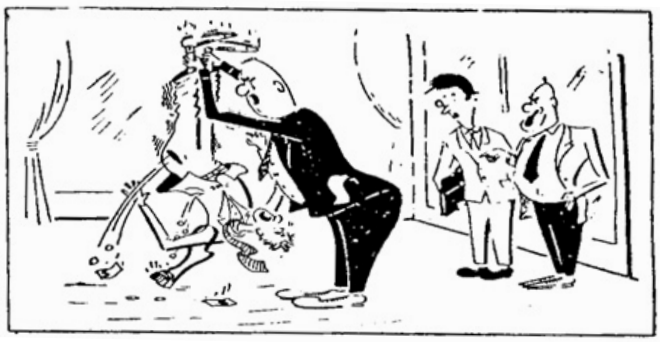

Upravo mu praktično tumači jedan od naših načina poslovanja u turizmu

Dragi turisti, ovaj depozit gradske "Čistoće" je jedan od novijih kulturno-povjesnih znamenitosti Dubrovnika

KUDA NA ODMOR?

Putujemo od Splita do Zadra. Obala duga 160 km. Posejana uvalama, zalivima, lučicama, hotelima, turističkim naseljima, privatnim kućama...

Gde letovati? Svako mesto je priča za sebe. Svako ima ono što drugo nema. Ali, rešilo bi se to nekako da ne postoji i najveća teškoća... Cene. Mogu li se savladati? I vredi li i dalje maštati o letovanju na moru?

Milivoj Pavela, predsednik Turističkog saveza Splita, iznosi precizne podatke: 15.000 kreveta u privatnom smeštaju, 4.500 u hotelima, 3.700 u radničkim odmarališima, 2.500 u auto-kampovima... Nas zanimaju privatni smeštaj i auto-kampovi.

Vlasnici privatnih kuća farbaju ograde, stavljaju nove tapete, uređuju vrtove... Kuća Jovice Čubrila je već spremna.

- **Volim kad mi dođu naši ljudi. Ali, sa Nemcima i ostalim stranim turistima se bolje radi** - objašnjava Čubrili - **Nemac ti je kao sat. Samo javi da dolazi tog i tog dana, u 17 h i to nekoliko meseci ranije. Kad zaista naiđe taj dan, možes po njemu sat da naviješ.**

... Nastavljamo ka Vodicama. Šteta što je tamo gotovo sve već popunjeno. Divan gradić, rekli bismo s dušom. Pre samo, kažu, nepunih 25 godina Vodice su bile selo. Magarci, more, sunce i muve. Ništa više.

-Počeli smo sa 32 kreveta - priča nam Joco Juričev, član predsedništva Turističkog društva, jedan od tvoraca turizma u Vodicama. - **Danas kod nas dođe i 15.000 gostiju. Ali počeli smo od početka dobro. Svi kao jedan...**

Na kraju, kada se sve sabere i oduzme, ostaje utisak da ćemo ove godine, više nego ikada, biti prinuđeni na "paradajz turizam". Jer sve računice kažu da tročlana ili četvoročlana porodica, kad plati put, sve takse, smeštaj, ishranu, uz najveće odricanje od sladoleda, osveženja, cigareta, novina i drugih prijatnih stvari na koje smo obično kad idemo na more navikli, mora za deset dana da potroši bar dva

ŽELJA ZA ODMOROM I ZARADOM

Izaberite svog predstavnika koji treba održati govor kao ministar turizma o uspjesima postignutim u toj djelatnosti. U pisanju govora učestvuje cijela grupa. (Vodite računa i o davaocima i o korisnicima turističkih usluga, kao i o prethodnom stanju i ciljevima

UPIS ZAJMA ZA PRUGU BEOGRAD – BAR

Daju koliko mogu

Trećina radnika IKS (Industrijski kombinat Svetozarevo) u prva dva dana upisalo preko 120 miliona – penzioneri obično daju novac na poklon – čekaju se pravi rekorderi – u čitavom Pomoravlju, Resavi i Levču akcija o zajmu u punom jeku!

... Prava i opšta konstatacija koja može da se zabeleži je da svi daju koliko mogu, a mnogi i iznad svojih mogućnosti. Zajam je naišao na opšte odobravanje i podršku kako u radnim organizacijama tako i kod svih naših građana,radnika, seljaka, inteligencije...

Novi put, broj 15, godina XIX, Svetozarevo, 7. april 1971. god.

IZVORI IZ 50 -TIH

Država radnog naroda FNRJ donijela je niz zakonskih propisa socijalnog karaktera, po ustavu, pa tako i razne socijalne uredbe: o plaćenom godišnjem odmoru svakom trudbeniku, o povlasticama na vožnji za trudbenike na odmoru, o popustima trudbenika u državnim ugostiteljskim radnjama kad je na godišnjem odmoru, itd. Tako je svakom trudbeniku u našoj zemlji zakonski zagarantovano da on može, koristeći svoj godišnji odmor, imati na raspolaganju plaže i hotele, planinska odmarališta, ljetovališta i parkove, gde prije oslobođenja nije mogao ni pomisliti da bi se on mogao odmarati, jer je to onda bilo samo za imućne pripadnike buržoaske klase.

Čulić, Jerko, Dalmacija, Pregled turističkih i kupališnih mjesta. Povjereništvo za turizam i ugostiteljstvo Narodnog odbora oblasti Dalmacije, Split, 1950.

"Tek pobedom narodne revolucije otvorile su se mogućnosti da turizam mogu koristiti radni ljudi. Nova socijalistička Jugoslavija je odmah u početku zagarantovala pravo radnih ljudi na odmor i širokim povlasticama omogućila da ga koriste. Ugostiteljski i turistički objekti postali su opšte narodna svojina. (…) Objekti za smeštaj, koje posedujemo, već su u sezoni tesni za tako nabujali broj turista, što je ujedno i dokaz stalnog porasta našeg životnog standarda."

Povodom četrdesetogodišnjice Komunističke partije Jugoslavije,

MOŽE I JEFTINO

Može li pansion u hotelima na Jadranu za odmor u julu i avgustu da staje 240 i 330 dinara?

- Upravo po ovim (ekonomskim) cenama organizujemo letovanje za 100.000 radnika iz 142 kolektiva u zemlji - kaže magistar ekonomskih nauka Momčilo Jovanović, direktor Sektora za odmor *Interesne zajednice za organizaciju odmora radnika*. - **Međutim, za zaposlene u pojedinim kolektivima te cene su niže za 50 do 70 %, zavisno od načina raspodele regresa.**

Ova zajednica udružuje pare privrede za izgradnju hotela B kategorije koji posluju i rade gotovo cele godine. Na taj način je izbegnuta kratka sezona od 50 do 70 dana i radi se dva i tri puta duže. Tako se, uostalom, dolazi do pristupačnijih cena pansiona, dva i tri puta jevtinijih nego u hotelima. Dosad je sagrađeno 20 hotela sa nešto više od 8.000 postelja duž Jadrana.

Ilustrovana politika, broj 1178, od 2. juna 1981. god.

O TURISTIČKIM MESTIMA

"Treba da se istakne da turizam predstavlja kompleks delatnosti. Ekspanzija turističkog poleta ne podstiče samo razvoj ugostiteljstva nego i razvoj saobraćaja, trgovine, poljoprivrede i drugih delatnosti. Empirijski podaci pokazuju da izrazito turistička mesta ostvaruju znatno veći promet u trgovini na malo po stanovniku nego na drugim mestima. Isto tako u okolini turističkih mesta poljoprivredna proizvodnja ima specifičnu strukturu i veću tržišnost. Veza turizma i saobraćajnih usluga je neposredna."

Grupa autora, 30 godina socijalističke Jugoslavije, Monos, Beograd, 1975. god.

"...Te godine užežin Vele Gospe cila Evropa ka da se priselila u naše Malo misto. Furešti svit razbija je lipu dosadu i mirni život Malega mista. Turisti su sve pretvorili u ludnicu, a svi mištani ka da su postali konobari...

Veliki se napridak vidija, misto se ni moglo više pripoznat, gradilo se otele, kuće, vikendice, reštauracije, asfaltiralo se, cimentovalo, nosilo se u kuću tapete, mobilji, ingleške kondute, televizije, frižidere, makinje za pranje rublja i sve moguće aparate ovoga svita i jedino još ća je falilo to je bila električna stolica.

DIJELOVI IZ NOVINSKIH ČLANAKA

"Turizam i odmor nisu više stvar dokonih i bogatih pojedinaca, već sve više izraz i manifestacija životnih shvatanja i potreba najšireg kruga radnih ljudi iz grada i sela, iz tvornice i poljoprivrednog dobra, iz osnovne škole i fakulteta... Našim ljudima je potreban podsticaj za pripremanje raznih kulturnih navika jednako onda, kad se radi o obrazovanju, o prosvjećivanju, o održavanju zdravlja ili o odmoru. Štoviše, potreban je neprekidan podstrek, stalna pouka, kako bi se s tekovinama svojega rada što bolje koristili".

Izložba je završena, ali posao tek počinje, Turizam, 6, 1960. god., 20

"...Zato one, koji imaju pravo na godišnji odmor, a ne osjećaju tu potrebu, treba u cilju podizanja njihovog kulturnog standarda na to privikavati i stimulirati svim mogućim sredstvima... Kod njih manjka osjećaj kulturne potrebe za turizmom kao promjenom boravišta, nedostaje im svest o koristima putovanja, razonode i odmora. Tu se pretežno radi o onim radnicima koji su se regrutovali iz redova seljačkih slojeva i koji su po načinu života i društvenoj svesti ostali još poluseljaci. Takvih je kod nas danas još veliki broj baš stoga, što proces društvenog prestrojavanja iz seljaka u radnike još nije završen. Takvi radnici mahom iskorišćavaju svoj godišnji odmor kod kuće, vršeći razne poljske poslove pa je za njih prava svrha plaćenog godišnjeg odmora u biti promašena..."

Oko ukidanja povlastica za godišnji odmor, Turistički pregled 1, 1954. god.

"Ne, drugovi, hvala vam. Za svojih 30 god. rada još nikada nisam proveo godišnji odmor na moru. To nije za mene..." ...Većina radnika je sa sela, mnogi od njih jednostavno ne osećaju potrebu da za vreme leta odu nekud od kuće. Za neke je godišnji odmor na moru "luksuz", nešto sto je svojstveno

TURIZAM DOSTUPAN SVIMA

Pažljivo proučite sve izvode iz tekstova.
Odaberite dva predstavnika u suprotstavljenim ulogama - dva advokata:
-Prvi zastupa državu i nužnost postojanja jeftinog turizma - ulaganja u jeftinije pansione, turistička naselja, kampove, motele i restorane za masovni turizam (sredinom šezdesetih);
-Drugi zastupa prava radnika, odnosno njegovo pravo na jednakost i mogućnost da uživa kao i svi drugi (u skladu sa obećanjima s početka pedesetih).
Otvorite debatu i dovedite u vezu socijalni mir sa jeftinim turizmom.

UREDBA I ZAKON

Vlada FNRJ je u srpnju 1947. god. donela Uredbu o plaćenom godišnjem odmoru radnika, namještenika i službenika na najmanje 14 radnih dana odmora uz primanje redovne plate ... duži odmor, u trajanju najviše 30 dana ...za udarnike, kao i za osobe "koje svojim radom ili drugim ličnim doprinosom utiču na povećanje produktivnosti rada ili poboljšanje kvaliteta proizvodnje, kao i oni koji se ističu svojim marljivim radom i savjesnošću".

Uredba o plaćenom godišnjem odmoru radnika, namještenika i službenika SL 56 /46

Vlada FNRJ je 1952. god. omogućila povlastice slične onima iz 1947. god. ... radnici i službenici, članovi SSJ, zatim pripadnici vojske i policije, studenti i penzioneri i članovi njihovih porodica imali su pravo na 30-to dnevni popust na cenu od 40 % u sezoni i 60 % van sezone.

SG 28 /52

(Zbog privreneno ukinutih odmarališta) - izuzev onih koji koja su pripadala vojsci, policiji, Centralnom odboru SSJ, akademijama znanosti, sveučilištima i ona koja su se odlukom savezne i republičke vlade koristile u reptezentativne svrhe - i njihove predaje ugostiteljskoj mreži, sledeće dve godine znatno manji broj ljudi negde odlazi na odmor...

Naredba o mjerama za štednju artikala široke potrošnje, SL 59 /50

Zemaljski odbor Jedinstvenih sindikata i namještenika Jugoslavije za Hrvatsku na besplatno je ljetovanje već 1946. godine poslao 1.200 najboljih radnika.

Radelić, Zdenko, Savez sindikata Jugoslavije i Hrvatske: Kronologija (1945-1985.), Institut za historiju radničkog pokreta Hrvatske, Vijeće Saveza sindikata Hrvatske, Radničke novine, Zagreb 1986. god., 23

Broj radnika koji je koristio povlastice bio je premalen, tek 7,5 % od 4 miliona jugoslovenskih radnika koji su tada na njih imali pravo. Većinom su to bili službenici koji su zbog položaja socijalnih turista neretko doživljani kao drugorazredni gosti...

O godišnjem odmoru, Pravednije povlastice, Vjesnik 21. prosinca 1953. god.

Polazeći od načela da turizam pripada narodu, da je on i u socijalističoj zemlji društvena, zdravstvena i kulturna pojava i potreba za sve slojeve naroda, pored toga što ima i svoj ekonomski značaj ...

Turističke organizacije u Istri, Hrvatskom primorju i Gorskom kotoru, Turizam, 10, 1956. god., 11

Bilo bi suviše usko i nepravilno, kada bi se u obzir uzeli samo ekonomski momenti, a zanemarili oni razlozi radi kojih naša zajednica pokreće domaći turizam u korist radnog čoveka, njegova zdravlja i

Turistička politika ovog razdoblja nosi karakteristiku unapređenja domaćeg turizma. Turizam je shvaćen prvenstveno kao najnaprednija forma odmora i rekreacije radne snage, a čak i kao izričito pravo radnih ljudi naše zemlje. U svrhu povećanja domaćeg turstičkog prometa preduzimane su različite mere.

Deset godina našeg turizma, Turistički pregled, 10 -12, 1955. god.

Za odlazak na odmor bilo je moguće podići i posebno tome namjenjen potrošački kredit, do visine četvrtine desetomjesečne plaće, koji je trebalo otplatiti u 10 mjeseci.

Odmor na kredit, Vjesnik, 12. lipnja 1963. god.

Cilj je bio potaknuti korišćenje odmora izvan glavne sezone, postići bolji raspored školskih praznika, proširiti turističku kulturu i navike te svrsishodnije ustrojiti odmarališta (sa tim ciljem je) Savezna Narodna skupština 1958. god. usvojila Zakon o osnivanju i poslovanju odmarališta...
...Domovi odmora, letovališta i turistički logori, osnovani od strane društvenih organizacija, privrednih organizacija i organa predviđenih ovim zakonom, koji pružaju pansionske usluge osobama koje imaju pravo korišćenja usluga odmarališta.

SL 26 /58

Porast standarda postajao je sve češća tema pa i u kontekstu turizma, posebice socijalnoga čija će uloga slabiti kako standard bude postajao boljim.

Uloga i mjesto socijalnog turizma u razvitku turističke privrede, Turizam, 10-11, 1959. god.

Odmarališta i letovališta Ferijalnog saveza olakšavala su upoznavanje s "tekovinama našeg socijalističkog razvitka" te pridonosila "upoznavanju i zbližavanju omladine svih krajeva naše zemlje, jačanju pozitivnih osobina i navika i stvaranju sklonosti kod omladine za aktivnim odmorom".

Stanje i problemi dječjeg omladinskog turizma, Turizam, 10-11, 1961. god.
Uloga Ferijalnog saveza u razvitku omladinskog turizma, Turizam, 1962. god.

I dalje se računa s intezivnom izgradnjom objekata za odmor radnika, službenika, djece i omladine te porastom kapaciteta turističkih logora i privatnih soba.

Društveni plan privrednog razvitka NRH za razdoblje 1961-65., NN 8 /61

Šezdesetih je mrežu odmarališta u Hrvatskoj

Sindikalno odmaralište u Vučkovcu,

Kamp naselje u Djenovićima, 1989. god.

MASOVNA KULTURA

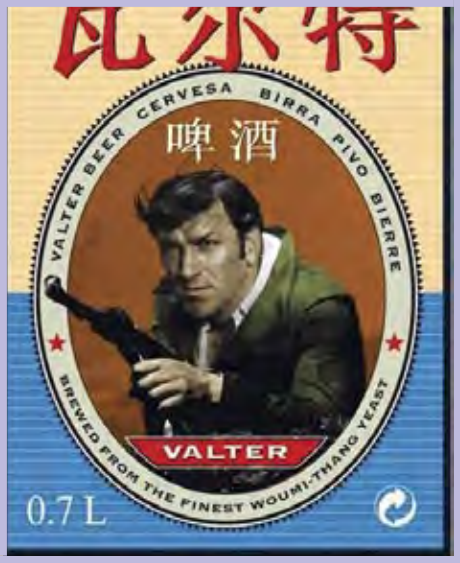

Radina Vučetić

GOODBYE EAST, HELLO WEST!

Kako se Jugoslavija okretala od Istoka ka Zapadu na primjeru masovne kulture?

DIO ZA NASTAVNIKE

Poslije Drugog svjetskog rata, u novom društveno-političkom sistemu, Jugoslavija je bila okrenuta Istoku. Masovna kultura je bila najviše pod sovjetskim uticajem. Američki filmovi, džez, i veći dio zapadne kulture smatrani su nepoželjnim i politički neprihvatljivim. Poslije sukoba sa Sovjetskim Savezom 1948. godine, došlo je do promjena u političkom životu SFRJ i do sve većeg okretanja ka Zapadu, što se odrazilo i na kulturni život. Zapadni uticaji su postali sve prisutniji u muzici, modi, na filmu, u svakodnevnom životu, čime je Jugoslavija postala specifična država sa socijalističkom praksom i prozapadnom masovnom kulturom.

OBRAZLOŽENJE RADIONICE

Ideja radionice: Da se učenicima prikaže okretanje SFRJ od Istoka ka Zapadu na primjeru masovne kulture; da se kroz rad sa različitim vrstama historijskih izvora razvija kritičko mišljenje učenika.

Pretpostavljena znanja: savladano gradivo iz političke i kulturne historije SFRJ i iz historije Hladnog rata (pokriveno u planovima i programima nastave

ISHODI

Na kraju radionice učenik će:

· razumjeti kako i koliko su promjene u političkom životu uticale na masovnu kulturu;

· razumjeti specifičnost položaja Jugoslavije između Istoka i Zapada na primjeru masovne kulture;

CILJ

Cilj radionice je pokazati kako su promjene u političkom životu uticale na masovnu kulturu i kako je Jugoslavija poslije sukoba sa Sovjetskim Savezom 1948. godine imala specifičan položaj između Istoka i Zapada.

TOK RADIONICE

1. Priprema za čas (unaprijed)
2. Uvodno izlaganje nastavnika o masovnoj kulturi u Jugoslaviji iz 1945-1990. i vezi sa ključnim političkim događajima (sukob sa SSSR-om) i davanje uputstva za rad - 5 min
3. Rad učenika u grupama (na podijeljenom materijalu) - 15 min
4. Prezentacija rezultata rada i diskusija učenika uz medijaciju nastavnika - 15 min
5. Integracija – zajednički rad učenika i nastavnika - 10 min

45 minuta

Instrukcija: Učenici se dijele na tri grupe. Svaka grupa dobija izvore. Prva grupa izvora za **film** pokazuje do kakvih je promjena došlo u odnosu na američki film i kako se mijenjala tematika domaćeg filma. Grupa izvora za **muziku** pokazuje kako se mijenjao odnos države i društva prema džezu i rokenrolu, i kako je muzički život poslije 1948. sve više bio pod uticajem Zapada. Posljednja grupa izvora za **modu** pokazuje promjene u modi u poslijeratnom periodu i sve veće zapadne uticaje.

Zadatak učenika je da na osnovu analize historisjkih izvora odgovore na ključna pitanja vezana za film, muziku i modu. Rezultati se prikazuju na flip-chartu (teze, argumenti). Na kraju svaka grupa prikazuje rezultate. Slijedi završna diskusija i

DIO ZA UČENIKE

Kontekstualizacija:

Poslije Drugog svjetskog rata, u novom društveno-političkom sistemu, Jugoslavija je bila okrenuta Istoku. Masovna kultura je bila najviše pod sovjetskim uticajem. Američki filmovi, džez, i veći dio zapadne kulture smatrani su nepoželjnim i politički neprihvatljivim. Poslije sukoba sa Sovjetskim Savezom 1948. godine, došlo je do promjena u političkom životu SFRJ i do sve većeg okretanja ka Zapadu, što se odrazilo i na kulturni život. Zapadni uticaji su postali sve prisutniji u muzici, modi, na filmu, u svakodnevnom životu, čime je Jugoslavija postala specifična država sa socijalističkom praksom i prozapadnom masovnom kulturom.

IZVORI ZA I GRUPU	FILM

Kako se sukob sa SSSR-om odrazio na odnos filmske publike i vlasti prema filmu?

RADOVAN ZOGOVIĆ NA PETOM KONGRESU KPJ, 1948:

U borbi protiv zapadnoevropske i američke dekadentne i reakcionarne umjetnosti, protiv njenog uticaja u našoj zemlji, naročitu pažnju treba posvetiti američkom reakcionarnom i dekadentnom filmu. ... Taj strašni i razorni holivudski opijum, ima danas, u eri zaoštravanja socijalnih sukoba u SAD i drugim kapitalističkim zemljama neodložni i prvostepeni zadatak da skrene pažnju i svijest ljudi sa socijalnih problema na probleme psihopatološke, da svijest ljudi otruje, zaguši ili začara scenama smrti, ubistva, košmara, priviđenja, pornografije i domaće idile, da u ljudima odgaja zoološka raspoloženja, atavističke instinkte, divljenje zločinu i zločincima, strast prema gangsterskim doživljajima. I zato mi potiv američkog reakcionarnog i dekadentnog filma moramo upotrijebiti svoja najoštrija sredstva kritike i detronizacije.

TITO I JOVANKA U DRUŠTVU VELIKIH HOLIVUDSKIH ZVIJEZDA ELIZABETH TAYLOR I RICHARDA BURTONA, 1 8.1971.

Richard Burton igrao je Tita u filmu *Sutjeska*

Arhiv Josipa Broza Tita, K468/71

1. Usporedi ova dva izvora.
2. Kako tumačiš razlike u odnosu prema holivudskim filmovima?
3. Što misliš da je dovelo do tih

OD PUŠKE DO SAKSOFONA (Promjena tematike jugoslavenskih filmova)

Slavica, r. Vjekoslav Afrić 1947.

Subotom uveče, r. Vladimir Pogačić 1957

1. Šta možeš prosuditi o temama jugoslavenskog filma krajem 40-ih i krajem 50-ih na osnovu ikonografije?
2. Šta nam govore te promjene?

PREGLED POSLIJERATNOG UVOZA FILMOVA IZ SAD-a i SSSR-a 1944.-1956.

Bioskopi prepuni zapadnih filmova činili su još jednu od osobenosti jugoslavenskog društvenog života. Pojavljuju se sredinom pedesetih godina tvrdnje da Jugoslavija čak uvozi više filmova od Francuske (200 prema 132), iako Francuska ima pet puta više bioskopa. U to vrijeme drastična je razlika između bioskopskih repertoara Jugoslavije i istočne Evrope.

Predrag J. Marković, *Beograd između Istoka i Zapada*

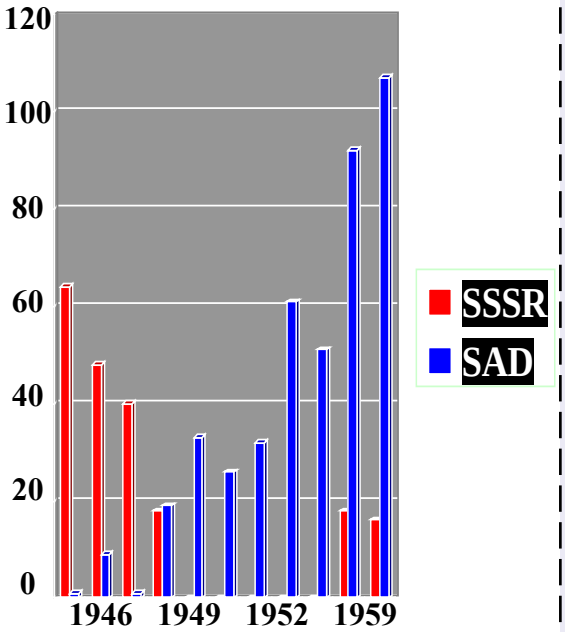

1. **Koje se godine prestaju uvoziti i emitirati sovjetski filmovi u Jugoslaviji i zašto?**
2. **Čiji filmovi zamjenjuju sovjetske 1950-ih godina u jugoslavenskim kinima?**

REPERTOAR SARAJEVSKI KINA

Repertoar sarajevskih kina iz 1946. godine

"Partizan" - Danas premijera sovjetskog filma **"POBJEDA NAD JAPANOM"**. Početak u 6 i 8 sati, a nedjeljom u 4, 6 i 8 sati

"Dubrovnik" prikazuje veličanstveni sovjetski film u prirodnim bojama **"KAMENI CVIJET"**. Početak u 4, 6 i 8 sati.

"Romanija" - premijera velikog sovjetskog filma **"MASKARADA"** po književnom djelu Ljermontova. Početak u 6 i 8 sati.

"Drina" prikazuje veliki sovjetski film **"BIJELI SE JEDRO USAMLJENO"**. Početak u 6 i 8 sati. Nedjeljom u 4, 6 i 8 sati.

"Radnik" prikazuje američki film **"ONI SA DNA ŽIVOTA".** Početak u 6 i 8 sati.

"Dubrovnik" prikazuje premijeru američkog umjet-ničkog filma **"IZGUBLJENI IZLET".** Početak u 8 sati.

"Romanija" prikazuje premijeru američkog umjet-ničkog filma **"ZIMSKO DOBA".** Početak u 8 sati.

"Partizan" prikazuje austrijski umjetnički film **"DJEČACI IZ PRATERA".** Početak u 5, 7 i 9 sati, a nedjeljom u 1 i 3.

"Radnik" prikazuje premijeru američkog umjetničkog filma **"IZGUBLJENI IZLET".** Početak u 3, 5, 7 i 9 sati.

"Tesla" prikazuje sovjetski umjetnički film **"VOJNIK ALEKSANDAR MATROSOV".** Početak u 4, 6 i 8 sati.

Repertoar sarajevskih kina iz 1949. godine

Analiziraj bioskopski repertoar iz 1946. i 1949. godine. Kako tumačiš

IZVORI ZA II GRUPU	JAZZ, ROCK i POP

Kako se mijenjao odnos prema jazzu i zabavnoj muzici?
Kako je tekao prodor zapadnih uticaja u muzici?

JAZZ U JUGOSLAVIJI

Vlast i džez

Bojan Adamič, naš proslavljeni muzičar, kompozitor i dirigent, govorio je: "Jedan od razloga što sam otišao u partizane bio je taj da mogu slobodno svirati jazz". Jazz je pod Hitlerom bio zabranjen, a sad je, evo, došla sloboda... E, nije nego! Hoćeš da sviraš? Ovo ti je program pa vježbaj: najpre "Kozara" Oskara Danona, zatim red borbenih pesama, onda muzika za igru, pa "Tjomnaja noć" za kraj. Jazz? Ni slučajno. Tvorevina Zapada, on je, razume se, bio dekadentan i reakcionaran." (…)

"Milovan Đilas bio je tada zvezda Agitpropa, institucije koja bi se najbolje mogla objasniti kao nekakav komitet za diktaturu ideološke propagande. Godine 1947. popularni demokrata Đilas ispisao je ovakav zakon o jazzu: "Amerika je naš zakleti neprijatelj, a jazz kao njegov produkt, takođe". Dakle, drugovi, ili ćete se urazumiti, ili – robija!" (…)

Darko Kraljić ima ovakvo iskustvo: "Bavljenje takvom muzikom, podrazumevao je razne neprijatnosti, čak i hapšenje koje sam doživeo. Jednom smo nas nekolicina bili u Američkoj čitaonici i slušali ploče. Kada smo izašli napolje, čekala nas je "marica" i sve su nas strpali u zatvor, održali nam nekoliko govora i – posle nekoliko sati sve nas pustili". Mada su jazzeri dobili svoje udruženje već 1953., na praktičnu legalizaciju statusa morali su da sačekaju još malo. Svanulo im je tek kada je Đilas "zabrljao" 1954. i izgubio pravo glasa..."

Dušan Vesić, Josip Broz i Rock'n'Roll, *Pop rock*, 148, VIII, 16. Maj, Beograd, 1990.

Raskid sa Staljinom označio je ponovno priznanje džeza i šlagera. Odmah je moglo slobodnije da se svira, čak je bilo poželjno da se čuje američka muzika. Međutim, ideološke stege bile su vrlo krute, pa se ovaj zapadnjački ventil vrlo brzo zatvorio: "Svi oni koji su svirali džez i zabavnu muziku bilu su, znalo se, na nekakvoj 'crnoj listi'. Pasoš sam, recimo, dobio tek 1957. godine, jer je Tamo Gde Treba upisano da sviram džez – i pasoš je za mene postao mislena imenica. Koliko znam, sve moje kolege imale su sličnu sudbinu."

Predrag Ivanović Šimpa, džez-muzičar

"Bilo je i političkih problema zbog sviranja ovakve muzike. Sećam se, posle rata, pored Druge muške gimnazije, svirali smo u jednom finom betoniranom dvorištu, i usred argentinskog tanga, skoči čovek u uniformi i poče da viče: 'Drugovi, mi nećemo amerikanijadu! Hoćemo našu muziku! Komunističku!' Publika ćuti, ne reaguje, i mi nastavimo – tango... Nedavno me u gradu sretne jedan od uticajnih posleratnih funkcionera i kaže: 'Bože, Spaso, gledali smo na vas kao na državnog neprijatelja, a sad tek shvatam da ste zaslužili sve kolajne i ordenje, jer ste se borili za pravu muziku'".

Spasa Milutinović, džez-muzičar

1. Kada, kako i zašto se mijenja odnos vlasti prema jazzu?
2. Šta nam govore te promjene?
3. Kako tumačiš gostovanja najvećih američkih jazz-zvijezda u Jugoslaviji?

INTERVJU SA PRVIM UREDNIKOM *DŽUBOKSA*:

Da li je bilo političkih pritisaka na uredništvo Džuboksa?
Samo je posle prvog broja došlo do manjeg pritiska. U redakciji je postojala dilema da li da na naslovnoj stranici prvog broja budu Beatlesi ili Rollingstonesi. Prevagu je odnela odluka da prvo budu Rollingstonesi, a na naslovnoj stranici drugog broja Beatlesi. Tada je poslat čovek iz Gradskog komiteta koji je tražio sastanak redakcije da vidi šta se radi, i da nam savetuje da se povede računa, da ne ispadne "da smo nečija agentura". Iako ništa nije direktno zahtevano, napravili smo kompromis da na naslovnoj stranici drugog broja bude belgijski pevač Adamo, a da Beatlesi budu na naslovnoj strani trećeg broja. Sve u svemu, nije bilo pritisaka, trebalo je samo voditi računa da list ne bude "glasnogovornik" Zapada, nego da bude malo i drugog.

Da li se očekivalo od vas da budete član partije?
Ne. U mojoj porodici se slavila slava, pa kad su mi predložili da me učlane u Partiju, ja sam rekao da neću, da slavim Svetog Nikolu. Tada sam već bio prvak Jugoslavije u šahu i reprezentativac, imao Titovo odlikovanje i to je pokrivalo moju podobnost. Posle kad sam počeo sa rokenrolom, počelo je da se postavlja pitanje da li sam plaćenik CIA-e, ali su moje kolege garantovale da nisam. Uređivao sam *Džuboks* bez članstva u Partiji, niko me to nije pitao, sistem je bio liberalan.

Dio intervjua sa Nikolom Karaklajićem, šahovskim velemajstorom, novinarom, autorom prve radio

The Rolling Stones na naslovnoj strani prvog broja *Džuboksa*, 3. maj 1966.

1. Ko su novi junaci jugoslovenske omladine?
2. Šta mislite kako i zašto je bilo moguće da dođe do ovakve promjene?
3. Na osnovu intervjua sa prvim urednikom *Džuboksa,* šta misliš, da li je bilo političkih pritisaka i kakav je bio odnos režima prema rokenrolu?

DOMAĆE I STRANE MUZIČKE TOP LISTE

● DŽ M TOP 20

1. (6) All you need is love — Beatles
2. (1) A whiter shade of pale — Procol Harum
3. (—) San Francisco — Scott Mc Kenzie
4. (13) Groovin — Young Rascals
5. (2) Sg. Pepper's lonely hearts club band — Beatles
6. (11) I'll come runing — Cliff Richard
7. (8) Paper sun — Traffic
8. (—) Creeque Alley — Mama's and Papa's
9. (18) Alternate title — Monkees
10. (—) Le Telefon — Nino Ferrer
11. (3) Waterloo sunset — Kinks
12. (—) Death of a clown — Dave Davies
13. (4) Carrie Anne — Hollies
14. (—) Running out the world — Shadows
15. (12) Here comes the nice — Small Faces
16. (—) I'll never fall in love again — Tom Jones
17. (5) When I was young — Eric Burdon and Animals
18. (—) Even the bad times are good — Tremeloes
19. (—) Stasera mi butto — Rocky Roberts
20. (7) Friday on my mind — Easybeats

MARJANOVIĆ

● VELIKA BRITANIJA

1. San Franc'sko — Scott Mc Kenzie
2. I'll never fall in love again — Tom Jones
3. All you need is love — Beatles
4. Death of a clown — Dave Davies
5. Up-up and away — Johnny Mann Singers
6. I was made to love her — Stevie Wonder
7. Just loving you — Anita Harris
8. It must be him — Vikki Carr
9. Even the bad times are good — Tremeloes
10. She'd rather be with me — Turtles
11. The house that Jack built — Alan Price Set
12. Creeque Alley — Mama's and Papa's
13. There goes my everything — Engelbert Humperdinck
14. Gin house — Amen Corner
15. Alternate title — Monkees
16. 007 — Desmond Dekker
17. Tramp — Otis Redding and Carla Thomas
18. See Emily play — Pink Floyd
19. You only live twice — Nancy Sinatra
20. Itchycoo park — Small Faces

● FRANCUSKA
1. Adios amor — Sheila
2. Ame caline — Michel Polnareff
3. Amour d'été — Johnny Hallyday
4. Notre roman — Adamo
5. Voila — Francoise Hardy
6. Plante un arbre — Richard Anthony
7. Mais quand le matin — Claude Francois
8. Le saule pleureur — Michel Polnareff
9. Aranjuez mon amour — Richard Anthony
10. Un peu de tendresse — Sylvie Vartan

Liste pripremio: ZORAN

● SAD
1. All you need is love — Beatles
2. Light my fire — Doors
3. Pleasant valley sunday — Monkees
4. I was made to love her — Stevie Wonder
5. Baby, I love you — Aretha Franklin
6. Mercy, mercy, mercy — Buckinghams
7. Ode to Billie Joe — Bobbie Gentry
8. Cold sweat — James Brown & the Famous Flames
9. A whiter shade of pale — Procol Harum
10. A girl like you — Young Rascals

uboks

Br. 17

● ITALIJA
1. Nel sole — Al Bano
2. A whiter shade of pale — Procol Harum
3. La banda — Mina
4. La coppia più bella del mondo — Adriano Celentano
5. All you need is love — Beatles
6. A chi — Fausto Leali
7. La mia serenata — Jimmy Fontana
8. Non c'è più niente da fare — Bobby Solo
9. Detroit city — Tom Jones
10. Ricordo quando ero bambino — Rokes

džu

1. Pored svoje top-liste, Džuboks je pratio i svjetske top-liste. O kojim zemljama se radilo i šta nam govori taj podatak?

EVROVIZIJA

Takmičenje za Pjesmu Evrovizije (danas Eurosong) održava se od 1956. godine. Jugoslavija na ovom takmičenju učestvuje od 1961. godine.

ZEMLJA	PJESMA	IZVOĐAČ
Španija	*Estando Contigo*	Conchita Bautista
Monako	*Allons, Allons, Les Enfants*	Colette Deréal
Austrija	*Sehnsucht*	Jimmy Makulis
Finska	*Valoa Ikkunassa*	Laila Kinnunen
Jugoslavija	*Neke Davne Zvezde*	Ljiljana Petrović
Holandija	*Wat Een Dag*	Greetje Kauffeld
Švedska	*April, April*	Lill-Babs
Nemačka	*Einmal Sehen Wir Uns Wieder*	Lale Andersen
Francuska	*Printemps*	Jean-Paul Mauric
Švicarska	*Nous Aurons Demain*	Franca Di Rienzo
Belgija	*September, Gouden Roos*	Bob Benny
Norveška	*Sommer I Palma*	Nora Brockstedt
Danska	*Angelique*	Dario Campeotto
Luksemburg	*Nous Les Amoureux*	Jean-Claude Pascal
Velika Britanija	*Are You Sure?*	The Allisons
Italija	*Al Di Là*	Betty Curtis

Mađarska - 1994
Kinek Mondjam El Vétkeimet Friderika
Poljska - 1994
To Nie Ja! Edyta Górniak
Rumunija - 1994
Dincolo De Nori Dan Bittman
Rusija - 1994
Vetsjnyk Strannik Youddiph
Albanija - 2004
The Image Of You Anjeza Shaini
Bugarska - 2005
Lorraine Kaffe

http://www.eurosong.net/songs/

1. Analiziraj spisak učesnika iz 1961. godine, kada je na ovom takmičenju prvi put učestvovala Jugoslavija.
2. Šta on govori o položaju Jugoslavije u Evropi za vrijeme Hladnog rata?
3. Uporedi spisak učesnika sa mapom zemalja "narodne demokratije" od 1945-1965.
4. Uporedi godinu učešća Jugoslavije na Pjesmi Eurovizije sa prvim godinama učešća zemalja Istočnog bloka. Kako to objašnjavaš?

IZVORI ZA III GRUPU	MODA

Kako se mijenjala moda u Jugoslaviji i šta je sve uticalo na promjene modnih trendova? Šta karakterizira poslijeratnu modu, a šta modu 60-ih godina?

POSLIJERATNA MODA

"Pošto su posleratne godine u Jugoslaviji bile obeležene nestašicom osnovnih životnih namirnica, jugoslovenska moda bila je svedena samo na najnužnije predmete za odevanje koji su često bili lišeni estetslih vrednosti. Sledovanje odeće i obuće se obezbeđivalo sistemom "tačkica" koje nisu ni izbliza mogle da podmire potrebe za najosnovnijim odevnim predmetima. Kada je sistem tačkica ukinut 1951. godine roba se našla u slobodnoj prodaji. Prvi modni "hit" nakon puštanja odevnih predmeta u slobodnu prodaju bili su kišni mantili od plastične mase.

Posle rata, najgore je bilo s obućom. Postoji podatak da su lokalna partijska rukovodstva, posle rata, ukazivala na problem devojaka koje ne mogu da se udaju, jer ne mogu bose da odlaze na seoske vašare i slave. Koliko su cipele bile na ceni, pokazuje primer jednog oglasa sa kraja 1948.: student koji je izgubio levu cipelu u tramvaju, nudi nagradu nalazaču."

P. Marković, Beograd između Istoka i Zapada 1948-1965, Beograd, 1996., 309, 312.

"Frajer" i "frajerka"
JEŽ, 08.02.1947

"Tada smo svi kupovali na tačkice. Svako bi dobio određeni broj tačkica koje može da potroši na hranu, piće, odelo... Najmanje se naravno trošilo na odelo, jer se živelo dosta teško. Svi su bili siromašni u godinama posle rata."

Natalija Odanović, intervju sa Stanislavom Radulović, rođenom 1932. godine, vođen 3. aprila 2007. (Natalija Odanović, Sa druge strane modnih časopisa, III nagrada na nagradnom konkursu za učenike srednjih škola Susreti s prošlošću 2006/2007 - "Ženska strana istorije")

"Praktična mati iskoristiće svaki komad cica, platna ili koje druge tkanine da napravi jednu od onih lepih spretno kombinovanih haljinica za svoju devojčicu".

Žena danas, br. 60, Beograd, 1949.

"Od 4 metra tkanine koju smo kupili na tačkice možemo sašiti ovu lepu haljinu. Vještim uklapanjem i polaganjem krojeva, koristićemo i najmanji deo tkanine, kao što crtež pokazuje."

Žena danas, br. 60, Beograd, 1949.

"Sve smo mi obično navikle da kada vidimo neki lep crtež haljine, kaputića, bluze itd. zažalimo što nemamo materijala da tako isto mi napravimo. Međutim, kad nešto lepo i ukusno vidimo, tražile smo među haljinama koje su nam okraćale, stesnile se ili se mestimićno oštetile, neku od koje bi tako spretno napravili baš tu stvar koja nam se jako sviđa".

Natalija Odalović, intervju sa Olgom Gajić, rođenom 1930., vođen 3. aprila 2007. u Beogradu.

1. Kakav je bio odnos prema odijevanju i šta su žene mogle sebi priuštiti odmah poslije

MODNI TRENDOVI

Bazar, 15. decembar 1965.

1. Koji se modni obrazac nudio Jugoslavenkama?
2. Šta mislite, da li se razlikovala od žene sa Zapada?
3. Šta mislite, da li je ova moda bila dostupna svim ženama u Jugoslaviji?
4. Uporedi ove slike sa fotografijama iz porodičnog albuma.

FARMERKE

"Sve je vidljiviji uticaj modnih stilova sa Zapada, pre svega, iz Italije. ... Farmerice postaju naročito traženi deo graderobe. Simbol su strašnog frajera, avanturiste i "džeka". Poželjno je da su Lee ili Levi Strauss. Nabavljane su iz Italije ili iz boljih komisionih radnji. Predstavljale su statusni simbol. Nosi se «tarzan» frizura, koju nakon filma *Tramvaj zvani želja* smenjuje «brandonka»."

Intervju sa Slobodanom Zonićem, Dušanom Bandićem i Miomirom Radevićem, Ivana Lučić-Todosić, *Od trokinga do tvista. Igranke u Beogradu 1945-1963*, Beograd, 2002., 116.

"De, frajeri sad nek' prestane larma
treba da se reše stvari vrlo hitne
Naše pantalone, plave, tipa 'farma'
Sa sedam džepova i tri'est dve nitne
Već se svuda nose. To je prosto beda!
Ko ih sve ne nosi – više nema reda..."

Jež, 2. april 1956.

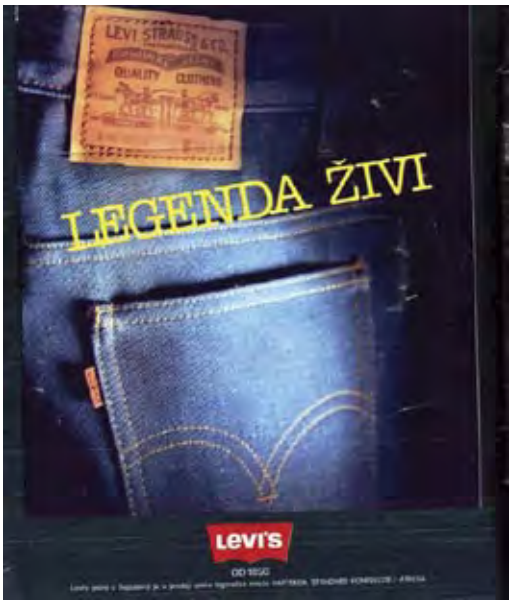

1. Zašto su farmerke bile statusni simbol i šta je značilo nošenje farmerki?

SAJMOVI MODE I REVIJE ‘60-TIH

“Na sajmovima mode glavni kreatori su bili krojači-modelari. Za muška odela neprikosnoven je bio Pera Krnetić iz «Kluza», a jednu od prvih Zlatnih košuta dobila je bivša partizanka, posle sposobna političarka, Smilja Tašić. U tekstilnu industriju spadalo je i kad bi se par šnajderki sa svojim «singericama» uortačilo u napuštenoj magazi i šile sve od jastučnica do muških gaća. Ipak, naše sajamske hale već tada su ugošćavale najčuvenije svetske firme «Dior», «Karden», «Sen Loran», «Pako Raban», «Ungaro», «Lanven». Prve modne revije posmatralo je redovno po nekoliko hiljada ljudi, a milicija je stalno bila prisiljena da održava red. “

Jovanka Broz (u sredini) i Marija Kadar* (desno) na modnoj reviji,

*Marija Kadar je bila supruga mađarskog komunističkog vođe Janoša Kadara.

27. 4. 1974, Arhiv Josipa Broza Tita, K546/159

1. Zašto su modne revije izazivale toliku pažnju u to vrijeme?
2. Kome su sve bile namijenjene?
3. Odakle dolaze modni trendovi?
4. Šta misliš, zašto je organizirana modna revija za suprugu mađarskog

Radina Vučetić

IZMEĐU PODRŠKE I POBUNE

Koliko je ideologija bila prisutna u masovnoj kulturi i da li je bilo slobode umjetničkog stvaranja?

DIO ZA NASTAVNIKE

U jugoslovenskom ideologiziranom društvu umjetnost je imala veoma važnu ulogu. S jedne strane, Partija je proklamirala slobodu stvaralaštva i internacionalizam u kulturi, a s druge, ideološke komisije su donosile odluke o zabranama, najčešće bez pismenih dokaza i javnih dokumenata. U takvoj situaciji veliki broj umjetnika je stajao uz režim i veličao Tita, Partiju, bratstvo i i jedinstvo i tekovine NOB-a, ali je bilo i onih koji su se hrabro borili za slobodu umjetničkog izraza. Vremenom je pobuna u umjetnosti, naročito u popularnoj muzici i na filmu, postajala sve vidljivija, što govori o određenom stepenu liberalizacije

OBRAZLOŽENJE RADIONICE

Ideja radionice: Da se učenicima pokaže kako je i koliko ideologija bila prisutna u masovnoj kulturi u SFRJ, kao i da se pokaže da je vremenom došlo do liberalizacije sistema i popuštanja stega; da se kroz rad sa različitim vrstama historijskih izvora razvija kritičko mišljenje učenika.

Pretpostavljena znanja: savladano gradivo iz političke i kulturne historije SFRJ i iz historije Hladnog rata (pokriveno u planovima i programima nastave

ISHODI

Na kraju radionice, učenik će:

- razumjeti kako i koliko je ideologija uticala na masovnu kulturu;
- razumjeti proces liberalizacije u ideologiziranom društvu;
- biti u stanju da razvije kritički odnos prema različitim historijskim

CILJ

Cilj radionice je pokazati kako su politika i ideologija uticali na masovnu

TOK RADIONICE

1. Priprema za čas (unaprijed)
2. Uvodno izlaganje nastavnika o korištenju masovne kulture kao instrumenta ideologije
u Jugoslaviji iz 1945-1990. i njenoj demokratizaciji, te davanje uputstva za rad - 5 min
3. Rad u grupama učenika (na podijeljenom materijalu) - 15 min
4. Prezentacija rezultata rada i diskusija učenika uz medijaciju nastavnika - 15 min
5. Integracija – zajednički rad učenika i nastavnika - 10 min

45 minuta

Instrukcija: Učenici se dijele na četiri grupe. Svaka grupa dobija izvore. Učenicima se nude četiri grupe izvora – dvije za muziku i dvije za film. Prva grupa izvora za **muziku** pokazuje da su vodeće estradne zvijezde pjevale patriotske pjesme, dok druga grupa izvora pokazuje da se od kraja 70-ih godina javlja pobuna pojedinih muzičara protiv sistema i općeprihvaćenih vrijednosti. Prva grupa izvora za **film** pokazuje popularnost partizanskih i ratnih filmova i postojanje cenzure, dok druga grupa izvora za film pokazuje pojavu novih tema u jugoslavenskoj kinematografiji i liberalizaciju domaćeg filma. Zadatak učenika je da na osnovu analize izvora odgovore na ključna pitanja (muzika i film). Rezultat se prikazuje na flip-chartu (teze, argumenti). Na kraju svaka

DIO ZA UČENIKE

Kontekstualizacija:

U SFRJ je uticaj ideologije bio prisutan u svim segmentima života. Partija je posvećivala veliku pažnju kulturi. Veliki broj umjetnika je odgovarao partijskim zahtjevima i stvarao "politički podobnu" umjetnost. Međutim, s druge strane, postojali su i umjetnici disidenti i umjetnici koji su kroz svoja djela kritizirali postojeći sistem i općeprihvaćene vrijednosti, što je naročito postalo prisutno od kraja 60-ih godina, kada dolazi do određenog stepena liberalizacije kulturnog života.

IZVORI ZA I GRUPU	MUZIKA I (Estradne zvijezde i ideologija)

Šta mislite zašto su vodeće zvijezde jugoslavenske muzike pjevale pjesme koje veličaju Tita i državu? Kako je sve država mogla uticati na muzičke stvaraoce?

TITO O MUZICI

"Htio bih da kažem par riječi o tome kako gledam na muziku. Ja gledam na muziku kroz njen historijski razvoj, ona u raznim epohama treba da bude različita, da odražava elemente tih raznih epoha. Naše sevdalinke i druge pjesme još uvijek imaju vrlo izrazito tužan prizvuk, koji je bio razumljiv za prošlo vrijeme ropstva, kmetstva i tako dalje. Na tom elementu ne treba danas graditi našu muziku. ... Muzika koju danas stvarate mora da bude odraz današnje stvarnosti. ... Muzika treba da bude raznolika – ponekad volimo da slušamo ozbiljnu muziku, drugi put nešto veselo, nekad klasičnu muziku, a nekad narodne pjesme – ali, kad stvaramo muziku, treba da je stvaramo na današnjoj stvarnosti, koja je herojska i optimistična. Nema nikakvog razloga da u muzici, iako nam je ponekad u izvjesnom smislu i teško, stvaramo elemente pesimizma, jer je perspektiva naša jasna i optimistička."

J. B. Tito, *Razgovor sa delegatima II kongresa Saveza muzičara*, Beograd, 12. maj 1953.

ZVIJEZDE I PATRIOTIZAM

ŽIVELA JUGOSLAVIJA

(Lepa Brena)

Kad pogledam naše more
naše reke, naše gore
svu lepotu gde sam rođena i sve što bi reći znala
u srcu sam zapisala
živela Jugoslavija

Zemljo mira, zemljo Tita
zemljo hrabra, ponosita

širom sveta o tebi se zna

volimo te naša mati
nećemo te nikom dati
živela Jugoslavija

Tu je rođen maršal Tito
naše ime ponosito
k'o heroja ceo svet ga zna

JUGOSLOVENKA

(Lepa Brena)

Oči su mi more Jadransko
Kose su mi klasje Panonsko
Sestra mi je duša Slovenska
Ja sam Jugoslovenka

Lepa Brena

DRUŽE TITO MI TI SE KUNEMO

(Zdravko Ćolić)

Godine su prošle pune muka,
Ginulo se za slobodu nijemo,
Ili s pjesmom umjesto jauka,
Druže Tito mi ti se kunemo.

Veselje se širi na sve strane,
Sad slobodno po zemlji idemo,
Al' velike pamtićemo dane,
Druže Tito mi ti se kunemo.

Praznik slazi na ulice naše,
U oblake da letimo smjelo,
Naše pjesme zli neka se plaše,
Druže Tito mi ti se kunemo.

Zdravko Čolić
kao vojnik JNA 1978.

RAČUNAJTE NA NAS
(Đorđe Balašević)

U ime svih nas iz pedeset i neke
za zakletvu Titu ja spevo sam stih.
Ne spominjem prošlost ni bitke daleke,
jer rođen sam tek posle njih.
Al' život pred nama još bitaka skriva
i preti nam, preti, k'o duboki vir.
Ja znam da nas čeka još sto ofanziva,
jer moramo čuvati mir.
Računajte na nas.

refren:
Sumnjaju neki da nosi nas pogrešan tok,
jer slušamo ploče i sviramo rok.
Al' negde u nama je bitaka plam,
i kažem vam, šta dobro znam:
računajte na nas.
U ime svih nas iz pedeset i neke
za zakletvu Titu sam spevala stih.
Ne spominjem prošlost ni bitke daleke,
jer rođena sam posle njih.
U nama je sudbina budućih dana
i neki se možda i plaše za nju.
Kroz vene nam protiče krv partizana,
i mi znamo zašto smo tu.
Računajte na nas.

1. Kako tumačiš činjenicu da su vodeće estradne zvijezde bivše Jugoslavije pjevale patriotske pjesme koje veličaju Tita i podstiču patriotska osećanja?
2. Na koji je način prikazan Tito?
3. Koje se vrijednosti sugeriraju u ovim pjesmama?

INTERVJU SA GORANOM BREGOVIĆEM, 1989:

U spikama oko politike, vrlo rijetko se pominje da si jedne nove godine, s "Bijelim dugmetom" svirao pred Titom, u Zagrebu?

To mi je jedno od najmučnijih iskustava u životu. To je bilo po izlasku ploče "Tako ti je mala moja kada ljubi Bosanac" kad smo imali zakazan koncert u Hali sportova u Novom Beogradu. Trebalo je da u novogodišnjoj noći promovišemo ploču, sve karte su bile rasprodate.... Nedelju dana prije Nove godine javio se Kabinet Predsednika Republike: drug Tito bi želio da nas čuje. Iskreno rečeno, mi smo se obradovali, jer je Tito bio faca na koju sam se uvijek furao. Koncert je trebalo održati u HNK (Hrvatsko Narodno Kazalište) u Zagrebu, i mi smo, prirodno, otkazali ovo u Beogradu. Došli smo u taj HNK, gdje su nas jedno hiljadu puta pretresli. U programu je, pored "Bijelog dugmeta", učestvovala opera i balet HNK. ... Bili smo taman na bini, kad su u dvoranu ušli Tito, Jovanka, pokojni Džemal Bijedić i njegova Raza... Na jedno osmom taktu naše svirke, svukli su nas sa bine. Tako sam ja, sve u svemu, Titu svirao nepunih dvadesetak sekundi.

Šta se dogodilo?

Odjednom je organizatora uhvatila panika da je to buka, da je to grozno. Neko je presudio da je sve to jezivo. Sve su pogasili. Isključili pojačala, svukli nas odozgo...

1. Šta ovaj tekst govori o odnosu Gorana Bregovića prema Titu, i Tita prema rock'n'rollu?

IZVORI ZA II GRUPA	MUZIKA II (POBUNA)

Kako objašnjavate pojavu pobune i alternativnih muzičkih pravaca u jugoslavenskoj muzici? Pokušajte objasniti bunt novih generacija.

NOVI VAL U HRVATSKOJ

Crno-bijeli svijet
Moje ime je Davorin Bogović
A ovo sve oko mene, to je crno-bijeli svijet
Crno-bijeli svijet, crno-bijeli svijet
Crno-bijeli svijet, crno-bijeli svijet
Crno-bijeli televizor
Retki noćni tramvaji
Moja bijela djevojka
Uvozni ekskluzivni program
Mama, tata, pas i kravata.

Prljavo kazalište, LP „Crno bijeli svijet", 1980.

1. **Koje događaje nabraja autor pjesme?**
2. **Je li ironičan ili stvarno sretan?**

NOVI TALAS U SRBIJI

Mali čovek želi preko crte,
preko crte želi ali ne sme
njega muče propisane norme
preko crte njegovo je mesto!

Šarlo Akrobata

A ja kažem a,
A gde je Amerika
Itd.

Idoli

Moje su nebo vezali žicom
po mome mozgu crtaju šeme
žele još jednu kopiju svoju
da njome vrate nestalo vreme
al' ne dam svoje ja ideale
i ješću snove umesto hleba
ja svoju sreću nosim sa sobom
ona je parče slobodnog neba

1. **Koje teme zaokupljaju mlade autore početkom '80-tih?**

NEW PRIMITIVES U BOSNI I HERCEGOVINI

U jesen 1984. godine Pušenje polazi na turneju po zemlji. Publika ih prihvata, ali kritika im zamjera nedovoljnu instrumentalnu potkovanost. Septembra iste godine dva puta pune SKC *(Studentski kulturni centar)*, a već 4. novembra rasprodaju novobeogradsku Halu sportova. Budući da se sve više bave satirom, prvi ozbiljniji problem su imali 27. novembra 1984. godine poslije koncerta u Rijeci. Kako im se pokvarilo pojačalo marke "Marchall ", Karajlić je rekao "Crko maršal, mislim na pojačalo", publika se nasmijala i štos je brzo zaboravljen. Ali ne i kod budnih čuvara tekovina revolucije. Po novinama je krenula hajka na grupu zbog vrijeđanja druga i maršala Tita, koncerti su im otkazivani, a Karajlić i ostali pozivani su na odgovornost. Poluzvanično ih skidaju sa radijskih i televizijskih programa, a samoinicijativno prestaju snimati "Top listu nadrealista", iako iste godine na festivalu radija u Ohridu dobijaju nagradu za tekst. Razni forumi, kao što su SUBNOR (*Savez udruženja boraca Narodnooslobodilačkog rata),* savezi socijalističke omladine iz čitave zemlje daju saopćenja u kojima

1. **Šta na osnovu teksta misliš o slobodi izražavanja?**
2. **Kako tumačiš snagu kulta J. B. Tita četiri godine poslije njegove smrti?**

NEDJELJNI KOMENTAR, Azra

Čitam nedjeljni komentar koji jasno kaže:
„Tko ne misli ovako taj kleveće i laže!“
Ljudi bez kalibra i bez ideje,
Ufuravaju nam istine crno-bijele,
Investicije su probile plafon, troše se krediti,
Svuda mnogo paranoje, svi su do grla u krizi,
A mi bi htjeli da budemo centar svijeta,
Kineski sindrom za mnoga ljeta,
A ja, Ja nemam dara,
Zabranjeno da se odgovara,
Šljakeri danas žive kao bubreg u loju,
Nitko ih ne dira dok stoički drmaju lozu,
Penzioneri sjede mirno kao ptice na grani,
Raj za moju staru, vrte se tobogani,
Svako malo neko se pospe pepelom po glavi,
Opreznost iznad svega, budi pametan, stari,
A kaj ti tu možeš, ne budi lud,
Oni budu tebe, Rista, ravno na sud,
A ja, Ja nemam dara,
Zabranjeno da se odgovara,
Moja mala nije nikad bila u jumbo jetu,
Ne pada joj na pamet, ona drži dijetu,
Klinci zure u TV i to po cijeli dan,
Oči su im četvrtaste kao ekran,
Ja se vraćam kući rano, u pola šest,
Na prvom uglu konfisciram jogurte,
Udarac u glavu me brutalno dovlači svijesti,
Ako ne slušaš, kurvin sine, nećeš ni jesti,
A ja, Ja nemam dara,
Zabranjeno da se odgovara.«

Beogradski panker ispred SKC-a, rane ’80-te.
Drugom stranom. Almanah novog talasa u SFRJ, Beograd 1983, 44.

ŽELIM BITI VOJNIK
Sive gaće
kapa ogledalce
u stroju
braća ponosna
puška
kiša pada
dajem cijelog sebe
ne ostaje ništa meni

Paraf, LP „Izleti”, 1981. (Paraf je bila jedna od prvih jugoslovenskih punk grupa)

1. Kako tumačiš prihvatanje alternativnih muzičkih pravaca, poput panka, u jednoj socijalističkoj zemlji?

2. Kome i čemu je sve bio upućen bunt mladih generacija?

IZVORI ZA III GRUPA	FILM: RATNA TEMATIKA I CENZURA

Kako je film korišten kao propagandno sredstvo?
Šta postojanje cenzure govori o jugoslavenskom društvu iz 1945-1990.?

PREGLED NAJGLEDANIJIH FILMOVA U JUGOSLAVIJI

Red. broj	Naziv filma	Žanr	Godina proizvodnje	Proizvodnja	Broj gledalaca
1.	KOZARA	ratni	1962.	Bosna film	3,393.632
2.	KAPETAN LEŠI	ratni	1960.	Slavija film	2,371.647
3.	DESANT NA DRVAR	ratni	1963.	Avala film	2,071.284
4.	ZAJEDNIČKI STAN	komedija	1960.	Avala film	1,856.309
5.	LJUBAV I MODA	komedija	1960.	Avala film	1,710.990
6.	MIS STON	akcioni	1958.	Vardar film	1,666.103
7.	POP ĆIRA I POP SPIRA	komedija	1957.	Avala film	1,621.487
8.	OBRAČUN	akcioni	1962.	Avala film	1,614.906
9.	DRUG PREDSEDNIK CENTARFOR	komedija	1960.	Avala film	1,571.012
10.	SIGNALI NAD GRADOM	ratni	1960.	Jadran film	1,554.296

Proizvodnja 1957. – 1964. godine

1. Koji su filmovi najgledaniji u ovom periodu?
2. Šta misliš zašto?

VALTER BRANI SARAJEVO

reditelj Hajrudin Krvavac 1972. godine, proizvodnja «Bosna film»

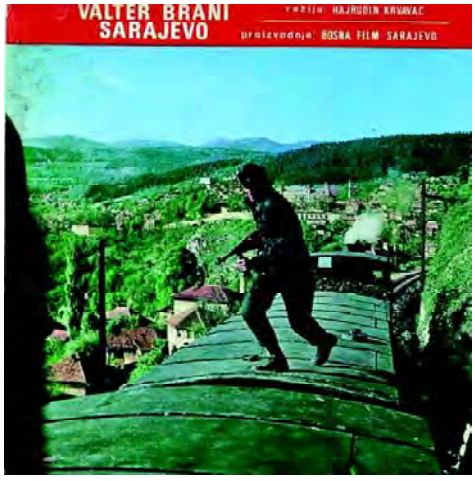

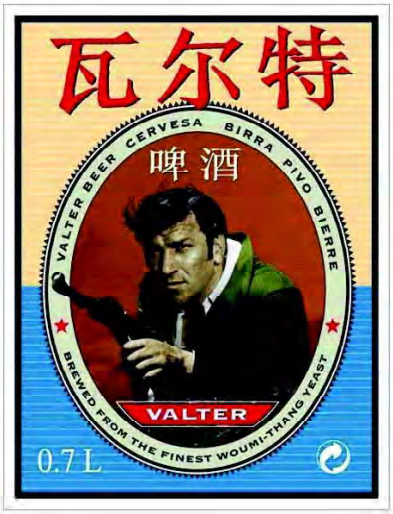

Slika naljepnice kineskog piva "Valter"

Mada koristi ime narodnog heroja Valtera Perića, Valter brani Sarajevo naravno nije film o njemu i nije film o "pravom" Sarajevu. Romantizirana je to vizija NOB-a, revolucionarnog pokreta u kojem se kuje bratstvo i jedinstvo naših naroda i narodnosti. Valter je bilo i jedno od ilegalnih imena Josipa Broza. Zvučna sintagma "Das ist Valter!" koja se iz filma prenijela u pop-muziku i dalje u svakodnevni govor, samo je način na koji pop-kulturna mitologija izražava niz ekvivalencija: Tito-partizani-narod-revolucija, to jest onaj tako dobro znani, često neprimjereno varirani slogan "Tito to smo svi mi".

Dejan Kršić, WHW, Zagreb, Work in Progress, Vlastito iskustvo, Beograd, 2004., 15.

1. Kako tumačiš popularnost partizanskih filmova?
2. Kakvi su uzori nuđeni u filmovima?

CENZURA

Na osnovu člana 12. Osnovnog zakona o filmu, inostrani filmovi se mogu prikazivati javno samo po odobrenju Savezne komisije za pregled filmova, a domaći filmovi samo po odobrenju nadležne republičke komisije za pregled filmova. Komisija vrši pregled inostranih filmova i filmova proizvedenih u saradnji sa inostranim proizvođačima filmova, i daje odobrenje za javno prikazivanje tih filmova. Komisija ima najmanje 25 članova. Predsednika i članove imenuje Sekretarijat SIV-a za prosvetu i kulturu.

AJ, Fond Savezna komisija za pregled filmova (147), 1-218.

Ne može se javno prikazivati film:
a) čija je sadržina uperena protiv društvenog i državnog uređenja Jugoslavije, protiv mira i prijateljstva među narodnostima ili protiv čovečnosti;
b) čija sadržina vređa čast i ugled naroda Jugoslavije ili drugih naroda;
c) čija sadržina vređa javni moral ili štetno utiče na vaspitanje omladine.

AJ, Fond Komisija za međunarodne kulturne veze (559), 642-76/69-3

BROJ ODOBRENIH I ZABRANJENIH STRANIH FILMOVA OD STRANE SAVEZNE KOMISIJE ZA PREGLED FILMOVA, 1955-1965.

Godina	Broj odobrenih filmova	Broj zabranjenih filmova
1955.	337	115
1956.	288	76
1957.	257	19
1958.	308	29
1959.	354	27
1960.	296	12
1961.	300	8
1962.	358	20
1963.	315	5
1964.	254	5
1965.	289	2

AJ, Fond Savezna komisija za pregled filmova (147), F-2-3

1. Na osnovu Zakona o Cenzuri i broja zabranjenih stranih filmova, šta misliš o slobodi stvaralaštva i o pitanju slobode i demokratije u Jugoslaviji?

2. Kako tumačiš smanjenje broja zabranjenih filmova u periodu od jedne decenije?

IZVORI ZA IV GRUPA	CRNI VAL I NOVE TEME NA FILMU

Šta mislite, kada i zašto se javljaju nove teme u jugoslovenskom fimu?
Koje teme najviše zaokupljaju pažnju filmskih umjetnika i zašto?

FILM 60-TIH

"Početkom šezdesetih mladi ljudi krenuli su u korak sa evropskim Novim talasom u filmskoj umetnosti. Počelo je zabranom, partijskom i sudskom (*Grad* trojice autora: Pavlović, Rakonjac, Babac 1963.), a završilo se sudskom zaplenom studentskog filma *Plastični Isus* (1973) i trogodišnjom robijom autora Lazara Stojanovića. ... Novi autori više nisu verovali u nekakvu dominantnu ideološku stvarnost, već su radije zastupali značaj privatnih mitologija junaka (odbačenika, gubitnika)... Ukazao se jedan neulepšan život sa periferije, jedan do tada nevidljivi svet koji živi u nekakvom dvorištu sa jednom česmom za sve stanare, ljudi koji jedu salamu iz prekjučerašnje *Politike*, svet prevaranata o kojima je najupečatljivije progovorio Živojin Pavlović u sada već klasičnim delima *Buđenje pacova* i *Kad budem mrtav i beo*. ... Dušan Makavejev je uveo u naš film poigravanje političkim tabuima (portreti Tita, Marksa i Engelsa koji se mreškaju pod udarima vetra)... Saša Petrović je u *Skupljačima perja* ispričao zabavnu i setnu priču o Ciganima, preprodavcima guščjeg perja, o večnim ljubavnim izdajama, o životu u blatu. ... Kada se videlo da se film *Rani radovi* (naslov pozajmljen od Marksa) Želimira Žilnika poigrava najsvetijim komunističkim idealima, organizovani su partijski seminari i sednice na kojima je proglašen obračun sa našim Crnim filmom."

Milan Vlajčić, Otvaranje ka

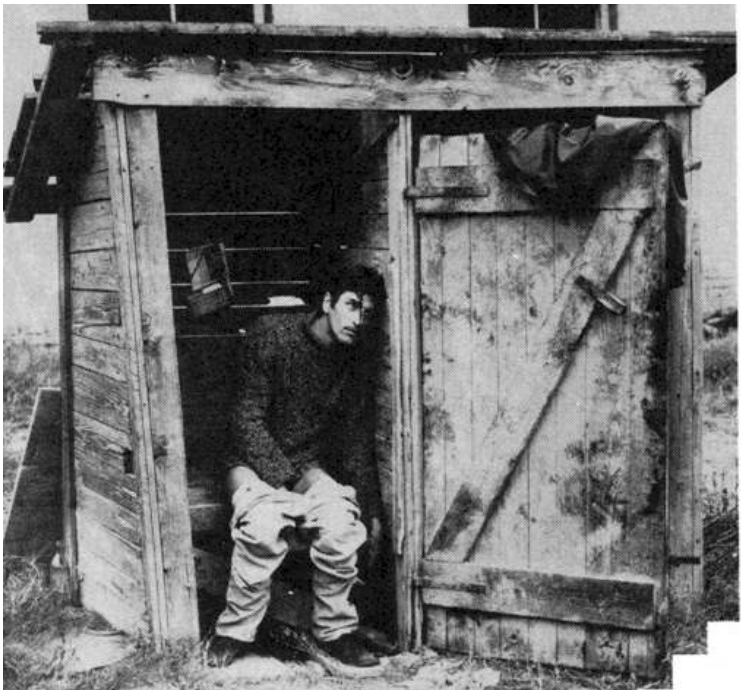

Kad budem mrtav i beo
(r. Živojin Pavlović, 1967)

Skupljači perja
(r. Saša Petrović, 1967)

O FILMOVIMA...

Živojin Pavlović (o filmu *Grad*): Došlo je do sudskog procesa filmu *Grad* na osnovu jedne jedine zatvorene projekcije – kontrolne projekcije. ... Davno je to bilo, pre 30 godina, ali čini mi se da nije prošlo ni petnaest dana do trenutka kada je policija došla i zaplenila film na osnovu prijave producenta. Jedan neviđeni paradoks, jer je producent sam sebi zabranio film Producent je bio *Sutjeska film* iz Sarajeva i tamo su napravili pravu predstavu sa raznim ekscesnim izjavama da će publika pocepati platno u znak protesta što se blati ne znam ko i ne znam šta. Ko god je video taj film, zna da su te tri priče u ravni bilo kojih studenstkih vežbi iz filmske režije.

Živojin Pavlović (o filmu *Zaseda*): U jesen (posle Pulskog festivala) ideološka komisija CK SKJ zaseda, tu se formira pojam "crnog talasa" i za najmarkantniji, i izrazito antikomunistički film upravo se proglašava Zaseda. Producent se plaši da ga pusti u bioskopsku mrežu. Igran je samo u Knjaževcu, i imao je ogromnu posetu jer je tamo sniman i igran je u Sloveniji.

Dušan Makavejev (o filmu *Parada*): Moja odluka da pravim Paradu bila je vezana za to što sam bio nezadovoljan klišetiranim pričama, koje su svake godine ponovo pravljene. Znate ono: Prvi odred, Drugi odred, udarnici, sportisti, pioniri... Želeo sam da korigujem taj zvaničan odnos prema paradi, i to da ga korigujem kao neko ko veruje u taj sistem. Ali, u tom sistemu nije bilo prijatno, jer je bio pun nekih idiotskih ograničenja. ... Cenzori su smatrali da nemam prava da budem ironičan, da dam drugačiji prikaz događaja od onoga kako se on zvanično prikazuje. ... U doba Parade ja sam pronašao da je zabranu potpisao Eli Finci, koji je bio predsednik komisije. Otišao sam kod njega i piao ga zašto su mi zabranili film. Odgovorio mi je da ne mogu terati sprdnju sa danom međunarodnog proleterijata. Pominjao je i one pečene prasiće koje ljudi nose u filmu. Međutim, nije mi rekao zašto je film zabranjen.

Aleksandar Saša Petrović (o filmu *Dani*): Tada (1963.) je doneta odluka Udruženja filmskih proizvođača Srbije da moj film Dani ne sme da se prikazuje na internacionalnim festivalima i u inostranstvu. Obrazloženje nije dato, ali je cela stvar počela govorom Josipa Broza u Železniku gde je, bez dlake na jeziku rekao da i u našem filmu ima dela koja donose buržoaske ideje sa Zapada, dekadenciju, itd. Naravno, to se direktno odnosilo na moj film, i odmah posle toga organizovane su komisije, sastanci, pre svega u CK Srbije. ... Posle svih tih razgovora, doneta je odluka na nivou proizvođača i *Dani* su nestali.

Želimir Žilnik (o filmu Rani radovi): U prvom momentu cenzura je, sa nekoliko manjih intervencija, pustila film u javno prikazivanje. Posle prvih projekcija, film je relativno dobro prihvaćen, naročito kod mlađe publike, i užasno osporavan u novinama. U momentu kad je izabran od selekcione komisije da učestvuje na Berlinskom festivalu – film je zabranjen. Ta sudske zabrana se dogodila već posle tri-četiri meseca života filma i bila je šokantn i za producenta i za javnost. ... Ta sudska zabrana je delovala kao pretnja koja faktički treba, ne samo da onemogući taj film, već i da bude upozorenje za sve one koji na taj način žele da prekorače proklamovane granice.

1. Koje su nove teme u jugoslavenskom filmu 60-ih godina?

2. Po vašem mišljenju, u čemu je partijski aparat mogao vidjeti opasnost u ovim temama?

SJEĆAŠ LI SE DOLLY BELL,
reditelj Emir Kusturica, 1981. godine

♦ Zlatni lav na Međunarodnom filmskom festivalu u Veneciji 1981. godine

♦ Zlatna arena za scenario Abdulahu Sidranu na festivalu u Puli 1981. godine

OTAC NA SLUŽBENOM PUTU
reditelj Emir Kusturica, 1985. godine

♦ Zlatna palma na Festivalu u Kanu 1985. godine

♦ Nominiran za nagradu OSKAR 1985. godine

♦ Zlatna arena na Festivalu u Puli za najbolji film, za najbolju režiju (Emiru Kusturici), za najbolju žensku ulogu (Mirjani Karanović) i Predragu Manojloviću (za najbolju mušku ulogu), 1985. godine

Otac na službenom putu bio je jedan od tri igrana filma koje je Kusturica snimio tijekom osamdesetih. Njegov prvi fiilm, *Sjećaš li se Dolly Bell?,* predstavja bogat i detaljan portret sazrijevanja jednoga mladića iz muslimanske obitelji u sarajevskim predgrađima. Ovaj film živo opisuje sile modernizacije i utjecaje zapadne kulture koji se sudaraju s tradicionalnim kulturnim normama i vrijednostima te regije. Film *Otac na službenom putu* prikazuje napetosti i moralne političke dvoznačnosti koje su prevladavale u Jugoslaviji nakon raskida sa Staljinom, i to u obliku u kojem su ostavili trag na životu jedne muslimanske obitelji. Vrijeme filma obuhvata razdoblje 1950-1952., odnosno razdoblje u kojem je Jugoslavija prebrodila najteže diplomatske, ekonomske i vojne prijetnje protiv svoje neovisnosti. ... Priča filma se odvija u ranim pedesetim godinama, u političkoj istoriji Jugoslavije poznatim pod imenom ‘vreme infobmiroa’. Meho, otac iz naslova filma, uspešan je činovnik na republičkom nivou. Jedna njegova neoprezna i usputna izjava pred ljubavnicom, udružena sa njenom ljubomorom i osvetoljubivošcu, odvodi ga u zatvor. To će izazvati seriju promena u njegovom životu i u životu njegove porodice. Njegov mlađi sin, šestogodišnji Malik posmatra i komentariše sve što se događa oko njega, ali će tu biti dosta stvari koje on neće moći nikada da razume. Kako je sam Kusturica objasnio, “Želio sam snimiti film koji bi govorio o tom razdoblju kroz oči dječaka koji proživljava sve posljedice činjenice da mu je otac u zatvoru”.

1. Zašto se 1948. godina kao tema javlja tek 80-ih u jugoslavenskom filmu?

2. Zašto se krupni društveni i politički događaji objašnjavaju kroz viziju djeteta?

Ivan Dukić

‘BEKRIJA SI!’, CIJELO SELO VIČE...“
život na selu i u gradu u SFRJ 1945.-1980.

Gdje se kvalitetnije živjelo: na selu ili u gradu?

DIO ZA NASTAVNIKE

OBRAZLOŽENJE RADIONICE

Primjenjiva je u nastavi uz metodske jedinice Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija (1945-1990.), kao i uz tematsko ponavljanje. Cilj radionice jeste na različitim razinama usporediti kvalitet svakodnevnog života u selu i gradu te istovremeno razvijati parlamentarizam, izgradnju vlastitih stavova i poštivanje

ISHOD

· stvoriti sliku o životu na selu i životu u gradu u SFR Jugoslaviji;
· uočiti promjene na selu i u gradu te njihov međusobni utjecaj;
· vježbati kritičku analizu povijesnih izvora, uočavanje bitnog u tekstu, kauzalnosti i donošenje samostalnih zaključaka;
· razvijati interes za povijest određenog razdoblja te stjecati sklonost timskom radu i razvijanju parlamentarnosti.

TOK RADA

1. korak

U uvodnom će dijelu voditelj objasniti tok radionice (timski rad, debata i zaključak). Zatim će sudionike podijeliti u 6 grupa i odrediti im zadatke.

90 minuta

1 grupa: OBITELJ I STANOVANJE NA SELU I U GRADU	**2 grupa:** HIGIJENSKO-ZDRAVSTVENI UVJETI
3 grupa: VJENČANJA NA SELU I U GRADU	**4 grupa:** PROMJENE I MIGRACI-JE SELO-GRAD
5 grupa: MENTALITET I SLO-BODE	**6 grupa:** ZABAVA

Svaka će grupa dobiti 15 minuta vremena za analizu izvora, odgovaranje na postavljena pitanja, dopunjavanje eventualnih tablica i diskusiju unutar grupa. Grupa E. (Mentaliteti i slobode) može poslušati i tonski zapis analiziranih pjesama.

2. korak

Predstavnici grupa će u 2-3 minute izložiti zaključke te upoznati ostale grupe s materijalom koji su analizirali (ukupno 15-ak minuta).

3. korak

Sudionike ćemo podijeliti u dvije ekipe (4 člana) i razviti debatu na temu: **Život u gradu bio je kvalitetniji od života na selu.** Afirmacijska će ekipa argumentirano morati braniti ovu tezu, a negacijska će je morati pobijati. Članove ekipa treba odrediti prema afinitetima nakon prvog dijela radionice. Odrediti mjeritelja

Objasniti pravila debate:

1. Govori sudionika traju 4 min;
2. Predviđena je mogućnost međusobnih ispitivanja suprotstavljenih strana (do 1 min);
3. Može se dopustiti uključenje nekolicine govornika iz publike;
4. Ne dopušta se prekoračenje vremena (zvučni signal mjeritelja).

Kako se ne bi govorilo u isti glas, koristit ćemo predmet koji će služiti kao mikrofon, mjeritelj vremena će imati štopericu i zvono / trubu kojom će označavati prekoračenje vremena.
Ukupno vrijeme za trajanje debate: 30 minuta.

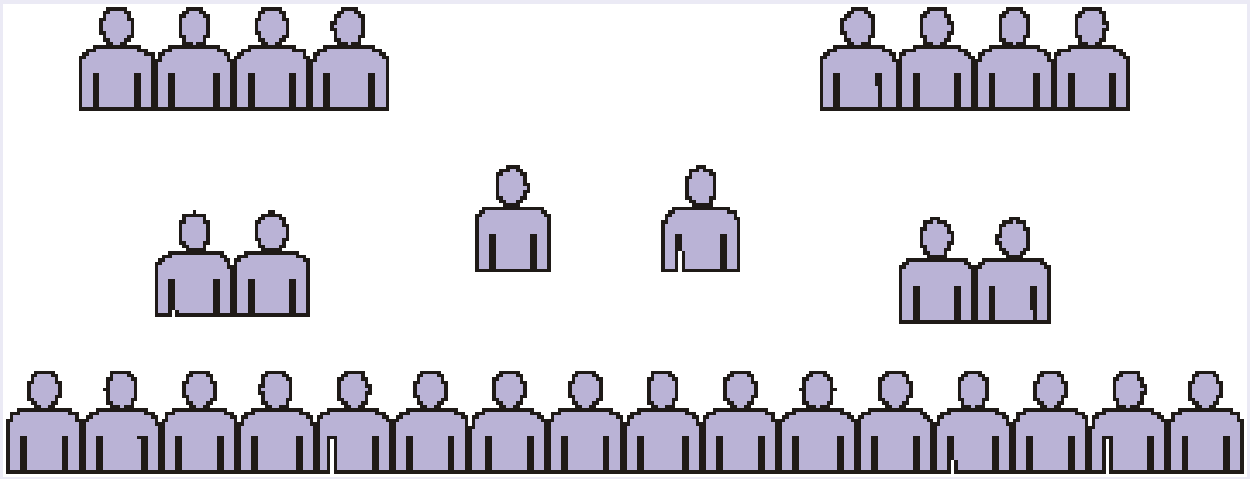

PUBLIKA

4. korak

Na kraju suci trebaju odlučiti ko je uvjerljivije zastupao svoju stranu, za ili protiv. Presudu će donijeti neovisno, na papirićima. Svaki će sudac obrazložiti svoju presudu.

DIO ZA UČENIKE

KONTEKSTUALIZACIJA

Odmah po oslobođenju, vlast je u Jugoslaviji imala dva cilja: obnovu razorene zemlje i sređivanje gospodarskih prilika. Nakon obnove, slijedila je etapa industrijalizacije i elektrifikacije. Velika su sredstva bila uložena u tešku industriju, energetiku, rudarstvo i vojnu opremu, a zapostavljen je razvoj lahke industrije i infrastrukture. Većina stanovništva živjela je u priličnom siromaštvu, na šta je utjecala i ekonomska blokada s istoka, koja je onemogućila izgradnju planiranih industrijskih postrojenja te izazvala pomanjkanje deviza za nabavku opreme sa zapada. U razdoblju od 1955-1961. Partija je propagirala jugoslavensko privredno čudo i najavljivala dostizanje visokorazvijenih zemalja. Država je imala nadzor nad investicijama, koje su u određenoj mjeri pristizale do manjih gradova, prema državnom planu. Bez zapadne pomoći početkom šezdesetih, gospodarstvo je počelo stagnirati: industrijalizacija je zastala, poljoprivreda je nazadovala, seosko se stanovništvo smanjivalo. Partijski je vrh uočio da je umjesto povećanja proizvodnje i uključenja u međunarodno tržište, Jugoslavija ostajala u zatvorenoj privrednoj politici. Zbog toga je odlučio provesti privrednu reformu (1965.) koja je imala odraza i na društveni život.

GRUPA 1	OBITELJ I STANOVANJE NA SELU I U GRADU

Slika 1: Seoska kuhinja, Hercegovina 1970-e

Slika 2. Selo u Srbiji 1960-e

Slika 3. Grad Dubrovnik, 1966.

Slika 4. Grad Svetozarevo, 1960.

1. Analizirajte ove fotografije.
2. Koje su obitelji brojnije? Hoće li to utjecati na kvalitet i standard života?
3. Usporedite odjeću i namještaj.
4. Pokušajte izvesti zaključak o kvalitetu života na selu i u gradu.

	Broj članova obitelji	Namještaj	Odjeća	Kvaliteta života/standard
SELO				
GRAD				

GRUPA 2	HIGIJENSKO-ZDRAVSTVENI UVJETI

SANITARNE PRILIKE U BEOGRADU 1945. GODINE

"Završilo se već devet meseci kako je Beograd oslobođen, a beogradske ulice, bulevari, trgovi i pijace prekriveni su još uvek manjim ili većim gomilama smeća i raznovrsnim otpacima dnevnog života. Vanjski izgled grada je takav da mora kod svakog dobronamernog čoveka da izazove rumenilo stida i živo negodovanje... Njegoševa ulica je gotovo u celoj svojoj dužini, a osobito uz gimnaziju i Cvetni trg, gusto prekrivena najraznovrsnijim otpacima kao slamom, senom, konjskom nečisti, papirom, perjem, korama od lubenice itd. uz ogroman broj muha... Stanje sanitarnih prilika u Beogradu, a i u mnogim drugim gradovima u našoj zemlji je takovo da je upravo krajnje vreme i nužda da se i kod nas stvori naročita organizacija zvana sanitarna inspekcija, kao što postoji u drugim zemljama, a naročito

SANITARNO-KOMUNALNE PRILIKE U ZENICI 1950. GODINE

"U vezi sa sanitarno-komunalnim prilikama, važno je podvući jako izražene anti-sanitarne prilike koje se uočavaju na samim gradskim ulicama. To se vidi iz podatka da se 2/3 ulica uopšte ne čisti, a na ulicama je nađeno 3500 komada balege, 7492 kg đubreta i otpadaka, 190 ispljuvaka i 10 ljudskih fekalija. Sloj prašine sitne i rastresite koji pokriva zeničke ulice, prosečno iznosi 2,4 mm debljine, a gustina prašine u vazduhu je veoma velika."

SOLIDARNOŠĆU DO ZDRAVSTVENOG OSIGURANJA ZEMLJORADNIKA (30. X. 1974. god.)

"Često smo konstatovali da stanje zdravstvene zaštite poljoprivrednika znatno zaostaje za zdravstvenim stanjem i zaštitom radnika, da je oko 50 % poljoprivrednog stanovništva starije od 50 god. da poljoprivredi nedostaju pre svega srednja, radna i proizvodno visoko sposobna generacija, koja se gotovo u celini zaposlila u industriji ili otišla na rad u inostranstvo.
Raslojavanje sela i "bežanje od pluga" je sve izraženije uprkos "zelenom planu" i povoljnostima koje su stigle u poslednji čas. Dohodak koji se stiče izvan poljoprivrede znatno je lakši. Nerešeno zdravstveno osiguranje poljoprivrednika ima presudnu ulogu u preorijentisanju zemljoradnika na druge profesije. Plaćanje pregleda, lekova, laboratorijskih i rengen usluga, bolničkog lečenja i dr. predstavlja veliki izdatak, naročito za mnogočlano domaćinstvo sa niskim dohotkom... Stalnim radnim odnosom u drugim delatnostima ili zapošljavanjem u inostranstvu ta boljka se automatski otklanja... Zbog stalnog povećanja cena zdravstvenih usluga, koji brže rastu od dohotka poljoprivrednih proizvođača, položaj poljoprivrednog domaćinstva, kad oboli član (stariji od 15 i mlađi od 65 god.) se iz godine u godinu povećava. Ako se uporede cene zdravstvenih usluga iz oktobra 1973. god. sa cenama koje važe u oktobru 1974. god. vidi se da su se one prosečno povećale za oko 50 %.)."

1. **Usporedite ove izvore.**
2. **Kakve su komunalno-zdravstvene prilike u gradu, a kakve na selu?**
3. **Povedite diskusiju o tome gdje se zdravije živi: u selu ili gradu.**
4. **Argumentirajte svoje stavove.**

GRUPA 3 VJENČANJA NA SELU I GRADU

IZJAVA O VJENČANJU NA SELU (Kupinec, 31. 12. 1964.-2.1. 1965.):

"Svadba je bila u matičnom uredu u Kupincu. Nazočno je bilo 150 ljudi. Dolazili su iz Zagreba vlakom (osim strica koji je došao taksijem), a iz Kupinca pješice ili konjima i kolima. Imali smo živu glazbu: violinu, dvije bugarije i harmoniku. Svadba se odvijala u mojoj rodnoj kući. Bili smo normalno obučeni, nitko nije bio u nošnji, osim maškara koje tradicionalno dolaze u svatove. Čak ni ja nisam imala vjenčanicu, nego haljinu od brokata. Slavlje je trajalo gotovo tri dana: od 31. prosinca, pa do jutra 2. siječnja. Svadba je bila jako vesela, sve s domaćom hranom."

Izjava Ane Filipašić, rođ. 1942.,

Selo Botovo pokraj Koprivnice, svadba 60-tih

Građanski brak, Zagreb 1967.

IZJAVA O GRAĐANSKOM VJENČANJU (1966.)

"Mi nismo bili tipična gradska svadba. Išli smo na svadbu autobusom s kumovima i rodbinom na općinu Medveščak. Nismo išli u autima kolonama, s trubljenjem onda tak nije ni bio običaj. Lijepo smo svi sjeli u dvoranu za svadbe. Ja sam imala svjetlosivi kostim (nisam imala vjenčanicu do poda), a suprug odijelo koje smo oboje imali na njegovoj promociji 1965. Matičarka je pročitala obveze i dužnosti supružnika, izmijenili smo prstene, potpisali dokumente i to je bilo to. Poslije toga smo sjeli u autobus, vratili se natrag u stan njegovih roditelja gdje je bila priređena večera za rodbinu, kumove i prijatelje, nas 16. Poslije su se oni ostali družiti, a mi smo pokupili stvari i otišli na vlak do Splita spavaćim kolima i na Brač na bračno putovanje. Slično su se vjenčali šogorica i šogor 1969., ali oni su se vjenčali na Markovom trgu i otišli u mali restoran gdje je večeralo njih desetak. Ali ja nisam bila tamo jer sam bila u rodilištu."

1. Usporedite ove izvore.
2. U čemu se razlikuje svadba na selu od svadbe u gradu?
3. Razmislite kako će izgledati svadba u gradu ako su mladenci pridošlice sa sela?
4. Može li svadba biti pokazatelj kvaliteta života? Objasnite zašto.

GRUPA 4	PROMJENE I MIGRACIJE SELO-GRAD

O PERSPEKTIVI RAZVOJA U OPĆINI ŽUPANJE

"Ako ste pomislili da je problem nezaposlenosti izraženiji u većim, razvijenim gradovima nego u nerazvijenijim poljoprivrednim krajevima – niste u pravu. (…) Problemi vezani uz zapošljavanje jednako pogađaju sve mlade koji traže posao, bez obzira na njihovu školsku spremu ili mjesto prebivališta. (…) Značajna ulaganja u dvije farme muznih krava, farmu rasplodne junadi i u kapacitete za doradu sjemenske soje donose mogućnost otvaranja novih radnih mjesta. (…) Velik broj mladih okreće leđa poljoprivredi samo zbog pogrešnih shvaćanja o selu, mada poljoprivreda u principu pruža mogućnost za ostvarenje većeg dohotka i boljeg standarda nego mnoge druge privredne grane. A sigurno je da mladi ne bi u tolikom broju odlazili u gradove kada bi na selu imali bolje uvjete za život i osiguranu egzistenciju."

Polet, br. 254., 1. III 1984., str. 10.

O PROMJENI NAČINA ŽIVOTA NA SELU

"Posavina i Turopolje promijenili su osamdesetih izgled ali i način života zahvaljujući tehnološkom napretku. (...) Još prije 10 ili 20 godina kloparali su drvenim kolima i klopali drvenim žlicama iz drvenih zdjela. (...) Kad je prije koje godine u selo stigao prvi televizor, svi smo išli gledati to čudo. Sad ga ima svaka kuća. (...) Ljudi prodaju konje da kupe traktor. Tko traktor, tko auto, netko traktor i auto, netko dva automobila. Parni i neparni. Jedan vozi žena, drugi vozi muž. (...) Bijeli hladnjak za zamrzavanje nazivaju škrinjom. I tu bijelu škrinju ima svaka kuća. (...) Sva su sela puna bijelih kuća. Svaka druga zidana, svaka druga drvena, a gotovo svaka iznutra je bijela. (...) Još prije pola godine ta su sela bila stotine ljeta iza gradova. A nadomak Karlovca i Zagreba. Samo pola dana drndanja zaprežnim kolima, sad su pola sata vožnje do Karlovca, ni toliko do Zagreba. Dok se Jugoslavija elektrificirala i asfaltirala, oni su škiljili uz petrolejku i gacali po blatu. Kad su se drugi televizirali, oni su se elektrificirali i asfaltirali i potom pobijelili od kućanskih aparata. Sad se bijeli svijet kompjuterizira, a ni Pokuplje nije daleko od toga."

1. Usporedite ove izvore.
2. Kakve se promjene događaju na selu 80-ih godina?
3. Što možete zaključiti o migracijama selo-grad i o perspektivi razvoja sela?

Usporedite tekstove svih
rajte unutar skupine: o
pojedincu, o slobodi pojedi
stupnju otuđenja i drugo.
ili sličnosti na relaciji selo-

GRUPA 5 — MENTALITETI I SLOBODE

BEKRIJA SI CIJELO SELO VIČE

„Im'o kuću, nemam je,
Im'o zemlju, prod'o je.
Svo imanje prokock'o
Pa šta? – Bio mi ćeif...
Zar je tako nešto grijeh?
Im'o dragu, nemam je,
Imam zato druge sve.
Sve sam pare prokock'o
Pa šta? – Bio mi ćeif...

Zar je tako nešto grijeh?
Bekrija sam, bekrija sam prvi,
Bekrija sam, to mi je u krvi.
Bekrija sam, ljudi!
'Bekrija si!' – cijelo selo viče.
'E pa jesam, šta se koga tiče!'"

Bijelo dugme, LP Šta bi dao da si na mom mjestu, 1976.

1. **Što na temelju ove pjesme možete zaključiti o mentalitetu sela?**
2. **Može li pojedinac na selu voditi život kakav želi?**

NEPRILAGOĐEN (FILM)

„Danas sam bacio radio kroz prozor,
Razbio se u tisuću komada,
Na programu nije bilo ništa za mene,
Samo reklame i dileme.

Radio, ovo je tvoj kraj,
Radio, baj, baj, baj...
Radio, ja sam ostao isti,
Ja sam neprilagođen!

Izašao sam,
Ljudi su se okretali za mnom,
Svi su upirali prstom u mene,
Ja sam neprilagođen!

Djevojke su daleke,
Djevojke su meke,
Djevojke su daleko od mene,
Ja sam neprilagođen!"

BITLES

„Frizure krojile su svijet,
i na žalost danas opet.
Mnogo godina od sad,
preko polja išao sam tad.
Sjećam se, bio je maj,
na polju vrli Štajerci.
Krumpir su okopavali.

Gle te ga, kako dugu kosu ima
Je l to dečko ili cura?
Gle te ga, Bitlsa!

Čuj ti, Bitls zmazani,
nemaš u glavi pameti,
Kristuš čupavi!

Dugu kosu odbaci,
misno odijelo obuci!
Pa majicu ljepšu, drugu,
I juriš na cugu!

Nedugo potom ošišao sam se,
kupio odijelo, odlazio na posao
Gle te ga, muža zalizanog!
Je l to dečko ili cura?
Gle te ga, šminkera!

Čuj ti, s cipelama špičastim,
nemaš u glavi pameti,
šminker blesavi!

Odbaci te parfeme,
i pusti kosu pravu!
Pa nemoj med lizati,
Muškarac ćeš pravi postati."

1. **Kako selo doživljava novitete koji dolaze iz grada?**
2. **Jesu li promjene u gradu i selu istovremene?**

LJUDI IZ GRADOVA (EKV)

„Priđi bliže i pogledaj dobro
kuda vode ovi tragovi
tamo svetla gore u noći
ta su svetla naši gradovi

Svako svetlo je jedan stan
u stanu krevet, sto, stolice
plavo svetlo preko plavih lica
i plavi glas iz plave kutije

Ljudi iz gradova
ljudi iz gradova

Da li možeš prepoznati lica
lica ljudi iz gradova
da li možeš prepoznati govor
govor ljudi iz gradova
Mi smo snažni, mi smo jaki
ljudi iz gradova.
Mi smo snažni,
mi smo jaki.

Prvi dan smo sedeli
i prvi dan je proš'o kraj nas
drugi dan smo sedeli i čekali
i drugi dan je proš'o kraj nas
treći dan već smo pružali ruke
i treći dan je proš'o kraj nas
peti dan smo sedeli i čekali
i plakali i sedeli
i čekali i plakali..."

Ekatarina Velika, LP Ljubav, 1987.

1. **Kako autor pjesme opisuje ljude iz gradova?**
2. **Što na temelju izvora možemo saznati o njiovom društvenom životu?**
3. **Postoji li u gradu otuđenost?**

1. **Usporedite tekstove svih pjesama i prodiskutirajte unutar grupe o odnosu sredine prema pojedincu, o slobodi pojedinca u gradu i na selu, o stupnju otuđenja i drugo.**
2. **Uočavate li više razlika ili sličnosti na relaciji selo – grad?**

GRUPA 6	ZABAVA

PRIMJER ZABAVE U STOCU

"Ove zime je monoton život u Stocu, jer omladina nema takoreći nikakvog zabavnog života. Odred izviđača "Danilo Soldatić" iz Stoca, koji je okupio priličan broj omladine, donio je odluku da se organizuju interne igranke i to uz gramofon. Jedne večeri u prostorije je ušao milicionar (…) koji je dobio naređenje da zatvori prostorije, jer igranka nije najavljena i odobrena. Kada omladinci nisu htjeli da napuste prostorije, tada je milicionar zatražio ličnu kartu od M. T. Milicionar je vratio legitimaciju naglasivši mu da će biti kažnjen. (…) Ako ne smijemo održavati interne igranke, onda gdje da provodimo vrijeme? Preostaje nam jedino da idemo u birtije, što je izgleda nam - dozvoljeno."

"Sloboda", Mostar, 1962.

1. Ko je organizirao zabavu u Stocu i kako?
2. Zašto je ples prekinut?
3. Koja je alternativna mogućnost zabave mladih?

PRIMJER ZABAVE U MANJEM GRADU (IVANIĆ-GRAD, 1980)

"U ljetnim mjesecima omladina se okuplja na javnim mjestima: trgu, parku ispred pošte, po pedesetak omladinaca skoro do ponoći. A zimi smo u bifeima kojih ima previše. Stoji se pored šanka i pije, sluša juke-box. Dobili smo dvije vlažne prostorije u staroj općinskoj zgradi, veličine tri sa dva metra. Sad je tamo arhiva. Društveno-političke organizacije malo vode brigu, pozivaju nas na razgovore, ali ne pružaju ništa konkretno. No čeka nas malo vedrija budućnost. U izgledu je gradnja omladinskog sportskog doma. (…) I u seoskoj sredini najfrekventnija je riječ birtije. Prazne flaše pive samo se slažu u uglove. U Posavskim Bregima bio je ranije mladi pop s mnogo sluha za probleme omladine. Dopustio je mladićima da igraju nogomet na crkvenom zemljištu, kupio je i loptu. Manji dio omladine je našao svoje sadržaje u Narodnoj tehnici, drugi opet u pjevačkom zboru… Onaj veći dio čini šutljivu većinu. Šuti i ispijaju svoje gemište. I tako. Mir vlada sve dok se ne dogodi neki ispad, sve dok se ne razbije staklo u prostoriji za ples, dok se netko ne pobljuje i potuče, pa se započne sa sastančenjem i traženjem krivca. A krivca ne treba tražiti, zar ne?"

1. Šta poduzimaju društveno-političke organizacije u prilog kvalitetnije zabave na selu?
2. Ko još nudi rješenja i kakva?

PRIMJER ZABAVE U GRADU (ZAGREB, 1978/79.)

"Od početka prošle sezone (1978/79.) u zagrebačkom Studentskom centru je disco-club svakog petka rezerviran za program koji okuplja mlade ljude. Tako je počela raditi '3. linija'. (…) Program koji je u početku zacrtan ostao je isti do danas, a to znači: 1. prezentacija jugoslavenskog rocka i jazza, 2. pružanje mogućnosti neafirmiranim bendovima da sviraju i gnjave posjetioce; 3. prezentacija zagrebačkih šansonjera; 4. tu i tamo dofurati nekog izvan Juge; 5. održavati jam-sessione; 6. potpomagati bendove kojima je to potrebno ustupanjem prostora za vježbanje. Program petkom traje od 20 do 01, a odvija se istovremeno u dvije prostorije. U drugoj prostoriji gledaju se filmovi. (…) Ove godine (…) bit će više mjesta za dramske amaterske sekcije koje su već počele raditi u okviru studentskih domova, pojavljivat će se češće i poezija, šansona, televizija, a planiraju se i neke likovne akcije. Poučeni dobrim iskustvom i posljednji slobodni dan disco-kluba (ponedjeljak) pretvorit će se u glazbenu slušaonicu (…)."

Polet, br. 121, 12. II 1980., str. 12-13.

1. Šta je "treća linija"?
2. Kakvi su dalji planovi zagrebačkog Studentskog centra?

Kamena s ramena

Plesnjak

Maškare

Bračni par Živković

1. Analizirajte ove slikovne izvore.
2. Koji prikazuju oblike zabave u gradu, a koji na selu?
3. Koje vam fotografije djeluju spontano, a koje namještene?
4. Koji su oblici zabave bliži tradiciji, a koji modernom svijetu?
5. Koja vrsta zabave vam se čini atraktivnijom? Argumentirajte svoje mišljenje.

Ivan Dukić

„SUMNJIVO IGRA NOVA GENERACIJA”
odnos mladih i starih u SFR Jugoslaviji

Mladi-stari: generacijski i(li) ideološki sukob?

DIO ZA NASTAVNIKE

CILJ

Na temelju analize izvora i diskusije pronaći odgovor na ključno pitanje: Kakav je bio odnos mladih i starih u SFR Jugoslaviji, te radi li se o generacijskom ili ideološkom sukobu?

ISHOD

· analizom izvora stjecati znanja o odnosima između generacija na području SFRJ

· uočiti promjene koje se događaju 60-ih godina 20. stoljeća

TOK RADA

1. korak

Voditelj će porazgovarati s nazočnima i upitati ih sukobljavaju li se oni s roditeljima: Ako da, oko čega? Na ploči / flip-chartu u obliku grozdova može se skicirati i izdvojiti glavne tačke sukoba. Zatim će upitati nazočne smatraju li da takvih sukoba nije bilo prije 40-ak godina.

2. korak

Nakon toga sudionicima će se prezentirati uvodni tekst. Ovaj tekst je idealan za kontekstualizaciju cijele radionice.

KONTEKSTUALI-ZACIJA

“Podjela na staru i mladu generaciju, na ‘konzervativne’ i ‘gnjevne mlade ljude’ u biti je umjetna; nitko još nije odredio kad čovjek napušta tabor mladih i odlazi u stariju generaciju.

Ipak, razlike postoje. Mladi uvijek donose nešto novo, oni nešto žele izmijeniti. Od načina odijevanja i boje kose, do pogleda na određene probleme i cijelog morala jednog vremena.

45 minuta

Historija je pokazala da u novom što ga mladi donose ima uvijek dovoljno pozitivnog. Historija nas, doduše, uči da su mladi u svojim nastojanjima uvijek bili i sputavani. To je donekle razumljivo kad znamo da je riječ o još neformiranim ličnostima, ali s druge strane znamo također da su pretjerana sputavanja dovela do pravog revolta mladih i potpune izmjene načina života i morala jednog društva. (…)

Začudo, akcije ‘vojske spasa’ u posljednje vrijeme kao da su počele rasti. Njihova borba protiv ‘ekscesa’ mladih pretvorila se u pravu kampanju. Kampanju protiv crnih pulovera i duge kose, protiv mini-sukanja i električnih gitara. Akteri te borbe zaboravljaju pri tom da su i sami jednom nosili ‘šimi’-cipele i plesali ‘razvratni’ tango i da su se s roditeljima prepirali zbog čudnih frizura i sukanja tri prsta ispod koljena. (…)

Zaboravljamo, na žalost, da sve ekstremno novo što mladi donose nije ništa drugo nego reakcija na pritisak što ga obično bez razloga vrši jedan dio starog društva.“ (Studio, br. 121, str. 4-5, 30. VII - 5.VIII 1966.)

3. korak

Zatim će postaviti ključno pitanje: U odnosima mladih i starih radi li se o ideološkom ili generacijskom sukobu? Nazočne će podijeliti u 6 grupa. Svaka

će grupa dobiti izvore na kojima će raditi.

4. korak

Sudionici u grupama analiziraju izvore (10 min), diskutiraju unutar grupe, odgovaraju na pitanja i pripremaju prezentaciju zaključaka grupa. Voditelj obilazi grupe i po potrebi usmjerava njihov rad.

5. korak

Predstavnici grupa prezentirat će zaključke svojih grupa. Svaki će predstavnik za to imati do 2-3 minute vremena, možda i koju minutu više ako se razvije diskusija. Shodno zaključcima grupa, voditelj će upisivati + ili - u tablicu. Ako sukoba ima, napisat će radi li se o ideološkom (I) ili generacijskom (G) sukobu.

6. korak

Nakon toga svi će aktivno pogledati insert iz filma "Sjećaš li se Dolly Bell?" Emira Kusturice. Odgovorit će na pitanja, a zatim će se razviti kratka diskusija te pokušati izvesti zaključak radi li se o generacijskom ili ideološkom sukobu.

SUKOB MLADI-STARI	MODA 1	MODA 2	SELO-GRAD	ZABAVA	MUZIKA
(+/-) (I ili G)					

GRUPA 1	MODA 1. (primjer mini-suknji)

Godine 1967. na ulicama gradova SFRJ (pa i u školama) pojavile su se mini suknje. Pročitajte kakve su bile reakcije.

ANKETA O MINI SUKNJAMA

B. Žukina (Zagreb, 19 god.): "Smatram da se takva moda neće održati jer je nepraktična i napadna."

J. Ševelj (Zagreb, 16 god.): "Prihvatila sam mini suknje s velikim oduševljenjem, jer su praktične i mladenačke. (…) Takvu bih suknju nosila kad bi se tome protivio i moj momak. (…) Ipak, mini je samo 'ludi val' koji će oluja modnih valova izbrisati."

B. Crnković (Rijeka, 17 god.): **"Ne sviđaju mi se i vrlo su nepraktične. Ne bih je obukla ako se to ne bi sviđalo mom prijatelju. Ta će moda proći kao i svaka druga."**

M. Spoja (Petrinja, 17 god.): "Kada sam na televiziji, a poslije već i u našem gradu vidjela djevojke kako nose mini suknje, nisam bila oduševljena i to mi se baš nije sviđalo. Ipak, mislim da će se ta moda dugo održati. Zašto bi to bilo gore od bikinija koji se tako dugo nose?"

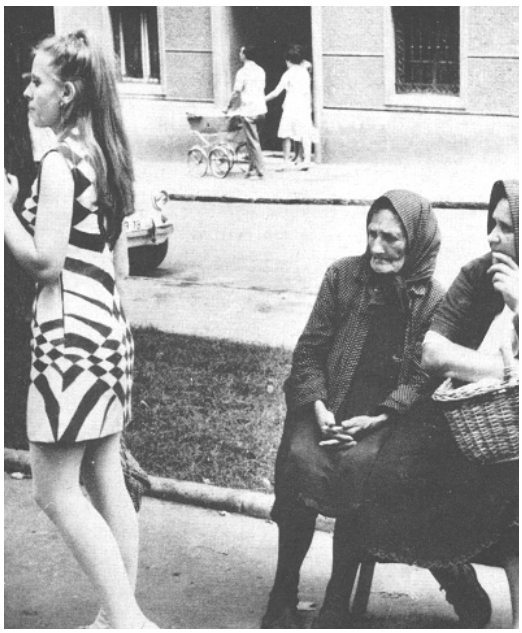

Mini suknje u Beogradu, 1967

MINI U KLUPI

"Mini-suknje su se pojavile u ljeto 1967. godine. Kad su učenice na jesen došle u njima u školu, morale su ići kući na presvlačenje. Došlo je do sukoba mišljenja: profesori se nisu mogli složiti s kratkim suknjama, a učenice su tvrdile da su im suknje sasvim normalne. Prof. Tomislav Zupčić, ravnatelj VII. gimnazije u Zagrebu je izjavio: «Smatramo da je to novi val koji će kao i mnogi drugi proći. Našim učenicima ne zabranjujemo da nose mini suknje. (…) Preostaje nam jedino nada da neće biti superkratkih minija.» (…) Prof. Marijan Cukor kaže: »Odlučili smo da što manje o njemu govorimo, jer smatramo da ćemo ga tako prije otkloniti nego zabranama. (…) Mini će proći kao što su prošli mnogi modni krikovi. Važno je da su đaci na mjestu i da odgovaraju svojim obvezama.» Drukčije misle u II. gimnaziji. Ondje je profesorica zamolila učenicu da ode kući i promijeni haljinu. «Bilo je to zaista pretjerano», rekla je ravnateljica, »Suknja je bila toliko kratka da se učenica nije smjela ni sagnuti. Sada učenice moraju nositi kute.» Učenice VII. gimnazije kažu: Volimo mini i smatramo da nam se ne bi smjelo braniti da ga nosimo. Jer nije važno koliko je suknja dugačka, već koliko pratimo nastavu, koliko učimo i znamo.»

1. **Analizirajte izvore.**
2. **Kakve su bile reakcije na mini suknje (mladih, starih, prosvjetnih djelatnika)?**
3. **Promotrite sliku.**
4. **Možete li pretpostaviti kako bake komentiraju novu modu?**
5. **Prodiskutirajte unutar skupine o ključnom pitanju.**

GRUPA 2	MODA 2. (primjer duge kose)

SMIJEM LI KAO ČLAN SK IMATI DUGU KOSU?

"Mislim da je moj otac na temelju vrlo rasprostranjenog mišljenja da je duga kosa simbol huliganstva, razmišljao kako će me drugovi u sadašnjoj organizaciji SK ocijeniti ako se na sastanku pojavim s nekoliko centimetara duljom kosom. I mene osobno interesira: smije li omladinac, član SKJ, imati dugu »huligansku« frizuru? (…) I dok me majka uvjerava da odem na sastanak s beatles frizurom, otac je pristaša taktičnijeg nastupa: najprije želi da »ispita atmosferu«. Mislim da ću ipak poslušati majku, jer u statutu SKJ ništa ne piše o dugoj kosi."

Plavi vjesnik, br. 648, str. 3, 23. II 1967.

KO STE VI ČUPAVCI?

Komentari su bili oštri, ocjene jednodušne. Mladići i djevojke duge kose s kojima smo razgovarali otvoreno su tvrdili kako smatraju da su sve optužbe koje se iznose protiv njih neosnovane. Nema razloga da ih se tretira kao lošiji dio ili čak kao "talog" njihove generacije, oni čak i ne osjećaju potrebu da se njihove manire pripisuju generaciji i da se na čitav fenomen gleda uspoređujući ga s modama starijih generacija. (…) Žalosno je da prosvjetni radnici, dakle oni kojima bi već zbog toga što odgajaju mlade horizonti trebali biti široki, nemaju razumijevanja za nešto što je već postalo

PISMO GRUPE RODITELJA

"Ne znam kakvu intenciju ima vaš list posvećen uglavnom djeci i omladini, jer po sadržaju ne vidim ni trunke odgojnog i kulturnog u njegovim tekstovima. (…) Koliko Muzička omladina Zagreba ulaže napora da odgaja omladinu u duhu prave muzike, toliko vi na drugoj strani servirate samo to žalosno urlanje i zavijanje ili amatersko nabijanje po raznim 'instrumentima'. (…) Vaš je list po sadržaju mizeran i to je činjenica. Vaše ilustracije prikazuju samo neke čupavce i kretene. Ne mogu nikako razumjeti što oni s tim dugim i čupavim frizurama žele, a što vi kad ih propagirate. Ovo je sve skupa jedna velika kulturna sramota koju će povijest jednom zabilježiti. (…)"

Pismo grupe roditelja Plavom vjesniku*, br. 656, 1965.*

1. Kako novine komentiraju pojavu duge kose?
2. Kakav je stav roditelja, a kakav prosvjetnih radnika?
3. Smatrate li opravdanom dilemu o tome smije li član SK imati dugu kosu?
4. Argumentirajte svoje stavove. Prodiskutirajte unutar skupine o ključnom pitanju.

GRUPA 3	SELO - GRAD

ODNOS MLADIH I STARIH U GRADOVIMA

Globus na temelju opširnih anketa analizira imaju li današnje djevojke i mladići dovoljno mogućnosti da žive onako kako žele. Uzorak je činilo 1.400 djevojaka u dobi 17-22 godine iz Siska, Beograda, Karlovca, Ljubljane, Varaždina i Zagreba.

"Razlike nastaju na relacijama, na primjer, Zagreb-Varaždin ili Beograd-Sisak. Ljubljanska radnica ima mnogo slobodnija shvaćanja o životu negoli varaždinska maturantica. U Sisku su roditelji mnogo stroži negoli u Zagrebu. U Varaždinu djevojke navečer smiju ostati izvan kuće najdulje do deset sati. U Zagrebu subotom i nedjeljom mnoge od njih u deset navečer tek odlaze u kinematografe. Istina je i to da su obiteljske prilike (odnosi majke i oca) u provinciji mnogo sređenije i snošljivije negoli u velikim centrima, ali je isto tako tačno da djevojke iz Zagreba, Beograda i Ljubljane misle da će svoju djecu odgajati po prilici onako kako su njih odgajali njihovi roditelji, za razliku od onih iz provincije koje kaže da će djeci dati mnogo više slobode."

OTAC I SIN - KOVAČI PLUGOVA

"Pomoravsko selo Trešnjevica poznato je u okolini Paraćina i Ćuprije kao naselje koje ima najveći broj zanatlija i zanatskih radionica. Trešnjevački kolari, kovači, stolari, limari, zidari, moleri, šnajderi imaju brojne mušterije po mnogim selima i gradovima, jer uživaju ugled vrednih i dobrih majstora. Zanat se ovde prenosi sa oca na sina. To je tradicija. Sinovi zanatlija retko nastavljaju školovanje. Oni vole svoje selo, svoj dom, svoj posao."

STROGI OTAC, NESTAŠNO DIJETE

"U toku sedemdesetih godina bile su česte nesuglasice između omladinske organizacije u Mjesnim zajednicama (MZ) i ostalih društveno-političkih struktura mjesta. U tijelima kao što su Skupština ili Savjet MZ-a uglavnom su sjedili nešto stariji ljudi, koji često nisu imali previše sluha za neke potrebe mladih. (…) Takvi sukobi često i nisu imali pravi razlog, nego se iza svega ponajčešće krilo tek nekoliko usijanih glava. S jedne strane omladinci, koji su uglavnom na pogrešan način zahtijevali pravdu, a s druge strane 2 ili 3 čovjeka iz MZ-a, koji nisu mogli trpjeti da tamo neki balavci izvode nešto bez njihove kontrole. (…) Prema omladini se odnose kao strogi otac prema nestašnom djetetu: pusti ga da se igra, ali ga kazni čim negdje pogriješi."

1. Analizirajte ove izvore.
2. Kakvi su generacijski odnosi u selu, a kakvi u gradu?
3. Ima li sukoba?
4. Gdje mladi imaju više slobode?
5. Prodiskutirajte unutar skupine o ključnom pitanju.

GRUPA 4	ZABAVA

ZABAVA U OSIJEKU 1950-IH.

«Plesni orkestar "Bonzo" u to je vrijeme (početkom 50-tih op. au.) svirao u popularnom COD-u, Centralnom omladinskom domu, na uglu Ante Starčevića i Kapucinske ulice.... COD je bio svojevrstan Olimp osječke zabave i najprivlačnija gradska oaza u kojoj su se mladi okupljali, družili, plesali i zabavljali se. Svaki je nastup orkestra "Bonzo" počeo poznatom pjesmom "Crna pantera", a najčešće izvedene skladbe bile su "Night in Casablanca", "Hello Dolly", "Stardust", "Begin the Beguine", "Manhattan", "Tea for two", "Besame mucho", "Caravan" i druge. Treba reći da su sve te pjesme tada bile na popisu zabranjenih američkih šlagera, koji je objavljen u zagrebačkom "Vjesniku". No, Braco Bem nije se uzbuđivao, a na svoj duhoviti način teatralizirao je je i slučaj kad je zbog plesa boogie-woogie, jednom prilikom ravno s pozornice COD-a odveden u stanicu milicije, gdje je morao sam pjevati i plesati taj ples, kako bi neki nazočni dužnosnici procijenili pogubnost te glazbe za mladež.»

Branko Mihaljević, Tragovi osječke zabavne glazbe, Osijek, 2002., 59-61.

MONOLOG JEDNOG TINEJDŽERA

"Zovem se Dolores. Osamnaest mi je godina i uskoro ću maturirati u beogradskoj gimnaziji 'Moša Pijade'. Upisaću režiju ako me prime. Ne bih željela da ovo što govorim umanji moje šanse za upis na studij. (…) Govori se da smo bezvoljni. To je donekle tačno. Zapravo, slabo smo organizovani. Bezvoljnost dolazi otuda što se ni jedna akcija ne privede kraju, što se ništa započeto ne dovrši iako 'potencijala' ima. Gomile mladih stoje po uglovima, u nedostatku pametnijeg posla već po inerciji udaraju u gitaru, ili se jednostavno okupljaju da im prođe vreme. Savez omladine te iste devojke i mladiće ne može okupiti, iako oni imaju vremena napretek. Savez omladine za njih je naprosto neaktualan. Ta organizacija danas ne rešava bitne preokupacije svojih članova. Da se izrazim banalno: ako je mladiću potrebno da izvede svoju devojku u kino, a nema novaca, SO mu tu ne može pomoći. Hoću reći, ne postoji nekakva čvrsta organska povezanost između organizacije i njenih članova i mislim da bi tu trebalo mnogo menjati."

U JOVCU OTVOREN DISKO-KLUB

"Posle Krusara, Dobričeva i Mijatovca, Jovac je četvrto naselje u ćuprijskoj opštini koje je dobilo svoj disko-klub. Omladinska organizacija u ovom selu iskoristila je razglasnu stanicu Mesne zajednice i jednu prostoriju u Domu kulture koju je preuredila za svoje potrebe. U njoj se uz muziku sa ploča tri puta nedeljno održavaju igranke.

Tako je disko-klub pretvoren u mesto okupljanja mladića i devojaka. Sada je sve manje mladih u kafanama, a znatno je opao i broj omladinaca koji subotom i nedeljom odlaze u obližnje gradove, tražeći zabavu koju ranije nisu imali u svom selu."

Novi put, Svetozarevo, 10. II 1971.

1. Uključuje li se država u zabavu mladih i na koji način?

2. Usporedi zabavu mladih 50-ih, 60-ih i kraja 70-ih. Kakve promjene uočavaš?

3. Mijenja li se odnos mladih i starih u ovom razdoblju?

4. Prodiskutirajte unutar skupine o ključnom pitanju.

GRUPA 5	GLAZBA

PENZIONERI

«Penzioneri u mojoj ulici,
Ustaju rano, na suncu sjede.
Igraju karte, listaju novine.
O prošlosti govore,
Spominju mirovine.

Brine ih nogomet,
Društvena rekreacija,
Sumnjivo igra
Nova generacija.

Penzioneri u mojoj ulici
Spominju ljude koje nisam znao.
Kad nas vrijeme i ljudi pregaze
Jata umornih duša
Polijeću i odlaze.»

1. Kakav je autorov stav prema starijoj generaciji?

SRETNO DIJETE

"Ja sam odrastao uz ratne filmove u boji
Uz česte tučnjave u školi
Uz narodne pjesme pune boli.
Ja sam stvarno sretno dijete…
Ja sam odrastao uz predivne vojne parade,
uz studentske demonstracije
(izgubio sam sliku iz legitimacije-uuu!).
Ja sam stvarno sretno dijete.
Ja sam stvarno sretno dijete…"

Prljavo kazalište
LP "Prljavo kazalište", 1979.

1. Kako autor pjesme opisuje svoje djetinjstvo?
2. U kakvim je uvjetima odrastao?
3. Šta možeš zaključiti iz ovog teksta o građanskim slobodama i utjecaju ideologije?

1. Šta iz ovih tekstova možemo zaključiti o odnosima mlade i starije generacije?
2. Postoji li sukob generacija i kakvog je karaktera?

Insert 1 **SASTANAK** (trajanje: 2 min)

Pitanja za analizu inserta iz filma:
1. Zašto otac vodi obiteljski sastanak kao partijski?
2. Kako otac tumači "privatnu, ličnu inicijativu"?
3. Kako otac gleda na sinovo punoljetstvo?
4. Ko ima pravo donošenja odluka u obitelji?
5. Šta možemo zaključiti o strukturi obitelji 60-ih godina 20. stoljeća na temelju ovog isječka iz filma?

Insert 2 **RJEŠENJE** (trajanje: 3 min)

Pitanja za analizu inserta iz filma:
1. Šta je pokrenulo veselje u obitelji?
2. Kakav je odnos komunizma prema pojedincu?
3. Kako otac i sin gledaju na komunizam, a kako na hipnozu?
4. U čemu se njihovi stavovi podudaraju, a u čemu

Na temelju o
dva inserta
dopuni tablic

ČLAN OBITELJI	OTAC	MAJKA	DINO (srednji sin)	MIHO (najmlađi sin)
CILJ / SUSTAV VRIJEDNOSTI				

Darko Karačić

POLITIKA I SPORT

Kako je Jugoslavija koristila sport u promociji političke ideologije?

DIO ZA NASTAVNIKE

OBRAZLOŽENJE RADIONICE

Sport i politika mogu biti povezani. Socijalističke države su koristile grupiranje ljudi u sportskim društvima i na sportskim događajima u promociji svoje ideologije. Jugoslavija se u periodu od 1945. do 1990. nije razlikovala u korištenju sporta u političke svrhe od drugih socijalističkih država toga vremena. Masovni sportski događaji su organizirani u Jugoslaviji, jugoslavenski politički simboli su bili prisutni u sportu u Jugoslaviji, a Jugoslavija je koristila sport u promociji

ISHOD

- Razvijanje vještina samostalnog rasuđivanja kod učenika i
- Razvijanje kritičkog mišljenja učenika u radu s izvorima.

CILJ

Korištenjem ponuđenih izvora učenici trebaju pronaći vezu između sporta i politike u Jugoslaviji.

TOK ČASA

Koristeći ponuđene izvore učenici trebaju pokušati odgovoriti na ključno pitanje radionice i pronaći vezu između sporta i politike u Jugoslaviji. Nastavnik dijeli učenike u tri grupe. U prvom dijelu školskog sata sve tri grupe imaju zajednički zadatak – rad na ponuđenim izvorima. Drugi dio časa je posvećen prezentiranju odgovora na pitanja postavljena uz izvore. Svaka od tri grupe u posljednjem dijelu časa odgovara na po jedno ključno pitanje vezano za odnos politike i sporta u Jugoslaviji, a pitanja su sastavljena tako da se zadovolji model kritičkog mišljenja učenika u nastavi.

45 minuta

- **1. korak:** Sve tri grupe imaju zadatak odgovoriti na pitanja postavljena uz priložene izvore – 20 minuta.
- **2. korak:** Predstavnici svake grupe prezentiraju odgovore na postavljena pitanja – 10 minuta.
- **3. korak:** Grupe odgovaraju na ključna pitanja vezana za grupu izvora koju su koristile u prethodnom dijelu časa i njihovi predstavnici prezentiraju odgovore

DIO ZA UČENIKE

KONTEKSTUALIZACIJA

Sport i politika mogu biti povezani. Komunističke države su koristile grupiranje ljudi u sportskim društvima i na sportskim događajima u promociji svoje ideologije. Jugoslavija se u periodu od 1945. do 1990. nije razlikovala u korištenju sporta u političke svrhe od drugih komunističkih država toga vremena. Masovni sportski događaji su organizirani u Jugoslaviji, jugoslavenski politički simboli su bili prisutni u sportu u Jugoslaviji, a Jugoslavija je koristila sport u promociji svoje međunarodne političke pozicije.

GRUPA I	POLITIKA I MASOVNI SPORT

Kakva je povezanost masovnog sporta i politike u Jugoslaviji?

ZAVRŠEN AUTOMOBILSKI RELI ”ZVJEZDASTA VOŽNJA BRATSTVO-JEDINSTVO

Treba razvijati i njegovati masovni sport

- ističe se u poruci Aleksandra Rankovića*, koji je izabran za počasnog člana Auto-moto saveza Jugoslavije

Tjentište, 23. maja

...Minutom ćutanja odata je pošta poginulim borcima u legendarnoj bici na Sutjesci. Potom je izaslanik pokrovitelja »Zvjezdaste vožnje« potpredsjednika Republike Aleksandra Rankovića Mato Horvatić pročitao poruku druga Rankovića učesnicima ove sportsko-turističke priredbe.

Ovakva i druga slična takmičenja – kaže se između ostalog u poruci – doprinose uspješnom i svestranom razvitku masovnog sporta. Čini mi se da nije suvišno da se i ovoga puta posebno naglasi da se u našem socijalističkom društvu, zavisno od uslova i interesovanja omladine i građana, u prvom redu treba njegovati i razvijati masovni sport u raznovrsnim njegovim oblicima i disciplinama. Fizička kultura i sport treba da služe radnom čovjeku, zdravstvenom, fizičkom i moralnom vaspitanju naših radnih ljudi, naročito omladine, i da kao dio opšteg blagostanja služe razvijanja stvaralačkih snaga, boljem upoznavanju socijalističke domovine i bogatog istorijskog i kulturnog nasljeđa naših naroda...”

* Aleksandar Ranković bio je uz J. B. Tita jedan od najuticajnijih jugoslavenskih političara.

1. **Kako se može povezati mjesto održavanja ovog sportskog događaja sa jugoslavenskom državnom politikom?**
2. **U kojem je kontekstu Aleksandar Ranković spominjao značaj masovnog sporta u socijalističkoj Jugoslaviji?**

BILE SU I BIT ĆE IGRE

Prve sportske igre studentske omladine Jugoslavije protekle su u atmosferi prijateljstva, bratstva i jedinstva, zajedništva... Naredne igre održaće se u Kumrovcu 1977. godine

Rekli su...

Profesor dr. Zdravko Besarović, rektor Sarajevskog univerziteta:

“Sa posebnim zadovoljstvom sam doživio prve sportske igre studentske omladine Jugoslavije na Tjentištu u Dolini heroja u vrijeme proslave 83. rođendana druga Tita, 30. godišnjice pobjede nad fašizmom. Želim da ova sportska manifestacija postane tradicionalna, gdje će se sticati, na raznim istorijskim mjestima naše zemlje, nova prijateljstva, kovati bratstvo i jedinstvo, učvršćivati zajedništvo studentske omladine Jugoslavije.”

1. **Šta povezuje Tjentište i Kumrovec kao mjesta održavanja sportskih igara omladine Jugoslavije?**
2. **Zašto je rektor Sarajevskog univerziteta povezao sportske igre, rođendan jugoslavenskog predsjednika i godišnjicu pobjede nad fašizmom?**

GRUPA II	TITO I SPORT

Kako je sport u Jugoslaviji bio povezan sa kultom Tita i simbolima režima?

SPORT I NEŠTO VIŠE

I fudbaleri, kao i ostali sportisti, uvijek su među prvima čestitali rođendan drugu Titu. Još od 25. maja 1945. godine, desetak dana poslije oslobođenja zemlje fudbaleri Crvene zvezde i Metalca, današnjeg OFK Beograda su u okviru proslave rođendana maršala Tita odigrali fudbalski susret... Ostaće kao trajna uspomena da je to prijateljsko nadmetanje, začetak duge, prijatne, lijepe tradicije: da sportisti čestitaju rođendan voljenom Titu.

A Tito je, usprkos državničkim dužnostima, uvijek nalazio vremena da sportiste primi, porazgovara, našali se sa njima, posavjetuje, uputi misionarsku poruku.

- Bez obzira iz koje ste republike, vi ste predstavnici sporta cijele Jugoslavije. Vani ćete vi, uglavnom, ići i dalje kao državne reprezentacije. Ići će i klubovi iz pojedinih republika. Ali, i u tom slučaju, bilo da se radi o sportistima iz republike Hrvatske, Srbije, Crne Gore, ili neke druge republike nikad ne zaboravite da ste vi iz Jugoslavije. Vi morate biti važan faktor koji će doprinositi jedinstvu naše zemlje."

1. **Zašto su sportske utakmice bile organizirane u čast rođendanskog slavlja predsjednika Jugoslavije?**
2. **Kakva je bila poruka predsjednika Tita sportistima iz raznih jugoslavenskih republika u njegovom govoru?**
3. **Zašto je sport smatran važnim dijelom jugoslavenske državne politike?**

TELEGRAM KOŠARKAŠA KK BOSNE TITU 1979.

"GRENOBL. - Posle osvajanja naslova najbolje ekipe u Evropi košarkaši sarajevske Bosne uputili su telegram predsedniku Republike Josipu Brozu Titu u kome se kaže: »Dragi druže Tito! Iz Grenobla, gdje je jugoslovenski sport osvojio još jedno veliko priznanje i doprinio većem porastu ugleda naše zemlje u svetu, šaljemo Vam najsrdačnije pozdrave i želje za dobro zdravlje i dug život«."

To nije bio samo praznik Sarajeva nego i cele zemlje i još jedna pobeda svega onoga što nam obećava naš samoupravni sistem. U Grenoblu posle meča, dugo je odjekivalo: Mi smo Titovi, Tito je naš... Bravo momci, očuvali ste ugled zemlje i za to vam danas svi kažu: Veliko vam hvala."

1. **Kakvi su mogli biti razlozi javljanja košarkaša KK Bosne Titu 1979. godine?**
2. **Kako u drugom izvoru sportski novinar povezuje sport i politiku kroz uspjeh KK Bosne?**

NOGOMETNI KUP JUGOSLAVIJE

"POBJEDNICI:
1947. Partizan, Beograd
1948. Crvena zvezda, Beograd
1949. Crvena zvezda, Beograd
1950. Crvena zvezda, Beograd
1951. Dinamo, Zagreb
1952. Partizan, Beograd
1953. BSK, Beograd
1954. Partizan, Beograd
1955. BSK, Beograd
1956/1957. Partizan, Beograd
1957/1958. Crvena zvezda, Beograd
1958/1959. Crvena zvezda, Beograd
1959/1960. Dinamo, Zagreb
1960/1961. Vardar, Skoplje
1961/1962. OFK Beograd, Beograd
1962/1963. Dinamo, Zagreb
1963/1964. Crvena zvezda, Beograd
1964/1965. Dinamo, Zagreb
1965/1966. OFK Beograd, Beograd
1966/1967. Hajduk, Split
1967/1968. Crvena zvezda, Beograd
1968/1969. Dinamo, Zagreb
1969/1970. Crvena zvezda, Beograd
1970/1971. Crvena zvezda, Beograd
1971/1972. Hajduk, Split

1. **Kako se nazivi fudbalskih klubova mogu povezati sa politikom vladajuće ideologije u Jugoslaviji?**
2. **Kako tumačiš činjenicu da je pobjednik kupa dobijao pehar maršala**

GRUPA III	SPORT U MEĐUNARODNOJ POLITICI

Kako je Jugoslavija manifestirala svoj položaj u međunarodnoj politici kroz sport?

JUGOSLAVIJA – SSSR 3:1

Manifestacije u Beogradu

Beograd, 22. jula

Nekoliko hiljada Beograđana večeras je od sveg srca manifestiralo svoje oduševljenje zbog pobjede naše fudbalske reprezentacije nad ekipom SSSR... Uz poklike Titu, Partiji i našoj reprezentaciji manifestanti su dugo nastavili s veseljem.

Oslobođenje, 23. jul. 1952., naslovna strana

1. **Prisjetite se u kakvim se odnosima Jugoslavija nalazila sa SSSR-om u vrijeme kada se odigrala utakmica.**
2. **Šta mislite zbog čega su ljudi na ulicama Beograda skandirali Titu i ratiji nakon utakmice?**
3. **Ko je osoba na karikaturi?**
4. **Kako je autor karikature povezao sport, politiku i jugoslavenske međunarodne odnose**

LJETNE OLIMPIJSKE IGRE 1980. GODINE U MOSKVI

"Bojkot (učešća na olimpijskim igrama), koji je za razlog imao sovjetsku invaziju u Afganistanu 1979. godine, vodile su Sjedinjene američke države, a njih su podržale u protestu još 64 države svijeta... Kao oblik protesta protiv SSSR-a predstavnici petnaest zemalja su marširali na ceremoniji otvaranja noseći olimpijsku, a ne svoje državne zastave…"

http://en.wikipedia.org/wiki/1980_Summer_Olympics, maj 2007.

ZEMLJE UČESNICE OLIMPIJSKIH IGARA 1980. GODINE (označene zelenom bojom)

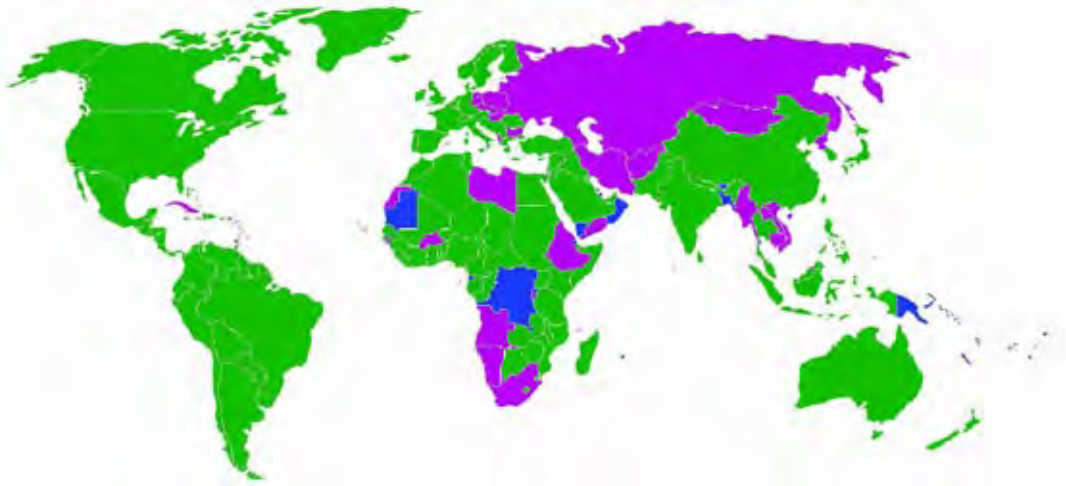

http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/5/5c/1980_Olympic_games_countries.PNG, 5.

LJETNE OLIMPIJSKE IGRE 1984. GODINE U LOS ANGELESU

"Četrnaest zemalja Istočnog bloka i njegovih saveznika, uključujući SSSR, Kubu i Istočnu Njemačku (ali ne i Rumuniju) bojkotirale su ove olimpijske igre... SSSR je objavio 8. maja 1984. da neće učestvovati na Olimpijadi. Svoju odluku su objašnjavali zabrinutošću za vlastitu sigurnost..., ali su u tome neki vidjeli osvetu za bojkot na Olimpijskim igrama u Moskvi."

http://en.wikipedia.org/wiki/1984_Summer_Olympics, maj 2007.

ZEMLJE UČESNICE OLIMPIJSKIH IGARA 1984. GODINE (označene zelenom bojom)

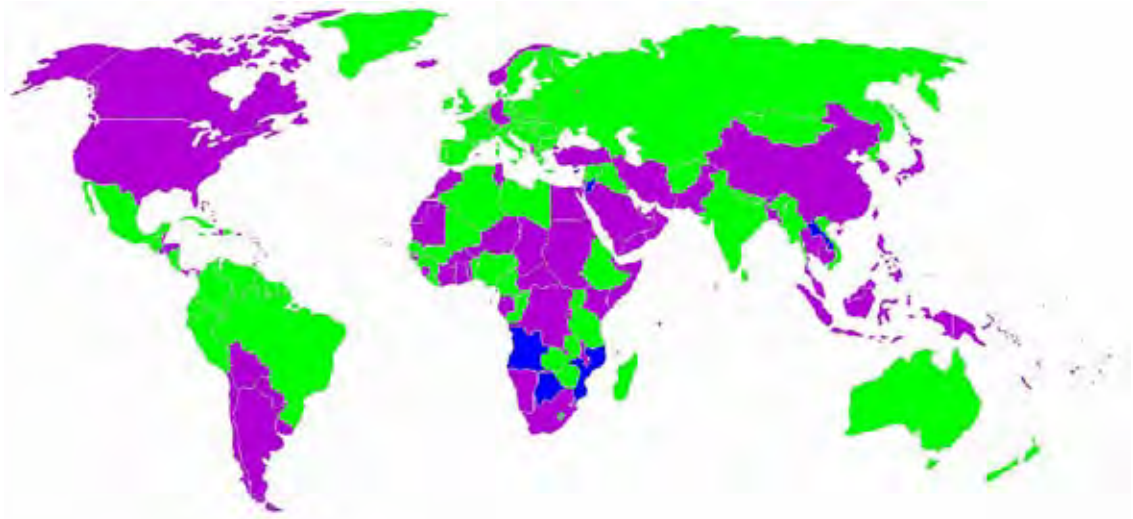

http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/0/00/1984_Olympic_games_countries.PNG, 5.

1. Kako je međunarodna politika utjecala na održavanje ljetnih olimpijskih igara 1980. i 1984. godine?

2. Kakva je bila politička pozicija Jugoslavije u ovim događajima (prema ponuđenim kartama)?

Darko Karačić

IMIDŽ JUGOSLAVIJE

Kako se mogu graditi različita viđenja SFRJ?

DIO ZA NASTAVNIKE

OBRAZLOŽENJE RADIONICE

Percepcije činjenica i njihovo memoriranje različiti su od samih činjenica. Posmatrači su ti koji izgrađuju svoje percepcije. Oni se ne sjećaju činjenica, već percepcija koje su o njima stvorili. Ljudi koji su živjeli u Jugoslaviji između 1945. i 1990. sjećaju se te države svaki na svoj način, onako kako su je doživljavali i kako je sada doživljavaju. Ljudi koji su živjeli van Jugoslavije imali su također svoju viziju te zemlje, a gradili su je kroz informacije koje su dobijali, te vlastita iskustva, upravo kao i stanovnici Jugoslavije.

U ovoj je radionici cilj prezentirati učenicima na jednostavan način kako su se mogla izgraditi različita viđenja socijalističke Jugoslavije.

45 minuta

Nastavnik dijeli učenike u tri grupe, gdje prva grupa jedina dobija tekstualni izvor za obradu, dok ostale dvije moraju same napraviti izvor na temu imidža Jugoslavije. Jedna od te dvije grupe treba biti afirmativna u svom viđenju Jugoslavije i treba napraviti listu svega pozitivnog o Jugoslaviji. Druga je grupa negacijska i treba napisati sve negativno o Jugoslaviji i njezinom društvu. Zadatak je prezentirati sve što je moglo utjecati na intervjuirane strance u njihovom viđenju Jugoslavije; na grupu koja je navela samo pozitivan imidž i onu koja je navela samo negativnu sliku Jugoslavije. Ukratko, učenici trebaju donijeti zaključke o tome šta je moglo utjecati na razna viđenja Jugoslavije, ona prezentirana u intervjuima, ali i ona koja su oni naveli. U tome im sa primjerima može pomoći i nastavnik, koji treba

ISHOD

Razvijanje vještina samostalnog rasuđivanja i kritičkog mišljenja učenika.

CILJ

Upoznati učenike o mogućnosti stvaranja različitih slika Jugoslavije.

TOK ČASA

TOK :

1. korak: Davanje uputstva za rad i podjela u tri grupe – 5 minuta;

2. korak:

1. grupa: Čitanje intervjua i pravljenje popisa relevantnih činjenica koje intervjuirane osobe navode o Jugoslaviji;

2. grupa: Pisanje liste svega pozitivnog o Jugoslaviji, njenoj politici, predsjedniku Josipu Brozu Titu, razvoju jugoslavenske privrede, razvoju jugoslavenskog društva u socijalističkom uređenju, sportu, muzici, filmu, modi, itd.;

3. grupa: Pisanje liste svega negativnog o Jugoslaviji – 10-15 minuta;

3. korak: Svaka grupa piše popis svega što je moglo utjecati na njihovo viđenje Jugoslavije izneseno na navedenim listama koje su napravili u prvoj polovici školskog sata: grupa sa intervjuima piše o tome šta je moglo utjecati na strance u stvaranju njihove slike Jugoslavije; afirmacijska i negacijska grupa pišu šta je moglo utjecati na njih da izgrade pozitivnu ili negativnu sliku Jugoslavije i njenog društva – 15 minuta;

4. korak: - Učenici uspoređuju slike koje su stvorene na osnovu viđenja Jugoslavije očima stranaca i slike koju su oni stvorili;

5. korak: Izlaganje (predstavnika grupa) lista stvari koje su mogle utjecati na

DIO ZA UČENIKE

Ljudi koji su živjeli u Jugoslaviji do njenog raspada imaju svoja viđenja te države. Ona mogu biti različita s obzirom na njihova vlastita iskustva, iskustva njihovih porodica i prijatelja, informacije koje su dobijali od države putem medija, školovanjem, preko raznih grupa s kojima su bili povezani, itd. Neki su nastavili stvarati svoje mišljenje i u toku i nakon raspada SFRJ. Oni koji su bili premladi da se sjećaju života u Jugoslaviji također su gradili svoju sliku te zemlje kroz priče koje su o njoj čuli od ljudi koji su u njoj živjeli, putem informacija koje su dobijali preko interneta, televizije, u školi ili negdje drugo.
Slično su svoju sliku Jugoslavije stvarali i ljudi koji u njoj nisu nikada živjeli, ali su putem novina, televizije, informacija koje su dobili tokom školovanja, poznanstava s ljudima koji su dolazili u njihove zemlje iz Jugoslavije i dr. stvarali svoje viđenje te zemlje.

ZADACI
- Uporedite slike koje su stvorene na osnovu viđenja Jugoslavije u očima stranaca i sliku koju ste vi stvorili.

OSOBE INTERVJUIRANE 2006 g.

Werner Huber
penzioner
star: 66
Springe, Niedersachsen, Njemačka

Michal Otčenáš
univerzitetski profesor
star: 50
Prešov, Slovačka

Marcel Trojan
vojnik
star: 31
Prešov, Slovačka

Heiko Steinmeier
fizički radnik
star: 47
Springe, Niedersachsen, Njemačka

Patrizia Reiter
fizički radnik
stara: 42
Bodenwerder, Nidersachsen, Njemačka

- Jeste li imali priliku često čitati vijesti o Jugoslaviji do 1990. godine u novinama, gledati i slušati vijesti i dokumentarne programe koji su gradili Vaše viđenje Jugoslavije?
***Werner** (66), Njemačka*: Dok je trajao rat puno se više moglo čuti i čitati o Jugoslaviji nego ranije. Informacije koje sam dobijao od ljudi sa kojima sam radio bile su različite.
***Heiko** (47), Njemačka*: Najviše vijesti koje sam ranije gledao bile su o sportu i turizmu. Kasnije se više govorilo o ratu.
***Patrizia** (42), Njemačka*: Gledala sam neke turističke brošure. Druge vijesti me u to vrijeme nisu mnogo interesirale.
***Michal** (50), Slovačka*: Da, naročito 1968. godine, kada je Jugoslavija stala na stranu Čehoslovačke u njenom procesu emancipacije – u političkom, ekonomskom i pitanju kulture Jugoslavija je u mojoj zemlji viđena kao saveznik Čehoslovačke. Mnoge paralele su se pravile između Slovačkog nacionalnog ustanka i Jugoslavenskog antifašističkog pokreta. Bio sam fasciniran činjenicom da su su se mogli sami osloboditi.

***Marcel** (31), Slovačka*: Morale su postojati neke dokumentarne emisije, ali moram priznati da nisam bio previše zainteresiran za njih.

- Koliko su na Vašu percepciju Jugoslavije utjecale vijesti iz sporta, vijesti o turizmu, jugoslavenskoj muzici i filmu, a koliko one koje su obavještavale o jugoslavenskom društvu i politici?
***Werner** (66), Njemačka*: Podjednako su uticale i jedne i druge.
***Heiko** (47), Njemačka*: Znao sam nešto o jugoslavenskom fudbalu, a o filmu i muzici ništa.
***Patrizia** (42), Njemačka*: Politika me nije interesirala, a druge informacije o kulturi nisam imala priliku vidjeti.
***Michal** (50), Slovačka*: Turizam – pa, veoma poželjna destinacija, ali, kakogod, veoma nedostupna. Samo mali broj onih koji su željeli mogli su dobiti dopuštenje za putovanje u Jugoslaviju, a da biste išli tamo trebali ste proći istu proceduru kao da putujete u bilo koju kapitalističku zemlju – trebali ste imati vizu.
Filmovi – pa, u većem broju su uvezeni preko zapadnonjemačke produkcije – Winnetou serije snimane na Plitvičkim jezerima postale su ikone.
Književnost – slovački klasici su bili u većem broju slučajeva inspirirani jugoslavenskim regionom. Opis jugoslavenskih prirodnih ljepota i načina života pripadaju blagu slovačke književnosti.
Sport – ja sam percipirao centre – Ljubljanu i umjetnično klizanje, Sarajevo i njegove zimske sportove, fudbalske timove Zagreba i Beograda, i, da, natjecanja koja je ta država organizirala – na jednom smo čak postali evropski šampioni (1976., Zagreb - Beograd).
Vijesti – prije 1968. i poslije, također, u toku perioda normalizacije u Čehoslovačkoj, vijesti koje smo dobijali bile su cenzurirane… Kakogod, vijesti koje smo imali o Jugoslaviji bile su često povezane sa slovačkom manjinom koja je živjela u toj zemlji, a čini se da je slovačka manjina u Jugoslaviji imala najbolje uvjete za razvoj – u višenacionalnom karakteru Jugoslavije oni su našli svoje mjesto.
***Marcel** (31), Slovačka*: Ako se dobro sjećam, Jugoslaveni su imali odlične fudbalere. Najpoznatiji je bio Davor Šuker, kakogod, nisam siguran je li bio poznat van zemlje prije rata, ili tek poslije. I, tu su, naravno bile Olimpijske igre u Sarajevu. Ne sjećam se tačno koje su godine bile, ali se sjećam bijelog medvjeda kao maskote igara. A od jugoslavenskih filmova, sjećam se Gojka Mitića, kao tipčnog primjera indijanskog karaktera.

- Ako ste znali neke Jugoslavene koji su živjeli u to vrijeme u Njemačkoj / Sovačkoj, da li su Vam pričali o Jugoslaviji i životu u toj zemlji? Kakav je bio sadržaj tih razgovora i jeste li od njih dobijali neke informacije koje niste dobijali putem medija?
***Werner** (66), Njemačka*: Poznavao sam mnogo ljudi iz Jugoslavije, pričali su mi o svojoj zemlji. Obično nismo puno pričali o politici.
***Heiko** (47), Njemačka*: U mojoj je zgradi stanovao bračni par iz Jugoslavije, bili su fini ljudi, ali nismo puno kontaktirali.
***Patrizia** (42), Njemačka*: Nisam tada imala poznanika iz Jugoslavije. Zadnjih godina sam upoznala neke ljude iz Bosne.
***Michal** (50), Slovačka*: Rodica moje majke se udala za Jugoslavena Antu Gulića, koji je sagradio kuću pod Tatrama i ostao živjeti u Slovačkoj. Od njega sam naučio mnogo o životu u Jugoslaviji. Shvatio sam da je Jugoslavija krenula svojim putem u kompliciranom razvoju Evrope, kao suverena, nezavisna, ali ipak socijalna. Prema mom viđenju, Jugoslavija je bila Švedska Južne Evrope. U isto vrijeme on je govorio o teškim uvjetima u pojedinim mjestima, onim koja su bila daleko od centara, u planinama, o teškom životu poljoprivrednika i napornom poslu ribara…
Slušao sam i vijesti koje su dolazile iz Zagreba i Beograda. Kakogod, bilo je teško doći do jugoslavenske savremene štampe i knjiga, tako da sam dobijao mnogo informacija od Ante, koji je postao dio moje porodice.
***Marcel** (31), Slovačka*: Ne, ne sjećam se da sam upoznao ijednog Jugoslavena u to vrijeme.

- Jeste li u tom periodu imali uvid u informacije o političkom razvoju Jugoslavije?

UČESNICI PROJEKTA

MR. EDIN VELADŽIĆ rođen je 1973. godine. Diplomirao je na Odsjeku za historiju na Filozofskom fakultetu u Sarajevu 2000. godine i nakon toga radio je dvije godine kao nastavnik historije. Od 2003. godine uposlen je u Institutu za historiju u Sarajevu kao stručni saradnik za modernu historiju 19. stoljeća. Magistrirao je na tom periodu 2007. godine. Koautor je udžbenika za historiju i historijske čitanke za II razred gimnazije. Jedan je od osnivača i prvi predsjednik Udruženja nastavnika i profesora historije EUROCLIO-HIP Bosne i Hercegovine. Učesnik je većeg broja seminara i konferencija stručnog i naučnog karaktera u zemlji i inostranstvu. Organizirao je veći broj konferencija i seminara za nastavnike historije, te bio koordinator projekta za Bosnu i Hercegovinu.

BOJANA DUJKOVIĆ-BLAGOJEVIĆ koordinator je projekta. Rođena je 1976. u Doboju. Dilomirala je na Filozofskom fakultetu u Banjoj Luci, na Odsjeku za historiju, gdje je nastavila postdiplomski studij. Njeno je polje istraživanja opća historija druge polovine XX vijeka, a objavljivala je radove iz opće savremene historije. Zasposlena je kao profesor historije u gimnaziji. Učesnik je nekoliko međunarodnih projekata i konferencija. Jedna je od osnivača Udruženja nastavnika i profesora historije EUROCLIO-HIP Bosne i Hercegovine.

MELISA FORIĆ koordinator je projekta. Rođena je 1980. godine u Sarajevu. Godine 2003. završila je studij historije na Filozofskom fakultetu u Sarajevu te otpočela postdiplomski studij Ilirologije na istom fakultetu. Bavi se antičkom historijom i arheologijom. Angažirana je kao stručni saradnik u Centru za balkanološka ispitivanja Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine. Autorica je i koautorica nekoliko udžbenika historije u Bosni i Hercegovini. Aktivno je učestvovala na više regionalnih i međunarodnih seminara i konferencija za unapređivanje nastave historije.

EDIN RADUŠIĆ rođen je 1970. godine u Udovičićima, općina Foča. Diplomirao je na Odsjeku za historiju Filozofskog fakulteta u Sarajevu 1999. godine, a magistrirao Jugoistočno-evropske studije u Atini 2000. godine i historiju Bosne i Hercegovine u XIX i XX stoljeću na Filozofskom fakultetu u Sarajevu 2004. godine. Od 1999. godine zaposlen je kao asistent, a od 2005. kao viši asistent na Odsjeku za historiju Filozofskog fakulteta u Sarajevu. Naučno se bavi historijom Bosne i Hercegovine XIX i XX stoljeća u širem evropskom kontekstu. Autor je više naučnih i stručnih radova, a koautor udžbenika i dvaju priručnika iz historije za sedmi razred osnovne škole. Učesnik je nekoliko naučnih i stručnih konferencija u domovini i inostranstvu.

MR. BORO BRONZA rođen je u Bosanskoj Dubici, BiH, 1974. godine. Od februara 2001. zaposlen je na Filozofskom fakultetu (Odsjek za historiju) Univerziteta u Banjoj Luci, kao asistent na predmetu Opšta historija Novog vijeka (15-19. vijeka). Njegovo je polje istraživanja Habsburška monarhija i Njemačka u 18. i ranom 19. vijeku, ali je također zainteresiran i za historiju Jugoslavije 1918-1991.

BAHRUDIN BEŠIREVIĆ rođen je 1973. u Ostrošcu. Diplomirao je na Filozofskom fakultetu u Sarajevu, na Odsjeku za historiju. Zasposlen je kao profesor historije u srednjoj školi II srednja škola Cazin. Učesnik je brojnih međunarodnih seminara, projekata i kurseva.

MILIJA MARJANOVIĆ rođena je 1964. u Staroj Mitrovici, Srbija. Apsolvirala je na Filozofskom fakultetu u Novom Sadu, a diplomirala 1996. na Filozofskom fakultetu, grupa za historiju, u Banjaluci. Radila je kao nastavnik u osnovnoj školi i Gimnaziji, a od 2006. radi na poslovima pomoćnika direktora u Gimanziji u Banjoj Luci. Jedan je od autora udžbenika Historije za drugi razred srednjih stručnih škola.

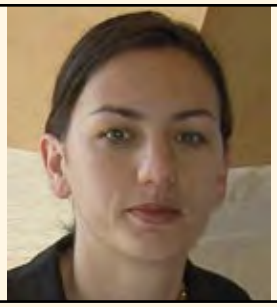

ELMA HAŠIMBEGOVIĆ rođena je 1977. godine u Sarajevu. Studij historije završila je 2001. godine na Filozofskom fakultetu u Sarajevu. Na Odsjeku za srednji vijek Centralnoevropskog univerziteta u Budimpešti magistrirala je 2002. godine, a na istom univerzitetu je upisala i doktorski studij. Od 2001. godine radi kao kustos u Historijskom muzeju Bosne i Hercegovine u Sarajevu, gdje je realizirala nekoliko samostalnih i koautorskih izložbi. Napisala je udžbenik historije za gimnaziju, a autor je i više stručnih i naučnih radova.

MARIJA NALETILIĆ rođena je 1960. u Širokom Brijegu. Dilomirala je na Filozofskom fakultetu u Sarajevu, Odsjek za historiju 1987. godine. Na istom fakultetu je 2003. upisala postdiplomski studij. Radila je kao nastavnik historije u osnovnoj školi i u gimnaziji. Objavljivala je radove iz prošlosti Širokog Brijega.

SLAVOJKA BEŠTIĆ-BRONZA rođena je u Sanskom Mostu 1971. godine. Od januara 2002. radi kao asistent na Odsjeku za istoriju Filozofskog fakulteta u Banjoj Luci, na predmetu Opšta savremena istorija. Njeno su polje istraživanja

DARKO KARAČIĆ rođen je 1980. u Sarajevu. Studirao je na Univerzitetu u Sarajevu i Central European University u Budimpešti. Zaposlen je u Institutu za historiju u Sarajevu.

ZVJEZDANA MARČIĆ-MATOŠEVIĆ profesor je historije i student na postdiplomskom studiju Historije XIX i XX stoljeća. Radila je u Državnom arhivu BiH, a trenutno je zaposlena u osnovnoj školi. Autor je dvaju udžbenika historije i tvorac Nastavnog plana i programa Federacije Bosne i Hercegovine. Učesnik je više međunarodnih projekata. Član je Udruženja EUROCLIO-HIP od osnivanja.

MR. MIDHAT SPAHIĆ završio je 1999. godine kao student generacije Filozofski fakultet u Tuzli, Odsjek za historiju i geografiju. Predavao je Historiju u gimnaziji, te Opću i Nacionalnu historiju srednjeg vijeka na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Tuzli. Magistrirao je 2007. na Filozofskom fakultetu u Banjoj Luci. Objavio je preko dvadeset stručnih i naučnih radova, koautor je udžbenika historije za peti razred i knjige "Znameniti Tuzlaci". Učesnik je većeg broja stručnih i naučnih seminara i konferencija.

VELIBOR VASOVIĆ diplomirao je na Filozofskom fakultetu u Palama, Univerzitet u Istočnom Sarajevu. Radio je kao nastavnik u osnovnoj školi i gimnaziji Trenutno je zaposlen u Ministarstvu civilnih poslova.

KAROLINA UJAKOVIĆ rođena je 4. 4. 1965. godine u Garešnici u Hrvatskoj. Nakon završene Klasične gimnazije u Zagrebu diplomirala je povijest na Filozofskom fakultetu na Sveučilištu u Zagrebu. Autorica je udžbenika za povijest i metodičkog priručnika, u vrijeme projekta predsjednica Hrvatske udruge nastavnika povijesti. Predaje povijest u gimnaziji u Zagrebu.

SVJETLANA VOREL profesor je povijesti u zagrebačkoj gimnaziji. Godine 1993. sudjeluje zajedno s grupom povjesničara i nastavnika povijesti u osnivanju Hrvatske udruge nastavnika povijesti. Od njezina osnivanja obavlja poslove tajnika Udruge te u suradnji s predsjednicom Udruge i EUROCLIO-a organizira tri seminara s brojnim radionicama u Zagrebu i Dubrovniku. Autor je udžbenika.

DARKO BENČIĆ rođen je u Zagrebu 1970. godine. Diplomirao je povijest i komparativnu književnost na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Trenutno je zaposlen u Osnovnoj školi Jabukovac - Zagreb na mjestu učitelja povijesti. U istoj školi voditelj je izborne nastave Građanskog odgoja. Mentor je i voditelj Županijskog stručnog vijeća nastavnika povijesti za Grad Zagreb, autor brojnih radionica iz nastave povijesti i recenzent udžbenika iz povijesti za 5. razred.

DENIS DETLING rođen je 22. listopada 1977. godine u Osijeku. Diplomirao je 2003. godine na Pedagoškom fakultetu u Osijeku na studiju povijesti i njemačkog jezika i književnosti. Radi u Trećoj gimnaziji Osijek od 2002. godine. Do sada je objavio par članaka u stručnim časopisima, održao nekoliko javnih predavanja i radionica, sudjelovao u nekoliko školskih, izvanškolskih i međunarodnih projekata, a u radu s učenicima imao zapaženih uspjeha i na državnoj razini. Od 2004. godine sudjeluje na projektu "History in action" kao autor.

KITI JURICA KORDA rođena je u Dubrovniku, gdje je stekla osnovno i srednjoškolsko obrazovanje. Studij povijesti završila je na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Od 1996. zaposlena je kao profesorica povijesti u Gimnaziji Dubrovnik, te je u radu s učenicima pokrenula i ostvarila niz projekata od kojih su neki postigli zapažene uspjehe na školskim državnim natjecanjima. Sudjelovala je u radu nekoliko stručnih seminara za nastavnike povijesti. Članica je Hrvatske udruge nastavnika povijesti od 2004. kada se i uključila u projekt kao jedna od autorica priručnika "Svakodnevni život u Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj i Srbiji 1945-1990.".

MR. SC. HRVOJE KLASIĆ asistent je na Odsjeku za povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu, na Katedri Svjetske povijesti 20. stoljeća. Radio je kao muzejski pedagog u Gradskom muzeju Sisak, te kao profesor povijesti u Gimnaziji Sisak i drugim srednjim školama u Sisku i okolici. Autor je knjige "Hrvatsko proljeće u Sisku" te brojnih znanstvenih članaka. Kao stručni suradnik radi na nekoliko projekata na Hrvatskoj radioteleviziji.

IVAN DUKIĆ rođen je 1969. godine u Zagrebu. Školovao se u Zagrebu, gdje je i diplomirao povijest i geografiju na Filozofskom fakultetu. Radio je u srednjim i osnovnim školama. Nekoliko godina pisao je priloge za emisiju TV-kalendar Hrvatske televizije. Dvije je godine bio urednik geografije i povijesti u izdavačkoj kući *Profil*. Autor je nekoliko udžbenika i brojnih dodatnih materijala za nastavu izdavačke kuće *Školske knjige*. Sudjelovao je u izradi Hrvatskog nacionalnog obrazovnog standarda te aktualnog Plana i programa za osnovne škole. Održao je brojne radionice na županijskim seminarima i državnoj razini. Trenutačno je zaposlen u Sedmoj gimnaziji u Zagrebu.

HRVOJE PETRIĆ rođen je u Koprivnici 1972. godine. Diplomirao je geografiju i povijest na Prirodoslovno-matematičkom fakultetu, a magistrirao povijest na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu gdje je zaposlen kao asistent - znanstveni novak na projektu "Triplex Confinium - hrvatska riječna višegraničja" u Zavodu za hrvatsku povijest. Predavao je kolegije iz povijesti okoliša (ekohistorije) te iz povijesti srednje i jugoistočne Evrope na Sveučilištima u Zagrebu i Splitu. Urednik je znanstvenih časopisa "Podravina" i "Ekonomska-ekohistorija". Sudjelovao je na više desetaka znanstvenih konferencija. Stručno se usavršavao u inozemstvu (SAD, Njemačka, Izrael, Austrija, Slovenija, Mađarska, itd.). Za svoj je rad nagrađivan (nagrada "Dr. Franjo Marković" Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu 1993.; Godišnja nagrada Društva sveučilišnih nastavnika i drugih znanstvenika u Zagrebu mladim znanstvenicima i umjetnicima u 2005. godini). Predsjednik je Društva za hrvatsku ekonomsku povijest i ekohistoriju, dopredsjednik Povijesnog društva Koprivnica i član upravnog odbora Društva za hrvatsku povjesnicu. Autor je desetak znanstvenih i stručnih knjiga, školskih udžbenika i brojnih stručnih te znanstvenih članaka. Aktivan je kao urednik za povijest u izdavačkoj kući "Meridijani" u Samoboru

SNJEŽANA KOREN rođena je 1965. godine u Zagrebu. Diplomirala je historiju1984. godine na Filozofskom fakultetu u Zagrebu gdje trenutačno studira na postdiplomskom doktorskim studijama hrvatske historije. Niz godina radila je kao nastavnica historije u osnovnoj školi, a od 2004. godine predaje metodiku nastave historije na Odsjeku za historiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Bavi se nastavom historije, pamćenjem i sjećanjem i slikom «drugoga» kroz udžbenike historije, kurikulumima historije, interkulturalnim obrazovanjem, poučavanjem osjetljivih i kontroverznih pitanja kao i obrazovnom politikom nakon 1945. godine. Sudjeluje u stručnom usavršavanju nastavnika u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini. Autorica je nekoliko udžbenika historije za 7. i 8 razred osnovne škole, kao i više naučnih i stručnih radova. Učestvovala je na nekoliko međunarodnih projekata (*Joint History Project, South East Europe Textbook Netwoork, Europska iskustva i nacionalni kurikulum za obvezno obrazovanje u Hrvatskoj*) koji su se bavili udžbenicima i nastavom historije, a svoje je radove prezentirala na više naučnih i stručnih konferencija u Hrvatskoj i inozemstvu.

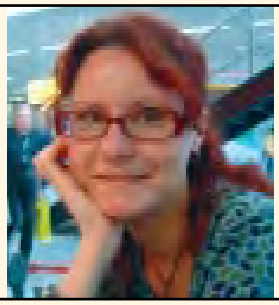

LAZAREVIĆ LJILJANA rođena je u Beogradu 07. 09. 1973. godine. Diplomirala je na Odeljenju za istoriju Filozofskog fakulteta u Beogradu, na temi iz historije porodičnog života u Srbiji u prvoj polovini XX vijeka.
Profesor je historije u beogradskoj Osnovnoj školi "Kralj Petar Prvi", koordinator ispred srpskog tima projekta *Istorija u akciji-ulaganje u budućnost* i jedan od urednika zbirke radionica "Obični ljudi u neobičnoj zemlji". Član je Upravnog odbora Udruženja za društvenu istoriju-EVROKLIO iz Beograda, aktivan učesnik velikog broja međunarodnih i domaćih konferencija i seminara posvećenih modernoj nastavi historije.
Interesovanja: društvena historija XX vijeka, historija mentaliteta, pitanja širenja evropskih uticaja u Srbiji tokom XX vijeka, modernizacija nastave historije (metodička i sadržajna).

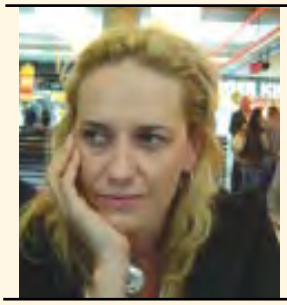

EMINA DAUTOVIĆ rođena je u Ćupriji, 13. 03. 1970. godine. Filozofski fakultet, Odeljenje za istoriju, završila je u Beogradu 1997. Od 2000. zaposlena je na mjestu nastavnika historije u beogradskoj Osnovnoj školi "Đura Jakšić", a od 2003. radi i kao nastavnik historije u pravno-birotehničkoj školi u Zemunu. Sarađivala je 2000. godine tokom procesa reforme obrazovanja u Srbiji kao ekspert za reformu nastave historije. Učestvovala je u projektu Centra za demokratiju i pomirenje u jugoistočnoj Evropi iz Soluna. Član je borda Udruženja za društvenu historiju - EUROCLIO iz Beograda, koordinator regionalnog projekta za Srbiju, Bosnu i Hrvatsku ispred tima iz Srbije.

MR. GORAN MILORADOVIĆ rođen je 1965. godine. Zaposlen je u Institutu za savremenu istoriju u Beogradu kao istraživač saradnik. Služi se ruskim i engleskim jezikom. Bavi se temama iz historije srednje i istočne Evrope (Rusija, Habsburška monarhija, Jugoslavija), a posebno historijom ideja, kao i društvenom i kulturnom historijom. U Udruženju za društvenu historiju – EUROCLIO obavlja dužnost koordinatora i voditelja seminara za nastavnike Historije. Predsjednik je programskog savjeta seminara za historiju u Istraživačkoj stanici Petnica, koja se bavi obrazovanjem talentiranih srednjoškolaca. Član je redakcije G*odišnjaka za društvenu istoriju*.

RADINA VUČETIĆ rođena je 1972. u Beogradu. Diplomirala je 1998. na Katedri za Istoriju Jugoslavije, a magistrirala 2002. na Katedri za Opštu savremenu istoriju Filozofskog fakulteta u Beogradu. Trenutno radi doktorsku tezu *Američki kulturni uticaji u Jugoslaviji 60-ih.* Od 2002-2005. radila je kao istraživač-saradnik u Institutu za noviju istoriju Srbije. Od 2005. asistent je na Katedri za Opštu savremenu istoriju, Filozofskog fakulteta u Beogradu.
Predmet istraživanja: kulturna historija Beograda i Jugoslavije, modernizacijski procesi u Jugoslaviji u 20. vijeku, jugoslavensko-američki odnosi, Jugoslavija u Hladnom ratu, ženska emancipacija, udžbenici i nastava historije. Objavila je veći broj članaka u domaćim i stranim časopisima, kao i monografiju *Evropa na Kalemegdanu. "Cvijeta Zuzorić" i kulturni život Beograda 1918-1941*.

ZVEZDANA PETROVIĆ nastavnik je historije od 1990. god. Radi u dvjema školama: osnovnoj ("Rada Miljković") i srednjoj (EGŠ "Nikola Tesla"), obje su škole u Jagodini. Od 1990. god. je u programu "Nenasilna komunikacija" i programu aktivnog učenja. Član je UDI-EUROCLIO-a od 2002. god. Pohađala je razne seminare u istraživačkoj stanici Petnica. UDI-EURICLIO je 2004. god. u saradnji sa Kerber Institutom organizirao takmičenje za srednjoškolce u pisanju radova na temu "Sjećanje na djetinjstvo", gdje je bila član stručnog žirija. Bila je predstavnik Srbije na nekim međunarodnim seminarima: 2003. god. u Blagojevgradu, "Project Management in the field of History Teaching" u organizaciji "Center for the study of Balkan societes and cultures", 2007. god. u Sarajevu, "ICT in History Teaching" u organizaciji DVV international. Na Malti 2006. god. bila je učesnik godišnje skupštine EUROCLIO-a sa radionicom koja je predstavljala ovaj projekat.

VESNA DIMITRIJEVIĆ, rođena 1. februara 1961. godine u Beogradu. 1988. -diplomirala na odsjeku za istoriju, Filozofski fakultet, univerzitet u Beogradu. 1997. -magistrirala u Beogradu na temi "Političko i ideološko na jugoslovenskim markama 1931-1952"., odsjek za savremenu historiju, kod profesora Andreja Mitrovića. Radi na doktorskoj tezi "porodična historija Dunđerskih" kod

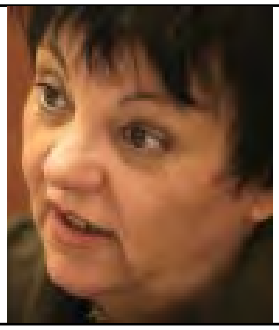

JOKE VAN DER LEEUW ROORD rođena je u Nizozemskoj. Osnivač je, predsjednik i izvršni direktor EUROCLIO-a, Evropskog udruženja nastavnika historije, specijaliziranog za dugoročne projekte na unapređivanju nastave historije.

Ključne su joj kvalifikacije koordinacija i razvoj projekata, historija i nastava historije, ocjena nastavnog plana i programa, istraživanje, razvoj udžbenika, držanje radionica i predavanja.

Stručnjak je za historiju Evrope i didaktiku historije, a bila je i viši koordinator na preko 20 projekata širom Evrope.

Od 1997., kao izvršni direktor EUROCLIO-a, inicirala je, oblikovala i sprovela široku paletu studija širom Evrope na teme koje se odnose na učenje i nastavu historije.

JELKA RAZPOTNIK rođena je u Sloveniji. Nakon diplomiranja na studiju historije Filozofskog fakulteta u Ljubljani (1994.), završila je postdiplomski studij iz savremene historije Slovenije i magistrirala 2001.

Zaposlena je kao profesor historije u gimnaziji Šentvud u Ljubljani i sarađuje sa Nacionalnim obrazovnim centrom na usavršavanju nastavnika i Odsjekom za historiju Filozofskog fakulteta na obučavanju studenata za nastavu historije.

U periodu 1999-2003. predsjedavala je Slovenačkim udruženjem nastavnika historije. U periodu 2001-2007. bila je član borda EUROCLIO-a.

Učestvovala je u nekoliko trening-programa za nastavnike historije koji rade u školama, u organizaciji Savjeta Evrope. Također je autor i urednik triju udžbenika historije za srednje stručne škole.

MIRE MLADENOVSKI rođen je 1967. god. u Makedoniji. Diplomirao je 1991. god. na Filozofskom fakultetu u Skoplju, Odsjek za historiju. Od 1992. godine do danas radi u osnovnoj školi. Učesnik je brojnih međunarodnih konferencija i projekata. Koautor je i urednik dodatnog nastavnog materijala za srednje škole *"Razumevanje prošlosti, učenje za budućnost"* kao i autor istoimenog CD-a. Ekspert je za korištenje IKT-a (Informatičko-komunikacijske tehnologije) u nastavi i akreditirani obučivač za savremenu nastavu historije.

BENNY CHRISTENSEN rođen je u Danskoj. Diplomirao je engleski jezik a magistrirao historiju na Univrzitetu u Kopenhagenu, 1974.

Radi kao profesor u gumnaziji u Odenseu, Danska. Bio je član borda Danskog udruženja nastavnika historije u periodu 1997-2003., a predsjedavajući njihovog Odbora za međunarodnu saradnju u periodu 1999-2003.

Bio je menadžer projekta i stručni saradnik u projektu: "Ka novoj historiji" (Srbija i Crna Gora) 2001-2003., koji je finansiralo Dansko ministarstvo vanjskih poslova.

THOMAS NOTZ rođen je 1961. u Cirihu. Diplomirao je historiju i njemački jezik. Radi kao nastavnik u Kantonsschule Oltenu (srednje stručne škole i gimnazija) u Oltenu u Švicarskoj. Član je borda Švicarskog udruženja nastavnika historije od 1997., supervizor je nastavne prakse (nastavnik instruktor) za studente historije.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд
371.3::94 (035)
316.728 (497.1) ”1945/1990” (082.22)
930.85 (497.1) ”1945/1990” (082.22)

OBIČNI ljudi u neobičnoj zemlji :
svakodnevni život u Bosni i Hercegovini,
Hrvatskoj i Srbiji, 1945 - 1990 : Jugoslavija
između istoka i zapada / [glavni urednik Mire
Mladenovski]. - Beograd : Udruženje za
društvenu istoriju - EUROCLIO, 2007 (Beograd: Tukan
print) . - 163 str. : ilustr. ; 30 cm
Na vrhu nasl. str.: European Standing

Conference of History Teacher’s Association =
Conférence Permanente Européene des
Associations de Professeurs d’Histoire. -

Tiraž 200. - Učesnici projekta: str. 157 - 163.
ISBN 978-86-87189-02-7

1. Mladenovski, Mire [главни уредник]
a) Историја - Настава - Методика - Приручници
b) Свакодневни живот - Југославија - 1945 - 1990
c) Југославија - Културна историја - 1945 - 1990

COBISS.SR-ID 144955916

Ovaj projekta finansijski je podržan od Programa za Socijalnu transformaciju Centralne i Istočne Evrope (Matra), Ministrastva za Vanjske Poslove Nizozemske